
HW AHMR

HARVARDIANA
ACADEMIA
IN NOV ANG
CHRISTO
ET
ECCLESIAE
VE
RI
TAS

JÓKAI MÓR
ÖSSZES MŰVEI

NEMZETI KIADÁS

XXXVII. KÖTET

NOVELLÁK

BUDAPEST

RÉVAI TESTVÉREK KIADÁSA

1895

NOVELLÁK

IRTA

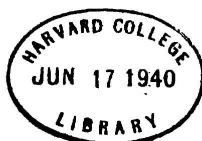
JÓKAI MÓR

A FRANKLIN-TÁRSULAT TULAJDONA

BUDAPEST

RÉVAI TESTVÉREK KIADÁSA

1895

HARVARD COLLEGE
JUN 17 1940
LIBRARY

CARINUS.

Historiai novella.

A császárok korszakában Róma környéke fény és pompa dolgában vetekedett magával a fővárossal.

Mindenütt a római patriciusok villái tüntek elő a környékben, úri kényelem tanyái, miknek kellemesekké alakításában remekelt mindenféle művész, — a szobrásztól a szakácsig.

E derék patriciusok, kik közül egynémelynek jövedelme nyolcz, kilencz millióra ment föl, gyakran voltak azon kellemetlen helyzetben, hogy Rómát kerülniök kellett; az unalom, a sértett hiuság, a nép és a praetorianok lázongásai, legtöbbször a császári gyanú kényszeríték őket elhagyni a világváros kapuit s mezei jószágaikra kivonulni.

Igy élt már több év óta Tiber-torkolati jószágán az öreg Mesembrius Vir, a legvénebb senator, ki, a mióta Probus meghalt, lábát sem tette Rómába és felé sem nézett a senatusnak. Ő ugyan a köszvényt és a hályogot okozta, melyek lábaival és szemeivel parancsoltak, s akárki jött hozzá, nem látta őt máskép, mint currulis székén ülve, elefántcsont mankójával kezében, s szemei előtt hosszú zöld ernyővel.

Két leánya volt az öregnek. Az egyik, Mezembria I., korán férjhez ment egy császári kegyből nagy úrrá lett libertinhoz; később a libertin elveszté fejét, vagyonai és a császári kegy a szép hölgyre maradtak, ki nem sokára Róma Aspasiájának lőn kikiáltva Glyceria melléknévvel.

Mesembrius természetesen, ha Glyceriáról beszéltek előtte, nem csak vak, hanem még süket is volt, az ő száján pedig e név ki nem jött soha.

Másik leánya volt Mesembria II. (keresztségi nevén Sophronia), ki szüntelen az öreg úr mellett volt mezei jószágán; szép és erényes hajadon, kinek három görög istennő látszott kölcsönözni bájait: Juno termete kecseit, Venus arcza bűbáját, Psyche lelke szendeségét.

Pedig Sophronia nem igen nagy hálára kötelezé le maga iránt a pogány istennőket; a közel tengerparton élt a bölcs Eusebius, az apostolok utóda; a szép hölgy régóta látogatá a titkos gyűlhelyeket, hol e szent férfi hirdeté a Krisztus híveinek az igét az egy Istenről, ki él lélekben és igazságban.

A vén Mesembrius jól tudá, hogy kedvencz leánya titkos proselytája az új hitnek, és nem ellenzé azt; még magával leányával sem vétette észre, hogy ő sejt ebből valamit.

Jöttek azonban Rómából délczeg patricius ifjak, a szép hajadon híre által ide csalva, kik mind azon reménynyel kecsegtették magukat, hogy kezét és szívét és millióit megnyerhetik. Mesembrius szivesen fogadá őket; nagy lakomát rendezett tiszteletökre, előhozatta százéves borait; az ifjaknak nem sok kellett a folyékony tűzből, hogy leittasodjanak: az utolsó libatio után mindegyik olyannak mutatta magát, a milyen valóban volt, s kibeszélte szívének legtitkosabb hajlamát.

Az öreg Mesembrius hallgatott és elmélkedett.

Az egyik kéjencznek mutatta magát s dicsőíté Proculus s a prægustator Maximin erényeit; másik ment volt e hajlamtól, hanem annál nagyobb vágyat árult el despotának és rabszolgának lenni egy személyben; s ha találkozott is végre egy omnibus numeris solutus, midőn az utolsó themára került a sor, — a keresztyének felőli véleményre, — a többiekkel együtt az is elárulá azon hitét, hogy a keresztyén felekezet nem egyéb egy istentagadó sectánál, mely magát a circusokból, népünnepekből, secularis játé-

kokból visszahuzva, konok gyászolásával zavarja a nép örömeit, s e helyett sötét barlangokban borzasztó ritusokat végez, felavatottjait kényszerítve egy lisztbe pólált csecsemő szivét átverni késeikkel, s annak véréből inni; hogy az istenek haragja ezek miatt látogatja a földet árvizekkel, döghalállal, földrengéssel és barbárokkal, és hogy ezeket nem lehet eléggé olajba főzni, szurok közt égetni, vadállatokkal széttépetni s elevenen elásni, hogy az országról elforduljanak az ég csapásai.

Mesembrius eleget hallott, s egyiknek sem adta leányát. Tisztelte a martyrokat, de nem óhajtá leánya nevét köztük említtetni.

Egy visszautasított kérő sem látta Sophroniát.

Egy napon fiatal napbarnított arczu lovag szállt be a vén Mesembriushoz. Az öreg látta őt jönni kerti laka trichilumából, hol botjára támaszkodva ült, s daczára hályogos szemeinek, már messziről rákiálta:

— Ah, te jösz hozzám, Manlius Sinister? jer, jer, itt vagyok.

Az öreg meg tudta látni, a kit akart.

Az ifju odasietett hozzá, megölelte s megszorítá kezét.

— Hogy megférfiasodtál, szólt mosolygó arczczal Mesembrius, s mintha szemei nem elégítenék ki, kezeivel is végig tapogatá az ifju arczvonalmait, karjait, vállait; a mióta Probussal elmentél, egész ember lett belőled; hát te is leányomat megkérni jöttél, úgy-e?

Az ifjut zavarba hozá az egyenes kérdés.

— Nem vagyok ily önző, Mesembrius, engem régi barátságunk hozott lakodba.

— Tudom, tudom, ismerjük a barátságnak azt a nemét, a mi egy fiatal ember és egy vén ember között szokott lenni, a kinek szép leánya van; mert leányom nagyon szép, Manlius; igen szép! hogyha látnád! Oh ne mondd, hogy láttad, ezelőtt négy esztendővel mi volt az? te is gyermek voltál, ő is; mit értettél akkor hozzá? De most! oh Manlius, az nagy hiba volna tőled, ha bele nem szeretnél.

— Mit használ az nekem, öreg barátom? te annyi kérőt elutasítál ajtód elől, kik nálamnál jobbak, gazdagabbak és hatalmasabbak voltak, hogy én még reményleni sem merek.

— Hogyne, Manlius? hát nem lehetsz-e te is gazdag és hatalmas? Carinus czászár nem játszópajtásod volt-e? hát nagybátyád, a derék Quaterquartus nem leghíresebb augur-e Rómában? kinek minden jóslata beteljesül, ki kezében tartja a császárok és országok jövendőjét.

— Ez mind igaz.

— Ugy-e bár? Látod, te még nagy ember lehetsz. Csak Carinus kegyét kell kissé keresned s nagybátyádnak kedvében járnod. Ugy-e pedig az könnyű dolog?

— Legalább nem nehéz.

— Lásd, lásd. Még ki tudja, mi nem lehetsz? Mibe kerül Carinusnak a kedvedért egy gazdag senatort a vízbe fojtatni s palotáit és kincseit neked adni? s akkor neked is lesz palotád és rabszolgáid, rózsavízben füródhetsz, s pávanyelveket ebédelhetsz. Mi áll utadban? Erre a dicsőségre hason mászva is eljuthatsz. Hason mászva, mondom.

Manlius hagyta az öreget beszélni.

— No, de maradj itt nálam, a míg kedved tartja és mulasd magad.

Este felé pompás vendégség állt készen Manlius tiszteletére, összegyűjtve mind abból, a mi ínyet, szemet és lelket gyönyörködtet.

Az ifju arcza lángolt az ó falernumi tüzétől; gyakran csapkodott öklével az asztalra, feledve a tiszteletet gazdája iránt.

Mesembrius észrevevé, hogy vendégének lelke nyilik a bortól, s fél könyökére emelkedve, hozzáfogott az examenhez.

— Hát Manlius, mit szólsz e falernumihoz? nincs-e igazam, midőn azt mondom, hogy Italia a föld keble, mert itt vannak a föld emlői: azon hegyek, melyek e bort termik?

— És én mégis ittam már életemben lelkesítőbb italt.

— Lelkesítőbb italt Manlius? Kinek az asztalánál ittad azt Manlius?

— Az Euphrat vizéből.

— Mit beszélsz?

A ktesiphoni csata után volt az. Egész nap verekedtünk, karomon a vér, arczomon az izzadtság csurgott alá. Estére tönkre volt verve a persa had, s ezen egy napon kiáradt az Euphrat medréből.

— S te akkor ittál belőle?

— Igen. Annak a víznek részegítő ereje van.

— A dicsőség részegíte le Manlius. Az volt abban a vízben!

— Nem tudom, mi volt benne? mert a hogy sisakom tele merítém, le sem vettem addig ajkamról, míg egy cseppig ki nem ürült.

— Hanem azután vígan is voltatok, úgy-e bár? Hejh kedv szerint lehetett mulatni az elfoglalt Ktesiphonban. Képzelem, jól lehetett dolguk azoknak a szép feketeszemű menyecskéknek, a kik hevenyében férj nélkül maradtak, meg azoknak a palotáknak s raktáraknak, miknek gazdáit agyonvertétek. Uszott a katona tejben, vajban.

— Nem igen uszott biz az, mert még azon az éjszakán továbbutaztunk, s mi a bogárszemű menyecskéket illeti, kemény parancsa volt minden vezérnek, hogy az elfogott hölgyek erényét katonáival tiszteletben tartassa.

— No, no. Nem igen szigorúan szoktátok ti venni az ilyen parancsokat. Ismerjük már ezt.

— Mehercule! roszúl ismeritek, kiálta Manlius dühbe hozva. Annyira keményen vettük a parancsot, hogy én egy legiomból való katonát, ki egy szűzet elrabolt, lábainál fogva kötteték két lehajtott fához s úgy hasíttattam kétfelé.

— No, de azért engem csak ne hasíts ketté, tréfálódzék az öreg Mesembrius, rendkívül gyönyörködve azon nemes méltatlankodáson, melyet vendége mutatott; azzal inte

egy közelálló numid rabszolgának, ki egy faragványokkal ékes ezüst vedret tarta kezében: — jer Ramon, töltsd meg vendégem serlegét.

— Hagyd el, kiálta Manlius, meg tudom én azt még magam is tölteni, nem kell engem megitatni, mint Carinust, a ki restell hozzányúlni a pohárhoz, mikor iszik, s azt hinné, hogy elfárad, ha egy fügét saját kezével vinne a tányértól szájáig.

— Ej, ej, Manlius Sinister, te az Augustust rágalmazod.

— Aecastor! ez nem rágalom! hát nem tudnivaló-e róla, hogy lábai soha sem érik a földet, még fürdőszobájába is zselleszéken jár; a minap egy gyűrű volt az ujján, s azon panaszkodott, hogy nem bírja elviselni annak a nehéz gyűrűnek a terhét, s lehúzatta az ujjáról. Sőt többet mondok, most egy híres oklevélhamisítót hozatott ki a börtönből, ki rendkivül ügyes mások névaláirásának utánzásában; ezt megtette főirnokának, hogy még saját nevének leirásával se legyen terhelve, s most ez a defraudator irja helyette minden országos okiratra a nevét.

— Oh Manlius. Te mégis nagyon sokat elmondasz Carinusról, pedig ő neked iskolatársad volt.

— Azzal nincs mit dicsekednem. Igaz, hogy sokszor megosztottam vele kenyeremet, mikor neki nem volt, s rongyos palliumát kicseréltem a magaméval! de nem óhajtom, hogy rám ismerjen valaha, mert könnyen úgy járhatnék, mint többi iskolatársai, kik megjelentek előtte, őt korábbi idők emlékeire figyelmeztetve, s kiket aztán Carinus menten bedugatott a «feledés tornyaiba», hogy magát a multak kellemetlen érzéseitől megszabadítsa.

— Jaj Manlius, te úgy beszélsz, mint egy Seneca, így te soha sem fogsz Carinus kegye által magasra jutni.

— Mikor is volt arra szüksége szabad rómainak? kiálta büszkén fölemelve fejét az eques: van kardom, van bátor szivem; ha ezek nem birnak dicsőségre vezetni, nekem az olyan hatalom, melyet a porban fekve lehet elnyerni, nem kell! ebeknek való az és libertinoknak.

Mesembrius kezeit dörzsölve kaczagott örömében s unszolta az ifjut, hogy igyék. A bor valódi jellemét kezdte visszaadni a római rossz világ közepett nem lelkéhez illő vonásokra szoktatott arcznak.

— Mondsza tovább, jó Manlius, a mit elkezdtél; a ktesiphoni csatánál maradtunk: azaz, hogy ott maradt az ellenség, ti tovább mentetek, a míg mehettetek.

— Tisztelem ősz szakálladat, senator, de azt nekem ne mondd, hogy «a míg mehettünk». Mehettünk volna bizony a Jaxartesig: ember nem volt, a ki ellenünk tudott volna állani. Hiába pusztíták el utunk előtt a határt a futó persák; a római legióknak még a pusztaság sem állott ellen; minden katona hátán vitte tiznapi eledelét (az egész thraciai útban a legkeményebb télszakon kinn aludtunk a fagyott rögön). A persák tapasztalák meggátolhatlan közeledésünket, s midőn egy barbár nevű telepítvény elé értünk, melynek kimondását római nyelvtől nem kivánhatják az istenek, ott tábort üténk. — Alkonyat táján szemközt jöttek ránk a persa király követei: pompás, gyémántos emberek, befont hajjal, gyűrűkbe szedett szakállal, szépen kifestve pirosra, szemöldeik feketére s ujjaik tele gyűrűkkel, mint valami menyasszonyok, s kivánták, hogy vezessék őket az Augustus elé. — Carust értettem, nehogy Carinust véld. — Ekkor egy férfihoz vezették őket, ki ott ült a gyepen, fején egy sárga bőrsipka, és falatozott — jóféle avas szalonnát és nyers babot. Egy kopott és durvaszövetű biborpalást volt nyakában, mely őt másoktól megkülönbözteté.

— Ez volt Carus, ráismerek. Dörmögött közbe az öreg senator.

— Az Augustus félbe sem szakasztá vacsoráját a követek miatt, nyugodtan ropogtatva vas fogai alatt a nyers babot, mialatt azok amphitheatralis pathossal mondák el betanult beszédjüket, melynek mind fényes igéretei, mind fenyegetései rosszúl hangzottak a nyers lupinushoz, melyet a császár jóizűen evett. Midőn beszédjüket végzék, Carus

levette kopasz, sima fejéről a sárga bőrsipkát, s rámutatva, szólt a követeknek: «nézzetek ide és tartsátok meg e szavakat: ha királyotok el nem ismeri Róma fenhatóságát s provinciáit vissza nem adja, a milyen kopasz ez az én fejem, olyan kopaszszá teszem országtokat.»

— Erről is Carusra ismerek.

— A követek ijedten kotródtak tovább, a legiók jó kedvvel éneklék a hadi verset, melynek minden strophája ezen végződik: «mille, mille, mille occidit».

— Ez Carus dicsőítő verse, kiről azt hírlelék, hogy egyes viadalban ezer embert ölt meg az ellenségből.

— Igaz, annyit fogyasztott el.

— A fia tiz annyit ölt meg, csakhogy saját alattvalóiból. Sit venia verbo. De mondd csak tovább Manlius, mi történt veletek tovább? ezen egész hadjáratról mindenki másféle mesét mond. Egy azt állítja, hogy a fekete Lygiok támadtak meg benneteket, másik tumultusról beszél, harmadik csodákat említ. Annyi igaz, hogy ti a helyett, hogy előre haladtatok volna, egyszerre visszafordúltatok, noha ember nem állhatott többé ellenetek, a mint mondád.

— Úgy van, ember nem állhatott többé ellen, de hát nincsenek-e hatalmasabb lények a föld felett?

— Valóban vannak; Róma istenei. De reménylem, hogy őket nem haragítátok magatokra, s auguraitok kitudakolák a kedvező auspiciumokat; veletek volt a világhírű Quaterquartus, derék unokabátyád.

— Valóban ott volt; áldozatfüst, állatok béle nem hiányzott, varju is jött elég a láthatárra.

— Manlius, nagyon profane beszélsz e szent dolgokról.

— Van okom róluk így beszélni. Segédcsapataink valahol egy félig bőrbe öltözött embert fogtak el a pusztán, ki mint mondá, egy láthatlan Isten iránti tiszteletből vonult ki a magányba testét sanyargatandó, ott egy oszlopot rakott kőből, s ezen oszlop tetején töltött már harmincz telet és nyarat, egyiránt tűrve fagyot és nap hevét, s ott állt napestig kiterjesztett karokkal, mint egy crux, vagy

számtalan hajlongással gyakorlá magát fejének térdeihez ütésében; néhány legionarius kiváncsi volt megszámlálni e hajlongásokat, de midőn azoknak száma már az ezerkilenczszázig haladt, megunták a dolgot, s letaszíták a jámbort az oszlopról és megölték. (Simeon Stylites.)

— S te sajnálod e nazarenust?

— Beszéljünk csendesen Mesembrius. Szavaimat vész kimondani és meghallani. Ne gondold, hogy ittas vagyok, s most gondolom ki e meséket. Én láttam ez embert haldokolni, mert későn jutottam oda megmentésére. Nem átkozódék. Arczán túlvilági boldogság kifejezése ült, szemeit égfelé emelte megdicsőülten s haldokolva megáldá gyilkosait. Én elűztem azokat a sebesülttől s enyhítőleg hideg vizet adtam neki, ő megköszönte s e szavakat sugá fülembe utolsó lehelletével: «Rómaiak! ne menjetek a Tigrisen túl, mert ott a láthatlan Isten paradicsoma van, ki nem engedi magát meggázolni!» Én elmondám ez intést a császár kisebbik fia, Numeriannak, ki Cæsar korában is jó barátja volt minden jó katonának, s ő tudósítá felőle az Augustust, ki megdöbbenve az ascéta jóslatán, felszólítá Quaterquartust, hogy tartson auguriumot. Az én nagybátyám ismeretes arról, hogy oly oraculumokat tud mondani, mik meg nem hazudtolhatják.

— Merészen beszélsz Sinister.

— Igy jósolta Probusnak egyidőben azt, hogy az ő családja fogja Róma fényét helyreállítani ezer esztendő mulva.

— Csak?

— A sok lituus forgatásból végre az lett a tudomány, melyet Quaterquartus dodonai ihlettséggel eldeclamált, hogy a legközelebbi csatában Isten fog harczolni.

— Azt nem tevé hozzá, hogy mellettünk-e, vagy ellenünk?

— Az imperator előrehaladást parancsolt s még aznap átkeltünk a Tigrisen. Naplementen többen azok közül, kik a martyr Simeon Stylitest megölték, borzadva látták őt egy dombtetőn kiterjesztett karokkal állani, mint egy

keresztet, s hajlongni térdeihez értetett fővel. Pedig én magam temettetém el a kimultat. Az éjszaka sötét lett, fellegek tódultak minden oldalról a láthatárra, messziről villogva, mintha csatára készülnének egymással. A mennydörgés mindig közelebb jött, a világ elsötétült, soha nem hallott hangok kezdének körülöttünk üvölteni, midőn villámlobbanásnál az égnek mélye megnyílt, úgy tetszék, mintha számtalan fényes alak nézne onnan reánk. Mindenik legiónak úgy tetszék, mintha a mellette levő legiók nagy küzdelmes tusába volnának keveredve, kardok és dárdák csörgése hangzott köröskörül, pedig sehol sem volt csata. A sötétben úgy hallók, mintha egész seregünk egyetlen zavart tömeggé volna gomolyodva, hol ember ember ellen küzd, a lovas cohorsok gázolják a gyalogokat, a tribunok nyargalnak a seregek élén s a hadtömegek pusztítva omlanak egymásba, — s csak a perczig tartó villámlobbanásnál láttuk, hogy a legiók mind csendesen állnak szabályos négyszögökben, megsem mozdulva helyükből. Ekkor egyszerre irtóztató ropogással omlott alá egy kigyózó tűztömeg, egyenesen csapva le soraink közé s megrázva alattunk az álló földet és körülöttünk a levegőt; a borzalom térdeinkre ejte, minden állat a földbe rejté arczát, s a rettentő szózat egy hatalmas Isten itéletét mennydörgé füleinkbe. Midőn ismét felpillantánk, valami nagy tűz égett táborunk közepében. Az Augustus sátora volt az, melyet a villám megütött. Senki sem merte oltani, benne volt a császár és a sereg védisteneinek képei. Odaégtek mind. Ki hát az Isten ha nem ők? óh Mesembrius, való volna-e az, hogy él felettünk egy láthatatlan lény, ki ura égnek és földnek, s a holt kőalakok, kiket mi imádunk, önmagukat sem képesek megvédni?

Mesembrius nyugodtan szorítá meg Manlius kezét. Eleget hallott.

— Ne szóljunk erről többet, Manlius. Ti visszatértetek a hatalom elől, mely útatokba állt. Az Isten volt! Hogy viselé magát a sereg ezután?

— Nem lehete őket többé rábirni, hogy előremenjenek; körülfalazták a helyet, melyen Carus Augustus segélytelenül megégett Róma védisteneivel; most ott egy épület áll a puszta közepén ajtó és ablak nélkül, hogy emberi láb ne léphessen az Istentől megátkozott helyre. A sereg megválasztá Numeriánt vezéreül, s követelte, hogy hozza őket vissza Illyriába. E hírt Carinusnak meghozni küldetém előre én, s ez az oka, hogy most látjuk egymást.

— Reménylem, hogy többször is fogjuk még látni. Öröm Rómában lenni, úgy-e bár?

— Nekem nem az, szeretnék visszamenni legiómhoz.

— Óh, úgy te még bizonyosan nem láttad Carinus circusát, a pompás secularis játékokat, minőket csak Rómában lehet feltalálni; nem élvezéd még Antonin thermaeit, a rózsaillatos meleg fürdőket, gemmákkal kirakott falaikkal; még tán szeretőd sincs Rómában Manlius?

— Láttam mindent és nem mulattatott. Mit bámuljak én, sebhelyekkel rakott legionarius, ki most jöttem Scythia széléről, circusaitok vérontó bohóczkodásain? Itt harczot csinálnak játékból, mi a harczból csinálunk játékot. A thermæket pedig soha sem szerettem; a meleg fürdő csak a Quiritesnek való, nem a katonának. A vért a hideg víz is lemossa; a piszoknak persze, hogy meleg kell.

— De nem feleltél a harmadikra: nem találtál szép asszonyt Rómában? de mit kérdem így? megtalálnak téged ők, ha te nem keresed is őket. Óh Róma hölgyei nem kevélyek, nem rátartók; ha egyszer mutattad magad a forumon, a milyen délczeg, daliás ifju vagy, azt kellene tőled kérdenem: nem ragadtak-e még el? nem téptek-e darabokra, mint Orpheust a bacchansnők?

— Ah Mesembrius, nem fogják lépvesszővel a keselyűt.

— Eredj, eredj! miért volnál te keselyűbb a többinél? Mintha Venus galambjai nem fészkeltek volna Mars sisakjába? Eredj! Rosszul áll a te arczodhoz a tettetés. Hiszen elpirultál s szemeid lesütötted. Miért akarsz vén embert, mint én, rászedni? vagy megváltoztak volna

Carinus árnyékában a római erkölcsök? s míg eddigelé, ha a hat Vesta-szűz közül egy meghalt, helyét alig akadt valaki betölteni, most egyszerre mind az ő papnéi lettek, a kik azelőtt Aphroditeé voltak?

— Ezt nem állítottam, Mesembrius.

— Tehát az ellenkezőt. No, ne tagadd, jeles kalandjaid voltak? Igen derék! Öt-hat szerelmes hölgy vett egyszerre körül, szivét, életét rakva lábaidhoz; te kiválasztottad közülök a legszebbet, a melyik legforróbban ölelt, legédesebben csókolt? vagy nem tudtál választani közülök, s megtartottad valamennyit! Reggel az egyik koszorúját tetted a fejedre, este a másikét; egyiknek esküdtél a holdra, másiknak a napra, s hiven megtartád esküdet mindegyiknek? Igen derék, igen jeles! Ez az ifjuság öröme Manlius! én is ilyen voltam, míg ifju valék.

— De Mesembrius, nem hagysz szóhoz jutnom; a mit elmondtál, az nem illet engem. Odáig mindent szépen megengedek, hogy Rómában létem egyetlen napja alatt több bajom volt a rabszolgákkal, kiket úrnőik küldtek hozzám, mint ez úrnők férjeivel, a kikhez küldve voltam; de nekem nem szokásom az ilyen küldeményekre figyelni. Manlius-családból eredek, melyben ős szokás volt, hogy a férfi nem szeretett egy nőnél többet életében, de azt szerette hiven; ha meghalt, — gyászolta örökké; — ha megcsalta, — megölé; — s ha meggyalázák, boszút állt érte.

— Szépen beszélsz, Manlius; de egy gyűrűt látok ujjadon ragyogni, a minő gemmát nem szokott férfi viselni, hacsak nő ujjáról nem származik reá.

— Helyesen következtetél. E gyűrűt egy hölgy küldé nekem s hogy ujjamon viselem, annak egyedül te vagy az oka.

Mesembrius csodálkozva tekinte az ifjura, azt hivé, mámorában beszél érthetlenül.

— Én Manlius? Mi közöm nekem a te gyűrűdhöz?

— Tegnap este, a vigiliák kezdete után, hogy a Capi-

toliumot elhagytam, egy lefátyolozott matrona vékony irattekercset nyujtott kezembe, s azzal az oszlop-sorozatok között hirtelen eltünt; a tekercs e gyűrűvel volt leszorítva; kiváncsiságból felbontám azt s e titkos szavakat olvasám belőle: «Manlius Sinister! te egy szűzet szeretsz, kinek atyja jó barátod. Ez ősz embert és e fiatal szüzet veszély fenyegeti, mit az isteneken s ellenségeiken kivül egyedül én tudok. Ha értesülni akarsz róla, siess hozzám. E levél átadója a pons sacer előtt várakozand reád a napnak és éjnek minden órájában, míg csak meg nem jelensz. E gyűrűt mutatva elvezetend hozzám.» Aláirva: «egy nő, ki tégedet gyermekévei óta imád, s kit te mindig megvetettél; ki azok által gyűlöltetik, kiket meg akar menteni».

— Manlius, különös dolgot mondál.

— A talány megfejthetlen előttem. Kinek van hatalma szivem legbensejébe látni, hogy onnan érzelmeimet kiolvassa? Álmaim árultak-e el, hogy tudhassa valaki, hogy én leányodat szeretem, kit négy év előtt láttam s azóta nem tudok feledni? s ki lehet azon nő, ki megszabadítson egy másik nőt, a kinek szerelme kizárja az övét?

Mesembrius arcza elsötétült. A calix érintetlen áll már régóta a férfiak előtt: egészen kijózanultak a beszélgetés közben, csak sziveik maradtak tárva, miket a bor lelke kinyitott.

— Mutasd e gyűrűt közelebbről, szólt Mesembrius halkan.

Manlius oda nyujtá kezét; a gyűrű köve gyönyörű camæa volt, sardonix faragmány, szép görög vonású hölgy fehér mellképével bíborsárga alapból kivésve.

Mesembrius leránczolt homlokkal nézte a camæát; félre fordítá fejét, s ismét ránézett merően, s azzal egyszerre undorral taszítá el azt maga elől, s ősz fejét csüggedten hajtá le mellére.

— Miért borúlt el arczod? kérdé Manlius. Ismered e gyűrűt? Ismered tulajdonosnéját?

— Ismerem, felele tompán az öreg.

— Szólj, ki ő?

— Kicsoda? szólt villogó szemekkel az agg. Kicsoda? Egy szemtelen hetæra, egy utálatos kéjhölgy, kinek lehelletéből támad a döghalál Róma népeire, kinek létele folt a teremtés munkáján, kire annyi átkot szórt önnön édes apja, hogy ha az megfogamzanék rajta, nem teremne fű azon a földön, melyen az ő lábai járnak, s utálattal fordulna el tőle maga a könyörület is.

Az öreg utolsó szavai a leghevesebb zokogásban vesztek el.

— Kicsoda e nő? kiálta felugorva a tricliniumról Manlius.

— E nő az én leányom ... hörgé az öreg elkeserült hangon.

— Glyceria?

— Abraxas!! kiáltá az öreg a baljóslatrontó igét, s undorodva rázkódott meg a névtől.

Manlius levonta ujjáról a gyűrűt s az ablakhoz lépett vele, mely alatt a Tiberis folyt. Az öreg észrevette szándékát.

— Ne hajítsd a vizbe! Valami hal eltalálja nyelni, a halászok kifogják, s ismét napfényre kerül. Megmérgezi a Tiberist s megvesznek tőle, a kik iszszák. Tartsd magadnak. Egy gondolatom támadt; a miért e gyűrűt meg kell tartanod. E gyűrűt én miattam viseléd ez ideig, mint mondád.

— Azért tartottam meg, hogy ha kell, téged megóvjalak.

— Köszönöm Sinister. Tehát te engemet szeretsz, és leányomat is; köszönöm, köszönöm; háladatosak leszünk érte, én öregségemet adom szeretetedért, ő fiatalságát adandja érte. Mindig szerettünk téged, mindig úgy tekintének, mint családunk tagját. Ha bennünket veszélytől akarsz megóvni, — tartsd meg ezt a gyűrűt, — eredj vele, a hová vezetni fognak, — keresd fel a ki küldte, — és gyilkold meg őt.

— Mesembrius! Leányod ő.

— Ha gyermeke a basilisk annak a madárnak, mely fészkében kikölté ?

— De ő épen téged akar ismeretlen vésztől megóvni.

— Nincs rám nézve több vész a világon, egyedül ő! A mi a világnak a dögvész, a földindulás, a vihar, a vérpad, az én nekem az ő neve! Ha én juthatnék hozzá közel, én gyilkolnám meg őt.

— Ő meg akar téged menteni.

— Ne higyj neki. Hazudik minden szava, megcsalta apját, megcsalja az isteneket. Képe oly ártatlan, mint egy alvó kisdedé; ha szól, meg vagy bűvölve, ha beszélni engeded, kibeszéli kezedből a tőrt, megront elvarázsol, kiforgat tenmagadból, átkozott varázslatokkal megtöri szived kérgét, hogy gyáva légy, mint egy korbácsolt rabszolga. Nem arczát kendőzi ez, mint a többi asszonyok, hanem lelkét, most azzal csábít magához, hogy engem és Sophroniát akarja általad megmenteni; ha odamégy és szivébe nem ütöd kardodat, mielőtt egy szót szólhatott volna, rábeszélend, hogy minket ölj meg!

— Mesembrius, mit vétett ő ellened, hogy így szólsz felőle ?

— Mit vétett ? eltemetett, mielőtt meghaltam volna! sárral keverte be ősz hajszálaimat! megmérgezte szivemet, ellopta szemeim világát! véremet lopta meg, hogy obscoen képeket fessen vele lupanárok falaira!

— Téged az indulat ragad el.

— Miért ne ragadna ? Nincs-e oka egy rómainak átkozódni, ha azt mondják neki a forumon: szállj le lovadról, mert leányod becstelen! Mehetek-e én Rómában valahová, a nélkül, hogy gyalázatomat lássam: nincs-e az ő neve valamennyi Aevius és Mavius silány verseiben prostituálva ? nem látták-e őt az amphitheatrumban, mint pantomimát egy tapsoló, ujjongó vulgus előtt fellépni ? nem jár-e ő fényes nappal förtelmes kiséretével együtt tunica vitreába, ventus textilisbe öltözve ? nem engedé-e magát lefestetni mint vulgivaga Venus? s van-e egy orgia, egy bac-

chanal, melynek ne ő volna utálatos királynéja? — oh Manlius, az rettenetes dolog, mikor az ember ősz hajakat visel, nem nézhetni emberek arczába, mindenütt azt hallani suttogva, azt olvasni le mások tekintetéből: ime ez azon Mesembrius, kinek leánya Róma megrontója, ime ez adott éltet azon szörnyetegnek, ki mindennap százezer éhező kenyerét eszi meg, s ugyanannyinak vérét issza meg rá, vigyázzunk, hogy hozzánk ne érjen! — — oh Manlius, hidd el nekem, hogy te egykor meg fogod ez asszonyt ölni.

— Nem öltem asszonyt soha és nem fogok.

— Emlékezzél szavamra. Ez a Megæra tégedet szeret; azt is jól tudja, hogy te mást szeretsz; hogy e más neki testvére, mit sem tesz; ezek az elromlott inyű Messalinák még a vérben is válogatósak; közönséges vér már nem ingerli őket, testvérüké a legédesebb nekik ....

— Őrizd ajkadat az Omenektől!

— Én érzem, a mit mondok Manlius. Jobb volna, hogy megöld e nőt vigyázatból, mint hogy megöld majd boszúból. Ha kigyót látsz, elgázolod ugy-e? s nem várod el, hogy megcsipjen s okod legyen rá elgázolni?

— Te atya vagy Mesembrius, fájdalmaidat értem, de nem osztom.

— Leendsz férj és akkor osztani fogod.

— Mint kivánhatod öreg barátom, hogy gyűlölni tudjak, midőn boldoggá tevél? Egy alvónak beszéled haragodat, ki örömeiről álmodik, míg te ingerült szavaddal háborítod az éjt. Minden beszédedből én csak azt hallom meg, hogy Mesembria II. szerelmét kell egykor birnom. E szót, ez eszmét hallottam akkor is, mikor a vad Sarmaták csataordítása hangzott fülembe — a sötét Lygiok éji támadásainál, s a persa harczmezők naphosszú hevében; az ő arczát láttam a vértől kiáradt folyam tükrözetén, s a kopár sivatag tikkasztó látkörén; azt látom most is, míg te vérről beszélsz, s ádáz szavaiból csak egy üti lelkem: az, hogy ő enyim lesz.

— Igazán, hogy vak minden, a ki szeret.

— S tedd hozzá, hogy rémlátó minden, a ki gyűlöl.

— Adják az istenek, hogy neked legyen igazad, hogy egykor azt mondja az egész világ: ime Mesembrius, eltaszított leányod tiszta, mint Diana, s rágalom és vak képzelet volt minden, a mit róla mondál! — Én . . . ! De én még akkor is azt mondanám: meg kell őt ölnöd Manlius, mert megcsalta az egész világot!

Az öreg szemei ki voltak egészen vörösödve, az indulatoskodás lázba hozta egész idegzetét; észrevehetőleg reszketett s midőn a tricliniumról felemelkedék, oly erősen megfogta annak oldalán az elefántcsont sphinxet, hogy kezében maradt.

— Szolgák, elő a fáklyákkal; — kiálta recsegő hangon, feledve, hogy máskor beteges asthmával szokott beszélni; — Manlius, menjünk nyugodni, az éj másik felébe haladt; te álmodjál szerelmedről, gyűlöletemről én.

S azzal kemény léptekkel elhagyá a trichilum termét, kertjein keresztül lakába sietve s egészen elfeledve, hogy a köszvény miatt egy lépést sem tud tenni; szolgái a currulis széket üresen tolták utánna.

Manlius még azután sokáig a trichilumban maradt, elmélázva lelke ábrándjain, kidült az erkélyre, mely a Tiberisre hajolt, s a habokba nézett, miket a felkelő hold behinte ezüsttel. A holdvilágban fekete csónakok úsztak nagy csendesen parthosszant, s valami búbánatos hymnus zengése hallatszék távolról, a csónakok egyikén fehér hölgyalak látszott nagy messziről. Manlius úgy eltünődék rajta, hogy mi különöst érez most szivében? Azt hivé, álmodik, a mint szokja néha az ember azt álmodni, hogy ébren van; ő azt hivé, hogy Sophronia szelid ábrándos arczáról álmodik.

Nem tudott nyugodni, szivét úgy nyomta valami; izgatott lelke ki a szabadba vágyott, vevé kardját s paludamentumába burkolózva, egy az erkély alá kötött csónakba leszállt, s azt eloldva utána evezett a rejtélyes hymnushangoknak.

II.

Minő csodás tüneménye volt az egy időben a kornak, hogy a való diadalmaskodott a költészeten, a kereszt egyszerű tanai a ragyogó mythologián.

A költők vallása, az ábrándos ligetek, a virágos partok, a napsugáros sziget-világok választott istenei, e művészszellem ihletében tengerhabból született, virágillattól fogamzott, csillagokká örökült meleg eszményi alakok, édes szerelmi kalandok által az emberiséggel rokonná szövődve, mint enyésznek el az érzékimádat ölelő karjai közül, egy szavára egy hatalmasabb lénynek, ki ül elérhetlen magasban s mégis mindenkihez oly közel, kit látni senki, érezni mindenki tud, ki egy és egyedül Istene a csillagnak úgy, mint a mezők liliomának.

Mint hidegültek el lassankint az olymp isteneinek oltárai, mint fogytak el a rózsakoszorúk aranyos oszlopzataikról, mint tűnt el a nép illatos csarnokaik alól, hogy a szabad napsugáros ég alatt egy láthatlan valóság igéit hallgassa.

Ez az ég, ez a napsugáros ég volt a titkok titka! Az éjszakai ég csillagezreivel volt a mythologia, a nappali ég az oszthatlan való hite. Nem látni mélyét és magasát, csak jóltevő melegét érezni annak s a végtelen kék derűben egy örök remény beszél a szivnek, hogy ez égen túl van egy másik, egy jobb világ, melynek csak árnyéka ez itt alant, s mentől sötétebb itt az árny, annál fényesebb ott a való.

Ez volt az eszme, mely győzött, a föld megszünt börtön lenni, a halál nem volt fájdalom s a császárok nem voltak mindenhatók.

Augusztus idejében azt mondá egy költő: «ha Róma üldöz, hová futsz előle? bárhová menekülj, Róma kezében vagy!» Az új hit menhelyet mutatott minden üldözöttnek, s hiába foglalta el az egész ismert világot Róma, maradt

egy másik ismeretlen, tele titkos örömökkel azoknak, a kik itt alant szenvednek, — s mentül sötétebb itt az árny, annál fényesb ott a való.

E hitnek, mely a könyeket törlé le a szenvedők arczáról, győzni kellett; nemsokára egyesült benne üldözött és üldöző, mert ez vigaszt nyujta annak, ki igaztalanul szenved, s bocsánatot annak, ki igaztalanul cselekszik.

A császárok üldözése csak növelte, nem fogyasztá az új hit követőit: nyilt téreken, Róma közepén léptek fel a szentlélek választottai, a mindenható igét hirdetve, s a máglyákon, a circusok vadai közt sem vonták azt vissza, s azon eleven fáklyák, kiket szurokba mártva, a császári kertek kivilágítására meggyújtottak, a lángok között is beszélték, hogy a mi fájdalom itt, az amott mind üdv és gyönyör.

Hasztalan gyilkolták őket, a megöltek vére pecsét volt tanaikon, mely azokat hitelesíté, s a ki martyrokat csinál, az halhatatlan ellenségeket szerez magának.

Carinus császár azonban egy új nemét találta ki a martyriumnak.

Haláltól, kínoktól vissza nem rettentek a proselyták, a mi másnak fájdalom, az nekik gyönyör volt, s gyönge szüzek a szentlélek által megszállva, dicsőítő hymnusokat énekeltek a lángok közepett.

Carinus nem vetteté e szent hajadonokat többé máglyára, hanem oda vetteté katonáinak, s az erényes nők, kiket vissza nem riasztott a vérhalál, megborzadtak a gyalázattól, mely erősebben égeté lelkük tisztaságát, mint az olaj lángjai, s míg a circusok spoliariumai elé bátor arczczal tudtak nézni, undorodva gondoltak a földalatti bűnbarlangokra.

A gondolat valami pokoli volt: azokat, kik sziveik átlátszó tisztaságáért a világ minden gyönyöreiről le tudtak mondani, épen e gyönyörök legutáltabb faja által büntetni meg, és Carinus jól tudta azt, hogy e gyalázat elől még

a halál által sem szabadulhatnak meg áldozatai, mert a keresztyén hit tiltja az öngyilkolást.

Ezért az ő uralkodása alatt csak titkos helyeken, éjféli órák után jöttek össze a hivők, barlangokban, elhagyott síremlékekben, s hajnal előtt eloszlottak.

A római augurok tudtak a titkos összejövetelek felől, s hogy a nép maga siessen azoknak helyeit kifürkészni, azon hirt terjeszték el, hogy a keresztyének ott eloltva minden világot, irtózatos tetteket követnek el, miket a mély sötétségnek kell takarni; — a mi nagy szó volt, miután Rómában fényes nappal űzte dolgait minden förtelem.

— — — — — — — — — — — —

Manlius a part mellett hajtva csónakát, mindig közelebb kezde jutni az énekhangokhoz, melyek oly szokatlan borzadálylyal tölték el szivét; nem sokára egy holt ágához ért a Tiberisnek, hol mintegy húsz csónakot egészen elhagyatva talált.

Széttekinte s a holdas szürkületben valami nagy, tömör, kerek épületet vőn észre, terebély olasz piniáktól beárnyazva. Az énekhangok innen látszottak jönni.

Körüljárta az épületet, a hold keresztül sütött az ablakok és oszlopsorokon, emberalak nem volt látható. Manlius elborzadva gondolt gyermekéveiben hallott boszorkányregékre, a tisztátalan lelkek szombatjára, kik éjféli órákban emberektől került helyeken gyülekeznek össze, láthatatlan alakban. Még inkább elborzadt, midőn álomképét hozá kapcsolatba e rémes regehittel. A szelid, ábrándos Sophronia képét látta maga előtt, valahányszor az elátkozott varázslókra akart gondolni, s a sötét, undorító háttérből az ő mosolygó arcza tünt elé.

Végre erőt vett borzadályán s kezét kiszabadítva bő köpenyéből, elhatározott léptekkel az épület csarnokába indult. A mint belépett, eszméi az első tekintetre más irányt nyertek, a terem közepén egy fölemelt négyszegkő üregén át egy földalatti terembe lehete belátni; az énekhangok innen keletkeztek.

Tehát a keresztyének agapéja volt az.

Manlius egy oszlop árnya által eltakarva, két hosszú sor alakot látott maga előtt, a férfiak fejei csuklyáikba rejtve, a nők földig lefátyolozva. Valami csendes bús melódiát énekeltek. A hangok tele voltak lemondó panaszszal, magasztos, nyugodt fájdalommal, valami idegenszerű gyászgondolatokkal, miknek hatását hidegen érzé idegein végig borzongni a szemlélő római.

A terem homályos hátterében néhány olajmécses égett, miknek halvány világánál egy megölt emberi alak tünt Manlius szemébe, két keze és lábai keresztre szegezve, homlokán töviskorona, s oldalán vérehullató seb.

Ezek tehát ama borzasztó sectariusok, kik az éj árnya alatt nefandus gyűlekezeteiket tartják, gondolá Manlius, s szorongva keresé kardját oldalán s rémlátó képzeletében úgy tetszék neki, mintha az a keresztre feszített alak mindig lejebb hajtaná fejét.

Az ének megszünt, s valami hosszú sóhajszerű hang után, mely egy ájtatos gyülekezet egyhangú fohásza, elő állt egy ősz férfi, hosszú hófehér szakálla fekete palástjára hullt le; a keresztre feszített alak lábaitól egy serleget emelt fel, s azt ajkaihoz érintve, szent áhitattal háromszor megcsókolá.

Manlius az áhitat helyett undorító vérszomjat látott az ősz szörnyeteg arczán, s a férfiak és nők bűnbánó térdeplése helyett fajtalan mozdulatokat vélt látni, és ama serleg, melynek fölemelésére mindenki meghajtá fejét, az ő képzeletében vérrel volt tele, irtózatosan meggyilkolt ember vérével.

Az öreg bölcs reszketeg hangon szólt:

— Ime e pohár az ő vére, mely kiontatott, hogy idvezítsen; e pohár a szent emlék, mely a bűnöket lemossa! e pohár a szövetség, mely által egyekké leszünk. Járuljatok e szent jelhez s legyetek tiszták a legtisztábbnak vére által.

Manlius elborzadva ragadá meg kardja markolatát, s a

mint meglátta, hogy egy magas, hófehér ruhába burkolt női alak fátyolát félig fölemelve az ősz ember elé járult s annak kezéből a serleget elfogadja, magán kivül eliszonyodtában, kirántá kardját s a négyszög nyilásán keresztül a gyülekezet közepébe ugrott.

— Álljatok meg ádáz orgyilkosok, orditá elvakult dühvel. Ti ördögök apostolai. Mit cselekesztek itt?

A gyülekezet meg sem mozdult. El voltak készülve ily támadásokra. Az ősz ember nyugodtan felelt.

— Istent imádunk.

— Átkozott légy, midőn e szót kimondod! Tetteket követtetek el, miknek még az éjszaka sem elég sötét takaró: ördöngős énekkel háborítjátok a föld alatt lakókat; embert gyilkoltok s kényszerititek egymást annak véréből inni, s midőn átkozott részegség száll idegeitekre a vértől, eloltjátok fáklyáitokat, s fertőzött ölelkezésben bűnöket követtek el, mikre gondolni is irtózat!

— Megbánod, a mit mondtál, Manlius Sinister! szólalt meg egy csengő női hang az ősz férfi oldalán. Ugyanazon magas hölgy volt az, ki a serleget legelőbb kezébe vette. Manlius összerezzent, ismerős hangot és saját nevét hallva, s a mint a hölgy fölveté fátyolát, elámulva látta maga előtt Sophronia szelid, ártatlan arczát, nyugodt tekintetével, mennyei mosolygásával, s valami emberentúli szilárdság szentelt hatalmával.

— Mesembria II. . . . nyögé Manlius, kiejtve kezéből a fölemelt kardot, s annyira elfojtá szivét a kétség, hogy azt hivé, még most is valami iszonyú álmot lát szemei előtt, s dadogó nyelvvel hebegé: . . . Olymp istenei . . . engedjetek fölébrednem.

— Te ébren vagy, szólt Sophronia, kezével fölemelve Manliust. Nézz szemembe, én vagyok Mesembria II., ifjukori barátnőd Sophroniamost.

— De e serleg, melyben vér van . . .

— Vér csak azoknak, a kik hisznek, vérnek emléke azoknak, a kik emlékeznek, — érintsd ajkaiddal.

Manlius visszatartott iszonyattal ízlelé a kehely tartalmát s csodálkozva rebegé:

— Ez bor .... azután halk szóval kérdé, meg-megrezzenve ismeretlen félelemtől: És azon haldokló alak amott?

— Az a holt idvezítő képe.

Manlius bámulva vevé észre, hogy az csak egy festett kép.

— Ti egy holt embert imádtok?

— Istent, ki emberré lett, hogy meghaljon.

— Nem lehet az.

— Olymp istenei hányszor öltöttek emberalakot, hogy azon gyönyöröket élvezhessék, miknek édessége csak emberi érzékkel közös? a szeretet Istene emberalakot öltött, hogy azon fájdalmakat érezhesse, mik az embereket gyötrik, inséget, szégyent, üldözést és kínhalált. Olymp istene emberi alakot vőnek, hogy megmutassák a halandóknak az utat a pokolra, a szeretet Istene halandóvá lőn, hogy megmutassa az utat a mennybe! Olymp istenei ragyogó királyi alakok, kik áldozatot kérnek, aranyat, fényes templomokat, vérző hekatombákat, diadalok spoliumait, s igérnek értük hosszú életet, kincseket, palotákat és új diadalokat: a szeretet Istene holt, szegény alak, ki nem kér mást, mint tiszta szivet, s nem igér semmit a halálon innen, kinek képe jelvénye annak, hogy minden szenvedés a halálon innen, s minden öröm a halálon túl van ....

Mindenki önkénytelenül vevé le fövegét e szavak alatt. Manlius is hasonlóul tőn, a nélkül, hogy tudná, mit cselekszik. Azok letérdepeltek, térdeire rogyott ő is.

— Méltatlanul üldöztelek benneteket, rebegé mellét kitárva. Álljatok boszút rajtam.

— A szeretet Istene bocsánatot hirdet az üldözőknek. Hagyd el e helyet nyugodtan; ha elárulandsz bennünket, ha megölsz, ha kínzasz, mi imádkozni fogunk érted.

— Átok a gondolatra, mely ezt helyeslené! Nem hagyhatlak el nyugodtan többé, mert nyugtalanságot oltál szivembe. Engem boszúálló Isten ijesztő szava állított meg

utamban, a te arczodon a bűnbocsátó Isten szavait olvasom. Oh adj vigaszt: két mennyet kell-e elveszítnem? egyet oda fenn, másikat a te szivedben?

— A szeretet mennye nincs elzárva senki előtt, szólt Sophronia szent áhitattal mutatva az ég felé.

Mánlius epedve ragadá meg a felé nyujtott kezet, s azt ajkaihoz vonva, szelid érzelemmel kérdé Sophroniától:

— És a te szived?

Sophronia magasztos mosolylyal viszonzá:

— A szeretet Istene nem tiltja az igaz szerelmet.

Manlius idvezült arczczal rogyott a hölgy lábaihoz, hódolattal simulva hozzá, mint egy megszelidült oroszlán, s a teremben hangzott a vígság hymnusa, mely tanít örvendeni az örülőkkel.

Az ősz patriarcha malasztteljesen tevé kezeit az új cathechumen fejére, s a haldokló Isten áldva tekinte mindnyájokra.

III.

Másnap a vén Mesembriusnak első gondja az volt, hogy leányát maga elé hivatva, elkezde előtte Manliusról beszélni, dicsérve az ifjut érdemei szerint.

A hölgy arcza égett e dicséretek alatt, s miután arcza ugyis elárulá, őszinte örömmel vallá meg atyjának, hogy az ifju hőst régóta szereti.

Mesembrius öröme nem talált szavakat, összeölelé leányát, s örömkönyek közt tevé őt az érkező Manlius keblére.

— Egyetlen áldásom reád, rebegé reszketeg hangon.

— Oh atyám, szólt Sophronia szomorúan. Ne mondd, hogy egyetlen áldásod. Neked még másik leányod is van.

— Ezé egyetlen átkom. Siessetek mentül előbb egybekelni, s azután menjetek innen messze, messze. El, hová innen még csak felleg sem jár. Ez a föld oly terhes már a bűntől, hogy minduntalan rázkódik alatta, mintha nem birná többé emelni. Menjetek el innen, nehogy együtt

vesszetek el a bélyegzettekkel. Csak azon perczet akarom még megérni, midőn titeket boldogoknak tudlak, s a két tengeren túl, akkor aztán jöhet akár a halál, akár Carinus.

Manlius még azon órában visszament Rómába házát elrendezendő, s a mint menyegzőjére mindent rendbe hozott, ismét lovára ült s késő estve indult vissza Mesembrius nyári lakába.

Már éjfélen túl volt az idő, az éj borongós, felleges, csak lépést lehetett haladnia, midőn egy hídra felérve, egy mellékúton valami sötét csoportot látott közeledni.

Egy csomó kóbor csőcselék látszott az lenni gyalog katonák által közrefogva; a barbár harczok idején rendkivül elszaporodott a sok rabló és naplopó, untalan dolgot adva a prætorianusoknak, Manlius ilyenekkel vélt találkozni s nyugton köszönté a mellette elhaladó katonákat.

Csupán az látszott előtte feltünőnek, hogy a csapat végén egy magas női alak lovagolt, hosszú fehér palást redőzött alá délczeg termetéről, ki a mint meglátta, hogy Manlius megáll, ő is megállt, mintha valamit gyanítna; ott álltak egy darabig egymásra nézve, azzal ismét megfordultak s tovább mentek. Az arczokat nem lehete kivenni a sötétben.

Manlius megállt s hátranézett s magában tünődött, hogy ne nyargaljon-e vissza, valamit kérdeni tőlök? maga sem tudta mit.

Nemsokára ismét örvendetesebb gondolatok foglalták el lelkét, s a mint a kelő szürkület ezüst fátyolt húzott a Tiberisre, az ő lelke is kiderült s vígan vágtatott a kedves táj felé.

Már kivehete Mesembrius villája colossalis körrajzait, midőn az úton egy pompás gyöngyházzal kirakott selyemfüggönyös lecticát láta szemközt jőni, négy rúdjánál fogva két aranyszerszámos öszvérre kötözve, a minőkben akkor csupán a legelőbbkelő hölgyek szoktak utazni. Két rabszolga ment elül hátul az öszvérek mellett.

Annál nagyobb volt Manlius meglepetése, midőn e selyem függönyök közül egy rút ripacsos férfi fejét látta kibukkanni, kiben azonnal Aeviusra ismert, a leghaszontalanabb parasytra, a ki fél sestertiáért kész volt az utolsó gladiatorra panegyrikont írni, s Carinus kedvencz agarának törzsökfát készíte, mely azt Romulus és Rémus farkasától származtatá le anyai ágon.

Manlius nem állhatá meg, hogy el ne mosolyodjék a panegyrista különös helyzetén.

— Hát téged, Aevius, mióta hordat a császár lecticában, mint egy úri kéjhölgyet?

— Légy könyörülő Manlius, és ne nevess ki, én a legszerencsétlenebb poéta vagyok a világon, a mióta a pegazus a Hypocrene fenekét berúgta; képzeld, jó alkalom kinálkozott halhatatlanságom öregbitésére. Tegnap délután meghallom, hogy Carinus parancsából egy csoport emberimádó sectariust fognak meglepni Tiber-parti gyülekező helyükön; azonnal lovat béreltem ki, egy épen nekem való áldott paripát; ily dicső eseményt nem lehete elszalajtanom, hogy azt az utókor számára lyrám hatalma által meg ne örökítsem. Ott ölés, keresztre feszítés, szurokba mártás s más egyéb, költők számára megbecsülhetlen dolgok fogtak volna történni, s ime lássad mi történik velem. Az úton összehoznak Egyptom istenei egy átkozott szeretetreméltó asszonyi kakodaemonnal, ki ebben a portatilis mennyországban vitette magát. Az asszony elébb kicsalta titkomat, azután lecsalt a lovamról, junói perfidiával meginvitált engem fellegfogó Ixiont, hogy üljek mellé a vehiculumba, s míg én egyik felől felkapaszkodtam, addig ő a másik felől leszállt róla, s felugrott az én paripámra, úgy ült rajta mint egy amazon-királyné s miután orrom alá nevetvén, azon tanácsot adta, hogy ha poeta vagyok, rendelkezzem a pegazussal, elnyargalt az általam kijelölt úton, s engemet itt hagyott ezen, még a fövényóránál is unalmasabb eszközében az időmérésnek, s míg ő bizonyosan szerencsésen eljutott a spectaculum helyére, én ezzel

a két öszvérrel és két szamárral úgy eltévedtem, hogy most kénytelen vagyok visszafordulni Rómába.

Manlius lélekzet fojtva hallgatta a parasyt fecsegését.

— Ki volt ez a nő? kérdé tompa hangon.

— Hát nem ismered lecticáját Manlius? Ah te bizonyára nagyon ujoncz lehetsz Rómában, hogy e lecticát sem ismered, és nagyon messziről jöhettél, a hol ilyesmiről nem beszélnek, gelidis Scythiæ ab oris; ez a képzelhetetlen és leirhatatlan Glyceria vehiculuma, s a ki engemet rászedett, senki sem volt más, mint az istennővé magasztalt Circe maga, a kit mindenki imád, velem és Carinussal együtt, s a ki mindenkit úgy kinoz, a ki imádóit örökké bornyúkká, bivalyokká változtatja, velem é Carinussal együtt.

Manlius nem hallá már a poeta végszavait. A mint ez Glyceria nevét kimondá, mintha a fúriák korbácsával vágtak volna lelkére, megvagdalá lovát, és hanyatthomlok rohanva nyargalt Mesembrius udvarára.

Az öreg mosolyogva jött elé ajtajáig s nem vette észre a lovag arczán a düh, félelem és kétségbeesés vonásait.

— Itthon van-e leányod? kérdé Manlius, reszketve minden izeiben, s hogy az öreg rögtön nem felelt rá, nyugtalanul ismétlé a kérdést: hol van leányod, Mesembrius?

Az öreg titkolózva voná félre az ifjut, ki türelmetlenül várt feleletére s fülébe súgva mondá:

— Megvallom neked, de tégy úgy mintha nem tudnál felőle, ő a keresztyének gyülekezeteit szokta látogatni. Most is odament és még nem tért vissza.

Manlius reszketve emelé két öklét az égre s lélekrázó hangon ordítá:

— Oh úgy átok az égre, mely alatt ez megtörténhetett!

Mesembrius megdöbbenve lépett hátra, s idegenülten kérdé Manliustól: «mi lelt?»

Manlius elvadultan ragadá meg az agg kezét.

— Leányodat elrabolták!

Az öreg halványan, merev szemekkel esett vissza székébe s elakadt szóval rebegé: «Glyceria!»

— Jól mondád, ő rabolta el. És én őrült, találkozám velök és e szemek nem látták meg a sötétben, és e nyomorult szív nem érezte meg, hogy őt viszik néhány lépésnyire tőlem! oh! ne legyen rám gondotok Istenek többé. Ha megtörténhetett az, hogy szerető szeme láttára halálra vihette testvér a testvért, mi a ti uralkodástok akkor, Jupiter, Ormuzd, Zeüs, Zebaoth, és ti többi választott királyai a sorsnak? Ordögök urai a földnek s rossz omen a sors! De én se legyek jobb! Te vén ember, szedd össze átkaid, kezdd el korán reggel s ne hagyd el napestig. Én addig tenni fogok. A Dirák segítsenek!

Az öreg mint egy szélütött, merevségben hebegé:

— Leányom .... Oh leányom ....

Manlius összeszorítá ajkait; szemeit elfutotta a vér.

— Leányod? ... Az egyiket megboszulom, a másikat megölöm! ... Ate veled, Ate velem!

Ezzel lovára veté magát s vágtatva nyargalt Rómába vissza, se jobbra se balra nem nézve.

IV.

«Panem et Circenses!» ez volt a római populus jelszava, valahányszor éhezett, vagy unta magát.

S valóban jeles nép vala ez; a munkának prózai voltát nem ismeré soha, a császárok ingyen osztották ki kenyerét, borát, olaját, miket szolgatartományok adóban termeszténck s a mi a circusok játékait illeti, ezeknek nagyszerű látványaiban egyik császár a másikkal iparkodott versenyezni. Valamennyit fölülmulá Carinus a securalis játékok változatossága, s az őrültségig vitt pazar fénye által.

Egy napon az egész circus aranyporral volt behintve, hogy a nyargaló paripák által felvert porfelleg csillámlott a napban s a Quiritesek, kiknek ruháit belepte, megaranyozva mentek haza.

Más napon mintegy varázsvessző-ütésre, erdőkkel volt beültetve a circus. Egész nagy terebély tölgyfák, miket gyökerestől ástak ki a hegyekből, felnőtt pálmák, miket Afrika partjairól hoztak el hajókon, nagy edényekbe áttéve, lőnek elültetve az óriási tér közepébe; a bámuló nép, mely az előtt egy aranyhomokkal beültetett sivatagot látott maga előtt, most egy ősligetet jött azon a helyen bámulni, melynek árnya alatt dél és kelet legritkább állatjai seregle ttek, a gyönyörű girafftól az idomtalan elefántig; egy valóságos paradicsom, melynek arany gyümölcsöt termő fáin éneklő madár zeng, ágaira a tündöklő kigyó tekergőzik s árnyában tollászkodik a vad páva és szelid strucz.

Mikor a nép jóllakott a bámulattal, akkor jöttek az ijászok, lelövöldözték a pompás vadakat; azután kivágták az erdőt s a következő nap egy tengert látott annak helyén a nép, melyen egész hajóhadak viseltek egymással véres harczjátékot.

S egyszer, derék nyár közepén, mikor mindenki tikkadtan kereste az árnyékot a nap fülledt heve ellen, a circusokba hívott nép az ijedelemmel határos meglepetés közt látta maga előtt a telet.

A circus hóval volt befödve, miket Noricum és Hallia havasairól szállítottak ide hajókon, szekereken s mikben száz czifra csörgős szán vágtatott karéjban; a rómaiaktól azelőtt soha nem látott jármű. A circus közepén magasra halmozott jéghegyek közt csodaalakú fókák feküdtek hosszú agyaraikra támaszkodva, s egy kerek tó felszinén, melyen köszörült üvegből volt utánozva a jégtükör, ügyes korcsolyások hasíták vágtató karélyaikat. — A római fázva burkolá magát palliumába, feledve a látvány alatt, hogy homlokán az izzadság csurog a nap hevétől, s míg a korcsolyások hólabdákkal hajigáltak a nézők közé, a magas populus gyönyörtől elragadtatva kiáltozá lelkesült éljeneit a császárnak, ki népei mulatságáról ily szépen gondoskodék.

* * *

Keressük fel most Carinust saját palotájában. Kerüljük meg e roppant épületet, mely széles kiterjedésű kertjeivel egy egész városrész helyét foglalja el. Aranyozott kapuk vezetnek utczáknak nevezhető folyosóiba, melyek márvány oszlopokon álló peristylben végződnek, a széles atriumokban sürög-forog az udvari nép, urat játszó rabszolgák, s szolgát játszó senatorok, kiknek Carinus pompatermeibe juthatását egy barna képű thrák óriás szabályozza.

Boldogok, a kik odabenn lehetnek! Ah, ott nem a földön jár az ember, a pompás ovál terem nem hagy idáig hatni sem időt, sem évszakot. Itt soha sincs se tél, se nyár, se nappal, se éjjel. A teremnek nincs ablaka, átlátszó függönyök mögül szüntelen égő lámpások terjesztenék benne fényt, melynek örök derűje valami közép világ hold és napsugár között. Benne minden évszakból ki van lopva a gyönyör, a nyárból a meleg, mit földalatti csövek vezetnek oda, a télből a jég, a tavaszból a virág, az őszből a gyümölcs. Carinus soha sem tudja, mikor virrad, mikor alkonyodik? mikor esik, mikor havaz? nála örökké tart a gyönyör.

Ott fekszik ágya párnáin, előtte terített asztal, körüle tányérnyaló had, tánczosok, hetærák, eunuchok, énekesnők, papagájok és poeták.

Arcza egy minden élvben kifáradt ifjué, sápadt és nagy veres szeplőkkel beszórva, vonásain a kimerültség lanyhasága szendereg, ajkain és állán alig göndörül néhány szál korán kinőtt szakál és bajusz.

Két eunuch egymás után hord ételt az Augustus ajkaihoz, válogatott, sok fejtörésbe került ételeket, a mikből egy-egy tál százezerekbe került, s miknek csak rendkívülisége ingerli az inyt. Carinus kezét sem mozdítja meg utánuk, finnyásan félre húzza szája szegletét s szemével int az étekfogónak, hogy költse el maga a drága eledelt.

Másfelől ezalatt ideálszép rabnők emelnek aranyserlegeket ajkaihoz, miket ő szintén érintetlenül hagy, végre egy phyrgiai hölgy szájába véve a fűszeres cyprusi bort

piros ajkairól kinálja Carinust az a nélkül is részegítő itallal. Az új eszme új ingert ad a császár eltompult érzékeinek, s keblére ragadva a nőt, annak korallajkaiból engedi magát megitatni.

— Ezt a leányt feleségül veszem, szól ezzel egyik főszolgájához fordulva.

— Tegnap vettél el egyet, uram, kinek apja proconsul.

— Attól ma elválok. Hát ennek ki az apja?

— Takács udvarodnál.

— Kinevezem őt proconsulnak.

— Ez lesz kilenczedik nőd négy hónap alatt.

Carinus maga mellé ülteté a leányt, s fejét ölébe hajtá. Mellette tánczoltak, énekeltek, s előtte Aevius declamált, nem engedve magát megzavarni sem tánez, sem ének által. Jambusai szemtelen hízelgéssel magasztalák Carinusnak mindazon tulajdonait, melyekkel nem bírt, rózsapiros arczát, bátor lelkét. Leirta hosszú részletességgel a secularis játékokat s nem hagyott békét se Jupiternek, se Apollónak, hogy Carinust náluknál magasabbra helyhezze.

— Oh, engem úgy nyom, úgy boszant valami, nem tudom, mi, nyöszörge Carinus.

Két-három rabszolga ugrott egyszerre hozzá, vánkosait igazgaták, hajszálait rendezék, öltönyét tágíták.

— Ejh, mégis nyom, mégis boszant.

— Tán Aevius jambusai nyomnak? kérdé Marcius, a császár borbélya.

— Meglehet; hagyd el Aevius.

A poeta alázatos tekintettel hajtá meg magát, száz annyi dühöt érezve a borbély iránt, versei megszakasztása miatt.

— Mi bajom hát mégis? nyafogott boszusan Carinus. Találjátok ki már. Hát én gondolkozzam helyettetek magamról? Valami ingerel, valami boszant, szeretnék haragos lenni.

— Én kitaláltam, szólt a borbély, e néhány szál szakáll

boszant tégedet, oh Carinus, mely dicső arczodon élődik, felséges orrodat és ajkaidat merészen nyugtalanítva. Vágasd ki azokat, sőt szakítasd ki. A te arczod úgy is oly nőien szép, és mennyivel szebb leendne, ha a férfiasság e rút jelei nem éktelenítnék.

— Igazad lehet Marcius, szólt az ifju, s ki hagyta tépni szakállát, s annyira meg volt elégedve a borbélylyal, hogy a műtét végeztével kinevezte őt præfectusnak.

E pillanatban zaj hallatszott az ajtó előtt. Többen az öreg Mesembrius szavára ismertek, ki erővel bebocsáttatáshoz akart jutni Carinus elé.

Galga, az ajtónálló thrák óriás, visszatartóztatá az öreget s másnapra utasítá, mert Carinus mostan alszik.

— Már tizedszer vagyok itten, zajgott az öreg. Egyszer azt mondod, alszik, másszor ebédel, harmadszor fürdik, negyedszer nincs ideje. Én beszélni akarok vele.

Galga nagy küzdés közt kituszkolá az öreget az átriumból, két-három rabszolgának kelle belé kapaszkodnia, hogy az ajtón kitolhassák.

Carinus meg volt elégedve Galgával.

— Te, ki oly jól meg tudod őrizni ajtómat, megérdemled, hogy Róma cancellariusává tegyelek.

— Hát én semmit sem érdemlek uram? kérdé Aevius megijedve, hogy ő kimarad a kegyosztogatásból.

— Neked Aevius, templomot építtetek, hol minden költő legelső zsengéit a te oltárodra teendi le.

— Köszönöm, oh Augustus, a templomot és a zsengéket, miket kezdő poéták irnak, de hát a Tusculanum?

— Azt jól tudod, mily föltét alatt igértem.

— Ha Glyceriát, e földi istennőt, ékesen szólásom erejével, nyelvem mézével, s költészetem varázslatával ráveszem, hogy tégedet kegyeiben részesítsen. Nem elhozám-e őt te hozzád?

— Elhoztad, de mit használt az nekem? ez a csábító phantom, miután bájai láthatásával az őrültségig fokozta vágyaimat, titkaimat kicsalta, akkor egyszerre kinevetett,

eltaszított magától és elhagyott, és én azóta százszor inkább óhajtom őt birni.

— Nem volt-e hatalmadban erővel itt marasztani a hálóba került dæmont?

— Kérdezd rabszolgáimtól, mit tett velök? midőn azt parancsolám nekik, hogy tartóztassák fel ez átkozott bűvésznőt, egy serleget kapott fel, melyben bor volt, valami idegen varázsszót morgott felette, s azzal rögtön láng és füst csapott ki a kehelyből. Ezzel ijesztő arczczal fordulva a szolgák felé, csattogó hangon kiálta rájok: «a ki le nem fekszik arczára, és meg mer mozdulni, rögtön sertéssé változtatom!» E ficzkók azonnal mind arczra borultak, s a merész bűvésznő fejeikre hágva lépdelt az ajtóig, a hol ajtónállómnak úgy elvette szeme világát, hogy három napig nem látott egyebet sötétségnél. De, oh Aevius, miért kényszerítsz te engem, hogy ennyit beszéljek? miért fárasztod gondolataimat s rablod nyelvemnek nyugalmát?

Aevius gondolá, hogy az ő nyelve nem oly drága s szónokolt.

— Dicső Carinus! Nem méltó azon hölgy reád, csak megvetésedre méltó. Sokkal becsesebb kincset fedezék én fel számodra, ki mellett Glyceria kavics a gyémánthoz, futócsillag a naphoz, közönséges bor a nectárhoz, szegfű az ambrosiához.

— Ki lenne az?

— Ez hajadon, míg amaz már özvegy. Ez a szerelmet még nem is szerette, míg amaz már gyűlölni is tanulta, s szépsége több csodát tett, mint tett amazé. Egy keresztyén szűz az, ki nem rég elfogatva, parancsodra többi társaival együtt az oroszlánok közé záratott, és ime lássad, a kiéhezett fenevadak megszelidültek e hajadon tekintetétől, s hódolattal simultak annak lábaihoz, kezeit nyalogatva. Én magam láttam, oh Augustus, és bámulék rajta. A spoliarium őre ekkor kihozatá a leányt az oroszlánok közül s átadá őt a legvadabb illyr legionariusok

élvezetének. És ime lássad, mit tett? Egy óra mulva mindazon katonák térden állva láttatának körülte, a mint bűbájos beszédét hallgatva, ihlett buzgalommal lesték ajkai mozdulásit s kezeit könyeikkel nedvesíték és midőn a tribunok el akarták ragadni a leányt, hogy másoknak adják át, ellenük szegültek s az utolsó emberig le hagyták magukat aprítani érte.

Carinus érdekelten emelkedék fel ágyáról, szemeiben szokatlan tűz kezde villogni. Eltaszítá magától legesleg-újabb feleségét s Aeviusnak inte.

— Hozasd elém ezt a leányt.

A poéta törte magát a parancscsal s futott a börtönök felé a császár pecsétgyűrűjével.

V.

Egyedül volt egy külön börtönbe zárva Sophronia. A napsugár csak egy kis kerek ablakon hatolt le hozzá, s a mint a térdeplő hölgy fejére sütött, a megdicsőülés gloriája látszott a körül sugározni.

Tagjait hófehér öltöny fedé, oly tiszta, mint fényes lelke. Arczán túlvilági nyugalom ült, melyben csak az elhatározottság kifejezése volt emberi.

A börtön ajtaja felnyilt, s belépett rajta egy magas, délczeg női alak, aranytól nehéz erszényt adva a börtönőrnek, ki nyitva hagyá utána az ajtót.

Az érkezett hölgy nehéz selyem himationba volt burkolva, melyet gyémántos fibulák kötének össze vállain, gazdag hajfürteit ragyogó anadém köríté fejközepén, s az arról lefüggő fényes aranyfátyol finomsága daczára sem engedé keresztüllátszani elfedett arcza vonásait. Köpenyredőinek elrendezése tanusítá izlése nemességét s a szegleteit aláhuzó nehéz gyöngyök előkelő rangját.

Sophronia föltekinte a selyemsuhogásra; egy hölgyet látva maga előtt, meglepetve kérdezé:

— Mit kívánsz tőlem, római nő?

A hölgy fölemelé anadémja fátyolát s egy arczot láttatott, minővel az istenasszonyokat szokták festeni, homlokán méltóság, ajkaiban kellem, arczai gödröcskéin a titkolózó csáb és szemei sötétében az a mély kifejezhetlen gondolat, melybe az indulatok minden rejtélyei burkolóznak, ingerlő igézet minden vonásban s tiltó szomorúság, csodálatos játékai a borúnak és napfénynek, miket az égen szivárványnak, az emberarczon szenvedélynek hívnak.

Sophronia az első tekintetre hátra rezzent ez arcz elől, de rögtön mosolyogva nyujtá felé kezét, nyájasan rebegve: Testvérem, Glyceria.

— Ne nyujtsd kezed, szólt szomorú hangon a hölgy. Ne ölelj meg. Az első percz, melyben megpillantál, visszariasztа tőlem. Te iszonyodol ez arcztól — és igazad lehet. Négy éve annak, hogy nem láttuk egymást, négy év alatt annyi átkot hallhattál rám mondatni, s oly tiszteletreméltó ajkakról, hogy nem ok nélkül döbbentél vissza tőlem, midőn arczom megismeréd.

— Én nem szüntelek meg szeretni soha.

— Örömest hiszem, de ne szóljunk arról. Téged új hited ellenségedet is szeretni tanít, engem a sors mindenkiről lemondani tanított, a kiket szerettem. De jól van így, most nincs idő panaszra. Titokban előre megtudám, hogy a holnapi circus mulatságait keresztyén martyrok kínhalálával fogják bevégezni.

— Történjék meg, a mit Isten akar, szólt Sophronia keblén összetéve kezeit.

— Az égre! nem történik az meg. Kétszer akartalak megmenteni, mind kétszer elkéstem vele; most jobbkor jövék. Cseréld el ruháidat az enyéimmel, vedd fel fátyolom, termeted az enyimhez hasonló, senki sem fogja a cserét észrevenni. Künn megbízott rabszolgám vár reád fölnyergelt lovakkal, egy óra mulva atyád és kedvesed karjai közt leendsz.

Glyceria fájdalomteljesen hunyta be szemeit, egy könyet

törve szét szempilláival, mintha mondta volna: «az én atyám, az én kedvesem».

— És te? kérdé Sophronia.

— Én itt maradok helyetted.

— És a holnapi circus játékai?

— Velem lesznek befejezve.

— Soha! monda Sophronia magas versenyzéssel.

— Miért ne úgy? Téged szeretnek azok, a kik gyülölnek engem s kiknek egy szánó mosolyáért évek kínjait venném fel magamra. Ha kettőnk közül egynek veszni kell, miért vesznél el te, kiért kétségbeesnének ők; miért ne inkább én, kinek halálát megáldanák? Te egy boldog éltet tartasz meg másoknak, én egy keserűt vetek el magamtól.

Sophronia mind két kezével megfogá testvére kezeit s tiszta szemeivel annak mély bánatú könnyes szemeibe nézett.

— Te voltál azon nő, ki elfogatásom éjjelén lovadat ajánlottad megmenekülésemre.

— Miért hozod fel ezt?

— Emlékezel rá, mi válaszoltam akkor?

— Azt mondád, hogy keresztyénnek nem szabad a veszély elől megfutni.

— Azóta sok alakban láttam a halált és azt mondom ujra. Ha Isten akarata az, hogy vérhalálom által dicsőíttessék meg neve, teljesüljön az, én gyönyörrel veszem fel a martyr-koszorut, mely az Idvezítő homlokát köríté, s áldani fogom a kezet, mely megnyitja előttem az égi üdv kapuját. Oh a halál nem kín azoknak, kiknek öröme a halál után kezdődik.

— De azok, kiket itt hagysz? . . .

— Ők meglátandnak túl a síron.

— Hová őket a kétségbeesés fogja űzni. Oh hallgass rám Sopronia. Te érted most két lény imádkozik, a ki mindkettő engemet átkoz. Ha ez irtózatos halált fölveszed, a túlvilágon sem fogsz találkozni velök, mert az élet bor-

zalmai a Hadesig üldözendik őket; oh engedj meghalni, engedj elfeledve lenni engem, senkitől meg nem siratva, meg nem áldva, vissza nem óhajtva; érje egy napon két boldogság ősz apádat, egy, a te élted, más, az én halálom.

— Nem ily keserű szívnek való a halál, oh Glyceria.

— Hiszed, hogy nem tudok nyugodtan szemébe nézni annak?

— Nem boldogultan. A halál új világ annak, a ki lát, örök sötétség annak, a ki nem hisz.

— Legyen e sötétség rajtam. Engem csak egy élet terhe nyom, nem óhajtok újra élni, akarok elmúlva, elfeledve lenni, akarok pihenni látogatlan sírban, elhagyva ezt a fényes semmit, melyben csak a fájdalom való. Te élj és örülj sokáig.

— Oh Glyceria! miért kelle ily sötétté válni a te arczodnak?

— Ugy-e? valaha nem volt különbség kettőnk között. Lelkem oly fényes, arczom oly derült volt, miként tied; oly hasonlók voltunk egymáshoz még lélekben is, hogy atyánk is alig tudott bennünket megkülönböztetni egymástól. Még szerelmünknek tárgya is ugyanaz volt; s egymás előtt nem titkolók azt, s megegyeztünk benne, hogy ha ő választani fog, a másik boldogan lemond.

— Bár választott volna téged, most boldogok lehetnénk mind a ketten.

— Fátum van én velem, oh testvér! Az istenek nem úgy akarták. Titkos kezek odafenn vadítják el az ember sorsát, s uszítják az életen keresztül; ki hát az, a ki lelkeikről számol? A férj, kihez nőül menék, egy nyomorúlt libertin volt, ki akkor jött, midőn Manliustól mellőztetém, s egy rejtélyes iratot mutatva, mely atyánk ellen bizonyított, elárulva, hogy ő részese volt a Carinus elleni összeesküvésnek, kényszeríte, hogy nőül menjek hozzá.

— És atyám téged ezért megátkozott.

— Ne húzza vissza átkát soha. Teljesült az. E gyáva szolga elveszté fejét, mert a császár engem meglátott.

E percztől fogva egész életem harcz volt, melynek fegyverei hízelgés és csáb. Atyámat kelle védni minden pillanatban. A hány ember itt lélekzik, az neki ellensége mind! Gyűlöli a császár, mert nem hízelg neki, gyűlölik az udvaronczok, mert becsületes, gyűlöli a nép, mert gazdag, gyűlöli minden bűnös, mert itt az erény összeesküvésnek tartatik a vétek ellen. Egész Rómát kelle meghódítanom, a császártól a plebejusig, hogy az ő ősz hajszálait megőrizzem. Ott voltam Carinus orgiáiban, hagytam tapsolni magamnak az amphitheatrumban a népsöpredéktől, s hízelgni a silány udvaronczok által, s hányszor téptem össze Mesembrius halálitéletét kihízelegve, kierőszakolva azt, kémek, demagogok, senatorok, liktorok és maga Carinus kezéből.

— És atyám ezért átkozott meg téged.

— Igaza volt. Ez megvetésreméltó tett volt egy római patricius leányától. Oh ne tudja ezt meg soha, mert ha megtudná, hogy ily áron él, megölné magát.

— Te megtudád azt is, hogy hittársaim rejteke el van árulva, s azért siettél oda előre?

— Két nappal elébb tudtára adtam Manliusnak, de ő útált házamba lépni. Most nincs többé egyéb mód menekülésedre, és a sors legjobban lesz kielégítve így. A ki megérdemlé, s óhajtja is, hogy meghaljon, meghal, s a kik örülni fognak az életnek, és azt megérdemlik, boldogok lesznek. Így lesz az jó. Térj vissza atyádhoz és kedvesedhez Sophronia, s menjetek azután messze, messze innen.

VI.

Sophronia zokogva borult testvére nyakába. Egy elvonuló érzelemrohamban végig vonult lelke előtt az élet boldogságának ragyogó álomképe, látta maga előtt a hízelgő édes apát, ki őt annyiszor nevezte szemei fényének, ki oly aggódva őrzé még a szellőtől is, és a szerető ifjut, kinek tiszta szerelme hosszú éveit igérte a jövő boldogságnak.

A hölgy szivének ereje megtört a gyötrő kép alatt, s erőtlenül rogyott testvére keblére, ki bátor, elkeserült arczczal tartá őt karjai között, mint egy mythologiai harczias istennő egy más Isten országába tartozó angyalrokonát.

— Siess el innen, szólt a nő, bő himationját testvére vállaira kötve s arany bálteusát derekára kapcsolva. Bátran mehetsz, hová szolgám vezetni fog. A cserét senki sem veendi észre, a circus zajos tömkelegében legkevésbbé.

— Nem. Nem fogadhatom el tőled ez áldozatot; kiálta fel Sophronia önszive ellen küzdve. Isten tiltja azt.

— A te Istened a szeretet Istene, szólt Glyceria elsötétült arczczal; ha e szeretetért meg nem mented magad, én esküszöm neked, hogy e nap borzalmak epochája leend a világra nézve. Én ismerem mindazon átkokat, miktől a sötétség lényei megborzadnak, miknek kimondására megrendül a kemény föld és égő üstökösök nyargalnak végig az égen, egymásba veszítve a föld népeit s sárga döghalált lehelve az élők arczaira. Ha te megáldozod magadat Istenednek, én megáldozom Rómát az enyimeknek, és megátkozom azt úgy, hogy a századok csak rongyait fogják megtalálni királyi biborának!

A halavány hölgy reszketett sötétebb arczú testvérének karjai közt.

Ez nyugodtan erősíté meg testvére hajzatán a fejéről levett anadémot, s a fátyolt annak arczára vonta.

— Így, most mentve vagy. Ha kérdeni fogják, ki mentett meg? mondjad, hogy nem ismeréd. Nem akarom, hogy valakinek szive fájhasson miattam. Hallgasd el nevem.

Sophronia zokogva karolá át testvérét, kinek kebléről nem birt leszakadni, Glyceria sietteté őt.

— Menj, siess, ne csókolj meg, nem jó engemet csókolnod. Fátum van az én ajkaimhoz kötve.

És Sophronia mégis megcsókolta őt s azon pillanatban belépett Aevius a magával hozott testőrökkel.

— El vagyunk árulva! kiálta Glyceria, testével fedezve testvérét, s vad dühvel kiálta Aeviusra. Ki külde e helyre, nyomorú sycophant? Eltévedél; ez börtön, nem bacchanál.

— Ez arany kalitka, melyben egy galamb helyett kettőt találok.

— Rakd verseidbe ízetlen tréfáidat, de ne közöld velem, eredj tova.

— Ha velem akarsz jőni, szivesen; de engem az Augustus küldött ide.

Glyceria sietve sugá testvére fülébe:

— El ne áruld, hogy testvérem vagy, mert akkor atyád is veszve van.

S azzal a katonákhoz fordult.

— Vakmerők! Ismertek engem? Én vagyok a rettenetes Glyceria, ki tűzesőt hozok reátok, mikor táboroztok, ki megárasztom előttetek a folyamokat, s telet bocsátok nyár közepén hadsoraitokra, hogy elhaltok miatta, mint az őszi légy. Nem emlékeztek-e már Triviusra? kit haragomban szarvassá változtaték, s csak akkor adtam vissza emberi alakját, midőn az ebek által széttépetett; láttátok palotám előtt azokat a testszin kő karyatidákat, melyek kapuim homlokzatát tartják, mikről úgy tetszik minden azon menőnek, mintha szemeikkel folyvást utána néznének, azok ellenem lázadt rabszolganők voltak, kiket egy leheletemmel kővé változtaték. Akarjátok-e, hogy e falakhoz, mint kőszobrokat állítsalak? vagy vadállatokká tegyelek, kik holnap a circusban egymást össze fogják marni? Melyitek meri fölemelni kezét? melyitek mer utamba állani?

A katonák babonás félelemmel álltak félre a delnő útjából, csak Aevius lépett eléje.

— Mennyei szépségű asszony; fölösleges dolog lenne e fiukat barmokká változtatnod, de bár változtathatnád kővé az én szivemet, hogy ne érezne irántad. Most pedig engedd meg, hogy e keresztyén hölgyet az Augustus szine

elé vezessem, ki máskor téged is szivesen lát, de most épen őt akarja látni. Ha netalán szeretetreméltó boszúdat árva hajfürteimen méltóztatnál tölteni, az ellen nincs felsőbb parancsom. Fejem és szivem szolgálatodra áll, de kezeimmel Carinus parancsolt, hogy a leányt vigyem.

Glyceria hevesen súgá elhalványult testvérének:

— Most már nagyobb irtózat vár reád, mint a halál. De légy erős. Azon balteus alá, melylyel körülöveztelek, egy éles tőr van elrejtve ... római nő vagy, nem kell többet mondanom.

Azzal megszorítva Sophronia kezét, s Aeviust egy tekintetre sem méltatva többé, hirtelen elsietett az utat nyitó katonák sorai között.

VII.

Sophronia visszaborzadva állt meg Carinus tereme ajtajánál.

A látvány, mely szemei elé tárult, a börtönök kínműhelyénél s az oroszlánok barlangjainál iszonytatóbb volt tekintetének.

Részeg rabszolgák daloltak, a földön henteregve, s poharat koczczantva részeg senatorokkal, kik belekeverték magukat laticlavusaikba; ott lehete látni a kifestett arczú férfiakat, asszonyruhákba öltöztetve, s hárfa mellett orczátlan dythirambokat énekelve, fejeiken a női anadém tetejébe a csúffá tett cserkoszorú, a polgárerény egyszerű dísze körítve; az ország első tisztviselői, consulok, præfectek, tribunok, satyroknak és faunoknak vetkőzve, s undok taglejtéssel karéjban tánczolva átlátszó leplekbe öltözött örömleányokkal, kiknek arczán, szemeiben utálatos tüze égett az állati szenvedélynek, s ez ördögi karéj közepett ott feküdt Carinus, bíbor palástjának önmaga legnagyobb gyalázata. Arczán bor és érzéki vágyak, és az orgiák jelenetei által fel volt szítva az ellankadt szenvedély, hajfürteiről illatos kenet csepegett alá.

Sophronia megrázkódék e látvány előtt, mely bárhová tekintett, mindenütt ugyanazon alakokat tünteté elé, s először életében feledte el Isten nevét, ki mindenütt legközelebb van, a hol a veszély a legnagyobb. De ki gondolhatna Isten jelenlétére ott, hol az ördög számára van felállítva az oltár?

A keresztyén nő remegő szorongással nyult arany balteusa elé, mintegy önkénytelen ösztönből, a nélkül, hogy testvére intése eszébe jutna. De a mint a tőr markolata kezébe akadt, visszatért lélekereje egyszerre; rögtön a bátor, az elhatározott római hölgy lett ismét belőle, s a nélkül, hogy vezettetné magát, merészen a tánczolók karéjába lépett s felmagasultan, délczegen megállt Carinus előtt.

— Te vagy az, ki magát Rómában Augustusnak nevezi? kérdé tőle végtelen megvetéssel.

Carinus mosolyogva kelt föl fektéből s inte a zajgóknak, hogy hallgassanak.

— Mióta jelent e szó «Augustus» római nyelven «undort» és «gyalázatot»? folytatá Sophronia, vakmerő szemeket vetve Carinusra. Mi átkozott sors külde Rómába téged, hogy összegyűjts magad körül mindent, a mi rút, mindent, a mi átkos, s uralkodni tanítsd a bűnt, mely isteneid templomából származott le hozzád? Nem érzed lábaid alatt a föld reszketését, nem hallod az ég dörgését odafenn? közelgő barbárok millióinak ordítása nem ver fel álmaidból, hogy megtudd, miként nem úr, csak por vagy a földön, mely Isten egy lehelletére összeomlik s nem lesz jobb azon földnél, melybe eltemetik?

Carinus Aeviushoz fordulva mondá:

— Páphiára mondom, nem csaltál meg. Ez különös nő. Így, így, szép leány; dühöngj, légy haragos, az átkozódás úgy emeli szépségedet; mentül jobban átkozódol, szerelmem annál jobban ég.

— Égni fogsz egykor örök lángok közt! Feletted láthatlan biró él, ki jegyzi szived gondolatjait s a haragnak

napján a mily nevető arczokat látsz magad körül most, oly kínosakat fogsz látni és magad sem leendesz más.

— A Pantheonra! Ez alak még hiányzik az istennők sorából. Aevius hozz nekem szobrászt. Templomot építsetek, s ez istennő szobrát állítsátok bele s legyen annak neve: «Venus bellatrix».

Egy, az udvarhoz tartozó művész rögtön előfurakodott, stylust és viaszlapot ragadva, s Sophronia szemérmes borzalommal vevé észre, hogy míg dorgáló szavait Aevius rögtön versekké idomítja, a szobrász magasztos termete mozdulatait iparkodik lelopni.

Rögtön elhallgatott a nő, egy szót sem szólt többé s arczán egy vonást sem mozdíta meg.

— Siess műveddel Sextus, ha Venus bellatrix alakját akarod lerajzolni, monda Carinus a szobrásznak. Egy óra mulva ez alak «Venus victa» lesz. S azzal, mint az éhes kigyó, közelebb simúlt a leányhoz, szemeit annak arczára függesztve.

Az állt, mint egy szobor, hidegen.

— Nos, miért nem dühöngsz már? Légy haragos. Ez százszorozza a kéjt, a mit szivem érez, szidj, átkozz, káromolj, én ölelni, csókolni foglak, s megőrülni a gyönyör miatt.

A hölgy hallgatott és arcza hideg maradt.

— Ah, te hideg arczoddal akarsz meghűteni? Észrevevéd, hogy szégyened pírja, haragod lángolása gyönyörködtetett, s most úgy akarsz tenni, mintha egyszerre eltünt volna arczodról szemérem és harag, hogy élvezetem legédesebb gyönyörét elrabold. Rabszolgák, tépjétek le öltönyeit!

Sophronia szótlanul kirántá balteusa alól a gyilkot s merészen széttekinte.

Carinus megdöbbenve maradt azon helyzetben, melyben e váratlan mozdulat meglepé. Mindenki mintegy lebűvölve állt meg, csak Aevius találta fel magát. Lappangva közelebb lépe, síma, leopárdi mosolylyal a hölgyhöz.

— Szép leány, ne feledd, hogy te keresztyén vagy. Istened szigorúan bünteti azt, ki a halál kapuit erőszakkal nyitja meg maga előtt, s mást megölni, vagy magadat, egyenlő bűn vallásod szerint, kötelességed pedig eltűrni, a mit Istened reád mért, legyen az kínhalál, vagy egy órai gyönyör Carinus karjai közt. Ne feledd, hogy te keresztyén vagy, s előtted annyi keresztyén hölgy vevé már fel e nemét a martyriumnak.

Sophronia kezében reszketett a fölemelt tőr.

Aevius még egy lépést tőn felé.

— Jusson eszedbe, hogy keresztyén nő vagy, monda, ravaszúl nézve a tőr után, hogy azt egy merész szökéssel kiragadja a nő kezéből.

— De római nő is vagyok! kiálta Sophronia, eszébe jutva testvére szavai, s mint a villám, oly sebesen döfte önszivébe a gyilkot.

Biztos kézzel döfött. Markolatig hatott az szivébe. A római hölgy előtt előbbvaló volt a becsület, mint az üdv.

Egy percz alatt összerogyott és meghalt, utolsó mozdulatával öltönyredőit igazítva, hogy holtában se árulják el bájait szentségtelen tekintetnek.

VIII.

Atya és férj ezalatt hiába keresték eltünt kedvesöket.

Kérdezősködniök csak titokban lehetett, mert nyilt védelem Sophronia számára nem volt.

Mesembriust rég nem látták már Rómában, s mindenkit meglepett, midőn a tekintélyes férfi ismét megjelent a forumon, elefántcsont-mankójára támaszkodva, s minden lépés után megpihenve.

— Ah jó öreg, te oly ritkán láttatod magad Rómában, szólítá meg egy illatos patricius piperkőcz. Mióta Próbus meghalt, írmagul sem látunk.

— Öreg vagyok már és beteges, jó Pompejanus. Lábaim

alig mozognak, s rád nem ismerek, ha nem szólsz, úgy elromlottak szemeim.

— De hát miért nem tudsz Rómában lakni?

— Látnád csak azokat a szép répákat, a miket kertemben termesztek, nem hívnál Rómába. Nem érdekel már ily öreg embert más, mint baraczkoltványai.

E perczben egy követ érkezett a capitoliumból s súgva mondá Pompejanusnak:

— Carinus letette a bíbort testvére, Numerián javára.

Mesembrius néha oly jól hallott, hogy a suttogás sem kerülte el.

— Mit mondál? kiálta élénken. Carinus leköszönt, s Numerián lesz a császár? Vivát! Vivát!

— Te ismered Numeriánt? Minő ember ő? kérdék aggodalmas arczczal az udvaronczok.

– Minő ember? Egy hős, egy római, ki alatt újra fognak kezdődni Róma arany évei, újra kisüt a dicsőség napja reánk. A dicső harczok, mikben Róma a félvilággal küzdött; Numerián folytatni fogja azokat. Mi mindnyájan ott leszünk. Oh, az ragyogó korszak lesz újra. Magam is lóra ülök, s ott leszek, a hol minden becsületes embernek lennie kell, nem vagyok én oly vén, hogy a csatában meg ne halhassak.

Az öreg lelkesülten, egészen magán kívül szónokolt, s többé nem támaszkodék mankójára, s egy ismerősét, ki a Capitolium felől jött, száz lépésnyiről megismerte. Quaterquartus volt az, az augur.

— A Capitoliumból jösz Quaterquartus? nos? nos? mi hír?

— Megjövendölém, mondá az augur nagy tekintélylyel. A tanács nem fogadá el a lemondását, s kényszeríté a halhatatlan Carinust visszafogadni a bíbort.

Mesembrius egyszerre mankójára dült.

— Jaj lábaim! oh a köszvény mind a két térdemben! Mit is beszéltem én bolondos öreg? Én lóra ülni? bárcsak a zsölleszéken tudjak megülni. Ilyen bolond az öreg

ember. Hogy mennék én a harczba, mikor oly rosszul látok, hogy az ellenséget meg nem tudom különböztetni a jó baráttól. Nevessetek ki jó barátim, nevessétek ki az ilyen bolond öreg embert. Oh lábaim .... S nagy nyögve tovább vánszorgott ismét. Utjában összetalálkozék Manliussal.

— Nem tudtál még ki semmit? kérdé Manlius.

— Holnap erővel betörök Carinushoz. És te?

— Én megyek fölkeresni Glyceriát.

— Megöld, mielőtt szóhoz engednéd jutni.

— Ne félj. Ha varázshatalommal birna is, meghal. Holnap Carinus atriumában találkozunk. Kard legyen nálad is.

* * *

Manlius a pons sacerhez indult.

Triton szobra előtt ott ült a vén duena, ki a gyűrűt adta neki. A mint Manliust meglátta, fölkelt és eléje ment.

— Nálad a gyűrű, uram? kérdé.

— Lássad.

— Akarsz követni?

— Azért jöttem.

— Négy nap óta várlak itt. Miért nem jöttél hamarább?

— Az öröm sohasem késő, monda keserűen Manlius s engedé magát vezettetni kerteken, álutakon, fedett folyosókon keresztül, míg vezetőnője, egy kis zöld aerugoval festett cypriai érczkaput kinyitva, egy egészen sötét sikátoron át, kezen fogva, egy kerek oszlopos terembe vivé, mely világát egyetlen, a tetőn levő kerek ablakról nyeré.

Itt a nő eltávozott, úrnőjét hívandó.

Manlius körültekinte. Egészen mást képzelt ő magának egy római delnő teremében. Jaspis oszlopokat, keleti virágokkal befutva, szökőkutat rózsavízből, frivol szerelmi jelenetek képeit, buja kenőcsök illatától átfült légkört,

bíbor nyugágyakat, ezüst tükröket. Mindezek helyett egy hideg, magasztos, templomszerű teremben látta magát, melynek falain hősök és csaták nagyszerű képei díszlettek, a közepén nem volt más, mint egy vén kopasz férfi márvány mellszobra. — Talán nem is Glyceria lakik itten? gondolá magában, midőn háta mögött nevét hallá kimondatni.

Megfordult. Egy magas, halavány nő állt előtte, egyszerű hófehér ruhában, melynek redői egész nyakáig s kezefejéig fedezték termetét. Ez nem a szerelmi kalandok pongyolája. Ámde ez arcz még kevésbbé volt szerelemre hívó. Szomorú, csüggeteg, emésztő bánat minden vonásain, mely rozsdája a szépségnek.

Manlius megismeré benne Glyceriát. Vére lázongva tódult agyába, keze kardmarkolatát szorítá. De nem akarta őt így megölni, azt hivé, ez is csak egy fogása a csábnak, melynek kitanulásában e nők nagy mesterek. Ha egy kéjenczet kell meghódítani, annak a gratiákkal öltöztetik fel magukat, s ha egy hőst, annak Minervával: minden férfinak külön jelleméhez alkalmaztatják ruhájokat, lelköket, még arczuk vonásait is, úgy, hogy mindenki másformának ismeri őket. Nem ölheté meg őt ily szomorúan, be akarta várni azon pillanatot, midőn szerelméről fog szólani, hogy a legelső epedő mosolyért szívébe üthesse kardját.

A hölgy fejét mélyen lehajtva megállt három lépésnyi távolban Manliustól, s alig hallhatóan rebegé:

— Későn jövél. Nagyon későn.

Manlius elfojtott dühvel felelt.

— Hát a szerelem olyan gyümölcs, mely elérik, ha sokáig áll?

Glyceria ijedt szemekkel tekint Manliusra.

— Mi lelt, hogy előttem szerelemről beszélsz?

— S nem azért hivatál-e engem, hogy boldogságról, örömekről, édes kéjről suttogjunk egymásnak?

— Valaha örültem volna e szavaidnak, most irtózat állja el valómat, midőn így szólasz hozzám.

— Nem vagy-e meggyőződve arról, hogy szépséged annyira elvarázsló, hogy a ki meglát, elfeled minden asszonyt, a kit azelőtt látott? monda Manlius és a kard félig kinn volt már hüvelyéből.

Glyceria, mint ki átláthatlan sötétségbe néz, tekinte Manlius arczára, s elborzadva kérdé:

— Még azt is, ki e perczben halva fekszik?

Manlius összerezdült, lélekzete elállt, arcza sápadt lett, mint a föld.

Sophronia nevét akarta kimondani, s az nem bírt kijőni ajkán, hátra tántorodott s kezeivel egy oszlopnak támaszkodék.

Glyceria közelebb lépett hozzá, merev tekintetével Manlius arczát vizsgálva, mint ki a lélekben olvas.

— Manlius Sinister! szólt csendes, nyugodt hangon. Nekem álomlátásaim megmondák, hogy te engemet meg fogsz ölni, s jól tudom, hogy chlamisod alatt rejtve tartott kardod markolatját szorítod. Nem fog az nekem fájni. Fájni fog egyedül az, hogy nőd gyilkosának engemet hiszesz.

Manlius felsóhajta, s egész termete megrázkódott a titkos borzalomtól; oly hangon, mely mintha a föld alól jőne, kérdezé:

— Mint ölték meg? vadállatok szaggatták szélylyel? vagy égő lángoknak adták át gyönge termetét? Beszélj hetæra. Mondd el nekem hosszan, világosan, mint kínzák halálra. Hallani akarom azt.

— Nem vitték őt kínpadra, hanem Carinus orgiáiba.

— Ah! ordíta Manlius éktelen dühében s eltakarta arczát. Majd ismét elvevé róla kezeit s nyugodtan mondá: Folytasd, ne hagyj ki semmit. A becstelenséget jelenetről jelenetre rajzold előttem, mint gázolták a sárba az én oltárképeimet? Mondd el.

— Azt nem tevék. Egy római hölgy, ki meg akará őt

menteni, ruhát cserélve vele börtönében, midőn e terve meghiusult, egy gyilkot rejte nőd övébe, s ő, mielőtt férfi keze érinthette volna, megölte magát.

Manlius szeméből kicsordult a köny. A kard kihullott kezéből.

— Égnek minden istenei, áldjátok meg e nőt azon gyilokért! — Nem tudod ki volt az?

— Nem akarja, hogy ismerd.

Manlius szabadon lélekzett, mint ki egy rémálomból szabadult meg.

— Köszönöm e hírt, köszönöm.

Valami oly borzasztó volt e köszönetben.

— De a veszélynek nem itt van a vége, szólt Glyceria; Carinus, kinek halvány arczára fecscsent a martyrnő vére, félájultan esett nyugágyára vissza, s reszkető lelkén e gondolat vonaglott keresztül: ha egy nő meg tudott halni így, azon nő apja, vagy férje mint fog tudni — ölni! — Senki sem ismeré Sophroniát, de atyám ittléte Rómában felötlött, s bár ő nyiltan nem tudakozódék leánya felől, gyanítni kezdik, hogy a megölt az ő leánya volt. Ezért holnap mindketten Carinushoz fogtok hivatni, s ő kérdeni fogja tőletek: nem ismertek-e rá egy holt testre, mely a keresztyének börtöneiben meggyilkolva találtatott, s nődet fogják elétek mutatni. — Légy kemény szívű, Manlius, azon pillanatban, köny ne lássék szemeidben, midőn e holttestet meglátod, mondjad, hogy nem ismered, csinálj közönyös arczot, mert ha elárulod magad, fejedet veszted.

— Én? közönyös arczot csináljak, szólt maga elé bámulva Manlius, és ne ismerjek rá, midőn holtan előttem fekszik? azt mondjam, nem láttam őt soha?!

— Vagy azt hiszed, élve hagyhat Carinus egy férjt, kinek neje miatta halt meg?

— Igazat mondál, szólt keserűen az eques. Manlius megtanul tettetni!

És kaczagott rémségesen.

Glyceria térdre hajolt előtte s szép keblét eléje tárva, szabad sóhajjal rebegé:

— És most... vedd kardodat s kezdd rajtam...

Manlius mosolygott.

— Hát álmaid azt jósolák, hogy én meg foglak ölni? Hm. Te szép nő vagy Glyceria. Valóban bájos alak. Igaz, mit rólad mondanak, hogy Carinus tégedet imád nagyon?

— Még jobban gyűlölöm én őt. Miért kérded ezt?

— Lásd, mert én szeretném tudni, boldogítád-e valaha kegyeddel Carinust?

— Egy mosolylyal sem soha.

— Pedig ő odaadná magát a napot azon éjszakáért, melyet te adtál neki.

— Ha én adok neki éjt, a Styxre! az örök éjszaka lesz! kiálta Glyceria felmagasulva, lángoló orczával.

Manlius odalépett hozzá, s megfogá kezét a nőnek.

— Lásd, álmaid hazudtak, én nem öllek meg téged Glyceria. Nem öllek meg, nem; én nőül foglak venni.

Glyceria ijedten rántotta vissza kezét.

— Manlius, ez gúny és keserűbb a halálnál.

— Nem, — csak szerelem. Én szeretlek.

— Manlius, ne így ölj meg, ne így. Inkább éles karddal.

— Én szeretlek. Ha szerettem testvéredet, az ő vonásait látom most arczodon, s ha üldöz a fájdalom, hogy elveszítém őt, hozzád kell menekülnöm, hogy megvígasztalj. Én nem hiszek rólad semmit, a mit a világ mond, én leveszem rólad multadat, s azzá foglak tenni, a mi testvéred volt. Visszaviszlek atyádhoz, s megáldatlak vele a testvéredre mondott áldással. Neked adok mindent, a mi az övé volt, az ő egyszerű ruháit fogod viselni, még az ő nevét is rád ruházom, s nevezni foglak az én Sophroniámnak.

Glyceria reszketve ragadá ki magát Manlius karjai közől, ki őt gyengéden voná keblére, s dobogó kebellel, lángoló arczczal futott el onnan, a nélkül, hogy egy szót tudna válaszolni a kábító szavakra.

Manlius utána nézett s keserűen mondá magában a nő eltávozta után:

— Hát nem tudunk-e tettetni is?

IX.

Mint Glyceria kémeitől előre megtudá, Manliust még aznap felkeresték Carinus lictorai s meghívák a császárhoz.

Manlius nem várta el a hívást, előbb elment maga.

Egyszerű fegyveröltözete helyett, az akkori kéjenczektől viselt selyem virágos bő tógát ölté magára, hajfürteit bekeneté illatos olajjal, ujjaira gyürűket rakott, bokáit lábkösöntyűkkel köríté, s gyürűket húzott meg lábujjaira is, mik a sandalok közől kivillogtak, s egész arczát bepontozá apró veres pettyekkel, hogy épen oly szeplőverte módon nézett ki, mint Carinus.

Így lépett be renyhe, elkényesült lejtéssel, fejét negédesen hordva Carinus, atriumába, mely tele volt hozzá hasonlón öltözött udvaronczokkal, kik irígykedve nézték körül az ifjú ritka pompájú öltözékét, csupán azt nem foghatva fel, miért festé be arczát szeplőkkel?

Manlius földig meghajtá magát Carinus előtt, mely köszöntési mód a persa udvarokból származott Rómába. Még Aevius is kénytelen volt elismerni, hogy oly hódolattal senki sem bírja magát meghajtani, mint Manlius.

Azután megfogva Carinus palástjának szegélyét, azt megcsókolá, azon kegyeletteljes nemével a csóknak, minővel csak a legbuzgóbb zsidók tudják csókolni a Thorát.

Carinus szigorúnak akart látszani.

— Már négy napja, hogy megérkeztél Rómába, s csak most jösz elém, szólt szemrehányólag Manliusnak.

— Oh dicső Augustus, szólt Manlius utánozhatlan édességű hangon, tizszer valék atriumodban, hogy izenetemet átadjam, miket Ázsiából hozék, mindannyiszor megtudám, hogy istenektől irigyelt gyönyöreidet élvezed, és én nem tartozom azon durva katonák sorába, kik ajtóstól rohan-

nak be fontosnak hitt izeneteikkel, s elrabolják soha vissza nem adható örömeid perczét.

— Jó, te derék ember vagy, tehát mi hírt hozol Persiából?

— Nincs élet sehol oh Augustus, csak ott a hol te vagy. A föld minden országa csak ellentétnek való Rómához. Nem untatlak a harczok unalmas elmesélével. A harcz csak arra jó, hogy fogyjon a zúgolódó nép, miért zavarnám én azzal kedélyedet?

— Helyesen Manlius. Beszélj egyébről.

— Szolgálatodra álljanak tapasztalásaim. Láttam a barbár földek ritkaságait, s mindannyiszor te rád gondolék: Afrikában láttam oly lovakat, miknek fényes bőre hosszú csíkokkal van berovátkolva, minőket circusainkban egy császár sem mutogatott. Meghagytam az alexandriai kormányzónak, hogy küldjön neked belőlök. India tengereiben egy csigát fedeztek fel, mely magát vékony pókfonálnyi szálakon köti a sziklához. E fonalakból ott kelméket készítenek, mik fényesebbek a sericumnál; ím számodra egy velament hoztam ebből, minőt ott csak a fejedelmek viselnek.

S ezzel egy pompás leplet nyujtá át Manlius a császárnak, melyet India széleiről egykor azon gondolattal hozott el, hogy a Sophronia menyasszonyi fátyola leend.

A császár elámult a rendkívül fényes kelme láttán.

— Manlius! én téged senátorrá nevezlek ki.

Az udvaronczok féltékenyen kezdének Manliusra nézni. A borbély, ki leginkább féltette Carinus kegyét, nem ócsárolhatva a hozott velament, Manlius arczán akará tölteni boszúját.

— Hol tettél szert e szeplőkre Manlius? úgy nézesz ki, mintha a legyek bántak volna rútul ábrázatoddal.

— Barbár vagy Marcius. E szeplők festve vannak arczomon. Ez fenséges divat, melyet a persa udvaroknál tanultam el.

— Szokás volna ott szeplőket viselni? kérdé Carinus, kinek arczát Marcius szokta fehérre, pirosra kifesteni.

— Csak az előkelőknél. Ez megkülönböztető jelük az országnagyoknak a köznéptől. Hanem persze, hogy ezt felfoghatni nemesebb ízlés kell, mint a tied Marcius, tudni kell azt, hogy e foltok miért és mennyivel teszik szebbé az arczot. Az üres, unalmas síma kép, mint a tied, melyre ha az ember néz, nem lát rajta egyebet, mint fehéret és pirosat, az a plebejusok szépsége; Apolló szeplős arczot visel.

Manlius jól tudta, hogy Carinus szereti magát Apollónak neveztetni.

Az udvaronczok szörnyűködtek e vakmerő állításon.

— Én újra azt mondom, hogy Apolló arcza szeplős. Mert Apolló képe a nap, és a nap maga nincsen-e foltokkal tele? Az ég maga nincsen-e csillagokkal behintve, és a csillagok nem az ég szeplői-e? valamint a szeplők csillagzatok az arczon? Azért Marcius, e fejedelmi izlést rajtam ne ócsárold.

Carinus inte Marciusnak, hogy törülje le arczáról a festéket.

— Isteni arcz! kiálta Manlius elragadtatva, oh szentségtörők, kik a szeplőket elrejték arczodon, miket a graciák keze tulzott gonddal helyzett el rajtuk. Jertek barátaim, ez arcz legyen mintája a mienknek.

És az udvaroncz nép rögtön sorba ült Marcius elé, arczát szeplőkkel festetve be, épen úgy mint Carinusé volt.

E percztől úri divat lett Rómában szeplőket rakni az arczra.

— Manlius! monda a császár. Én téged Róma præfectjének nevezlek ki.

Valamennyi császári kegyencz ki volt ütve a nyeregből Manlius által.

Aevius kétségbe volt esve.

— Mihez hasonlítsam ezentul a császárt verseimben? miután a rózsa és liliom megszünt szépség lenni.

— Hasonlítsd őt a fejedelmi párduczhoz; tanácslá neki Manlius. S a poeta meg volt vele elégedve.

E pillanatban érkezék Mesembrius. Az atriumban hallá, hogy Manlius már benn van, s sietett utánna.

Az ajtóban meglátta vejét és megdöbbent láttára.

— Hát Manlius ez a histrio? kérdé magában, végignézve annak hosszú selyem tógáján s szeplőkkel festett arczán. — Voltál Glyceriánál? kérdé tőle lassu hangon.

— Igen, viszonzá Manlius.

— Megölted őt?

— Nem.

— Akkor értem átváltozásodat. Eddig csak hernyóból lett a pillangó, te oroszlánból lettél azzá. Sajnállak.

S ezzel méltóságteljesen lépett az öreg senátor az Augustus elé, s mankójára támaszkodva megállt előtte.

— Carinus Augustus. Panaszra jöttem hozzád, vagy ha jobban tetszik neked, kegyelemkérésre. Egyetlen lányom volt . . .

— Van másik is, szakítá félbe Aevius.

— Én azt mondom, csak egy volt. Szememnek fénye, öregségemnek gyámola. Elcsábulva idegen hitre, e leányt a tiltott agapén elfogták társaival együtt. Én hit dolgairól veled vitázni nem akarok, Carinus, hanem reád bízom, hogy egy ősz ember kérését, ki Róma szolgálatában aggott meg, meghallgasd, s egyetlen gyermekét visszaadd.

Carinus lusta méltósággal emelkedék fel lectisterniumáról s valamit súgott eunuchjának. Azzal Mesembriushoz fordult.

— Senator, mi nem tudók, hogy leányod is a fogoly sectariusok között legyen; ha tudtuk volna, rég kiszolgáltatók neked. Leányod szép volt, miként mondád.

— Nem mondtam, uram.

— Úgy értettem. Aggodalommal kell mondanom, hogy egy szép leány e társaságból börtönében a mult éjjel meggyilkolta magát.

— Az nem az én leányom volt, Sophronia nem feledheté el ősz apját, ki miatta kétségbe fogna esni.

— Tekintsd meg a holt testet, senator, s ha az nem leá-

nyod és a mit óhajtok, hogy ne legyen, akkor fel hagyom őt általad kerestetni és hazavitetni.

Mesembrius előtt oly aggasztónak látszék e kegy, hogy elfeledé azt megköszönni.

Az eunuch visszajött, két szolga ravatalra fektetve hozott utána egy holttestet, hosszú palásttal letakartan.

Aevius felvoná a leplet a halottról.

Mesembrius szivéhez kapott. A vér fejébe futott egyszerre. Szava elakadt. Mozdulni nem birt; úgy állt néhány perczig, azzal a fájdalom kitörő ordításával rogyott a holttestre:

— Leányom. Én édes leányom.

— Tehát ő tőle kell félni, suttogá Carinus.

Mesembrius fuldokolva ölelte át a kedves szép halottat. A halál visszaadta arczának nyugalmát, azt a túlvilági megdicsőülést, mely már éltében sajátja volt, minden úgy volt rajta: mintha csak aludnék, s hivó szóra várna, hogy újra ébredjen.

— Oh édes szép leányom, zokogott az ősz ember, miért kelle engemet itthagynod? Ha halni vágytál, mért nem jelentél meg álmomban, hogy én is veled mentem volna? Mit szeressek én e világon többé, a hol te nem vagy? Hová éljek én, reves kiszáradt fa, melynek virágos ága le van tépve? . . . Nincs egy szavad, nincs egy mosolyod számomra többé? Egykor oly beszédes, oly víg kedvű voltál, oh miért kelle megőszülni nekem?

Az apa nem gondolt sem császárral, sem udvaronczokkal, szabad folyást engedett könyeinek s arczát holt leánya szemfödőjébe rejté.

Egyszer azonban mégis észre kezdé venni, hogy ő csak egyedül sír itt s széttekinte, homályosan gondolva arra, hogy itt kell lenni még valakinek, ki Sophronia maneseinek könyekkel tartozik.

Ott állt Manlius. Hideg, részvétlen arczczal beszélgetett Carinushoz. Semmi vonása sem volt arczán a fájdalomnak.

Mesembrius felháborodva ragadá meg az ifju kezét.

— Hát neked nincs könyed, midőn menyasszonyod előtted meggyilkolva fekszik?

Carinus gyanút fogva egyszerre Manliusra tekinte, az udvaronczok titkos kárörömmel fordultak felé.

— Az én menyasszonyom? kérdé Manlius álmélva. Csalatkozol, öreg Mesembrius.

— Hát a furiák vették-e el eszedet, hogy ne emlékezzél rá, miszerint csak három nap előtt kérted meg leányom kezét, s én neked is igértem azt.

— Leányodét igen, viszonza megzavarhatlan nyugalommal Manlius. De nem ezét, hanem Glyceriáét.

— Átok rád! ordíta fel Mesembrius lelke legkeserűbb dühével, s nem tekintve se a császár jelenlétét, se holt leányát, se a feje felett forgó veszélyt, félőrülten elrohant a teremből.

De épen ez őrültség rohama menté meg.

— Eredj utána Galga! kiálta Carinus. Fogjátok el. Ez embernek el kell választani fejét kezeitől.

Galga utána futott a senatornak. Az eunuchok elvivék a holttestet. Manlius egy cziterát vett kezébe s egy kellemes arab melódiát vert el rajta Carinus mulattatására.

Mesembrius azonban keresztül tört a palotán. A szolgák serege ijedve tért ki háborult arcza elől, s engedte neki a palota kapuját elérni. Dühöngő szavai rögtön népet gyüjtének mellé, s mire Galga lóra kapva nyomába ért a prætorianus osztálylyal, már egész turma nőtt körüle.

A thrák óriás a zajgó nép közé vágtatott, egyik kezét kinyujtá lováról, hogy azzal Mesembrius ősz fejét megfogva, kardjával leszelje nyakáról, midőn az ősz római öregségétől nem várt erővel úgy sujtá főbe nehéz mankójával az óriást, hogy az bezúzott homlokkal esett le lováról, s azzal felszökve annak lovára, neki vezeté a dühödt népet a fegyveres cohorsnak, s azt egy percz alatt szétveré. Mire újabb erő érkezett a tumultust lecsillapítani, Mesembrius akkorra eltünt és sehol sem lőn többé található.

X.

Manlius ott maradt Carinust mulattatni, megtanítá a tánczosnőket az indus bayadérek szemfényvesztő forgásaira, a sípos gyermekeknek dalokat furulyált s leverselte Aeviust, pattogóbb hexameterű s elevenebb élű distichonokat mondva minden új fogás ételnél, s minden felköszöntésnél.

Carinus egyetlen vacsora alatt százezer sestertiát ajándékozott a mindenkitől irigyelt új kegyencznek, s midőn meghallá tőle, hogy a teuton nők bizonyos szappan nemével halványítják hajfürtjeiket borostyánkő-sárgára, megígérte Manliusnak, hogy kinevezi őt galliai fővezérnek, hogy neki ily szőke hajt adó szappant küldhessen, mely akkor a római előkelő világnál a bolondulásig divatban volt.

A tobzódás későig tartott. Ott künn ugyan még csak délután volt, de a ki azt nem tudta, hogy a vacsora reggel vette kezdetét, azt hiheté, hogy éjfél után az idő.

Carinus kitölté a földre az ivókürtben maradt bort, annak jeléül, hogy valaki egészségeért iszik, s azzal Manliusnak nyújtá azt.

— A szép Glyceria egészségeért!

— És a tiedért Carinus, viszonza Manlius saját tülkét nyújtva vissza.

— Manlius! szólt Carinus lángba borult arczczal: tudód-e, hogy én Glyceriának már egy férjét megölettem?

— Jól tevéd Carinus, csak így lehettem én második.

— De tudod-e, miért ölettem meg őt?

— Mert féltette nejét tőled. A bolond! Hát azért teremték az istenek a napvilágot, hogy valaki elfoglalja azt, s másoknak ne adjon belőle? Rablók, tolvajok, kik egy szép nőt kilopnak a világból, s azt kivánják, hogy azt kivülök senkinek se legyen szabad szeretni.

— Manlius! Különösen járhatnál, ha szavadon fognálak. Tudnod kellene, hogy én nődet lángolón szeretem.

— Az a te dolgod Carinus. Zár alatt nem tartom őt. Mindenki hozzá férhet.

— Könnyű nagylelkűt játszanod. Elég zár ő önmagának. Míg egy intésem elég arra, hogy százezer férfi remegjen előttem, minden hatalmam kevés, hogy ez egy asszony szeressen.

— Pedig szeretni tud ez asszony! Hej tudom Carinus, hogy ha estenden megnyilnak előttem ama csendes kapuk, miket te csak zárva szoktál látni, örömest megcserélnéd velem trónodat, hogy annyi ideig bitoroljam azt nevedben, a mennyi ideig te a vőlegényi thorust az én nevemben.

Carinus, mint a villanytól felrázott, ugrott fel helyéből.

— Hecatera! szavadon foglak. Te ülj trónomon, parancsolj nevemben szolgáimmal, országaimmal, ölesd meg kegyenczeimet, forgasd fel Rómát s üritsd ki kincstáraimat, és csak menyegzői kamrád kulcsát add nekem.

— Az alku áll, kezet reá. Adjatok irlapot és stylust. Halld, mit irok Glyceriának és küld el lakába: «Szerelmem istennője! Ma nálad töltöm az est és reggel közti órákat. Szivem vigasztalásodat óhajtja. Homlokomnak fájdalmat okozott a cypruság, a te rózsakoszorúd oltsa el annak lángját. Midőn az estcsillag, a szerelmesek fénye kigyullad, oltsd el mécseidet, hogy ha köny talál szemeimben lenni, azt meg ne lásd, csak csókjaimat érezd. Míg a hajnalcsillag ismét kisüt, nálad leszek és boldogságomban. Epedő férjed Manlius Sinister.» — Küldd el egy szolgádtól e levelet, s fogd e gyűrűt, az ajtónál ezt mutatva, be fogsz bocsáttatni, Glyceria hölgyei elvezetnek odáig, a hol ő fog várni.

Carinus szomjú epedéssel leste Manliusnak minden szavát, ki hidegvérrel nyújtá át neki a gyűrűt és levelet. Reszketett és szólni nem tudott. Egy szolgának inte, hogy vigye Manlius iratát Glyceria lakába.

Az udvaronczok bámuló suttogással búttak össze.

— Minő boldog ember vagy te Manlius, suttogá Aevius

az új kegyenczhez hajolva. Miért nem birok én oly szerencsével mint te, hogy Glyceria szerelmét birhassam, és oly hidegvérrel, mint te, hogy azt magamtól el tudjam vetni.

A szolga nem sokára visszajött Glyceria levelével, melyet Manliusnak hozott.

Manlius a császárnak nyujtá át azt.

— Neked szól ez, olvasd.

Carinus remegő kezekkel göngyölé fel az irattekercset s káprázó szemekkel olvasott:

— «Manlius! soraid reszketnek kezemben. Ezer érzelem forr szivemen keresztül, aggodalom, vágy, szent irtózat és őrült szerelem. Bűbáj alatt szenvedek. Óhajtom, hogy ne jőjj, de ha jösz, nem tudom magamat védeni ellened. Erőt és vágyat érzek magamban, rám szakasztani az egész világot, de egy lehelletedre elvész minden erőm, nyomorult nő vagyok, a ki szeret, és szerelmében eszét veszíti. Oh maradj el! — Glyceria.»

— Ez azt jelenti, hogy «jőjj», mondá Manlius hanyagul vetve magát félkönyökre fekhelyén.

Carinus lecticáját parancsolá elé, melybe szolgái bemelték.

— Ezt még senki sem tevé, suttogá irigyen a borbély, hogy menyasszonyát elcsábítsa másnak.

— Te addig Róma ura légy, szólt Carinus Manliusnak. Hivasd nevem aláiróját, a mit parancsolsz, azt én parancsolom. Uralkodjál országomon.

— Mennyországomban te.

A szolgák vállaikra emelék az arany lecticát, behúzták bíbor függönyeit, s eltávoztak a császárral.

Az udvaronczok reszketve állottak alázatos arczokkal Manlius körül, kit császári őrült szeszély egy órára a világ urává tett.

Manlius végighevert a császári lectisternium párnáin, kiszemelte az udvaronczok közől azt, a ki legjobban reszketett tekintete előtt, s maga elé inté.

Marcius volt az, a borbély; kegy által præfectus prætorio.

— Te a prætori seregek vezére vagy? kérdé tőle Manlius.

— Igen is, felséges császár, hebegé az ájtatos szemforgatással.

Manlius nevetett.

— Tehát csakugyan császárnak nézesz engem. Ha császár volnék, most lenyakaztatnálak, a miért arczomat kigúnyolád; nevezz jóbarátodnak. Én ismerem érdemeidet.

— Oh uram!

— Jól ismerem, és megjutalmazom. Te hozzá vagy szokva a vérbocsátáshoz és így jó katonának kell lenned; ügyesen rendezed a hajfürtöket, a mi hadvezéri tehetségedre mutat, s nyugodt vérrel tudod az arczból kiszedni a szőröket, a mi részrehajlatlanságod és szigorúságod tanusítja. A keleti hadsereg vezéreivel Numeriánnal és Diocletiánnal nem vagyok megelégedve; téged kinevezlek e hadseregek cæsárjává. Azonnal indulsz Thracziába. Becsületes defraudator! írd az okirat alá nevünket.

Marcius szédelgett a ráhalmozott kegytől.

Az udvaronczok szemre-főre néztek, elgondolva, hogy ha Manlius így kezdi jutalmazni azokat, a kik gúnyolták, hova teendi még azokat, a kik mosolyogtak reá?!

A kinevezési okirat elkészült. A titkár aláirta a császár nevét, s Marcius magáról sokattartó képpel rögtön eltávozott vele.

Aevius irigy fanyalgással sompolygott Manlius mellé. Ez észrevette a törleszkedést és magához inté a vatest.

— Te Marcius helyébe præfectus prætorio leendesz, s négyezer talentumot osztasz ki e derék hadsereg között, melynek egyedüli hivatása személyünket őrizni. E végett, hogy őket állandóul gazdagon jutalmazhassuk, leszállítjuk a külső hadsereg számát. Minek nekünk idegen országokat őriztetni legióinkkal? s római aranyat költeni római vasra? S alkalmat adni külső vezéreknek, hogy ellenünk lázadja-

nak? Egy óra mulva parancsunkkal elindulsz Thraciába, hírül adva Numeriánnak és Diocletiánnak, hogy seregeik felét bocsássák el, a rájuk költött összeget ti költsétek el, nemes barátaim ... Irjad szavaimat, becsületes defraudator!

Manlius beszédét kitörő éljenzés követte. Az udvaronczok oda rohantak hozzá s felragadva őt vállaikra, zenehang és ordítozás mellett hordozák körül a teremben. A részegség dühe őrültséggé volt már fokozva, nem lehete többé megkülönböztetni senatort és histriót egymástól, a teremben összekeveredtek tánczosok és hetærák, szolgák és bacchansnők, a tömlőkből kiöntötték a bort a földre, s a mécseket a borba fojták, s az utálatos szörnyképet elfödé a vak sötétség.

A terem tetején volt csupán egy kerek ablak, mely friss léget bocsáta be. Midőn az utolsó mécset is feldönték, a kicsapongó bűnhad rémülten vevé észre, hogy most feje fölött ez ablak világít! Mintha rémes lobogással maga az ég gyúlladt volna meg, hogy ijesztő lángjaival levilágítson a pokolba.

Az orgia undok zaja elnémult egyszerre, s a felszakított ajtón egy őr rohant be, rémhangon ordítva:

— Meneküljetek, Róma ég!

A kerek ablakon át úgy világított a vereslő ég fénye a bűnön kapott rút pokol-arczokba, mint az itéletnap lángja.

* * *

Carinus a gyűrűt mutatva, bevezetteték Glyceria termeibe.

A palota csendes volt már, és sötét. Carinus érzé, hogy a sötét folyosókon suhogó ruhák röppennek el mellette, gyöngéd kezek adják kézről kézre, s halk suttogással vezetik néma szőnyegeken keresztül, végre egy kéz jut kezébe, melynek villanyos szorítására vére fellángol, s egy ismert hang, de eddig előtte ismeretlen édességgel rebegi:

— Manlius! eljövél?

Glyceria volt az, az oly kegyetlenül megcsalt Glyceria.

— Vártalak, de szeretném, ha el nem jöttél volna, suttogá a hölgy. Érzed kezemet remegni kezedben? A szerelemtől van az, és a félelemtől. A szerelem elvevé eszemet. Lelkem raboddá lett édes szavadtól; — a mit egész életemen át egy gondolatban egyesíték, a miért vágytam, de a mit birni nem mertem soha, a mit álmodtam mindig, nem reméltem soha: téged ölellek ... Nem birok magammal. E nap, ez óra nem volna az, melyben a szerelemről szabad beszélnünk, de te szóltál róla s lehet-e annak az órát válogatni, a ki szeret, hogy a szerelmi kérdésre válaszoljon?

Carinus meglopá a szerelmes hölgy hízelgő szenvedélyét.

— De oh Manlius. Én reszketek, ha te csak gúnyolni jöttél volna engem, ha te csak játékodat űznéd velem, hogy szivem legmélyebb titkait kicsalva, azokért engem kikaczagj. Nem. Nem teheted te azt. Ez egyetlen érzelmet, mit tisztán hoztam ki életem örvényeiből, nem vetheted a porba. Gyűlölhetsz-e azért, mert szeretlek? s ha gyűlölsz, nem megöletnél-e inkább, mint hogy kigúnyolj?

Carinus felelet helyett keblére ölelte a nőt, s forró csókjaival halmozá el annak arczát és ajkait.

Glyceria édes csalódással engedé magát átkarolni, s a boldog ölelésben már alig hallatszék a szomorúbb sejtelem tiltó szava reszkető szivében, midőn Carinus arcza az övéhez érve, egyszerre megérzé, hogy az arcznak nincs szakálla.

Mint a villám czikázott végig a legijesztőbb gondolat Glyceria lelkén.

— Hah! Ki vagy te? Te nem vagy Manlius. Átok reád! Te Carinus vagy!

S azzal a kétségbeesés erejével kiszakítva magát Carinus karjai közül, a terem utolsó végébe futott, ágya fülkéjének függönyei közé menekülve s azoknak nehéz redőit magára rántá, zsinórait hirtelen összekötve.

— Meg nem menekülsz tőlem, kiáltá Carinus szenvedélye dühével rohanva az összehúzott függönyöknek s azokat hevesen iparkodék letépni és a zsinórok csomóit fogaival harapva oldozá.

De Glyceriának elég volt e néhány percz, füstölője parázsánál egy naphtával telt edényt meggyújtani, s midőn Carinusnak sikerült a függönyöket szétszakítani, azon perczben szétönté a hölgy a naphtát, s míg a röpülő láng a függönyöket, a könnyű gyapotlepleket egy pillanatban felgyújtá, ő maga lángoktól körülnyalt ágyára szökött fel, s ott állva, mint egy rettenetes vészalak kiáltá a megrémült császárnak:

— Jer tehát!

A szoba egy percz alatt lángba volt borulva. Carinus, mint a mennybe lopódzott ördög, kit onnét lehajították, futott a harapódzó tűz elől, míg Glyceria kanóczot ragadva, őrülten rohant teremből terembe, gyújtogató szikrákat szórt szét mindenütt, s kiszórva milliókat érő ruháit főterme közepébe, azokat ott meggyújtá.

Néhány percz mulva lángba volt borulva egész palotája és egy óra alatt lángözön lobogott Rómán.

Carinust ájultan hozták vissza palotájába szolgái.

Glyceria azon éjjel Cybele templomába menekült.

IX.

Míg Rómában gyönyör és iszonyat váltogatá egymást, a Numeriántól vezetett hadak fárasztó út és viszály között elérkeztek Persia határairól a Bosporushoz. Ott találta őket a futó Mesembrius, ki Rómából menekülve egyenesen Numeriánt sietett fölkeresni.

E nemeslelkű cæsárral már akkor hetek óta nem léhete beszélni. Iszonyú szemfájásokban feküdt és sátrát soha sem hagyta el. Mesembrius elmondá az alvezéreknek panaszait, Carinus bűneit; az egyik alvezér, Diocletián

megigérte, hogy boszút fog érte állani, a másik, Aper, Numeriánra hivatkozott és mosta kezeit.

— Tehát bocsássatok Numeriánhoz, ha én szólok vele, ő lesz az első, ki testvére ellen kihúzza a kardot; sürgeté a senator.

— Nem beszélhetsz vele, szólt Aper, eléállva Numerián sátora nyilását, betegségében nem szabad kívülem senkinek hozzáférni. Általam küldi a hadseregnek rendeleteit. Mesembrius gyanúsan szaglálódék.

— Miért jön e sátorból oly erős ambra és pézsmaillat?

— Miért? szólt Aper elsápadva. Mi szükség ezt neked kérdeneď, senator?

— Azért, mert te hazudsz Aper, midőn azt állítod, hogy Numerián általad parancsol.

Mit? mi az? kiáltának a két vitatkozó körül csoportosuló katonák.

— Az, hogy Numerián nem él! kiáltá fenhangon Mesembrius. Nem, nem! az erős ambraillat, mely a sátorból terjed, csak arra való, hogy holt szagát elrejtse s Aper már régen bolondít benneteket Numerián nevében uralkodva.

A katonák erővel berontának Numerián sátorába, s úgy találták, hogy az öreg helyesen itélt. Numerián rég halva, meggyilkolva feküdt a sátorban, hullája már szétbomlásnak indult.

Apert a katonák rögtön lánczra verték e csalásért, s délután egy üres trónt állítának fel a síkra, új császárt választandók.

Mesembrius sorra járta a legiókat, Diocletiánt ajánlva mindenütt, kit a seregek erővel ültetének a trónra.

Azután előhozák Apert.

— Én nyiltan vádollak téged, szólt Mesembrius, hogy Numeriánt meggyilkolád, bennünket Carinusnak elárulva.

— Mi pedig elitélünk, ordítá a sereg egyhangúlag.

— És én végrehajtom ez itéletet, szólt Diocletián, saját kezével szúrva keresztül a néptől elitélt vezért.

Ez ingerült hangulat közepett érkezék Marcius a Manlius által iratott parancscsal, s nem tudva semmit az előzményekről, átadá kineveztetését Diocletiánnak.

— Micsoda ember ez ? kérdé Diocletián Mesembriustól.

— Carinus borbélya.

Diolectián mosolyogva fordult a katonákhoz.

— Barátim! Carinus császár gondoskodott szakállainkról, egy borbélyt küldött ide imperatori czímmel; kérlek benneteket, üljetek elé és borotváltassátok meg magatokat. Te pedig barátom vigyázz, hogy katonáim képét meg ne mesd, mert a hogy aztán ezek szoktak borotválni ezekkel a nagy borotvákkal, imitt-amott marad belőled valami.

A katonák kaczagva vitték magukkal Marciust, s egész komolysággal kényszeríték szakállaik erdejét irtani.

Alig egy óra mulva jön ismét Aevius a hadsereget leszállító parancscsal.

Ez már dühbe hozta a cæsart és az egész hadsereget. Ily nyiltan megsérteni érdekeiket vakmerőség volt még a császártól is.

— Máglyára az izenettel és az izenethozóval! kiálta Diocletián, s a poetát már föltevék a vészes farakásra, midőn az keservesen felsóhajta :

— Oh istenek! hát elevenen kell megérnem apotheosisomat ?

Diocletián elneveté magát az ötleten, s levétette a poétát a máglyáról, beérve azzal, hogy a szégyenfurcán keresztül bujtassa, s visszabocsátá őt Rómába, nyilt hadizenetével Carinus ellen.

* * *

A vihar indulóban volt már, csak villámait tartogatta még.

Rómában széltére beszélték, hogy a keleti hadsereg már az Isterhez érkezett, halálos boszúval eltelve Carinus ellen, csak Carinus termeiben nem beszéltek róla. Ott folyvást tartott a vigalom, s ha egyszer-másszor valaki feltalálta említeni Diocletián közeledtét, azt gúnyosan kinevették.

— Kicsoda e paraszt? monda Manlius. Ki hallotta hírét Róma patriciusai között? Ki ismerte apját? Anyját az igaz, hogy nagyon is sokan ismerék. Rabszolganő volt Anulinus senator házában. Anulinusnak joga van őt viszszakövetelni, mint birtoka gyümölcsét.

Az udvaronczok kaczagtak az ötleten.

— Néked ismerned kell őt Manlius...

— Soha sem láttam. Én mindig ott szoktam járni, a hol baj volt, s Diocletiánt ott nem láttam soha. Hiréből ismerem, hogy mindig az utócsapatokat szokta vezetni, ha előre mentünk, s az előcsapatot, ha hátráltunk.

Dörgő hahota fogadta Manlius szavait.

— Hát hadserege milyen? kérdezék tőle.

— Jó, engedelmes hadsereg. Csak három imperátorát ölte meg. A mi azonban bátorságát illeti, az páratlan, mert a Tigris partjáról úgy tért vissza, hogy ellenséget sem látott. Ha azt mondom, hogy magam legnagyobb hős voltam közöttük, elképzelhetitek, milyen lehet a többi?

— Hát diadaljelentéseitek?

— Két harmadrésze költemény. Ha győztünk is néha, seregünk száma tette, hanem most úgy hiszem, a betegség és szökések nagyon meggyérítették azt is. (E tányérnyaló nép semmit sem hallott oly örömest, mint ha a katonákat rágalmazták.)

Kedvökért Manlius rágalmazta még magát is.

Midőn azonban már Moesiába ért Diocletián, Carinus hadvezérei komolyan sürgették őt hadi készületekre s Carinus összegyűjté hadait az európai provinciákból.

Egyszerre híre futamodott, hogy Carinus maga fogja vezérelni a sereget. Lehete őt látni a hadgyakorlatokon, a seregek szemléin. Manlius mindig oldala mellett, untalan sarkantyúzva annak majd hiuságát, majd féltékenységét, hogy triumphusát ne engedje vezéreinek s harcza sorsát ne bízza azok lelkiismeretére.

A győztes hadvezér új ellenség! szokta mondani Manlius; s a császár saját személyében mutatá be hadai fő-

vezérét a felállított hadaknak, fehér lován ülve, arany pánczélban, bíbor és violaszín köntös és palástban.

Az elindulás előtti napon sorra járták a vezérek a templomokat, mindenütt áldozat volt, még az egyptomi isteneknek oltárain is. Manlius maga segíté a barmokat befogni a haruspexeknek, s felöltöztetni a flamen dialist skarlat köpenyébe.

A nép ünnepélyes ihlettel lesé az augurok jóslatát.

Quaterquartus kiterjeszté karjait s mély hangon mondá behunyt szemekkel:

— E harcz fogja letörni Róma ellenségét!

(Azt nem mondá a jó ember, hogy kit tart Róma ellenségének? Diocletiánt-e, vagy pedig Carinust?)

Végre Cybele templomához ért a császári díszmenet. A nyitott porticusban siketítő dob és trombitazaj közt tánczoltak a megdühödött papnék, késekkel szurdalva testöket s tajtékot verő ajkakkal ordítva ismeretlen szavakat, s forogva, míg szédülten nem rogytak le a földre.

Egyszerre ez összhangtalan lárma közül egy bántó, félelemgerjesztő sikoltás kezde kiemelkedni; oly velőkig ható, lélekrendítő hang, hogy mindenki megrezzenve tekinte oda.

Egy magas hölgyalak állt a templomajtóban, hosszú fehér palástja fejétől fogva fedé; melyet hátra szegve, két kezével tartott.

— Jaj neked Róma! Jaj neked római nép, jaj néked Róma császára!

A nő kilépett a porticusra s a mint hideg, tébolyodott szemeit kimereszté a sokaságra, Carinus elborzadva ragadta meg Manlius kezét.

— Ez Glyceria.

Manlius is összeborzadt előle.

Az őrült nő látnoki arczczal állt meg a templom lépcsőzetén.

— Jaj azoknak, a kik Róma földén születtek. Az unokáknak, kik apáik bűneért lakolnak, s az apáknak, kikre

unokáik átka száll le. Oh Róma! eljönnek egedre az ártó csillagok, és alattad megrendül a föld. Itthon lesz falaid közt minden iszonyat és távol minden béke. Gázolni fog rajtad minden ellenség, idegen népek fogják mutogatni elvett vexillumaidat, s könyörögni fogsz az életért barbár ellenségnek és legnagyobb ellenségeid benned fognak lakni, ten uralkodóid! Megrészegül a föld a kiomlott vértől s tüzet fog okádni városaitokra! megbűzhödik a lég a mondott átkoktól s döghalált lehel rád, veszendő emberfaj! A kit a harcz megkimélt, az éhség emészti meg, s a kit a tenger kivetett, a föld nyeli el! Oh Róma, népek királynéja, népek árvája fogsz lenni egykor, széthullasz, elenyészel, mint a tengerbe bukott csillag, nem marad más utánad, mint bűneid emléke és az a fű, mely palotáid felett fog teremni; még isteneid is eltünnek templomaidból, hogy ne legyen kihez imádkoznod, midőn kétségbe fogsz esni.

Egy tribun lehajolt a dühöngő hölgy kezét megcsókolni s félelmes áhitattal kérdé:

— Mi jóslatot mondasz látnoknő Carinus harczára?

Glyceria meghallá a kérdést s sötéten tekinte a harczosokra.

— Ne féljetek! Rontsatok össze, állítsátok szembe testvért testvérrel, akármelyik győz, Róma vesztett. Ha Carinus győz, az kiirtja Róma felét, ha Diocletián győz, a másik felét, és mindkét fele megérdemelte azt. Menj küzdeni bolond, őrjöngő nép, ontsd egymás vérét, veszd el magadat, halj meg kínlódva, s ne légy eltemetve, s midőn az őszi ködbe lelked kilehelled, eszedbe jusson, hogy el lész feledve, új férj karán lásd nődet házadat leégve, rabságra hurczolva gyermekeid, s tudd, hogy nincs más világ, a mely jutalmat adjon. Menj! halj meg elátkozva és kétségbeesve!

A nő irtózatos rángások között rogyott össze a templom lépcsőin, kiterjesztett kezével még akkor is szórva az átkot a római népre, midőn ajkai már elhaltak alatta.

— Vond vissza átkodat! kiálta a flamen dialis, oda szökve hozzá s megragadva kezét.

A nő végerőfeszítéssel fölemelkedék, szemeit vadul körülforgatá, s még egyszer összeszedve szive minden keserűségét, fölemelé mind a két kezét feje fölé, s azzal karjait kettőt kiterjesztve a nép fölött, felkiálta:

— Lelkem maradjon reátok!

Azzal élet nélkül esett hátra, nyitva maradt szemeivel még holtan is Manliusra nézve.

XII.

Hol most Belgrád és Szendrő vannak, e két hely között találkozék a két vetélytárs császár hada.

Carinus serege merő pihent hadakból állt, Diocletián legióit fáradságos utak nagyon megviselték.

Carinus egy dombra feszítteté ki sátorát s onnan nézte a harczot Manlius oldala mellett.

Az ütközet kimenetele sokáig kétes volt. Diolectián vezéri ügyessége sokáig ellensúlyban tartá ellenfele túlnyomó erejét.

— Vezéreid mit sem tudnak, kiálta Manlius, egy elszánt rohammal keresztül lehetne törni Diolectián centrumán, oda vannak állitva a leggyengébb legiók, s akkor félszárnya veszve van.

— Tehát parancsolj vezéreimmel, monda Carinus.

— Előre a tartalékkal tribunok! kiálta Manlius. Az idegen legiókat áldozatul kell vetni, hadd aprítsák le, s s aztán rajta a triariusokkal. A phrygiai lovasság ellen állítsátok a germán hadakat, hosszú bárdjaikkal vagdalják el a lovak térdeit. Ne pihenjen itt senki. Takarodjatok har czolni, mind. A császárt megőrizni elég vagyok én magam.

A csata ez intézkedések miatt rögtön megfordult. Diocletián észrevevé, hogy új kéz vegyült a játékba, mely seregének gyengéit ismeri; sietve fuvatott takarodót, hogy visszavonulhasson, mielőtt összetöretnék.

Carinus sátora ajtajában nézte a harcz folyamát. Seregei mindenütt űzték ellenségét, vexillumai mindenütt előre rohantak.

Arczán a dicsőség lángja égett, minden vonásában a diadal érzete ragyogott, szive dobogott az öröm miatt.

— Győztem! kiálta magán kívül örömében, tenyereivel tapsolva.

— De én is győztem . . . szólt háta mögött egy keserű, ijesztő hang, s a császár azt érzé, hogy valaki karját megragadja aczélmarokkal s berántja sátorába.

Carinus ijedten néze hátra s meglátta Manlius sötét arczát, ki egy kezével csontjait sajtolta össze, másikban kivont kardot tartott.

— Mit akarsz? kérdé ijedten az imperator.

— Emlékezel-e Carinus azon nőre, ki magát előtted megölte, hogy karjaidtól megmeneküljön? Azon hölgy az én menyasszonyom volt. Tudod-e már mit akarok?

— Manlius, te tréfálsz velem. Mi kell? Miért akarsz rémíteni?

— Sokszor megölhettelek volna, mikor ittasan aludtál, mikor bűneid mámorában el voltál merülve, de várni akartam azon pillanatra, melyben boldog, melyben dicsőséged tetőpontján leendesz, hogy akkor ölhesselek meg.

— Irgalom! Segítsetek!

— Nincs a ki hallja szavaid. A diadalkiáltás elnémítja jajgatásod; hallod, mint ordítanak mindenütt triumphust és nevedet hangoztatják? Hallod ez általános ordítást: Éljen Carinus? . . . Most halsz meg Carinus!

Pillanat mulva az újjongó seregek közé egy új lovag nyargalt, kezében egy kopja, arra volt szúrva a diadalmas imperator feje.

A győztes seregek megadták magukat Diocletiánnak.

FEKETE VILÁG.

Czélja e kis munkának azt bizonyítani, hogy mikor egy eredetileg míveletlen nép, mely különben hajlamánál fogva minden szépre és jóra képes, a mívelődést abban keresi, hogy más polgáriasult népek külső szokásait majomkint eltanulja s külsőségekben akar hozzájok hasonlítani, a helyett, hogy saját nemzeti jellemét, ősi szokásait, nyelvét megtartva, ezeknek az alapján iparkodnék valódi míveltség után törekedni, akkor az ilyen nép mindent vesztett és semmit sem nyert, eladta a napot, vett az árán holdvilágot; tudatlan név helyett cserélt bolond nevet.

Mindezeket én itt szép hegedüszóban el fogom mondani: a kinek fülei vannak a hallásra, hallja meg . . .

A FEKETE KIRÁLYNÉ.

Tudjuk jól, mit jelent nyelvünkön ez a szó: «fekete angyal» ?

Ezt a gonosz földalatti rémet, ezt a minden jók ellenségét, a kitől az Isten őrizzen meg bennünket.

Arra pedig nem gondoltunk, hogy lehetnek emberek, népek, egy egész világrész lakói, kiknek joguk van az angyali szépséget így rajzolni magukban: magas délczeg alak, fekete arcz, mely fénylik mint az aczél és sima, mint a bársony; sötét, villámszóró szemek, izomtól dagadó karok; gömbölyű vállak, miknek feketesége a hollókat megszégyeníti, és hozzá a négy ragyogó szárny.

Tehát van egy egész világ, a hol az angyalokat a legtökéletesebb feketéknek képzelhetik, föltéve, hogy ott is a szép hölgyekről veszik az angyalok mintaképét.

Egy a mienknél sokkal boldogabb világrész az, Afrika, hol a szabó- és czipész-mesterség egészen ismeretlen, hol a férjeket nem ejti kétségbe a változó divat, a hölgyek minden piperéje egy sor piros gyöngy a sima nyak körül s tarka tollakból, finom pálmarostból szőtt rojtöv a karcsú derékon.

Hol minden gazda háziúr, minden férfi földesúr, minden leány férjhez megy annak idejében.

Hol az édes anyaföld, mely nekünk már csak mostohánk, ingyen jó kedvéből terem mindent, a hol a virág tövében, fa tetején kész kenyér terem, az embernek csak a megsütésével van gondja, hol erdőszámra nő a kávé, ananász és narancs, mint nálunk a kalendárium.

Hol a költő agyában, ha vers támad, metsz magának egy bambusznádat, sípot csinál belőle, elfujja rajta kedvesének a nótát, nem küldi a lapszerkesztőnek, hogy nyomtassák ki az ujságban.

Hol, ha panasza van egy embernek a másikra, elvégzi élő szóval és ököllel, nem keres érte prókátort és törvényszéket.

Hol a bort, az édes mámor italait nem korcsmáros méri, rovásra; csak a pálma oldalát kell megfúrni érte, az okos fa ad annyit, a mennyit elégnek talál.

Ez egész boldog világrészben csupa fekete emberek laknak. Egyik jobban megközelíti a tökéletességet a fekete színben, másik kevésbbé, de mindnyájan megegyeznek abban, hogy a fehér szín nem is szín, hanem betegség jele.

Hány, meg hány millió lehet e fekete lelkek száma, azt senki sem mondhatja meg, mert a világrész belsejébe még senki sem hatolt; a legjártasabb utazók alig voltak ötvenhatvan mértföldnyire a tengerparttól; vasutak és gyorskocsik még itt tervben sem léteznek; utazás csak a gólyák dolga.

És pedig ezek is emberek, miként mi. A kik örülnek és szomorkodnak: amazt többet, emezt kevesebbet, mint mi; a kik tudnak szeretni és gyűlölni, erősebben, mint mi; a kiknek szive lelke oly képes minden nagyra és nemesre, mint a mienk, és a kikről még nem tudhatjuk, vajjon egy késői időben nem ők lesznek-e a világ urai, mikor már minket saját bűneink és gyöngeségünk lesöpört a föld szinéről?

Ha valaki egy tekintetet vet Afrika térképére, egy hosszú hegylánczot fog látni annak közepén, mely egyik tengerparttól a másikig vonulva, épen két részre osztja a világrészt.

A hegyláncz felső, északi oldalán városok vannak rajzolva, országok határai szépen kifestve, folyamok kigyóznak alá, és tele van irva a tér spanyol, arab, franczia és vad idegen hangzású nevekkel; a mi pedig a déli oldalra esik, a tulsó rész, az egy fehér ürességet mutat, hol száz mértföldnyi téren sem folyó, sem város, sem egy megnevezett hely nem látható.

A legelső név, a mivel ez ismeretlen tér határán találkozunk: Gengira.

Lehet, hogy ez a név sem helyes, lehet, hogy azon földet, a kik rajta élnek, egészen máskép nevezik, de mi fogadjuk el a meglevőt s mondjuk el azt a keveset, a mit tudni lehet róla.

Nem valami pompás város az, a miről beszélünk; — egy nagy csoport gunyhó, félgömb alakra tapasztva sárból, mint egy-egy fél tojáshéj, mikben tizezer férfi és asszony s megfelelő számú gyermek, tehén és kecske lakik; ez a birodalmi székhely. Egy simára faragott fa, melynek bunkós végébe szemek, száj és orr vannak csinálva, ez az ősi bálvány. Köröskörül beláthatlan szikomórengeteg, úttalan őserdők végtelenje: ez a birodalom. Egyik oldalon végignyuló sziklás hegyek, másikon szélesen elterülő folyam: ez a hitelesített határ. A mezőkön legelésző csordák s az erdőket lakó vadak, tarka madarak: ez a státus gazdasága.

És itt boldog emberek laknak, a kiket nem üldöz a dicsvágy, nem aggódtat a jövendő iránti félelem; élnek jó egészségben, töltik a napokat unalom nélkül, egy lándzsa a vadászatra, egy kókuszdió, tele friss tejjel, egy pipa ki nem alvó tűzzel, egy szelet sós szarvassült és egy szerető asszony életük minden kincse; s mikor meghalnak, abban a hitben szunnyadnak el, hogy a túlvilágon még szebb kókuszerdők vannak, s ott is feltalálják a lándzsát, a friss tejet, a ki nem alvó pipát, a futó szarvast és a szerető nőt, a ki ott örökké ifju marad. — A gengirai király gunyhója semmivel sem nagyobb mint a többi; mert hiszen az ő termete sem magasabb mint szomszédaié, több hust ő sem eszik, több tejet, vagy pálma-mustot ő sem iszik mint más, hisz neki is csak egy gyomra van, s a szarvast, melyet lakomára akar szerezni, csakúgy saját kezével ejti el az erdőn, mint más, mert hiszen az büntetés volna reá nézve, ha helyébe vinnék mások s megfosztanák ez örömétől. Pénzt nem ismernek az országban, tehát ott nem fizetnek, nem csalnak meg senkit; adósok, uzsorások, törvénybirák, enyim-tied fölött vitázó ügyfelek nem léteznek, mind ezzel nem háborítják a király elméjét.

Ámde ő az egyetlen úr az országban, a kinek viselni szabad a királytigris tarkafoltos bőrét, melyet önkezével ejte el, s a ki feltűzheti hajába a két agami-tollat, midőn valamely szomszédnép megtámadja boldog határait, s a mikor e két tollat feltűzve látják a gengiraiak, nem kérdezik: hova megyünk? kire megyünk? hány ember az ellenség? hanem mindenki veszi nyilait, dárdáit, sulyos kőbárdját s követi a királyt s harczol vele a csatatéren, a míg ez azt nem mondja: «elég».

A gengiraiak királya, nem tudom hányadik Tarud, meghalt.

Hulláját bebalzsamozták finom jószagú gyantákkal, s bepólálva kallott pálmalevelekbe, eltették őt a kivájt sziklaoldalba, a hol külön fülkében elrakva a nagyszámú

Tarud-ősök aluszszák hosszú álmaikat s várják egymást a napfényes mezőkre oda át.

Ezentúl már hiába fognak várni.

A meghalt Tarudnak egy fiutódja sem maradt. Hat legény fia mind elveszett ő előtte. Egyet a sárga folyam nyelt el, másik bölényvadászatban zúzta össze magát a sziklákon, harmadik a nagy földrengéskor önként való áldozatból beleugrott az égő tűzhányó hegy szádába, a többi három csatában esett el; mind dicsően haltak meg.

A gengiraiak nagy szomoruságban voltak e fölött: ki legyen már most a nép vezére ezentul, ki viselje a két agami-tollat, ha ellenség üt a határra, kihez forduljon a kinek panasza van, ki mutassa be a természet zsengéit a nagy bálványnak aratás és szüret idején?

Ekkor előállt a nép legvénebb embere, egy magas, szálas öreg hazafi, olyan fekete arczczal mint a korom, melyet igen szépen vett körül a hófehér gyapot-haj, hófehér szakáll, meg szemöldök és szempillák is, mintha ezüsttel lettek volna oda rajzolva; ez szólt a néphez megnyugtatólag.

— A nagy Tarud megtért őseihez s átadta lelkét a nagy szellemnek Honhánnak, s nem hagyott maga után fiat, a ki férfi-arczot viselne. De nem maradt-e neki leánya, a ki férfi-szivet visel? Nem maradt-e meg a délczeg Szennahámi, a kinek szemei úgy ragyognak, miként bölcsesége, és termete oly karcsú, a milyen erős? Nem láttátok-e őt lovon ülve, a mint a bölényt üldözé? Nem ült-e oly jól a ménen, miként egy férfi, kezei nem hajíták-e a kelevézt oly biztosan, miként egy férfi kezei? Nem felelt-e meg apja távollétében a niám-niám ellenség ravasz küldötteinek nagy bölcseséggel? Nem hangzik-e ki szózata ezer férfié közől? Bizony mondom néktek, hogy Szennahámi nem hiába ölte meg saját kezével a királytigrist, mely a gulyába tört; hanem érdemes rá, hogy annak bőrét viselhesse; s a midőn a gyors röptű agamit nyillal keresztül

lőtte a levegőben, bebizonyítá, hogy annak ragyogó tollai megilletik homlokát.

A nép öregei helybenhagyák az ősz beszédét, mert elismerék Szennahámi bölcseségét, s a nép ifjai paizsaikat döngetve kiálták helyeslésüket, mert ők oda voltak Szennahámi szép szemei miatt.

Azzal felkeresték Szennahámit apja sátorában, vállaira övezék a tigris-bőrt, hajába tüzék a két agami-tollat, s megcsókolák kezeit, annak jeléül, hogy ezentul ő lesz a nép uralkodója.

Szennahámi szép délczeg hajadon volt, egész teste oly fényes és fekete, mint az atlasz, izmai domboruak, tagjai finomak, karcsúk, mégis idegesek. A fekete bársonybőr átlátszó rostjai alól az arcz rózsapirossága tündökölt elő, mint izzó tűz a sötét hamu alól, nagy, tiszta szemei ragyogtak, mint a gyémánt, s telt, édes ajkairól úgy hangzott le a szó, mint az édes vizű patak folyása. Mindenki elismeré azt, hogy a gengirai népnek sem bölcsebb, sem vitézebb, de szeretetreméltóbb királya bizonyosan nem volt soha.

Azonban nem soká tartott az öröm. Volt egy gonosz ellensége Gengirának, melylyel örökös viszálykodásba vala keveredve, s ezek voltak a hosszú farkú niám-niámok.

Ez egy csodálatos emberfaj, melyről sokan azt tartják, hogy egész létele csak mese, ámbár több európai utazó azt bizonyítja, hogy Afrika belsejében a hegyek között él egy rendkívüli népfaj, melynél férfiaknak, asszonyoknak hosszú állatfarkuk van, mely, mint a majmoknál, felkunkorodik hátul, s hogy e farkas emberek fajuk leggonoszabb ellenségei, vad, szelidíthetlen nép, mely ellenségeit megeszi. Fejök egész alkotása, előrenyomott állkapczáik, tömpe orruk, beszorult szemeik, ritka, egymásba csukódó fogaik inkább hasonlókká teszik őket a két lábon járó fenevadakhoz, mint emberekhez.

Ez a niám-niám faj maguk a feketék között is utálatos és félelmes, ezek nem laknak házban, hanem az erdőkben,

mint a többi vadak, nem tartanak adott szóra, nem lehet velök békét kötni, nem emlékeznek a vereségre, csak az állati ösztön vezeti őket, mint a hyenákat, farkasokat.

E niám-niám faj a mint meghallá, hogy az öreg Tarud király meghalt, és utána nem maradt férfiivadék, hanem leányágra szállt a kard s kopja, új erővel támadt a gengirai népre, s átúszva s sárga folyamon, vad, éjszaki üvöltözésével tudtára adá a gunyhók jámbor népének, hogy újra meglátogatta a kókusz-erdőket, s tüzeket rakott a szép virágos kávéfák között.

A hű alattvalóknak nem kellett felhivás, az első zajra összecsoportosultak Gengira körül, elhozták kőfejszéiket, körül-szigonyos halborda lándzsáikat, előkerültek a vasfából faragott éles pallosok, a csonttörő fürész-csákány és a gyors röptű nyilak éles kavicscsal hegyükön.

A fegyverzet készen volt mindig.

A kisebb fiuk, kiknek még nehéz volt a kőbalta és bivalybőrrel fedett szalmapaizs, parittyáikat vevék elő, mikkel a sebes madarat leütik röptében, s sima kövecseket kerestek a folyók partjain azokhoz.

Lőszer is volt tehát elég.

A gengirai nép nem volt a legerősebb a többi fajok között, mégis a győzhetlen nevet viselte, mert a hadi tudományokban fensőbbsége volt a szomszédai felett.

Ügyes hajítók, lövők voltak, értettek a pányvavetéshez, melylyel a csapat közepéből ki tudták rántani a csapat vezérét, megfutamodni az erősebb előtt, s a vigyázatlan kergetőre hirtelen visszacsapni; hasoncsúszva megkerülni az ellen táborát annak szemeláttára, észrevétlenül s két oldalról csapni reá, hegytorkolatokba csalni, s ott kövekkel agyonzúzni; szilaj bölények szarvára égő nádkévéket kötve, azokat az ellen táborára bocsátani; s egyéb leleményeiben az ős eredeti hadviselésnek kifogyhatlanok voltak; az által birták magukat ellenségeik közepett fentartani.

A betört ellenség zajára ők is meggyujták a harczi

tüzeket Gengira alatt s mezítlen melleikre festének veres napokat, a hadviselés jeléül, s a lobogó tűz körül eljárták a fegyvertánczot, vad harczi dalaikat rivalva.

Azután a két legöregebb férfi elment a hatalmas szellem, a Puma barlangjához, melynek nyilása nagy fehér kővel volt lezárva, abban a barlangban tarták a sulyos veresrézpallost, a mit maga Puma ajándékozott a legelső királynak, ismeretlen jegyeket irva mind a két lapjára. Ez volt az egyetlen ércz-fegyver az országban, és ezt mindig maga a király viselte a hadban, harcz után visszatették azt a barlangba, egy nagy faggyuval tele tömlőbe. Abból nagy veszély támadna, ha e szent kard ellenség kezére jutna.

Ime azonban, a mint a vének kinyitják a faggyus tömlőt, a kardot nem találták benne. Eltünt az onnan, senki sem tudta hová?

Jajgatva futottak le a vének a nép közé s kiáltozták: elveszett a Puma kardja!

Minden férfi, minden asszony, egész Gengira népéből sikoltozva borult a földre: elveszett a Puma kardja.

Csak Szennahámi nem rettent meg.

«Ha elveszett, meg kell találni: Keressétek föld felett és föld alatt!»

Ekkor a kiállított őrök egy vén niám-niámot vezettek a királynő elé, a ki azt állítá, hogy ő a nagy Hok-tah király követe, ki őt a gengiraiakhoz küldé.

A vén követ egyike volt a legrútabb állatoknak, a mik valaha emberhez hasonlítottak. Fején nem volt már semmi haj, sima volt és fekete mint egy serpenyőfenék; szemöldökei megnőttek, előreállva szálankint, mint egy vén kandur-macskáé, egész bőre olyan ránczos, mint a legjobb kordován; piczi benyomott orra alatt hosszú széles száj vonult el, melynek felső fogsora egészen hiányzott már, s e miatt az alsó fogak kifelé agyarkodtak, mint a buldog kutyánál. Egész termete sovány volt és reszketős, hosszú farka, e rut váljegye fajának, a földön huzódott utána.

Hok-tah király kiválasztá a legnyomorúbbat követnek, a kiért nem kár, ha ott vesz.

A niám-niám öreg szava undok nyávogás volt inkább, mint emberi beszéd.

— Gengir népek. Ne keressétek ti Puma kardját sem a földön, sem a föld alatt, mert azt Puma elvevé tőletek, minthogy ti asszonyt választottatok királylyá, és átadta azt az én királyom öcscsének, Kirráknak, hogy ő legyen a ti királytok, mert a kard férfi kezébe való.

A gengiraiak még jobban megrémültek e szavakra. Szörnyű elfogódás lepett meg minden szivet. A bátorság eltávozott tőlük e hírre.

Csak Szennahámi szivét nem hagyta el a nyugalom.

— Térj vissza uradhoz, szólt a vén követnek; én az éjjel elmegyek a nagy szellemhez, Pumához és tanácsot fogok tőle kérni; majd a mit ő felelni fog, holnap tudatom veled, ha visszajösz.

A vén követ eltávozott, Szennahámi pedig bement a Puma barlangjába s ott lefeküdve arczczal a kőre, reggelig tanácskozott a nagy szellemmel.

Reggel előjövén, egybehivta népe vezéreit, mind a legtekekintélyesebb férfiakat és így szólt hozzájuk:

— Az éjjel megjelent előttem a nagy szellem és ezt a választ adá: nem Puma vette el a szent kardot mi tőlünk és adta azt Kirráknak, hanem a gengirai nép vezérei közől egy, a ki maga akart király lenni s boszúból lopta el a kardot és adta azt az ellenségnek.

Az elszörnyedés zúgása hangzott az egybegyűltek között.

— Hogy pedig megtudhassam azt, ki volt a szentségtörő tolvaj? azt parancsolá nekem Puma: vegyem e dárdát és hajítsam azt fel a levegőbe. A ki a kardot ellopá, a dárda hegye annak szemében fog megállani . . .

Szennahámi megcsóválta feje fölött a kopját s abban a perczben egy a vezérek közől ijedten takará el szemeit kezével . . .

— Te voltál a tolvaj, Morhu! kiálta rá mutatva Szen-

nahámi. Az ember ajkai fehérek lettek és térdei remegtek.

A többi vezérek dühödt ordítással rohantak rá s leteperve a földre megkötözék őt szijakkal, erősen, hogy mozdulni nem tudott.

Az átkozott! kiáltának. A szent ereklyénket az ellenségnek adja.

Tanácsot ültek, hogy minő halál nemével öljék meg őt.

Egyik tűzbe akarta őt vettetni, másik elevenen eltemetni, harmadik darabokra széthasogattatni; végre a bűnös tulajdon édes apja azt az itéletet mondá vétkező fiára: «Ássák be őt megkötözve a fehér hangyák fészkébe, hogy a föld legutáltabb férgei egyék meg, a még náluknál is utálatosabbat, s ne egyszer, hanem ezerszer érezze a halál gyötrelmeit.»

— Hallottad, Morhu, az itéletet, a mit az atyád mondott reád, szólt a bűnöshöz Szennahámi. Megérdemletted azt. És most én feloldozom kötelékeidet és azt mondom, hogy szabad vagy. Kegyelmet adok neked . . .

— Mit cselekszel! kiáltának rá a nép főnökei. Elbocsátod a kigyót, mely megharapott.

— Legyetek nyugton, szólt a királyné. A kegyelmet nyert pártütőből lesz a leghívebb barát. Többet ér az elkövetett bűnt jóvá tenni, mint érte megbünhődni. Morhu! te elloptad Puma kardját, eladtad az ellenségnek, most eredj és hozd vissza . . .

Morhu magánkívül rohant Szennahámi lábaihoz és könyekkel áztatva azokat, esküvék, hogy visszahozza neki az elorzott kardot, és ha vissza nem hozná, ne engedje neki a nagy szellem a más világot más alakban látni, mint egy futó nyúl alakjában, melyet minden állat üldöz.

A vének fejöket csóválták és kétkedtek benne, ha Szennahámi helyesen cselekedett-e?

Kirrák herczeg azonban, a niám-niám király testvére, jól sejté azt, hogy a gengiraiak majd megkisértik elorzott

ereklyéjük visszaszerzését, e miatt azt tevé Puma kardjával, hogy vékony szijakkal a kezéhez kötözte azt, hogy még mikor alszik, se ejtse ki kezéből.

Még azon este, midőn a hold feljött a tűzhányó hegy mögül, beezüstözve annak örökké füstölgő ormait, a niámniám őrök hirül hozák Kirráknak, hogy táboruk közelében a zöld folyam partján egy délczeg paripa legelész: bizonyosan a gengirektől szabadult el, a kik ez állatokat emberviselésre és harczra tanítják.

Kirrák is sokszor hallá már hirüket e mesés állatoknak, mik együtt laknak az emberrel, fel engedik őt ülni hátukra, s kormányozni engedik magukat vékony szijak által. Mint szeretett volna ő is ilyen csodaállatot birni.

Közelíte hozzá, s látta, hogy a délczeg állat nem fut el, midőn őt meglátja, miként más vad, hanem nyugodtan legelész a fűben. Néhány szolgájának parancsot adott, hogy kerítsék meg azt és fogják el neki.

A paripa észre vette a csúszva közeledőket, s hirtelen odább futott. Kirrák maga is üldözni kezdé, de a mén csak játszott vele. Megállt, közelre várta, megint elkerült előle, mig messze elcsalá a táborból.

Kirrák most könyörgésre fordította a dolgot. Beszélni kezdett a lónak okosan.

— Édes testvérem, rokonom. Állj meg egy kicsinyt. Igen szépen kérlek, engedj a hátadra felülni. Látod, én királyfi vagyok; milyen nagy méltóság lesz az reád nézve, ha én ülhetek a hátadon. Nálam van a Puma kardja, ha én azzal a te hátadról vághatom a gengir fejeket, az igen szép fog lenni. Én igen szépen bánok veled; meg nem ütlek soha, és akármilyen a húsod, nem eszem meg.

A paripa úgy látszott, hogy hajlék a szép szóra, mert most már közel engedte jönni Kirrákot.

— Fogsz-e engem odavinni, a hova én akarom? kérdé tőle Kirrák hizelegve.

— Viszlek, a hova nem akarod! kiáltá ekkor nagy bámulatára a ló, azaz, hogy nem is annyira a ló, mint a

ravasz Morhu, ki mind ez ideig a ló hasa alatt fülelt, kezével és lábával annak sörényébe és farkába kapaszkodva s szüntelen úgy forgatva a lovat, hogy Kirrák őt meg ne láthassa.

Most egyszerre felpattant a ló hátára; a bámuló Kirrák azt vette észre, mintha valami fekete kigyó repülne végig a levegőben, mely az ő nyaka körül tekerődzik s lerántja a földre. A szőr-pányva volt az, melyet Morhu ráfojtott Kirrák nyakára s azzal vágtatott paripájával a mezőkön keresztül. Kirrák még sokáig küzdött, szökdelt, kapálózott a kötélen, a mint a paripa árkon-bokron keresztül ragadta; végre egy folyamon hurczolta át Morhu, melyben végkép megfult a szörnyeteg.

Másnap megjelent Morhu a királynő és a vének előtt, s letette a királynő lábai elé Puma vörösréz bárdját, melyhez még akkor is hozzá volt kötözve Kirrák levágott jobb keze.

— Minthogy kezéből nem adta ki, elhoztam kezével együtt.

A vének, a vezérek fejeiket hajtogatták e tettre és azt mondák, hogy Szennahámi bizony mindnyájuknál bölcsebb.

Másnap pontosan megjelent Hok-tah vén fogatlan követe Szennaháminál és követelé a választ.

— Nézd, mondá neki a királynő, Puma vissza adá nekem az éjjel a kardot; látod azt kezemben. A nagy szellem megutálta az örökös vérontást, mely a két nép között annyi idő óta foly. Azt akarja, hogy annak vége legyen. Azt mondá Puma: a niám-niám nép királya és a gengir nép királynője jőjjenek össze egyedül Jenjemen-tó szigetén, és ha vitájuk van egymással, harczoljanak meg egyedül. A két harczos nép pedig e viadalban részt ne vegyen, hanem fegyvereiket mindkét részről csónakokba rakva, hordják át a Jenjemen-sziget barlangjába, s nézzék fegyvertelenül a harczot. A melyik nép uralkodója pedig győzni fog, az nyerje vissza fegyvereit, a másik veszítse

el azt, és legyen amannak rabszolgája. Ezt mondá nekem a Puma.

Szennahámi rögtön éjszaka megindult két ezer harczos férfival az ellenséget fölkeresni. A niám-niámok lehettek három ezeren Morhu állítása szerint.

Reggelre a Jenjemen-tó partjára érve, ott találta ellenségeit. Azok a tó tulsó partján voltak megtelepedve, látni lehetett, mint kapaszkodnak a hajlongó pálmafákra, épen mint a majmok. Ha valaki üldözte őket, olyan sebesen fel tudott futni az egész sereg a fákra, mint a legügyesebb vadállatok, s onnan nyilazott alá ellenségére.

A mint Szennahámi megpillantá a niám-niámokat, bátran kiállt a tó partjára, gömbölyű paizsával fedve karcsú testét s átkiálta hozzájuk erős hangos szóval:

— Ellenség férfiai. Ime az elveszett kardot visszaadá nekem Puma. A nagy szellem nem haragszik ránk. A nagy szellem azt mondá nekem az éjjel, hogy ő ma itéletet akar tenni a gengir és niám-niám népek között: ki legyen a másik ura? Igy soha sem lesz a harcznak vége. Ti megöltök belőlünk ezeret, mi is megölünk belőletek ezeret, holnap ti új sereget hoztok, mi is új sereget hozunk, s újra kezdődik a vérontás. Puma nem akarja azt. Puma nem akarja, hogy a beszélő faj elfogyjon a földről. Ki fogja őt énekelve magasztalni, ki fog az ő oltárai előtt tűzet gyujtani, ki fog az ő emlékére képeket faragni a fákból, ha az emberek elpusztulnak? Azt mondá nekem a Puma: Álljon meg a két sereg a Jenjemen-tó két partján és tegye ölébe kezeit csöndesen. Minden fegyvert rakjanak le a tó közepén levő szigetre mind a két sereg férfiai. És akkor lépjen azon szigetre a niám-niám nép királya és a gengir nép királynője egyedül, és harczoljanak meg ott népeik szeme láttára. A melyik győzni fog, annak a népe legyen a fegyverek ura, a másik annak szolgája. Ha Hok-tah király bátor férfi, feleljen!

E szavakra roppant ordítás keletkezett a tulsó partról, a niám-niámok örömükben bukfenczeket hánytak s vad

riadallal tánczolták körül királyukat, a ki fél fejjel mindnyájánál magasabb volt, és egy egész fejjel rútabb; míg a gengiraiak elszomorodva borultak királynőjük lábaihoz, a ki oly szép volt, de mégis csak asszony, a ki gyönge az ily viadalhoz. — El kell veszni a gengir népnek.

Mind a két sereg azonnal tutajokat készített bambuszderekakból s azokra lerakva fegyvereit, átszállítá a szigetre, ott pedig egy nagy barlangba leraktak minden fegyvert.

Mikor ez megtörtént, Hok-tah király kiállt a tulsó partra s megcsóvált parittyájából egy követ hajíta át, kiáltva:

— Készen vagyok, hát te asszony?

A kő süvöltve jött a levegőben, de Szennahámi feltartá azt paizsával; akkor ő vette elő a tegzét s nyilat téve az íjhúrra, visszakiáltá ellenére:

— Én is készen, hát te férfi?

A nyíl nagyot füttyentett s az ellenkirály paizsa közepében állt meg, hegyét keresztülfúrva a bivalybőrön.

Akkor a két vezér a tutajra lépett egyedül s átevezett a tó középén levő szigetre.

Egy puszta homoksziget volt az, körülnőve magas náddal, liliomos virágokkal, mikben a lángszínű gém rakja magas, hegyes fészkét, de a közepén volt egy emelkedettebb domb, ide jött a két bajvívó fél, a honnan mind két sereg rájuk láthatott.

Hok-tah király volt első a dombon, s elfoglalta a fegyverek barlangjába vezető nyilást.

Nagy, hat láb magas szörnyeteg volt, bozontos gyapjas fejjel, fél arcza valami zsiros festékkel egészen vörösre festve, a másik fele világoskékre, szintugy az egész termete, bal keze, bal lába kék, a jobb piros. Fején egy lenyúzott bölénybika fejbőre, a hátranyuló két görbe szarvval. Fegyverzete is iszonyú, három szigonyos dárda, a mi ha testbe talál, ki nem lehet többé húzni, övébe félmázsás kőbalta van dugva, míg derekáról emberkoponya lóg alá

csavart guzskötélen, melylyel iszonyú ütéseket szokott osztani a harczban.

Átellenében Szennahámi szép, délczeg alakja olyan karcsú, olyan sima, karjai gömbölyűk, kezei, lábai, piczinyek, minden szeretetreméltó és semmi sem rémületes rajta.

Oh bizonyára a niám-niám népnek elég oka volt kaczagni, és a gengir népnek elég oka sírni, a midőn őket igy szembeállni látta.

— Enyim a fegyverek barlangja, asszony! kiálta recsegő hangon Hok-tah a barlang elé állva, s midőn Szennahámi bátran közelíte felé, megcsóválta kopjáját a légben és rája hajította. A kopja oly biztosan repült, hogy épen Szennahámi szívén kellett volna keresztül rohannia és olyan erővel, hogy ha érczpaizst is tartott volna maga elé, azon is keresztül tört volna.

De Szennahámi ügyesen hajolt félre a dárda elől s elhagyta azt maga mellett suhanni. A második kelevézzel fejének czélzott az óriás; a királynő félre bukott előle s a kopja csak az agami tollak hegyeit üté meg; a harmadik kopja is jött zúgva hirtelen, azt pedig félrecsapta rézkardja élével.

Hok-tah dühödt volt, hogy hajításait oly ügyesen ki tudta kerülni ez asszony. Férfi paizsát tartotta volna azok elé s halál fiává lesz; ez pedig félrehajolt előlök, mint valami betanított kigyó, s most hirtelen ő rántja elő hajító dárdáit s sebesen egymásután hajítja mind a hármat ellenfelére, ki gömbölyű paizsával kettőt fel fog belőlük, de a mint a másodiknál tomporait fedetlenül hagyja, a harmadik egyszerre a czombján furódik keresztül.

Hok-tah bőszült ordítással, a minő a meglőtt vizilóé, rohant sebesült dühében Szennahámira; a rettentő kőbárd pörgött kezében, a hova lecsap vele, még a szálfa is elgörbül.

Szennahámi nem várta be az irtóztató támadást, hanem elkezdett futni ellenfele elől, nyomában mindenütt az

óriás veszett ordítással, egy kezében a kőfejszét emelve, a másikban a koponyát csóválva a hosszú kötélen.

A niám-niámok diadaltól ordítottak és kaczagtak és czigány kereket hánytak a parton; míg a gengir táborban sóhajtás sem volt hallható.

Már oly közel érte Hok-tah Szennahámit, hogy a halálfejjel hozzásujthatott, de azon perczben hirtelen sebesen félreugrott előle a királyné, s a mint az idomtalan óriás vigyázatlanul elrohant mellette, úgy vágott hozzá, hogy Hok-tah bal kezét, a melylyel a koponyát csóválta, vállban lecsapta, a meglódult nehéz koponya a ráhurkolt karral együtt nagyot repült a víz színéig a népek bámulatára.

Ah, most a gengiraiakon volt a sor kaczagni.

Hok-tah király elveszté kékre festett karját, a szörnyeteg ordítva bukott térdére, s még térdenállva iparkodott közelebb csúszni Szennahámihoz s fél kezével a kőbárdot végső erővel lesujtani rá.

Szennahámi hagyta őt közelebb jönni. Egészen bevárta, míg egy lépésnyire ért hozzá. Itt a szörny egyszerre felugrott, s hozzásujta a királynéhoz. Szennahámi nem tért ki a csapás elől, felfogta azt kardja élével, s megragadva vas erejű kicsiny kezével Hok-tah üstökét, hanyatt rántá őt a földre.

A szörny kezéből kihullott a kőfejsze; még egy felkapott éles kavicscsal ütött győztes ellenfeléhez, s midőn a nő lábát érzé torkán, egyszerre beleharapott abba dühösen, mérgesen, mint egy veszni tért eb, azzal nagyot nyögve fordult egyet, arczczal a föld felé, hogy ne lássa annak a széles pallosnak utolsó villanását.

A Puma kardja egyet villant, egyet csendült, s Hok-tah feje messze gördült le a dombról.

Szennahámi büszke diadallal tevé lábát a vért okádó tetemre.

— Nagy voltál, kicsiny lettél.

A niám-niám nép bódultan futott el, ezt látva és soha többet a gengir nép folyóit meg nem úszta.

A gengir nép most is szabad.

Szennahámi ott nyugszik a szabad földben, melynek boldogságát éltével váltá meg.

Hetedik napra a harcz után, azon harapás miatt, mit a leölt szörnyeteg halálos dühében ejte lábán, meghalt népeért, hazájáért és az áldást adó nagy szellemért.

A FEKETE CSÁSZÁR.

Most lássuk a kép fordított oldalát.

Századok óta foly ama csodálatos kereskedés, melyet rendes eszű ember könnyen mesének tarthat, élő emberekkel.

Amerikai ültetvényes urak, a kik a czukornádat és gyapotot termesztik, restellik a drága cselédet fizetni, a ki még azonfölül a munkában is válogat s a gazdájával felesel; hanem e helyett egyszerre bőröstül csontostul megveszik az egész embert, a ki ilyenformán teljesen tulajdonukká válik.

Gondolni lehet, hogy olyan bolond ember nincsen, a ki maga-magát eladja, valakit ott helyben elfogni és elkótyavetyélni pedig egy kissé mégis minden amerikai levegőben is merész vállalat volna. Ez az emberkereskedés tehát igy tartatik fenn:

Afrikában a sok apró-cseprő nép szüntelen háborút visel egymással, hol az egyik, hol a másik fogdossa el ellenfeleit; akkor azután jönnek emberséges fehér hajósok, a kik tükröket, bicsakokat, üveggyöngyöket meg pálinkát árulnak: tükörért, bicsakért, egy korty pálinkáért becserélgeti a diadalmas nép hadifoglyait.

Azután meg a feketék nagyon szenvedélyes játszók; némelyik elveszti koczkán teheneit, házi szereit, fegyvereit, utóljára saját magát is koczkára teszi: mikor aztán elvesztette a tételt, őt is nyugodt lélekkel viszik az emberséges hajóshoz, a ki megtölti érte a nyertes csutoráját silvoriummal, s az elkártyázottat is a többiek közé teszi.

De még olcsóbban is lehet a portékához jutni.

A furfangos hajósok odacsalogatják a fekete golyhókat hajóikra, azt mondják nekik, hogy csereberélni akarnak velök; mikor aztán a hajón vannak, lefülelik őket, s azt sem kérdik: ki fiai voltak? hanem szépen hurokra fogják, bepréselik őket egy szűk hajófenékbe, egymás mellé, mint a besózott heringeket, s azzal szépen elvitorláznak velük a szabadság földére Amerikába, s ott eladják őket rabszolgáknak.

Ezek termesztik azután a dohányt, meg a czukrot, gyapotot s más egyebet, a mire nekünk szükségünk van.

Az amerikai új Kanahánban volt Francziaországnak is a többi között egy szép nagy darab földje a tenger közepén, a mit elneveztek Szent-Domingo szigetének; igazi neve penig Otahayti. A franczia czukorültető urak azt a vigyázatlanságot követték el, hogy erre a szép szigetre sokkal többet összehordtak abból a fekete portékából, a mit rabszolga név alatt árulnak, mint a mennyível tudtak birni, azok aztán egy szép napon rátámadtak gazdáikra, leöldösték a telepítvényeseket, s valami Toussaint Louverture hajdani kocsis vezérlete alatt elkergették az egész szigetről a fehéreket.

Francziaország oda messze esik; oda nehéz volt katonákat küldeni, aztán meg épen akkor nagy háború volt Európában, sok sikertelen kisérlet után kénytelenek voltak megnyugodni abban, hogy a szép Otahayti szigeten ezentul feketék fognak uralkodni.

Tehát van most a fehér országok sarkában egy valóságos önálló fekete ország.

E sajátságos fekete népnek azonban egész nemzetiségéből mije sem maradt egyebe, mint a bőre. Jó egyszerű erkölcsei a franczia befolyás alatt valami csodálatos vegyülétévé váltak az erények és bűnök parodiáinak.

Még nyelvüket sem birják többé, a helyett valami elromlott francziát beszélnek, itt-amott kirivó néger hangnyomattal.

Azonkívül is mindenben szeretik a francziákat utánozni. Mikor a francziáknak nemzetgyűlésök volt, nekik is nemzetgyűlés kellett; mikor Napoleon szétverte a nemzetgyűlést, nekik is kellett diktator, a ki szétkergesse; mikor a francziák hódítani indultak, ők is háborút kezdtek a sziget spanyol részével.

Soulouque Faustin oly valóságos fekete szerecsen, a milyet csak valaha mutogattak. Szája a legvastagabb, orra a legtömpébb, pofacsontjai a legkiállóbbak.

Született 1787-ben mint rabszolga Viallert ur szolgálatában; még gyerek volt, mikor a franczia forradalom őt is szabaddá tette.

Tizenhét éves korában katonává lett s négy évig szolgált mint közlegény a fekete köztársaság hadseregében. Tizenkét év alatt felvitte a kapitányságig, s ebben az állapotban azután 1840-ig meg is maradt. Hat év mulva mint tábornokot tisztelhetjük őt, s 1847-ben mint a haytii köztársaság elnökét; 1848-ban mint császárt.

Felesége, a császárné, hajdan szappant és vereshagymát, meg mézeskalácsot árult a piaczon s ezt az üzletét még akkor is tartotta, midőn már Faustin kapitánynyá lett; az ifju koronaherczeg és a bájos herczegasszonyok pedig nem egyszer verekedtek össze a mosóteknőnél a creol és mulatt polgárkisasszonyokkal.

Most természetesen mindez szörnyen megváltozott.

Soulouque franczia díszkabátot visel, arany vállrózsákkal, angol inggallérokat és fején német hálósüveget, mint a társzekeresek, azonfölül pedig háromszegletű kalapot, körösztbe téve, mint a nagy Napoleon.

Ő mindenben a nagy Napoleon mintaképe óhajt lenni. A nemzetgyűlést szétkergette s megtette magát császárnak. A koronázási ünnepélyre nem készült el a Párisban megrendelt arany korona, tehát a helyett aranyos papirosból készülttel koronáztatta meg magát.

Holmi ellenszegülő félfeketéket, kik a tökéletes fekete dynastiát nem akarták elismerni, százával konczoltatott

fel; maga sorra járta a helységeket, s a hol gyanús emberekre talált, azokat megfojtogattatá.

A nagy Napoleon is adott szabad alkotmányt népének, ő is adott. A nagy Napoleon sem tartá azt meg; ő sem.

A nagy Napoleon is megismerteté a papirospénzzel birodalmát; ő is. Palotája épen úgy ragyog mindenféle aranyos, bársonyos szőnyegekkel, miként azé.

Udvari dalidóiba csak a legszigorúbb szertartások mellett lehet bejutni, elébb a főczeremónia-mester Salamon, leoganei herczeg által bejelentve és megvizsgáltatva, a szabályszerinti fehér harisnyában és kurta nadrágban, fekete frakkban, a hogy az Párisban szokás.

A legfeketébb urakat herczegeknek és grófoknak hijják: herczeg Baraczk, herczeg Párducz, báró Kocsonya és gróf Rozsolis s más eféle nagy nevekkel.

Minden érdemes hazafi viseli a szent Faustin érdemrendet, mit a császár alapított.

Az országban útlevél nélkül utazni tilos, s fekete urat az őt illető nagyságos czím nélkül megszólítani nem tanácsos.

Reggel rendesen a fekete császár hadseregét mustrálja. Vannak granátosai és vértesei, több tiszt mint közlegény, a kik tarkák ugyan, de rongyosak.

Igy utánozta Soulouque és az egész haytii fekete ország magas mintaképét, Napoleont és a franczia nemzetet, szokásaiban, nyelvében, viseletében és — hibáiban.

De erényeiben nem.

Elvégre a parodia befejezéseül Soulouque a háborúviselés dolgában sem akarva hátrább maradni Napoleonnál, összegyűjtött mintegy tizezer embernyi hadsereget, s azzal megtámadá a sziget másik felén lakó színes köztársaságot.

A szomorújáték vége az lett, hogy a köztársaságiak szétverték a császári hadsereget és Faustin földönfutóvá lett.

Tehát még ebben is utólérte első Napoleont.

Már most mondjátok meg, melyik volt a kettő közül nagyobb; az a mezitláb járó királynő-e, ki fekete népe jóvoltáért egymaga állt ki a csatatérre s meg tudott érte halni, áldva és megsiratva utódaitól? vagy a csipkébe öltözött kényúr, ki saját uraságáért kiforgatta népét ősi jelleméből, tette azt idegen népek majmává, s a legelső harczban, mit egy szabad nép elnyomására inditott, elveszté hadseregét, hiú koronáját és nemzete boldogságát?

KURBÁN BÉG.

Aradról északkeletnek mintegy nyolcz óra járásnyira fekszik Dézna helység; jelenleg csendes philosophi kedélynek való hely; olyan nyugodalmas válópont észak és dél között, a hol még a szőlő is díszlik és tetszetős bort ad, hanem már a fenyő is nagyot nő. Még pedig nemcsak a gondosan mívelt déli hegyoldalokban s az uraságok parkjaiban, hanem az elvadult pagonyokban is, a hol a kiemelkedő fenyőtörzs derekát sudara hegyéig befutja a vadon termő borág.

A hegyek közül erős patak jő elő, mely most megkerüli a helységet, s a ráépült vashámor gépeit tartja messzecsattogó munkában; a völgyi útakon széles oláh társzekerek csörömpölnek, mik a vasbányákból hordják a nyers érczet az olvasztókba; az érczkerekek, az olvasztók számára nincs sem éjjel, sem nappal; környékük messzire terítve van fekete érczsalakkal és szénporral; s a halomra hányt vöröses vastörmelék négyszerte magasabban emelkedik, mint az épület teteje.

Mindenkinek ide alant van dolga, hivatása, baja és öröme; arra a várra ott fenn a dombon senkisem gondol már, pedig még a vár sánczain most is díszlenek az orgona-bokrok, s minden tavaszszal kivirítanak, hogy a puszta kőfal egészen lilaszín prémet kap tőlük. Pedig abban az időben, mikor ezeket oda ültették, még Stambulban is a nagy úr szeralji kertében cserepekben ápolták a syringát.

A vár széles pinczefalai közt most is keresnek még kin-

cseket s találnak helyettük csontokat és betört koponyákat; mikor aztán a kincskeresési kedv elmulik, megint nem gondol rá sokáig senki.

A várhegy oldalában van egy széles négyszögű tér, eleven sövénynyel bekerí ve s gyümölcsfákkal beültetve. Ez is régi kert lehet már; a sok százados diófák odui tanúskodnak régisége felől. A kert aljában áll egy kis hegyes tetejű kerek épület, olyanforma, mint egy félbehagyott mecsettorony; ez még az ujabbkori birtokosok által épen van tartva, s a köznép úgy nevezi, hogy «palota».

Én szeretem ezt a völgybe szállt korszakot; nem bánom, ha minden vár rommá lesz is egy időben.

Déznavár denevéreinek nincs nagyobb nyugalmuk a kisértetektől, mint más omladékok szárnyas lakóinak; a kik valószínüleg az éjféli uraságok postái gyanánt szolgálnak, azért repkednek éjszaka alá s fel.

Magyar emberek építették ezt a várat; legutoljára Kornisok kezén volt, s hogy Nagy-Várad és Boros-Jenő török kézre jutott, ezt is könnyű szerrel elvette az ozmán s azontul török úr parancsolt belőle a vidéknek.

Még könnyű munka volt akkor török úrnak lenni, nem úgy, mint most! nem alkalmatlankodtak akkor orosz, franczia és angol követek a magas portánál kellemetlen kérdezősködésekkel, nem ütögettek tenyérrel a hathumáyumra vakmerő alattvalók a szkupstinákon, nem hirdették a nagyszáju ujságírók Európaszerte a keresztyének válogatott szenvedését; a «beteg embernek» még akkor nagyon jó gyomra volt: szegény megrágott nemzeteket megemészteni.

«Fizess és hallgass!» gyönyörü jelszó volt. Azóta is sokat használták már; teheti, a ki bírja.

Kurbán bég volt Déznavár parancsoló ura, neki pedig parancsolt a borosjenői basa Hasszán.

Egyszer a többi között a basa és a bég együtt üldögéltek a közel menyházai kéjlakban, mely még Dézna várához tartozott, s mint híres fürdőhely, a mosdani rettenete-

sen szerető török urak kedvencz mulatóhelye volt. Ott ültek a kőmedenczében bugyogó víz közepén és hosszú kacskaringós száru narghyléből szítták a mennyei dohányfüstöt, azon vitatkozva egymással, melyik vitte közülök a nép megigázásának tudományát nagyobb tökéletességre?

— Engem a legyek a multkor nagyon boszantottak a verőfényen, szólt a borosjenői basa, másnap megparancsoltam a parasztoknak, hogy nekem két véka eleven legyet szedjenek össze egy hét alatt. Bizony mondom, hogy összeszedték.

— Az semmi; felelt rá Kurbán bég. Váram alatt a tóban nagyon sok béka lakik, s azok engem éjszaka nem hagynak aludni fertelmes ümmögésükkel. Annálfogva kiadám a parancsolatot a biráknak, hogy nekem reggeltől estig czirkálókat rendeljenek a tó mellé, a kik folyvást köveket hajigáljanak a tóba; azóta megnémultak a békák.

— Ez mind csak tréfa; de én legközelebb kihirdettetém a falvakon, hogy parasztnak nem szabad arany- és ezüstpénzt tartani, mert az nemes pénz; parasztnak paraszt pénz való, rézből, azért mindenki siessen azt Jenőben beváltani, mert a kinél két hét mulva arany- vagy ezüstpénzt találok, azt rabul elviszem. Azóta nem győznek a rézbányai kovácsműhelyek elég aspert és lengyelgarast kalapálni, úgy hordja a nép a pénzét Jenőre beváltani.

— Ez is jó; de én még többet tettem. Ez a magyar és oláh nép mégis csak sok mihozzánk képest, hiszen százra esik egyik török. Ha egyszer eszébe jutna neki, hogy ránk feküggyék, a puszta terhével agyonnyomna. Hogy azonban még csak ne is gondolhassanak valami lázadásra, azt cselekedtem, hogy megtiltám a parasztnak akármiféle fegyvert, avagy öldöklő szerszámot magánál tartani. Ásót nem szabad nekik tartani, csak falapátot; fejsze helyett fűrészt, vasvilla helyett favillát, kasza helyett sarlót, még kést sem szabad nekik tartani, mert az is öldöklő szerszám.

— De hát akkor mivel metszik meg a szőlőt, meg a kenyeret?

— A szőlőt metszhetik csizmadia dikicscsel; a buzakenyérről pedig már elszoktattam őket s a málé-kenyérhez nem kell kés, mert az törik.

Hasszán basa ujra megtöltette pipáját a szolgálattevő szerecsennel s nyakig belemerülve a kőmedenczébe, engedé úszni szép fehér szakálát.

— Szép dolog a szakálviselés, fiam bég; ellenben utálatos a halántékig hajjal benőtt fej. Ez a kutyával atyafi nép itten megfordítva találja szépnek. Tíz év előtt, hogy idejöttem, mind az egész állát borotválta s a mekkorára akart nőni a haja, akkorára ereszté. Nem tetszett nekem ez a szemtelen daczolás. Én azt mindig titkos lázadásnak tekintém a szultán és a félhold hatalma ellen; az ilyen külső viselésmód jelensége annak, hogy ők nem akarnak minket itthon találni, annálfogva rendeletet adtam ki a hitványoknak, hogy mindenki megeresze a szakálát, s a fejét egész a bubjáig megberetválja, mekkora kontyot hagyjon? azt merre csavarítsa? különben majd fejestül vágatom le! A silányok szót fogadtak, s olyanná borotválták a fejeiket, a milyenné én parancsoltam; lemond a nép még az izléséről is, ha erősen parancsolják.

— Úgy van, Hasszán apám. Az a bölcs kormányzás titka, hogy a hatalmasok minduntalan gondoljanak ki valamit, a mivel a zúgolódók kötelékeit még szorosabbra húzzák: mert mihelyt egy bilincshez hozzászoktak, mindjárt emelgetik a fejüket. Rajta kell a nyakukon tartani a sarkunkat mindig. Én éjjel-nappal azon töröm a fejemet, mit találhatnék ki olyat, a mit még nem kóstolt ez a nyomorú nép; mert, mihelyt azt hiszi, hogy jó ember lettem, megesz. Halld csak: a minap megsokalltam, hogy a csauszok fizetése olyan sokba kerül nekem. Igaz, hogy a szultán Khaznéjéből jő, hanem már a kincstárnok elcsipi felét, s nekem csak illendő megtakarítanom a másik felét. Hát nemrég azt gondoltam ki, hogy a ki ezután valami ügyes-bajos dolgát a kadi elé akarja hozni, azt többé ne tehesse maga élőszóval, szokott magyar, vagy oláh nyelven, hanem

tolmácsoltassa a csauszok által törökül, és fizessen minden tolmácsolásért egy vonás forintot, mert sokkal illendőbb, hogy ők tanuljanak meg törökül, mint a török tanuljon ugatni az ő nyelvükön.

Hasszán basa nevetett a jó tréfának.

— De hisz, így mégis csak felkophatik a csauszaid álla, mert ezentúl hát azt teszik majd a földi emberek, hogy nem perlekednek, hanem elvégzik a bajaikat egymás között.

— Ne hidd azt, Hasszán apám! Sőt azóta úgy elszaporodtak a pörök, hogy a csauszok nem győzik a tolmácskodást, s ennélfogva maguk a felek megfizetik nekik a díjat, s úgy beszélnek törökül a kadi előtt, hogy gyönyörűség hallgatni; oh, hidd el, hogy ez a nép elhagyja a nyelvét is, ha ráparancsolnak; de azért megtanul akármi nyelvet, hogy egymással pörlekedhessék.

Hasszán basa azt mondta, hogy ő azt is meg fogja próbálni.

— Hanem én mégis többre vittem, mint te. Én a hitében támadom meg. Először díjt adok annak, a ki önként muzulmán lesz, vagy a gyerekét muzulmánná teszi. Ezek a gyaurok szeretnek nagyon sok ünnepet tartani: azokat a napokat megfizettetem velük, minthogy nekem nem dolgoznak, viszont a török ünnepeket nekik is meg kell ülniök, és ha sürgős munka idejére esik az ünnep, ezt meg kell váltaniok nehéz pénzen, hogy maguknak dolgozhassanak. A kit énekszóval akarnak eltemetni, azért a dervisnek fizetni kell; a kinek keresztfát akarnak tenni, azért a dervisnek fizetni kell, hanem ha a dervis temeti el s turbános fejfát tesznek neki, az ingyen járja. A ki egy török kulacsából iszik, vagy kenyerébe harap, annak törökké kell lenni; a mely asszonyt egy török ember megcsókol, az törökké lesz; a ki egy papucsot, a mit egy török ember az utczán elejtett, fölvesz, az törökké lesz; a ki koldul és töröktől egy aspert elvesz, az törökké lesz; és a kik hitüket megtagadták, azoknak a dervisek előtt hétszer hét kővel meg kell hajítani a keresztyén templomot, le kell

köpni a piaczon a feszületet; csúfnévvel kell illetni a szenteket és leátkozni magáról a keresztvizet! Megteszik ... Igen sokan megteszik.

Oh, ez a nép még a vallását is elhagyja, ha nagyon szorítják a nyakát.

Kurbán béget nagyon boszantotta az, hogy Hasszán basa olyan dolgot talált fel, a mire ő még nem jött rá magától.

— No jól van. Te már sokat megpróbáltál, én is. Hanem hát az még mind csekély bizonyság. A sanyargatott nép szolgál, koplal, fizet; kiadja, ha fenyegetik, utolsó garasát; elfelejt beszélni, kiborotválkozik, kiöltözik, Istenét megtagadja: ez mind hagyján. De én be fogom bizonyítani neked, hogy ha én akarom, el tudom tőle venni azt, a mi legdrágábbja: szerelmét és becsületét.

— Világosabban szólj, mert így nem értem.

— Hát én azt mondom, hogy: mi van csak ma? Rebbielavvel tizenkettedik napja. Tehát mától számítandó egy esztendő alatt én Dézna váram palotájában száz, azaz: kerekszámmal száz olyan szűz hajadont fogok összegyűjteni, a kiket az oltártól hozok el vőlegényeik kezéből. Jövő esztendei Rebbielavvel 12-dik napján mind a százat elküldöm Stambulba a nagyur szerálja számára. Mit gondolsz, Hasszán apám? Az lesz valami! Száz olyan hajadon, a ki már esküt mondott vőlegényének, s abban a perczben vált meg tőle?

— Azt mondom rá, hogy semmi sem lesz belőle.

— De ha én fogadom, hogy lesz.

— Kettőn áll a vásár, fiam bég. Ne kezdj magadnak ilyen tréfát: ne köss te ki asszonyokkal. Nem tudod még, hogy micsoda ellenség az? Az asszonynép a nélkül is mind abban van nevelve, hogy az ő urának ne engedelmeskedjék, az asszonyféle mind született lázadó. Én már láttam tökéletesen megszelidített oroszlánt, párduczot, tengeri tigrist; tökéletesen megszelidített asszonyi állatot — még nem. Ha puskaport tennél az ágyad alá s pipával a szád-

ban aludnál el mellette, nem volnál olyan nagy veszedelemben, mint ha arra gondolsz, hogy azt a bolondot teljesítsed, a mit most mondtál. Inkább csörgő kigyót szedj össze puszta kézzel százat. Az asszony nem fél ott, hol a férfi megijed. Az asszony nem gondolkozik, mielőtt tenne valamit. Az asszony ravasz és bosszuálló! Én csak azt mondom neked, hogy tégy a jobbágyaiddal, a mit akarsz; de az asszonyaiktól őrizd magadat. Hidd el énnekem, hogy én sok szép fejet láttam már a gazdája nélkül elszaladni, a ki nem hitte azt, hogy milyen halálos csípése van ennek a fényes bogárnak.

Kurbán bég pedig azt hitte, hogy Hasszán csak azért akarja őt erről a jó ötletről lebeszélni, mivel attól tart, hogy ha ő a szultánt ily merész ajándékkal lepi meg, még könnyen megfordulhat a lakás rende, s ő nyerheti el a borosjenői basaságot; mert hiszen ilyen érdemek szokták előre vinni a becsületes embereket.

— Már pedig Hasszán apám, akár hiszed, akár nem, én mához esztendőre egy csoportban indítok útnak 100 rableányzót, a ki mind esküdt mátka volt a környékben. Ha hiszed, azzal erősebb vagy a hitben; ha nem hiszed, fogadsz rá, a hogy igaz lelkű emberhez illik.

— Fogadok is ellene, ha kívánod, annyi aranyban, a mennyi egy oláh süvegbe belefér.

— Állok a fogadásnak.

— Igen; de minden csalfaság nélkül; a hajadonok között nem szabad semmi vénnek, fogatlannak lenni; se nem olyannak, a ki veled egyetértett, a kit te biztattál fel, hogy álljon rá a tanácsodra; hanem mind valamennyit erővel kell az oltár elől elragadnod, kiszakítanod a vőlegénye kezéből, menyasszonyi koszorúval a fején felkapnod a lóra, s magadnak vinni el Déznavárra és zárva tartanod, míg a szám nem teljes.

— Ezt mind megállom. Itt a kezem rá.

A két úr a kőmedenczéből átnyujtá egymáshoz kezeit, megerősítve a fogadást erős kézszorítással, s ezután be-

hinteté magát boráxszal s letörültetvén illatos spongiákkal, mint valami úrkisasszonyok, tömérdek rabszolga segítségével felöltözének s mentek mindennapi kenyerük után, a mi alatt szegény ember természetesen egy szelet kenyeret ért, nagy urak pedig husz tált ételt, jégbehűtött hat féle italt, tánczoló és éneklő bayadéreket s mindenféle rabszolgákat, a kik nekik hizelkednek.

Most is nagyon gyér az úri-rend száma azon a vidéken, hol Déznavár áll; a török idejében pedig épen senkisem lakott azon a tájon birtokos nemeseink közül. Bécs messzesége, Erdély közelsége, bármelyik párthoz tartozott is valaki, elvonták őt e vidékről, s ha egyikhez sem tartozott volna, a török basák önkénye türhetlenné tette volna rájuk nézve az ittlakást. Ilyenformán néhány százezer lélekre menő nép nem látott egyéb urat, mint a ki turbánban jár.

Az volt az uralkodó föveg, azt kellett megsüvegelni mindenkinek.

A szegény magára hagyott néppel aztán könnyű volt bánni; az olyan úrféle mindig nyughatatlan, fenhéjázó; írni, olvasni tudó megtudja, hogy mi történik a távolabb világban s tudósítani képes messzelakókat egy ülőhelyéből; annak nagy összeköttetései vannak, arra sok ember hallgat; azt, ha elfogatja, levágatja a basa; híre futamodik, számot kell róla adni: ha megharagszik, felmegy a szultánhoz, panaszt tesz, a basa urakat kellemetlenségekbe keveri; az mindig ábrándos dolgokon töri a fejét, az mindig az ország dolgát akarja intézni, minthogy magának semmi dolga; az őseinek viselt dolgairól álmodozik; az képes a nagy heverés miatt fegyverrel támadni a basa urak ellen, mert jó húsban van, s verekedni tanul; az győzi pénzzel, mert van neki miből, s utoljára az úrféle azt sem bánja, ha megölik, mert tudja, hogy a nevét így valami rongyos ember fel fogja jegyezni valami rongyos papirosra s rongyos unokák még meg fogják emlegetni róla: s ez tetszik — a bolondnak. Ennek olyan az utókor

emlegetése, mint a Mohamet paradicsoma nekünk — törököknek.

Hanem a tisztán pusztán szűrös, gubás parasztnép: ez az igazi török basának való csendes birodalom, a milyent Kurbán bég szeretett volna az egész világon látni, a hol csak a félhold ragyog. Nem zúgolódik ez; nem háborgatja a basáit: ha lármáznék is, ki hallaná meg, ki hallgatna a szavára? ez nem tud róla soha, mikor verik tönkre a velenczések a török hajóhadat? mikor veszt a szultán ütközetet a Duna partján? mikor támad lázadás ellene saját seregében? mikor volna alkalmas idő a legelső követ felragadni az úton s azzal kergetni kifelé? A basa tetszése szerint elpusztíthat belőle akármennyit, nem kell vele beszámolni senkinek: ez nem mehet instantiával Stambulig; baj volna neki gyalog olyan messze menni, kivált, ha minden állomáson botot kapna a talpára; be sem eresztenék ily rongyosan a fényes divánba: aztán ennek elég gond a szántásvetés; nem bajlódik ország dolgaival; nincs is czimere a mire büszkélkedjék, olyan átkozott csúf czímerek, egy-egy kardra szúrt török fővel, a mikről mindig azt látja az unoka, hogy ősapja micsoda gonosztettet követett el, s maga is hasonlókra buzdul; a szegény paraszt már az öregapja keresztnevére sem emlékezik, s ezen a tájon még vezetéknevet sem igen hord: hínak kikit az apja fiának; ennek a verekedés nem jut eszébe szegénynek; örül, ha vasárnap pihenhet a heti munka után, és egy puskalövéstől mind szétszalad. S ugyan minek is koczkáztatná az életét, hát hiszen, ha levágják, s tizet-huszat otthagynak az útfélen temetetlenül, esztendő mulva fogja tudni valaki, melyik volt az ő koponyája az ott heverők közül?

Bizonyára a borosjenői és déznai basák mindazt könynyen megtehették, a mivel dicsekedtek. A szegény parasztnak még csak ujságírója sem volt akkor!

Van azonban Déznavár mellett egy Boros nevű falu.

Kurbán béget jó eleve inték már bánkutai és jenői úri-

barátai, hogy ennek a falunak a mennyire lehet, hagyjon békét, mert azok igen vállalkozó emberek.

Valaha nemes emberek voltak — és kálvinisták — és magyarok. — Hires verekedők, hires kiabálók; szabadságaikat emlegetők és pörpatvar-kedvelők. Ezeket jó lesz nem bolygatni.

Egy félszázad alatt ugyan rendszeresen kiforgatták a jámborokat, a miből ki lehetet forgatni; elvették a papjaikat, kénytelenek voltak gyermekeiket a szomszéd oláh faluba hordatni megkereszteltetni, s hogy egy kis imádságot halljanak, oda kellett járniok; eloláhosodtak, elhagyták a magyar nyelvet, viseletet, újított vallást; a nemesség természetesen kárba esett egészen: ki lettek vetkőztetve régi tulajdonaikból; hanem egy megmaradt mégis náluk, a makacs kálvinista nyak, a kemény magyar ököl és a nemes veszekedni vágyás.

Ezeket pedig jó figyelembe venni okos előljáróknak.

Kurbán bég annyit már tudott felőlük, hogy nagyon rosz fizetők. Ezért jobbnak is találta, a rájuk esendő harácsot a szomszéd falvakra róni, a mik sokkal jámborabbul fogták fel az uralkodó viszonyokat.

Merész fogadása után tizedik hónapra Kurbán bég közel volt hozzá, hogy ura legyen felfogadott szavának.

A fogadás, mint tudjuk, az volt, hogy egy év alatt Kurbán bég száz szép hajadont szed össze, kiket erőszakkal rabol el vőlegényeik kezéből. No, biz ezt nem volt nehéz teljesíteni.

Az előleges hirdetésekből megtudta, hogy mikor lesz valamelyik környékbeli faluban eskető; akkorra ott toppant egy pár száz szarácsival; elég volt az oda; s mikor a násznépség jött a templomból kifelé, azt a leányt, melyiknek koszoru volt a fején, felkapták a lóra; a kinek valami szava volt ellene, annak adtak egy párt a fejére a buzogánynyal; azzal csendesen mentek haza; senkisem üldözte őket; tán csak egy pár oláh átok, a mit pedig nem értenek a török dsinek.

Az elfogott arát pedig bezárták a vár alatti kerek épületbe, melynek neve maig is palota. Ott egy eunuch háremőr és néhány szerecsen rabnő vigyázott reájok s szolgált körülöttük.

Az eunuch igen becses darab jószág volt Kurbán bégnek. Kétszáz ökör árán vette edrenei vásáron. Nagy tudós volt asszonyi tudnivalók előadásában; valódi bevégzett tanár ebben a szaktudományban. Himezni, énekelni, dobbal, cziterával játszani a legrövidebb idő alatt megtanítá, a kinek arra hivatása volt; tánczolni a bayadérok csábító mozdúlataival, alaposan betanított két hónap alatt s a mellett értett mindenhez; arczkendőzés, turbánkötés, hajak czifra fonadéka, fogak fehérsége, bőr lágysága, mindezt csalhatlan szerek és műértő útmutatás szerint tanítványaival szépen megismertette. A szófogadatlanokat, vagy a kik a szemeik szépségét pityergéssel rontják, meg is fenyítette, ha kellett még korbácscsal is; ilyenformán megbecsülhetetlen embere volt Kurbán bégnek, a ki nem mulasztá el koronkint meghivogatni magához Hasszán basát, hogy bemutassa, mennyit haladtak elő tanítványai, s hányan vannak? már van hetven, aztán nyolczvan, majd kilenczven.

A mint az év végéhez közelített, együtt volt szépen a fogadott száz szép hajadon a palotában. Senki sem követelt belőlük vissza egyet is; s nem is vehette volna el tőle.

Hanem egy nagy úr mégis volt, a ki elvehette, azt kifelejté Kurbán bég a számításból: ő hatalmassága a halál!

Mikor mind a száz együtt volt már, akkor jő nagy ijedten az eunuch a palotából, jelenteni Kurbán bégnek, hogy egy a szép odaliszkák közül megszünt tulajdona lenni; meghalt.

— Utczu! Kilenczvenkilencz! kiálta fel ijedségtől dühösen Kurbán bég.

— Melyik volt az az istentelen, a ki nekem meg próbált halni?

— A «penészvirág» volt az, uram. Én nem vagyok az

oka: én vigyáztam rájuk eleget, mindig mondtam neked, hogy minek szedted fel ezt a nyávadt, halavány bábot? ez nem él meg. Már most lásd, hogy másikat szerezz helyette, mert a határidő közeleg.

— Könnyen beszélsz. De ez a czudar czondrás nép, a mióta zavarom őket, titokban esküszik, vagy épen nem esküszik; aztán nincs most farsang, ebben az időben nem házasodik senki.

— De én tudok egy menyegzőt, a mire most készülnek itt a szomszéd Borosban.

— Azokat nem örömest háborgatom, mert rosz emberek. Eredj vissza a palotába s őrizd a kilenczvenkilenczet, a századikat megszerezni majd az én dolgom lesz.

Kurbán bég a borosi menyasszony-rabláshoz sokkal több szarácsit vitt magával a várból, mint egyéb alkalmakkor, mert bizonyos volt felőle, hogy ott verekedésre kerül a sor.

A falu különben nem messze van Déznavártól, a várat akár üresen hagyhatja a háta mögött; ki merné azt megtámadni? s ha megtámadnák, elég volna azt megvédni nehány komparasdi az öreg ágyukkal.

Az alatt azonban, míg az eunuch a várban járt, csodák történtek a palotában.

A kis «penészvirág», a hogy a halottat még életében elnevezték halavány voltáról, midőn a teritőre ki volt fektetve, s felöltöztetve fehér halotti ruhába, mikor a mellette virrasztók legjobban siratták: egyszer csak felnyitá nagy, holdsugáros kék szemeit, és megszólalt: «ne sírjatok!»

A leányok megrémülve sikoltoztak; de futni nem volt hová, mert minden ajtót zárva tartott az eunuch.

A penészvirág felült a ravatalon, fején a zöld myrtuskoszorúval s azt mondá erős, szokatlan hangon:

— Ne féljetek; a más világról jövök; onnan hozok nektek izenetet s hogy lássátok, mennyire más vagyok, mint a ki voltam, nézzetek ide.

S azzal azt az erős selyemszalagot, melylyel kezei egy-

máshoz voltak kötve, egy rántással úgy szakítá ketté, mintha gyapjúfonál lett volna.

A bámulat fogott el mindenkit: a kis penészvirág azelőtt egy czérnaszálat nem volt képes elszakitani, mikor varrt.

— Hallgassatok rám. Mihály angyal azt izeni nektek általam, hogy szabadítsátok meg magatokat, mert az íme, kezeitekbe fog adatni ma. Kurbán bég ma helyettem, a ki meghaltam, hogy a százas szám kilegyen, új menyasszonyt rabolni indul ki a várból; magával viszi legtöbb csapatját, a várban kevés marad. Az alatt lejő a palotába a háremőr, hogy engem eltemessen. Mielőtt a szemfedőt rám takarná, rám fog hajolni és megcsókolni; abban a pillanatban én két karommal magamhoz szorítom fejét, s ti hirtelen rárohanva, kezeit sháwljaitokkal hátrakötözitek. Nem kell félnetek; én olyan erősen fogom őt tartani, mint egy halott, a kinek a karját nem lehet kihajtani. Ha megkötöztétek őt, elveszitek tőle a földalatti folyosó kulcsait, mely a palotából a várba felvisz, én foglak benneteket vezetni. A folyosó túlsó vége a bég fegyverkamrájába nyílik; ott mind felfegyverezzük magunkat s azután megrohanjuk a kapúknál és a bástyákon őrtálló komparadsikat s leöljük őket. És azután mi leszünk belül a várban és Kurbán bég kívül s rajtunk fog állani, hogy őt be ne eresszük többet.

A kilenczvenkilencz mennyasszony mind térdre borult e beszéd alatt a ravatal körül s ereiben mindegyik emberfölötti tűz terjedését érzé és mindegyiknek halavány lett az arcza, de aczél lett a karja.

— Esküdjetek meg nekem, hogy így fogtok cselekedni!

Halk moraj volt az eskű szava.

Azzal a penészvirág ismét visszafeküdt halotti nyughelyére, behunyta szemét, összetette kezeit keblén; lélekzete elállt; olyan lett, mint egy halott.

Nem sok időre látták a mennyasszonyok, hogy a mit előre elmondott, az mind rendben megtörténik: a palota ablakain át szemlélheték, mint kanyarodik alá a várkapu-

ból Kurbán bég fegyveres csoportja, hosszan tekergő, csillogó sorban; ott lovagoltak, ott csörtettek el nem messze a palota alatt, meg lehete őket számlálni s hozzávetni, hány marad még fenn a várban. Minden két leányra egy török harczos. Az meghalt!

Alig fújta el a szél az eltávozó bég csapatja után a port, nyiltak a vasajtók a palota folyosóján s belépett a közterembe az eunuch. Épen, a hogy a penészvirág előre elmondá.

Odalépett a halotthoz, megtapintá kezeit: érezé, hogy hidegek; mit nézhet egy eunuch egy nő arczán; egy nőén, a ki már halva van? Milyen szép fehér, átlátszó! Lassan odahajolt fölé, hogy a halvány, átlátszó arczot megcsókolja.

Abban a pillanatban félrekapta fejét a halott a csók elől s két karjával átszorítá az eunuch nyakát.

Az eunuch rémülten ordítá el magát s ki akarta fejét rántani ez iszonyú ölelésből, de lehetetlen volt az; mint két szívós hársfaág, úgy volt nyaka körül összefonva a penészvirág két karja s míg a nagy, idomtalan ember ott küzdött vergődve a halottal, azalatt annak társnéi rárohantak s kezeit hátrafacsarva, derekukról leoldott öveikkel erősen hátrakötözték, s mikor jól meg volt kötve, akkor betömték száját, előkeresték övéből a kulcsokat s magát belökték egy sötét fülkezúgba.

A penészvirág egyenesen állt halotti köntösében a ravatalon.

— Vegyetek vállaitokra, mondá társnéinak, mert lábaimnak fáj érni a földhöz. Égben jártam.

Azok vállaikra emelék őt s vitték maguk előtt, a hová parancsolá.

Egy hosszú földalatti folyosó vezetett fel a palotából a várba; azon keresztül fáklyafény mellett nesztelenül feljutottak a menyasszonyok Kurbán bég fegyverszobájába, a hogy ezt a penészvirág eleve megmondá, pedig sohasem látta azt a helyet.

És a mint a fegyvereket érinték a leányok kezei, mindegyik elfeledé azt, hogy nő és azt hitte magáról, hogy férfi.

A penészvirág egy nehéz pallost adatott magának s apró kis kezében úgy villogott az, mintha lenge legyező volna; pedig az nagyon hűs szelet hajt.

A kit a leányok közül még néha-néha meglepett a futó félelem, ha fölnézett az ő arczára, egyszerre bátor lett újra s kigyógyúlt rettegéséből.

A penészvirág ekkor szétosztá fegyveres társnéit, kik menjenek az őrszobába? kik a kaputanyához? hányan az istállók felé? és az ágyúkhoz a bástyákon. Egy a jelszó: «halál a férfira»!

Egyszerre zendült meg a sivalkodás a vár minden tornáczán, a kapu előtt, a bástyákon, a meglepett török katonák alig kaphattak fegyvereikhez, midőn e «szép furiák» vérszomjú dühe torkukra verte a vasat. Folyt a vér minden szögletben; nem volt irgalom senkinek: ah, a nők kegyetlenek; s mikor már nem volt ellentállás sehol, mikor a várőrök rémülten hányták el fegyvereiket s bujtak, ki merre tudott, akkor neki indultak a kutatásnak, felkerestek minden zugot, előhúzták őket rejtekeikből, a kandallókból, csatornákból, kerevetek közül; nem beszéltek velük semmit, levágták irgalom nélkül, a míg csak mind együtt nem volt. Ah, a nők kegyetlenek.

És mikor már mind együtt voltak az udvaron halomba hányva, akkor újra rájok rohantak; egyenkint széttépték őket; le a fejet, le a kezet és a lábat, míg valamennyi darabokra nem volt aprítva! Lesz dolga velük az Izrafil angyalnak, a trombitaszó napján, ha össze akarja rakni csontjaikat, melyik hová tartozott! Ah, a nők kegyetlenek.

Azt tartják, hogy ha a kalitkában nevelt oroszlánnak születésétől fogva mindig csupán tejes ételt adnak, attól úgy megszelidül, hogy játszani lehet vele, mint a kis kutyával. — De ha egyszer meg találja látni a vért, ha meg-

kóstolja, akkor aztán ismét csak olyan oroszlán lesz, mint az apja volt.

Déznavár vidékének lakói régóta nem kóstolták meg ezt az oroszlánébresztő nedvet. Békesség volt az országban, a hogy szokták mondani olyankor, a mikor az ellenség tökéletesen erőt vett egy népen.

A borosi férfiak sem verekedtek már régóta sem pogánynyal, sem szomszéddal. A szomszéd kerülte, a pogány kimélte őket.

Kurbán bég mégis megkisérté az alvó oroszlán szakállát megrángatni.

Jól kiszámított időben, mikor a násznép benn volt a templomban, körülfogta azt fegyvereseivel s maga tizenkét szarácsival belovagolt a templomba. No persze, rá nézve nem volt az templom.

Az oltár előtt épen végezték a felek az esküvést, midőn a lópatkók robaja megzavarta csendes ünnepélyüket.

A borosi férfiak mind, kivétel nélkül öles termetű emberek, olyan izmokkal, a mik a medvével versenyeznek erőben.

És ez óriások gyülekezete útat nyitott Kurbán bég lovai előtt, s mikor az kardjával inte nekik, zúgva bár, de szemlesütve eltakarodának az oltár mellől: ott hagyták a vőlegényt és a menyasszonyt egyedül.

A vőlegény még tartotta kezében menyasszonya kezét, de ő is elereszté azt, mihelyt a bég parancsolá, félt, hogy el találják vágni.

A menyasszony könyörögve fordult a férfiakhoz, hogy ne hagyják elraboltatni; azután a szent képekhez. Mind nem használt. A férfiak olyan némák voltak, mintha ők is csak a falra volnának festve, mint azok a képek s azok a képek oly erőtlenek, mintha ők is a déznai bég alatt növekedtek volna. Elhátrált a menyasszony mellől apa, násznagy, vőfély és vőlegény, egyedül állt az oltár előtt.

Úgy hitták, hogy Blanda; a férj neve volt Batru, magyar Bátorból idomitva azzá.

Mikor látta a menyasszony, hogy senki sem segít rajta, mikor Kurbán bég szarácsija már lehajolt lováról, hogy karcsú derekát átölelve, magához a nyeregbe emelje, akkor a leány kétségbeestében kirántá piros csizmája mellé dugott ezüstnyelű kését s volt ereje azt szívébe döfni s volt ereje azt újra kirántani, hogy a vér szertefecskendett a bámulók szemei közé.

«Még sem leszek török rabja!»

Abban a pillanatban ki volt cserélve minden ember lelke.

A legelső vér látása fölébreszté az oroszlánt, az óriások csoportja puszta kézzel rohanta meg a bég lovasait, s a míg azok a szűk téren az ajtóig elvergődtek, hetet lerántott lováról közülök. Azok gyorsan jutottak a paradicsomba.

A bég künn levő csapatjaihoz érve, parancsolá, hogy gyújtsák fel az engedetlen falut s minden élő lakóját hányják kardélre; hanem a mint néhány percz mulva meglátta, hogy a borosi férfiak mint esnek neki a deszkakerítéseknek, a másfélöles bükkfa-pántokat tépve le kézbevalónak, elhivé, hogy ilyen emberek ellenében rongy fegyver a szablya s jónak látta kereket oldani.

Az ellenség hátára pedig csodadolgok vannak irva; a mint azt meglátja valaki, a ki soha sem volt is még csatában, rögtön megtanulta az egész hadi tudományt; azért a harczban nem jó azt mutogatni.

Köszönhette Kurbán bég lova négy lábának, hogy Boroson ott nem marasztották a nászlakomára. Fogcsikorgatva mérte végig az országútat s számolá magában, hogy még ma, még a jövő órában vissza fog jőni Déznáról, kerekes ágyúkkal s porrá löveti a lázadók cserépfészkét s beveti a helyét hamuval.

Azok pedig, bárha gyalog voltak, előbb a vár aljáig meg-üldözék s minthogy ágyújok és mordályuk nem volt, kövekkel hajigáltak utána. Megállj piszoknép! megállj ugató kutyahad! dörmögé Kurbán bég, gyere csak ágyúim

ügyébe, gyere csak kapuim alá, majd megtudod, hogy milyen a vas sülve?

A piszok nép azonban nem törődött a tátongó ágyúk torkával, hanem csak rohant utána, fustélylyal és köveket hajigáló puszta kézzel; már ekkor azonban felszaporodott több, mint ezerre.

Kurbán bég, a mint a vár alá érve, feltekinte a bástyákra, nagy csodálkozva látta, hogy ágyúi mellett a komparadsik turbános fejei helyett, virágkoszorús asszonyos fejek bukkannak elő. Nem érté ezt az átváltozást. A magyarázat azonban nem váratott magára, mert, a mint a várhegy gerinczébe vágott hosszú útra bekanyarult lovas dandárával, egyszerre két ágyú torkából olyan pusztító vas-zápor fogadta, hogy ember, ló, csak úgy omlott rakásra körüle.

A menyasszonyok cső hegyéig tölték szegekkel, patkókkal az ágyúkat, hogy jobban használjon s Isten csodájára egy sem repedt széjjel.

— Oda vagyunk! ordítá Kurbán bég, visszafordulva Déznavár kapujából s bár most még kevésbbé értette, hányadán van, annyit megtudott, hogy ellenség van a várban s azzal vágtatott visszafelé az útkanyarulaton, melynek, a míg végére jutott, folyvást üldözék a déznavári hajadonok, ágyú- és puskagolyókkal. Nagyobb csúf sem érhette volna, mint hogy leányok verték ki erős várából.

Hátulról jövő üldözői látva ezt a törökromlást, még nagyobb vérszemre kaptak s útját állták; sokat levertek hadából; a bég huszad magával érkezett meg a bihari hágón keresztül nagy veszedelemmel a borosjenői basához, ki megértve embertől hallatlan szerencsétlenségét, nagy tréfásan mondá neki: «no fiam, most már elmehetsz magad Stambulba a száz leány helyett».

Természetesen csak a fejét értette alatta — rövidség okáért.

Pedig azután Hasszán basa sem sokáig fogatta össze Borosjenőn az eleven legyeket; mert a mint a föld népe leégette Déznavárát, kerüle a sor a többi urakra; a török

uraságnak vége lett itt és amott; oda kellett hagyni a pompás fürdőket, az engedelmes rabnépet; a törökseregek, a melyek két századig mindig előbbre, előbbre jöttek, elkezdtek ismét vissza, visszafelé menni. — Még most is mennek.

Az elhagyott várak romjaira az ő bukásuk emléke van felirva.

— — — — — — — — — — — —

Midőn a Megváltót kérdezék tanítványai: vajjon e vakonszülött azért bűnhödik-e, mert maga vétkezett, avagy szülői bűneért? felele nekik a Mester: «sem a maga, sem a más vétkeért, hanem azért szereztetett ez, hogy az Isten neve dicsőíttessék».

Miért szenved csapást csapásra a szomszéd országok beteg embere? mostani, vagy elmúlt vétségeért-e?

Azért, hogy az Úr neve dicsőíttessék s tanulják meg a nyitott könyvből emberek és nemzetek, hogy a ki vért vet, döghalált arat . . .

A DRÁGAKÖVEK.

I. ABU-SHIRZAD-EDDIN.

Budán, a császárfürdőhöz közel, fenn a hegytetőn, van egy régi török mecset, egy pusztulásnak vált ódon kis kápolnaszerű épület, melynek belsejébe vasrostélyon keresztül beláthatni. Benn egy török dervis hamvai nyugszanak, ki akkor élt itt, mikor Buda tornyain még a félhold ragyogott, s azalatt halt meg, és itt temetteték el az idegen földben.

Az ozman hatalom azóta mindig hátrább szorult, most alig áll még legszegletében Európának s hajdani hirének, s az itt-ott elmaradozó hősök és szentek sírjai mutatják még egykori hatalma kiterjedését, mint tengerjárást az elhagyott kagylók.

De a nép nem feledé el a helyet, hol idegen földben egy-egy szente nyugszik. Évről-évre megjelennek az ájtatos zarándokok távol napkeletről, eljönnek imádkozni az elhagyott sírhoz, mely egykor országuk határán belül esett, s most attól oly távol maradt.

A mecset őre egy vén ulema, neve Abu-Shirzad-Eddin, kit az élő nemzedék közül senki fiatalabbnak nem ismert, mint minőnek most látszik, csupán hozzávetőleg többnek kell lennie százötven évesnél.

Nem rég egy kilenczven éves agg nő halt meg Budán, már az oly vénnek ismerte őt gyermekkorában, mint halála évében.

Feje egészen kopasz, borotvának nincs rajta többé mit keresni, de sürü szakálla csaknem övéig ér s fényes fekete,

mint a kőszén, vallásos szokásnál fogva khenna- és indigópéppel festi azt olyszínüre minden hetednapon.

Eredetét a hajdani magusoktól vette, e mystikus lényektől, kik minden országban, minden égöv alatt megtarták rejtélyes hatalmukat; országok dűltek, koronák hullottak, népek vesztek el, csak az ő bűbájos lételök élt túl mindeneket, megirták a multat, olvasták a csillagzatokból a jövendőt, meghosszabbíták az emberéletet rendes határain túl kétszeresen, háromszorosan, bekisérték az élő-lelket a halálon túli élet homályai közé; építének templomokat, bálványemlékeket, mik még romjaikban is fenségesek; csodákat hoztak elő a művészetekben; hajlékonynyá tevék az üveget, az ezüstöt égszínüre, az aranyat rózsaszínüre változtatták; — leszálltak a természet legmélyebb titkaiba s föl az istenség fenséges örök rejtelmeibe, — csak az ő titkaikat nem fedezte föl senki. Még betüiket sincs a ki ismerné; — találnak olykor köveket kalandos utazók, tele írva ismeretlen, szokatlan vonalokkal, a világ minden tudósai nem birják leolvasni, mi van oda irva? azt hiszik: a holdból esett ide az a kő, vagy az özönvíz előtti időknek, vagy tán messzebb az emberi-nem teremtése előtt élt őslakók korának rideg maradványa.

A magnetismus előttök rég ismeretes erő volt. Évezredekkel azelőtt, hogy egy újabb nemzedék lángeszű fia azt ismét föltalálta, már ők be voltak avatva az isteni erő titkaiba, jósálmokat mondatának elaltatott idegkórosokkal, betegeket gyógyítottak ujjaik által, s kényszeríték a koporsóból kivett halottat a galvanismus csoda hatalmával megmozdulni, fölnyitni tört, homályos szemeit, s merev idegeit megrázkódtatni, s elkékült arczán megjelenni a kárhozat kínvonaglásait.

E magnetikus erő fiuról-fiura szállt, az apa véréből átment a csodás fluidum a gyermek ereibe, s hogy meg ne gyengüljön annak ereje, a mágusnak csak osztályából való nőt volt szabad ismerni, úgy hogy később, midőn az előre haladt idők szelleme meggyéríté azoknak számát s a ke-

vés fenmaradottat szétszórta a világ minden részeibe, némelyik már túl volt élete századik évén, midőn megnősült s azután lettek gyermekei.

A testi és lelki mértékletesség mesés hosszúságra nyujtja a rejtélyes lények életkorát; a budai vén ulema, ez élő maradványa azon mythologiai kornak, melynek patriarchái közt az irás szavaiként hétszáz évig élt egy, már maga is a második századot éli. Napjai hallgató merengésben, a természet titkainak és az apák hagyományainak vizsgálatában, éjei világlátó álmodozásban telnek; eledele kenyér és víz, ruházata avatag fehér szőrpalást, mely testét körülburkolja.

Ritkán jár emberek közé, de ha valakit kiváncsiság, vagy tanácskérés hozzá vezet, ajtaját mindig nyitva találja. Abu-Shirzad-Eddin nem zárkozik el senki elől, nem fél senkitől, nem örül senkinek és nem boszankodik senkire.

* * *

Egy ifjú barátom, ki sok regényes viszontagság után, most egy félreeső egyszerű faluban, mint közönséges földmívelő éli egyhangú napjait, elfeledve a világtól s tán épen azért boldogan, — egy történetet beszélt el nekem Abu-Shirzad-Eddinről, és azokról, kik vele összeköttetésben vannak. A dolog ő vele magával történt. Saját szavait fogom idézni, úgy a mint azokra emlékszem. . . . . .

. . . .

1845-ben Berlinben jártam tanári előkészületek végett. Ott az akademiákon valami rosicrucianus séctával ismerkedtem meg, kik nyilt tanaikban «szabadkőmüvesek»-nek vallották magukat, titokban azonban a természet legmélyebb titkaival: theosophiával, rhabdomantiával, alchymiával, mesmerismussal, necromantiával stb. foglalkoztak.

Akkori túlfeszített kedélyemet rendkívül magukhoz ragadták e csodás rejtelmes tanok, úgy, hogy rövid idő alatt egyike lettem leghívebb, legszorgalmasabb proselytáiknak.

Volt különösen egy közöttük, valami Rauber von Thalberg nevű, kit röviden csak Raubergnek szoktak nevezni, ki az egylet legtekintélyesebb tagjának tartatott.

Ez a rhabdomantiát meglehetős sikerrel űzte, bűvös vesszejével rejtett érczbányákat s ásványos forrásokat fedezett fel, egyszer magam is tanuja valék, midőn a vízirányosan fektetett mogyoróvessző egy helyen elkezdett minden látható külbefolyás nélkül magától reszketni, — azon a helyen egy gazdag ezüst bánya-érre találtak.

Később a vessző helyett fonálra akasztott kénesvassal tett próbát; mondják, hogy azzal is többször sikerült neki; az ottani tudósok egész könyveket irtak mellette és ellene.

Ez az ember különösen látszott engemet szeretni, azon erős hitért, melylyel transscendentalis tanaik iránt viseltetém; több apró titkokkal ismertetett meg, megajándékozott a rosicruciánusok titkos rendjelével, melyről azok minden földön egymásra ismernek: négy rózsa keresztbe állítva, közepette e betük: R † C.

— Ez annak symboluma, — úgy mondá, — hogy Krisztus vére a keresztfán rózsaszínüvé változott.

Megmagyarázta a titkos irás betüit, azokat a rejtelmes vonalokat, mik Lapphonban négyszögü köveken találtatnak ember nem lakta hideg sivatagokban, megholt nemzedékek legféltőbb titkai, a tudósok ezeket «rúnák»-nak (Runen) nevezik, s alig ismerik nehánynak értelmét. Ezen betükkel nem sorba, hanem alulról felfelé szokás irni.

— Csupán egy ember van, — mondá egykor Rauberg, — ki mindezen betük titkos értelmét ismeri, egy vén mágus, ki e titkot örökségül kapta, s csak örökségül fogja ismét halála után a legközelebbi tanítványának hagyni, de a ki daczára annak, hogy több másfélszáz évesnél, alkalmasint mindnyájunkat túl fog élni.

. . . A tanszak bevégeztével vissza kelle térnem Magyarhonba. Bucsút vevék berlini ismerőseimtől, többek közt Raubergtől is. Kérdé tőlem, hogy hová fogok utazni? Mondám neki, hogy Budára.

E szóra különös öröm derült fel a theosophista arczán.

— E városban lakik, — ugy mondá, — azon nevezetes bűvész, kit már többször említettem, a mágusok utóda, Abu-Shirzad-Eddin, a rúnák titkainak örököse.

Csodálkozva mondám neki, hogy én, bár régóta lakom Budapesten, e szerinte nagyhirű embernek most hallom először hirét.

— Nem csinál nagy zajt maga körül, de annál ismeretesebb a beavatottak előtt; sectáink szoros összeköttetésben vannak egymással, ő mi előttünk Mobed (mester) Adamas név alatt ismeretes, míg az én nevemet Herbad (tanítvány) Athanielnek szokás előtte említeni.

Kértem Rauberget, hogy ismertessen meg ez emberrel.

— Az nem nehéz, — felelé, leirva az utczát, melyben lakik, — ajtajára e betük vannak irva: D .... O .... C .... A köznép ezt a szót véli belőle leolvasni: hogy «Doctor», pedig ez azt a három betüt jelenti, melyet a hold alkot felváltva az égen; D mikor újul, O, mikor megtelik, s C, mikor elfogy. E symbolumok jelentése talányul van feladva azon tanítványoknak, kik a giawrok osztályából akarnak felvétetni. Ha tehát meg akarsz ismerkedni ez emberrel, keresd fel, mondd el neki, hogy kitaláltad symbolumai értelmét. A három betű ezt jelenti: Deus .... Omnipotens ... Creator .... Ő mutatni fogja ujja mozgatásával, hogy nem jól találtad ki a jeleket, de erről rád ismerend, hogy a rosicruciánus sectához tartozol, kik ezen értelmet adtuk amaz égre irt runáknak. Ő szerinte annak más bűbájos jelentősége van. Azontúl szivesen látand mindenkor; ha szükséged lesz rá, segítend rajtad, meggyógyít minden betegségből, ha kell, még a szerelemből is, de tanítani nem fog semmire, csodákat tesz kedvedért, de azokat meg nem magyarázza.

. . . .

Haza érkezve, legelső gondom volt a mágust fölkeresni, — rövid kutatás után rá akadtam a házra, melynek ajtajára a három rejtélyes betű volt felirva, s a legelső

bűvészet, mit velem a mágus elkövetett, az lőn, hogy azontúl nem birtam tőle megválni. Egyikében a mellette való lakoknak fogadtam magamnak szállást, lemondtam a professori cathedráról, melyre meg voltam híva, s éjeket, napokat tölték a mysteriosus lény közelében, ki, ha csuda nem lett volna is előttem, mint másfélszázados tapasztalás és tudomány birtokosa, mindenesetre imponáló tekintély leendett.

Mikor a magyar kormány hadsereget kezde toborzani, én is honvédnek állottam; mielőtt a legelső csatába indulánk, elmentem Adamas mesterhez, kit a bölcsek nyelvén Abu-Shirzad-Eddinnek neveznek, mert ott még a nevet is érdem után osztják. Közhonvéd ruha volt akkor rajtam, de képzetemben már tábornoki öltönyt láttam magamon, érdemrendekkel diszítetten.

Talán meglátta arczomon gondolataimat, mert e szavakkal fogadott: «a mire gondoltál most, teljesülni fog, de neked nem használand semmit».

Elbucsúzásom előtt egy abraxas követ adott kezembe.

Ez egy nagy fekete achat, piros carniol erekkel tarkázva, melyre mindennemű állat és emberi tagok voltak kifaragva, a legcsodásabb összerakással.

Az abraxasnak ez a symbolikus értelme van a bűvész előtt:

Hét aeon van, miknek fogalma a megmérhetlenség, időben, térben és hatalomban.

E hét aeon segélyével teremté Isten a világot.

A héber traditio hét napnak nevezi az aeonokat, mik alatt Jehova, Adonai Zebaoth, a kimondhatatlan nevű Isten a világot alkotá, a hatodikon teremté az embert, a hetediken megnyugovék. A zend mythologia hozzá teszi: a hetediken teremté Meithras az ember fölötti lényeket, azon erőket, mik a természet királya fölött állanak, indulatokat, szenvedélyeket, szerencsét és halált.

E hét aeon szétoszlik hétszázhetven angyalra, és e hétszázhetven angyal neve «abraxas».

Az abraxas kőre faragott alakok mindegyike egy aeont képvisel, s azoknak egyessége az abraxasbálvány, mely úr minden teremtett dolgok fölött, s melynek szolgája tűz, víz, elemek és az ember, s mi az ember után és az ember fölé teremteték, szolgál neki az indulat, szenvedély, szerencse és halál.

Ez a traditio az abraxas kőről.

Akkori exaltált kedélyem mellett én mindezt komolyan hittem.

Midőn a mágus a bűbálványnyal megajándékozott, azt mondá:

— Saját sorsod ellen mindenkor megőriz, — de az idegen fatum ellen nincs hatalma.

Akkor nem értém szavai értelmét, később rájöttem, hogy igaza volt.

A had folytán szüntelen magammal viselém a mágus ajándékát, jártam vészek, viharok között, soha sem ártott semmi, álltam golyózápor között, soha sem talált egy is, háromszor elfogyott a zászlóalj, melynek zászlója alá esküvém, mikor harmadszor kiegészíték, én már akkor parancsnoka voltam.

— Milyen nagy szerencséje van! — mondák társaim irigykedve. Nem gyaníták a mit én hittem: hogy a szerencsét hatalmamban van kényszeríteni, hogy a halál nekem szegődött szolgám.

Ilyen eset gyakran fordul elő a katonák életében. Egy-egy ember tíz csatát kiáll bátran, győzelmesen, a legnagyobb veszélynek homlokegyenest nekimegy, szeme közé nevet a halálnak, s visszajő baj nélkül; a másik remegve áll ki, reszket, ha a meghalásra gondol, s a legelső golyó, melyet kilőnek, őt találja.

Mintha a halál kerülné azt, a ki őt megveti s csak azokat keresné, a'kik tisztelettel viseltetnek iránta.

Még egy holdforgás, még egy csatakör, és én ezredes lettem.

A jövő hónapban már tábornoknak hittem magamat.

Abban a hónapban lerakta a sereg a fegyvert.

Igaza volt az ulemának: az abraxaskő csak saját sorsom ellen védett, az idegen fátumot nem volt ereje elfordítani.

Sok bolyongás után eljutottam Komáromig. Utitársaimat, kik velem együtt indultak, mind érte valami baj, csak engem semmi. Bemenekültem a várba. Két hét mulva az is capitulált, én mint az őrséghez tartozó tiszt, szabadon bocsáttatám.

Igaza volt az ulemának: a mit gondoltam, beteljesült, de nekem nem használt semmit.

Egy éve volt, hogy utoljára láttam. Budára visszaérkezve, első gondom volt őt ujra felkeresni.

Ott állt előttem ismét örök nyugalmu képével, úgy tekinte rám, mint az alchymista valamely bevégzett experimentumára.

Elmondám neki, hogy ki akarok menni Törökországba, utasítson ottani ismerőseihez.

— Te elégedetlen vagy a nappal itt, ott is ugyanaz süt; — szólt a bölcs.

— De nem ugyanazon földre! — viszonzám.

— A föld jó mindenütt, ád kenyeret, ád sírt akárhol...

— De nem dicsőséget!... Miért maradjak itt?

— Szánts, vess, végy nőt, szerezz pénzt, nevelj gyermekeket.

— Egyre sem való vagyok többé. Lelkem nem hagy nyugodnom, sokkal magasabban álltam, mint hogy azt valaha el tudnám feledni; vágyakat érzek magamban, emésztő, álomrabló vágyakat, határozatlan, születetlen, vajudó eszméket, mik az őrültséghez hasonlatosak, szeretnék gazdag lenni, roppant kincsekkel birni, úr lenni, a minő még nincsen, vagy nagy hatalmas hadvezér, kiről egy-egy földrész remegve beszéljen, bűvész, emberfölötti lények fejedelme, vagy akármi, akármi, akármi! csak közönséges mindennapi ember nem, még boldog ember sem.

Abu-Shirzad-Eddin, a mióta ifjusága elmult, soha sem

nevetett, és az nagy régen volt. — En láttam őt mosolyogni. — Mint a polusi nap sápadt, hideg fénye, vonult végig emberfölötti komolyságú arczán valami elmuló indulat változata, azután palástjába burkolózva, ujját szájára téve, néhányszor végiglépdelé szobáját, majd hozzám lépett, édes nyugodt tekintetével sokáig nézett rám, oly nehéznek, oly nyomasztónak érzém magamon e bűbájos tekintetet, de nem birtam azt kikerülni.

— Legyen neked a te kivánságod szerint, — monda hosszú, vizsgáló, mágneses iszonyattal eltöltő tekintete után. — Eredj Törökországba. Túl a Pontuson van egy tartomány, hajdan Nikomediának nevezték, később e névből lett Iz-Nikmid, még mikor én gyermek voltam, úgy hitták, most meg csak Izmidnek nevezik.

Nyolcz hegyből áll e kis tartomány kiterjedése, mik közül a legszélső a tengerbe nyúlik. Mind a nyolcz hegy erdőkkel van fedve, sötét fenyvesekkel, mikben itt-ott fehér oltárkövek vannak elszórva, körülnőve vad erdei venyigéktől; ezek voltak a parsok legelső istenének oltárai, kinek neve volt Meithras, mielőtt Ormuzd és Ariman megosztták egymás közt a világot.

De nem ezen kövekről akarok neked beszélni.

A középső hegy ormára felállva, hat csiflikat (falu) látandsz magad előtt fehérleni az erdők között, s a falvakon túl egy homokos, itt-ott pálmákkal benőtt pusztát, az a Darszán puszta, e puszta szélében áll Armazar város.

E városba bemégy s ha találkozol koldussal, vagy bayadérrel, tudakozni fogod tőle Ismael-Asmai lakását, az egyetlen, a legnagyobb költőét.

Mert csak a koldusok és az utczai tánczosnők ismerik és látogatják őtet.

Három napot nála töltesz, három napig kérdezni sem fogja: miért jöttél? még neved után sem fog tudakozódni, harmad napra kezébe adod e maaneet (egy átlátszó hólyag, virágmagvakkal, színes kövekkel és bogarakkal tele) s nevemet említed mellette.

Azontúl szólanod sem kell többet, tudni fogja, hogy mit akarsz.

Este, mikor a muezzim éneke elhangzott, az utolsó mosdás után el fog vezetni a városon kivül, hol messzünnen egy sötétlő fenyőerdő látszik meg a hegyoldalban.

Azon erdő neve : Madzsar Dág — Magyar erdő.

A környék lakói már nem emlékeznek rá, hogy miért nevezik ez erdőt így?

Az erdő mélyéből egy mecset félholdas minaretje látszik elő, a népség frenk dzsaminak nevezi e helyet, mi annyit tesz: «idegen templom».

E templom egyik rejtekében lakik Abkadilla-Almahal. Ez a mágusok vénje, ki mindnyájunkat látott gyermekül felserdülni, ki a kerek föld minden országait látásból ismeri s beszél minden élő és nem élő népek nyelvén.

Abkadilla-Almahalnak eme másik maaneemet fogod előmutatni, nevemet említed, és ő tudni fogja, mit kivánsz.

Napfelköltekor elvezetend a fenyves mélyibe, ott egy rejtekhelyen, melyet csak az avatottak ismernek, egy halom drágaköveket fog neked mutatni.

— Drágaköveket? — kérdém fojtott lélekzettel.

— Egykor királyok viselték e köveket, világhódítók, országreszkettetők, most a mágusok vénje őrzi azokat elrejtve emberek szemei elöl. Neked meg fogja azokat mutatni és rád bizandja, hogy válaszsz közülök.

— És valóban nagybecsü kövek azok? — kérdém, elkábult képzetemben alig érve utól a mágus igéreteit.

— A mivel a dicsőség, a hír jutalmazva volt. A mit a nagyok, a világhódítók fáradsággal szereztek maguknak, — a mikért királyok cserélték be a koronáikat; — e kövek azok.

— S enyim leend, a melyiket választom?

— Ha kelleni fog.

— Fogja-e azt engedni a mágus?

— Neki nincs szüksége rá. Azonban el ne felejtsd:

hogy e kövekkel csak azokat jutalmazza a sors, kik a nagyravágyáson kívül szivökből minden indulatot kizárnak, kiknek agyában boldogság, szerelem, honvágy s az emberi-lélek egyéb gyarló kivánsága meg nem fogamzott soha, — egyedül a dicsőség, e fénylő, de nem melegítő csillag; kiknek szemébe köny nem jön soha, sem öröm, sem fájdalom könye.

. . . .

Másnap útban voltam Törökország felé.

II. ISMAEL ASMAI.

Három hete volt már, hogy elhagytam Magyarhont, a harmadikban megláttam Iz-Nikmid hegyeit.

Ugy jöttem ide, a hogy a mágus kivánta, szememben köny nélkül, szivemben boldogság, szerelem, honvágy nélkül, pedig oly régen elhagytam magam után ősi tűzhelyem, eljegyzett mátkámat s egyetlen hazámat; nem érzék semmit, csak a nagyravágyást.

Előttem volt a rejtelmes föld, jártam az erdőkben, hol a legelső Istent imádták, kinek neve volt Meithras, a legmagasabb hegytetőről meglátszott a hat fehér falu, túl rajtok a sárguló puszta s a puszta szélében a kisded város — Armazár.

Mint valami árnyékos liget, sötétzöld cyprus s hamvas olajfákból, mik közül itt-ott mecsetek ragyogó kúpjai s fehér, nyulánk, oszlop-alaku minarettek látszanak elő, tünt fel messziről a mozlem város; — a hozzá vezető úton megrakott tevék ügettek csengettyűs fővel, távolabb a Pontus kék hullámtükre fogta el a láthatárt, itt-ott egy-egy fehér vitorla tünt fel rajta, mint szárnyra kelt halászmadár, a távolság miatt alig észrevehető mozgással.

És alattam a meleg éghajlati fenyőerdők, miknek egyikét Madzsardágnak nevezik, senki sem emlékszik rá, hogy miért? úgy szerettem volna tudni, megsejteni, megérezni, melyik az a rengetegben?

Estefelé bevergődtem Armazarba. Csinos kis város, több örmény lakik benne, mint mozlem, minden ház előtt szőlő, vagy borostyánlugas, udvarán felfutó rózsabokrok és olajfák, a törökök háza kívül tarka színekkel van festve, mik közül csak a zöld hiányzik, a próféta szine, mely csak a templomok boltozatait illeti. Az örmények házai egyszerübben feketére, vagy szürkére mázolva.

Az alkonyat óráiban legnagyobb sürgés-forgás volt az utczákon. Tevék, megrakva málhákkal, öszvérek, szamarak, vizhordók, olajárusok, szemökig beburkolt török nők, örmény és zsidó hölgyek, ordító és tánczoló koldusok, dervisek, éneklő almék, falkánként száguldozó gazdátlan ebek tolongtak alá s fel, mik közt néhol egy pár poroszló tört utat ütlegekkel egy-egy palankinban hordozott tisztviselő számára.

Egyikében a legkeskenyebb utczáknak egy csoport koldust pillanték meg, kiknek isteni tiszteletök, vagy tán alamizsnakérésök abból állott: hogy szétterjesztett kezekkel sebesen forogtak magok körül, mint szoktuk gyermekkorunkban, hogy aztán forogni lássuk magunk körül a világot.

E különös tánczczal egészen elfogták a keskeny utczát, az azon menők egy-egy aspert, vagy pahrast vetettek oda nekik, ha menekülni akartak; középett egy vén vakonszületett tánczolt, az előtt épen meg is kellett magát mindenkinek hajtani, a vakokat keleten szenteknek tartják.

Elvártam míg tánczuknak vége lesz, hanem azután meg a földre guggolva, valami éneket kezdtek, valami hármoniátlan bántó dudolást, s mikor azt elvégezték, ismét felugráltak keringeni, és forogtak, keringtek, míg újra ki nem fáradtak bele.

Végre bátorságot vevék magamnak egyikét a köztiszteletben álló férfiaknak megszólítani.

Kiszemeltem magamnak a legrongyosabbat, s egész alázattal meghajtva magamat előtte, egy piasztert tevék le ruhájára, s igen szerényen felszólítám: hogy

ha érkezése leend, utasítson el engem Ismael Asmai lakására.

A koldus elvevé a piasztert s miután elvevé, végignézett rajtam megvetőleg s oly büszke tekintettel, melynek párjára nem emlékszem, kiálta rám: «Allah szenim gyaur! verjen meg Allah! te hitetlen!» s azzal homokot hinte ruhájának azon helyére, melyet piaszterem érintése befertőztetett.

A többi koldusok iszonyattal és bámulással néztek rám, a vakot kivéve, a ki folyvást tánczolt.

— Nakib-ül Al Esraf! — mondák néhányan reszkető hangon az általam felszólított koldusra mutatva.

Megértettem. Az a koldus a próféta családjából való, azokat hívják Nakib-ül-nek, ezeknek kötelességük senkinek semmi szolgálatot nem tenni, legkevésbbé egy gyaurnak, a népnek pedig kötelessége őket tiszteletben és jó húsban tartani.

Szerencsémre a koldusok egyike, a ki nem volt ilyen nagy családból való, meghallva a Nakib-ül-hez intézett felszólításomat, egy másik piaszterért ajánlkozék engem Ismael Asmai lakásáig elvezetni.

Utközben tudtomra adá a koldus, hogy az ő neve Müderris Alioglu, hogy az ő ősapja egy idegen király vezére volt, de nevére nem emlékezik sem a királynak, sem az ősapjának, valami baj miatt ide jött a király és vezérei, de hogy honnan és miért? azt nem tudja bizonyosan, itt aztán éltek egy darabig, azután meghaltak, de hogy hol laktak és hol vannak eltemetve? azt nem tudja megmondani. Még nem rég volt egy őseiről maradt pecsétes levele, valami idegen nyelven írva, nem ért már semmit sem a kutyabőr, sem a pecsét, valami jött-ment gyaur tudós megvette tavaly — nagy bolondul — kilencz piaszterért ...

Megborzadva néztem rajta végig: milyen koldussá lett testben és lélekben! Ősapja királynak volt vezére, és ő már nevére sem emlékszik többé ...

Azután mentünk hallgatagon a szűk kanyargós utczákon majd fel, majd alá, míg végre egy temetőhöz értünk.

Ott van a város közepén, régi temető már, a beültetett czyprusok erdővé nőttek benne, a sírkövek lóher-alakú fejeikkel, jobbra-balra dülöngve hevertek a magasra megnőtt fű között. Hihetőleg senki sem emlékszik már azokra, a kiket hajdan ide eltemettek.

A temető szegletében, egészen a sírkövek szomszédságában volt Ismael Asmai lakása építve. — Faház, mint a többi, kívül kékre, pirosra és sárgára festve. Nagy, széles ablakai finom fa-rácscsal bevonva, az eléje ültetett szőlőtő sűrű venyige-fonadékkal takarta be az egész ház elejét, a szőlő-levelek itt-ott vérpirosra voltak festve a késő őszi deres éjszakáktól, a legmagasban még csüngött néhány érett rózsaszínű fürt, mikért resteltek oda felmászni.

A koldus kezéről az előtornáczban egy szerecsen szolga kezére kerültem, de a kinél a feketeszínű állatok között nyilván láttam emberiebb képű bivalyokat. Hihetőleg Asmai, poéta létére, nem vehetett magának külömb csizmatisztítót. Sehogy sem tudtam attól a gondolattól megmenekülni, hogy tán ez az ember tévedésből gazdája csizmái helyett tulajdon képét találta kisuvikszolni.

Ez menten lehúzta lábamról a sarukat, s lábaimat egy medenczébe egy párszor belemártva, szép sárga papucsokat húzott rájok s úgy vezetett be ura szobájába.

Egy nyolczszegletű teremben fogadott el Asmai Ismael, mely csupa ablakból látszott állani. A terem kiáltó színű arabeskekkel volt kifestve, a padlózat szőnyegekkel beterítve.

Maga Asmai egy kecskeszőr párnán ült, előtte egy különös faragványú asztalon, porczellán tálra halmozott gyümölcsök, füge, ananász, szőlő és gránátalma, mellette egy hosszú nyaku ezüst palaczk, meg egy igen lapos csésze, melyből sörbethet ivott, lábainál füstölt az argyla, melyből rózsavizen keresztül szívta a részegítő opium-

illatot. Háta mögött három bayadere állt, leleplezett arczczal, kettő nakarát, a harmadik mandolint tartott kezében. Ez a harmadik volt köztük a legszebb.

Beléptemkor kivevé szájából a költő az argyla borostyánkő csutoráját, melynek szára kigyózva vonult át a kék üvegű rózsavizes kelyhen s a szokott phlegmatikus «saalem» után inte, hogy üljek le egy vele átellenben levő hímzett párnára.

Alig szedtem magam alá lábaimat, midőn a szerecsen egy asztalt helyzett elém, hasonlóul megrakva gyümölcscsel, sörbethkorsóval s illatos perzsadohánynyal megtöltött argylával, számomra azonban nem tett mákonyt bele.

Ez alatt időm volt kelet legnagyobb költőjét szemügyre vehetni.

Fiatal embernek kellett még lennie, arczán még nem volt ráncz, hanem annál fagyasztóbb volt rajta a merev halotti sápadtság, mit az opium, az idegesség, a gyönyörök és a költői lélek egyesült erővel idéztek föl reá; fekete szakálla, mely kereken fogta körül arczát, még feltünőbbé tevé e sápadtságot, melyet semmi indulat-változat, sem mosoly, sem gyönyör, sem a harag pírja el nem riasztta onnan.

Egyik könyökét a vánkosra letett bársonyba kötött könyvre nyugtatá. Nagy arany betükkel volt e könyv sarkára írva:

«Gulisztán» (Rózsakert). Sadinak, a Shiraszi költőnek örök édességű versei azok, miket kelet költői egyedüli például választának maguknak. Ezek arabul vannak irva, ama classikus nyelvén a keleti litteraturának, mely százféle néven tudja nevezni az «oroszlánt», s ezer nevet bir a «kard» számára.

Így feküdt hanyatt Ismael Asmai, könyökével a könyvre támaszkodva. Szép metszésű fekete szemeivel mereven bámult maga elé; mentül többször érinté szájához az opiumot, arcza annál halaványabb lett, szemei annál

merőbb, fénytelenebb kifejezést nyertek. Végre kihullott kezéből az argyla borostyánköve, feje hátra hanyatlott karjára, az opium gyönyörélvezetes álma utolérte. Oly borzasztó az ilyen álmodó tekintete, minden izma reszket és szemei mereven ki vannak nyitva, míg vonalmai a legédesebb kéj alatt látszanak remegni.

A mint a költő hátradőlt, egyike a bayadereknek előlépett, könnyű légszerű lebbenéssel s nehányat szökellve, miközben selyem öltönyei suhogtak, a nakara dobjára ütve, Asmainak egyik dalát kezdte elénekelni.

A bayadere piros, telt arczu leány volt, buja termetének minden hajlása kitűnt a vékony selyem kaftán alól, körmei rózsaszínüre voltak festve s szemöldei megaranyozva.

A dal, melyet énekelt, Asmai egyik balladája, tárgya Zuleicha, Putifár nejének szerelme a zsidó Jusseffhez, azzal a kis eltéréssel a héber traditiótól: hogy itt József és Zuleicha boldog szerelmesek, mindaddig, míg Zuleichát a szerelemféltés kínjai nem kényszeríték ama jelenést előidézni a kezében maradt köpönyeggel, mely mint az irás mondja, azon boldogtalan következést húzta maga után, hogy József tömlöczbe záratott, de a honnan ismét kiszabadult s Putifár holta után ő és Zuleicha ismét boldog szerelmesek lőnek, mint ezt már az irás nem mondja.

A dal sok költészettel van kidolgozva, a szerelmet és szerelemféltést tárgyazó helyek valódi inspiratióval és szenvedélylyel vannak felfogva, kevésbbé emelkedettek azok, hol az álomlátások jelenetei vannak.

Ez a kritikai phlegma csak későbben lepett meg a dal felől, azon pillanatban alig birtam egyébről eszmélni, mint az előttem éneklő és tánczoló bayaderről, kinek minden arczvonása, minden mozdulata áthatva látszott lenni azon szenvedélytől, mit a költő a dalba lehellt; a szenvedélyesebb rohamoknál vadul verte a feje fölé emelt nakarát, a csengetyűk bele zengtek forró énekébe, szemei szikráztak és piros arcza szinte megcsattant a rózsás hőségtől.

A költő arcza kéjtől látszott remegni az ének alatt, szemei mozdulatlanok voltak és merevek.

Ének végeztével a felhevült Alme szédítő forgással tánczolva maga körül, végre kifáradtan oda rogyott a költő lábaihoz, megragadta annak viaszfehér kezét, s ajkaihoz szorítva, ott maradt rajta csüngve; — a költő arcza reszketett, szemei a semmiségbe bámultak.

Ekkor a másik bayadere lépett elő, fiatal halavány gyermek, szende fordulással nehány kört vágva a szőnyegen, egy dalt kezde elénekelni, csengő, szelid hangon; a dal egy boldog nő éneke, kit férje bálványoz, benne Shirin a legszebb, a legjobb, a legboldogabb nő és férje: Chosru király, vannak megörökítve.

Dalát végezve az Alme, ismét nehányat fordult lábujjhegyen, s leült szeliden Ismael Asmai lábaihoz, annak másik kezét szorítva ajkához.

Az most lecsukta szemeit s az opiumi kéj után a legmélyebb, félhalott álomba merült el.

Ekkor lépett elő a harmadik Alme. Ég, minő alak volt ez!

Karcsú, lenge, ideges, — elhagyok minden hasonlítást, csufság volna őt fűhöz-fához hasonlítani; még angyalt nem láttam, de ha látni fogok, nem kivánom, hogy másforma legyen. Szemeivel megölt és megelevenített, ihletett és kábított, ajkain, homlokán elveszett az ember lelke.

S mikor kis finom kezeivel elkezdé a mandolin hurjait megszólaltatni, s ajkait énekre nyitotta, az ember szivét érzé tánczolni, a hangok mindegyike keresztül-kasul járta lelkét.

Asmai legszebb dalát eneklé az Alme, két csillag szerelmét egymáshoz, a hajnal és az esthajnal-csillagét, kik egymást szüntelen keresik s egymással soha sem jöhetnek össze.

A mi csak fokozat van indulatokban: gyöngédség, epedés, andalgás, kéj s annak előérzete, szerelmi düh, két-

ségbeesés, s mind ez egy csillag mennyei sphærájába fölemelve s egy túlvilági szépségű hölgy ajkairól lezengve…

Megesküvém, hogy soha sem hallottam e dalnál szebbet életemben.

Gyöngéden, enyészetesen, reszketve elhaló hangon végzé énekét a bayadere, a másik két leány zokogott, én elragadtatva érzém magamat, csak Asmai aludt az opiumtól mélyen.

Ha holt lett volna, tán fölébredett a dalra.

A bayadere kezéből kihullott a mandolin, karjait keblén keresztbe veté, lesütött szempillái alatt a gyönyör könyei ragyogtak, átszellemülten, alig érintve lábaival a földet, nehányat fordult, úgy látszék, mintha a lég maga forgatná, repülő fátyola glóriát alkotott feje körül, még egy fordulás, suhogó ruhája hozzám talált érni, szemei találkoztak tekintetemmel, — hirtelen elfordítám arczomat, hogy ne lássak rá többet, s azon perczben lábaim elé érzém őt hullani s érzém megragadott kezemen a forró, kisértő, megbolonditó csókot.

E pillanatban eszembe jutottak Abu-Shirzad-Eddin utolsó szavai, mikkel elbocsátott: «ki az igért köveket birni akarja, annak szivében boldogság, szerelem, honvágy, az emberi lélek más gyarló indulatai meg nem fogamzanak soha, egyedül a nagyravágyás, egyedül a dicsőség, e fénylő, de nem melegitő csillag!»

Reszkető vonaglással húzám ki kezemet a bayaderéi közül, s odább húztam magamat tőle, hogy ne érjek hozzá.

Reggelig ott feküdt a leány lábaimnál, egész éjjel zokogott, és én egész éjjel nem birtam szememet lehúnyni, arcza és csábító alakja mindig előttem lebegett, csak kezemet kelle kinyujtanom, hogy őt keblemre vonjam, — és én meg sem csókoltam őt.

Reggel kisírt és lesütött szemekkel távozott el az Alme, a másik kettő is elsuhant, nem sokára lehetett hallani az utczán dalaikat, mindig távolabb, mindig elhalóbban. Asmai még akkor is aludt.

Másnap ismét másik három bayadere jött hozzá látogatni, akkor megtudtam azon viszonyt, mely a költőt e különös lényekhez köti. Ők tulajdonkép finomított kiadása azon osztálynak, mely nálunk az utczákon az ujságokat árulja. Asmai verseket készít, de azokat nem adja el divatlap-szerkesztőknek, hanem rábízza e kellemes némberekre, azok utczáról utczára éneklik a dalokat, a hallgatóktól beszedik érte a fizetést, este elmennek a költőhöz a verseiért kapott díjt vele megosztani, mi közben még más gyöngédebb kegyosztalékban is részesítik s reggel ismét tovább viszik az új dalt, gondoskodva egyúttal a költő életéről, örömeiről és halhatatlanságáról.

Bizonyomra ott jobb dolga van a költőnek, mint minálunk.

. . . .

Harmadnap átadám Asmainak Abu-Shirzad-Eddin maaneejét, a küldő nevét említve hozzá.

A költő homlokához érinté a küldeményt, tisztelete jeléül, azután az átlátszó hólyagborítékon keresztül elkezdé annak tartalmát figyelmesen vizsgálni, megnézegeté sorba a halmozott virágleveleket, bogárszárnyakat, csigákat és kövecskéket, s mintha mindegyikről valami rám vonatkozót olvasna le, föl-föltekinte rám a maaneeről sötét, beesett szemeivel, s mikor az utolsót is megnézte, intett a szerecsennek, mit az megértve, asztalt terített előnkbe, felrakott rá tyúkot, halat, rizskását s más mindenféle eledelt, mik előttem nem ismeretesek, vajjal, fűszerrel és czukorral túlterhelve, azután kezeinket egy medenczében megmosva és megtörülgetve, mindenikünknek egy-egy fehér elefántcsont kanalat adott a kezébe, a többi evőeszközöket ujjaink pótolták; legutolsó eledelünk dióval töltött paprika volt mézes tejben kifőzve; evés után a szerecsen újra megmosdatott, megtörülgetett bennünket, tett elébünk zöldre főtt kávét czukor nélkül, egy-egy csibukot illesztett mindnyájunk szájába: — hallgatva ültünk ott, alkonyodni kezde.

A mint leszállt az est, a legközelebbi minaretben elkezde énekelni a muezzim, — ez eleven harangja a mohamedánoknak, — szomorú, egyhangú esti dala hosszasan hangzott el a város fölött; Asmai Mekka felé fordítva arczát, imádkozott, azután fölkelt, leteve pipáját, kardot kötött fel s inte, hogy én is hasonlót tegyek.

Künn az ajtóban a szerecsen várt bennünket két felnyergelt paripával, szép fehér arab ménló volt mind a kettő. Percz múlva útban voltunk az erdős hegyek felé. A fekete szolga egy csengetyűs szamáron ügetett utánunk.

III. ABKADILLA ALMAHAL.

A hold a láthatár egyik szélén, — másikon az esthajnal-csillag; középütt a ködfehér tejút, — és szerte a szikrázó csillagok ezrei, — az éj világosabb volt, mint néha éjszakon a nappal.

Az égi fények milliárdjai közül néha egy-egy csillag futott alá, fényes tűzutat rajzolva fenn az ég boltozatán s alant a tenger síma tükrén. Utitársam vallásos borzalommal mormolá mindannyiszor magában e szót: Massallah!

Körül emberhangtalan volt az éj, a városból a temetőkerteken csoportozó kutyák ugatása hallatszék; a mint a várostól távolabb s az erdőkhöz közelebb jutottunk, helyet adva az aranyfarkasok üvöltéseinek.

Eleinte a hegyek tövében viruló pálmaligetek közt vezetett el útunk, miknek alját gyümölcsös narancsfák, gránátalmabokrok s felfutó indájú, dinnye alakú gyümölcsök lepték el, a fák leveleiről csepegett a hűvös őszi harmat, a fényes szentjános-bogár késő lárvái mászkáltak itt-ott a fűben. Én már a mágus drága-köveit véltem ott ragyogni.

Később, hogy mindig feljebb-feljebb mentünk, mind inkább vadulni kezdett a tájék, a pálmák elmaradoz-

tak, helyettök vastag iharfák jelentek meg, mik közt néhol irtatlan bozótot képezett az iszalag s a vadszőlő lombos venyigéje, az ágakon ugrált a czinczogó evet s szemeink közé nagy fehér éji pillangók vetődtek elvakultan, a hold itt-ott csillámlott csak keresztül a sűrű lombok között ... Mindig feljebb mentünk, az erdők fái mindig feketébbé tevék az éjet, végre tökéletes vaksötétségbe jutottunk, s az a kellemes, mondhatni szívújító illat, mely bennünket körülvőn, tudatá velünk, hogy fenyvesek közt járunk.

Mintegy negyedóráig haladva e magas szálfák közt, miknek lombjai oly csendesen, oly rejtelmesen suhogtak az éjjeli szélben, egy nyilt tér kezdett előttünk kifejleni, melynek közepén sűrű ezüst-zöld olajfák közül egy épület tűnt ki, — egy templom falai.

Nem oly mintára épülve, mint a török mecsetek, alakja négyszegletű volt, a moshéek fényes kúp-födele helyett egyszerű zsindelyes tetővel volt födve s tornya nem hengeridomú, mint a minaretek, hanem négyszögű, mint a keresztyének tornyai szoktak lenni, de a kereszt helyett félhold volt rátűzve, egyetlen fényesség az egész épületen, a többi mind sötét, — falak, tetőzet, ablakok. A természet maga is segített a próféta zöld színével ellepni a templomot, a tetőt bevonta mohával, a falakat mindenféle felfutó növények nőtték be, s a toronyablakokból a vad-jázmin hosszú bokros ágai csüngtek alá, és minden repedésből, a téglák közeiből apró kis zöld fűvecskék, kövi rózsák bújtak elő, szorgalmasan iparkodva eltakargatni az épület idegenszerű külsejét azon honban, hol a falakat nem festik fehérre.

Ez az épület a frenkdzsámi, — az idegen templom.

Utitársam itt leszállt lováról, inte, hogy várjak s maga előre sietett s nem sokára egyikén a templom nyilásainak eltűnt.

Percz múlva visszatért ismét s inte, hogy menjek közelebb.

A templom-ajtóban egy fehér alak állott; egy ősz férfi fehér palástban, hófehér szakállal.

Ez volt Abkadilla Almahal.

Semmi külszíne rajta a pórlelkekre ható ámításnak, öltönyén semmi cabbalistikus vonalok, semmi szemfényvesztés, — bűbájos öv, — varázspálcza, — abracadabra táblák, — mindezek nélkül, egyedül századokat élt lelke önerejével állott előttem a csodatevő vén, kit a világ minden bűvészei nagymesterökül fogadtak el. Inkább hasonlított egy philosophhoz a mórok idejéből, mint varázslóhoz.

Belépnem a templomba nem volt szabad, keresztyénnek tiltva van török templom küszöbét átlépni.

Elfogultan, szinte remegve járultam a mágusok vénje elé. Magas, csaknem öles alaknak látszott, a rásütő holdvilágban arcza oly fehérnek tetszék, mint az alabastrom.

Átnyújtám a maaneét, a küldő nevét említve. Homlokához érteté azt, komolyan végignézte tartalmát, azután rám szegezve tekintetét, monda: «jer — kövess».

Ismael Asmai ez alatt szolgájával tüzet gyujtatott a szabadban s egy leterített szőnyegre ledűlve, egykedvűen vevé csibukját s úgy látszott, hogy nem tartja hivatásának velünk jőni.

Én egyedül követtem a mágust.

Szivem sebesebben vert, a mint e rendkívüli lényt magam előtt láttam járulni; ki nemzedékeket látott születni és meghalni, új csillagokat tűnni fel az égen, régieket elenyészni, ki tán látta a czédrust sarjazni a Sion tetején, mely most terebélyes fává növekedett s emlékezik oly népek történeteire, kiknek neve is el van már feledve; ki tán egyenlően látja a jövendőt, a mit senki sem sejt, és a multat, mire senki sem emlékszik, ki olvas a csillagokból s az emberek szivéből, ki ismeri az Istent, nem féli a halált, s a ki sorsomat képes leend egy éj alatt megfordítani, oly hatalmas, oly bölcs és olyan vén!

Csendes hallgatással haladtunk egymás nyomában az erdők sötétében, nagy fekete bogarak dongtak bennünket olykor körül, láthatlan keringéssel, a sűrű berekből az aranyfarkas szemei ragyogtak elő zölden, veresen, mint páros phosphor-csillagok. Én már a mágus smaragdjait és rubinjait véltem ott ragyogni.

Éjfél után lehetett, midőn egy hegytetőre felértünk, a nyilt, világos térről szét lehetett látni a messze tájékra, alant feküdtek a csendes falvak, a legutolsó lámpavilág is kialudt már; a tenger felett libegett bűvösbájosan a teli hold, a gönczölcsillag egyet fordúlt az égen, s vele a többi csillagzatok mind, csak a kis gönczöl végcsillaga, a Rukkabah, a poláris csillag maradt egy helyen változatlanul.

Soha sem láttam annyi meteort lefutni, mint ezen az éjszakán.

November 13-ikának éje volt. A csillagászok ezt csillaghullás éjszakájának hívják, a töröknél akkor van a Ramadán 18-dik napja, a Thóra öt könyve ez napon szállt alá az égből.

A keresztyén, ha csillagot lát lefutni, azt kérdi, ki hal meg? a musulmán, ha csillagot lát lefutni, imát mond, s azt hiszi, hogy a mit akkor kért, teljesülni fog. Abkadilla Almahal, úgy látszék, nem osztá sem a keresztyének, sem a törökök babonáit; hidegen tekinte rám, a mint megálltam mellette a sűrűen hulló égitesteket bámulva.

— Ismered őket talán? — kérdezé tőlem.

— Nagyon jól, — felelém, — ezek égő vasdarabok, mik a lég villanyától meggyulladva, a föld vonzerejétől alá ragadtatnak.

— Tudod-e, miért hullanak ezek mind nyugatról keletre?

Nem tudtam rá felelni, a válaszszal azonban ő is adós maradt.

A hegytetőről ismét egy völgybe mentünk alá, a lombok összeborultak felettünk, az út elsötétült, az ég csillagai helyett újra a sakálok szemei világítottak körülöt-

tünk. A fenyőfák évről-évre lehullott levelei puha párnául boríták a földet, a melyen jártunk; a szél, melynek rohama elől a hegytetőn a fákba kellett kapaszkodnunk, itt már csak a fák sudarai közt zúgott, mentül alább szálltunk, annál tompábban, enyészetesebben, míg végre a völgy mély torkolatában csak a távol erdők bömbölő zúgását lehete hallanunk.

Mire a völgy mélyébe leszálltunk, megvirradt. A fák lombjain át a kelő nap tűzszinű sugárai törtek itt-amott keresztül.

Sűrű, elvadult berek volt, a hova jutottunk. A szentjánoskenyér és a Krisztus tövisfája járhatlanná tevék e helyet szúrós galyaikkal még a vadállatoknak is. De a mágus jól látszék tudni a járást s a tövisrengetegen keresztül nem sokára egy nyilt térre értünk.

Három hegy lába ért itten össze, csak e hegyeken keresztül lehetett ide jutni.

Egy óriási czédrus-fenyő tövében valami omladék látszott, fehér, fekete és vörös kövekből, nagy gránit, bazalt és márvány darabok, össze-vissza töredezve s benőve sárga és zöld kőmohoktól; a vad repkény összevissza kúszott a rendetlenül heverő köveken.

Itt megállt a mágus, e kövekre mutatott és szólt: — Jőjj ide és láss.

Nyugtalanul siettem oda, szerettem volna már a czélnál lenni, képzetem vágyott látni a legnagyobb kincseket, miket egykor királyok, világhódító hadvezérek szereztek maguknak, s miket ezentúl enyimeknek fogok nevezhetni s untattak e feltartóztató kisértések.

Odaléptem; látszott az összehordott kövek alakjáról, hogy azok sirkövek voltak.

— Olvass! — szólt a mágus, ismét a kövekre mutatva.

Lehajoltam a legelsőhöz; fekete nyolczszögű bazalt volt az, minden szögletén összetöredezve. A kő egyik oldalán e név volt olvasható:

«HANNIBAL».

Összeborzadék.

A világhódító, az országreszkettető sirköve ez, ki annyi dicsőség után ide jött ez idegen földre, meghalni önkezei által, minden jutalma e meztelen kő, mely már nem is őrzi sirját . . .

— Olvass tovább ! — mondá a mágus.

Túl e köveken egy kék márvány obeliszk eltört darabja hevert, meglátszottak rajta a ráfaragott római sasok, a bevésett trophæumok, eltördelve, megcsorbítva. A diadaljelek alá e név volt bevésve :

«SCIPIO ASIATICVS».

Azután törések és csorbák, — alább ismét nehány szó :

«INGENTI GLORIA».

A többit elfedte a kövi rozsda és a mohok . . .

Szivem szorult, — sejtém, hogy e kövek azok, a mikkel jutalmazza azokat a sors, kik nem nevelnek szivükben más érzést, mint a nagyravágyást.

— Olvass tovább !

Egy egyszerű szürke gránit sirkő, annak is csak egy darabja hevert lábam előtt, lehajoltam, hogy meglássam ... Oh ! a névnek is csak három betűje volt már rajta !

. . ÖL I. QVONDAM. REGIS. H VN . .

A többi lekopva, letörve ; alább ismét :

. . . SVIS. ET. OMNIBVS . . .

Egyéb semmi . . . Semmi . . .

Elfedtem arczomat, hogy a megeredő köny ne lássék rajta ; de újra hangzék a mágus kérlelhetlen szava : Olvass tovább !

Könyeimen keresztül egy fehér alabástrom lapot láték előttem, összetörve az is, csak e nehány szó volt olvasható rajta :

HELE . . .

. . . .

VTROQVE, DIGNA. CONJVGE.

. . . .

FORTEM. DEO. REDDIDIT. ANIMAM.

Ez is! Ez is itt van . . .

Még egy volt hátra, egy nagy fekete márványoszlop, hanyatt döntve a folyó füvek közé. — «Olvasd ezt is» — szólt a mágus. — Odatekinték. Megsemmisülve rogytam össze a kő előtt, könyeimmel a mohot nedvesítve, mely annak betűit benőtte.

. . . Mind itt vannak . . . Mind ide jöttek meghalni . . .

Ekkor oda lépett a mágus hozzám.

— Ím e köveket egykor fejedelmek viselték, világhódítók, országreszkettetők, dicsőségesen, embervéren, fáradsággal szerezték maguknak, ezeket cserélték koronáikért, és én összegyűjtém e földi istenek oltárait, az egy élő Istennek oltáraul. — La illah, il Allah. — Válaszsz közülök magadnak.

A borzalom elvette szavaimat, — hallgaték.

— Még e kő nem leend elég, az egy Isten gondoskodik oltáráról. Nagy emberek jöttek ismét e házába, kik fejeikkel a csillagok között, s lábaikkal koronákon jártak, kik szereztek dicsőséget, neveiknek örök életet. Ők is ide jöttek, itt fognak meghalni, mint a többiek mind; sirköveikből megépül az egy Istennek oltára . . . . . . Eredj te is, küzdj, nagy leendsz, nevedet bámulandja a világ, aztán ide jössz majd te is. La illah, il Allah! Az Isten hatalmas. Mások aranyból készitik oltárát, én a legnagyobb emberek sirköveiből épitek neki azt. Légy nagy ember . . .

. . . .

* * *

A hír- és gazdagságkereső ifjú visszajött elhagyott honába s most egy félreeső egyszerű faluban mint közönséges földmívelő éli egyhangú napjait.

(Iródott az 50-es években.)

AZ UTOLSÓ BUDAI BASA.

(Történeti elbeszélés.)

Vedd fontolóra, magyar nemzet, e történetet, mit előtted most leirok.

Sokat vétettél önmagad ellen, sokat bünhődtél önmagad miatt.

Kerested a veszedelmet és megtaláltad; elhajítottad magadtól a jó szerencsét és nem találtad meg többet.

Terhedre volt a nagy hatalom, a mit Mátyás király hagyott rád, alig vártad, hogy azt apró darabokra feloszthasd; sok embernek jusson belőle, senkié se legyen.

Mikor végveszedelmedre esküdt ellenség jött határodra, akkor belháborút csináltál magadnak, abban vérzettél el.

Mikor eljött rád a válság napja, nem voltál rá készen; álmodból riaszta fel a jajszó. Egy hatalmas nemzet, mint t, egy maroknyi haddal jelent meg felkészült ellensége előtt; az ott elveszett, elhullott. Dicsőség legyen szomorú sírjaikon! A kik túlélték őket, irígyelhették tőlük a halál nyugodalmát.

A szabad magyar barbár parancsszónak tanult engedelmeskedni; adott harácsot számlálatlan pénzben, csókolta kezét-lábát nagy urak szolgáinak, nagyságos úrnak hivta, a ki ráütött.

Várait látta egyenkint ellenség kezére jutni, látta megjelenni tornyain a félholdakat, tanult törökül, tatárul, hogy megértsék, ha panaszolnia kell.

Szép nagy országát elosztották két darabra; egyik tar-

tozott a római birodalomhoz, másik ozmán tartomány volt, a szép ősi czimer, a négy ezüst folyóval kétfelé vala repesztve: egyik folyó ide szakadt, a másik amoda; a magyarnak csak a köztük levő véres mező maradt.

Erős, hatalmas ellenség tette nyakára vaslábát, a kiket ő megragad, három kézzel ragadja meg! (értve európai, ázsiai és afrikai hadait). És minden egyes keze erősebb volt, mintsem kiszabadíthassa belőle magát egy lánczra fűzött rab.

És ime a háromkezű óriás most kórágyon fekszik: beteg embert csináltak belőle az idők, végtagjait bántják gonosz gyuladások, egy-egy gyógyíthatlan részt el-elvágnak belőle bölcs orvosai, s tanácsot tartanak élete fölött s vitatkoznak — hátralevő napjainak számán.

Te pedig, magyar nemzet, élsz, és lélekben, gondolatban egészebb vagy, mint valaha voltál.

Haladsz csendesen, de biztos nyomon; — megszüntél önmagadat gyűlölni s ez nagy nyereség; — tanultál hódítani erősebb fegyverekkel, mint vas és tűz; — még azok is, a kik szeretni nem akarnak, tudnak becsülni.

Emeld fel szivedet.

Multad volt olyan, a milyet megérdemeltél, s jövendőd lesz olyan, a milyet megérdemelsz.

Nézz bele a történetnek e lapjaiba s gondold meg azután: mi voltál? mi vagy? s mi légy?

* * *

Ezerhatszáznyolczvanöt tavaszán épen száznegyvennégy éve volt annak, hogy Magyarhon fővárosát, Budát, Szulejman császár elfoglalta. Azóta hat ostromot kiállt, nyolczvan ozmán helytartó nevével ismerkedett meg s azon dicsőségben részesült, hogy a török történetirók által az ozmán birodalom városai között rang szerint tizediknek irassék. (Három első volt a három szultáni székhely, Sztambul, Drinápoly és Brussa, azután a három szent város, Mekka, Medina és Jeruzsálem, azután Kairó,

a hasonlíthatlan; majd Damaskus, a paradicsomként illatozó; Bagdad, az üdv házája; ez után következett Buda: az izlam védbástyája Európában, az ozmán birodalom zárja és kulcsa).

A város külső alakja is inkább azt mutatja, hogy ez a török birodalom végvára, mint azt, hogy Magyarország egykori fővárosa.

Az ötfelé osztott város részeit kősánczok és védpalánkok különzik el egymástól, a zsidóváros szűk, szemetes utczái közt emelkedik a török mecset, hosszú fehér minaretjével, a Dunaparton áll egy tömör ágyustorony, melyből falazott sikátor visz fel a felvárosba; a Mária-templom nyolczszögű tornyán kívül még hat mecset tornya tükrözi magát vissza a Dunában, s a vársánczok apró tornyain mind aranyos félholdak ragyognak. A várszögleti köröndd (rondella) terét egy vastag épület foglalja el, sárgára festett réztetővel, ez a hadiszertár, pinczéiben a lőporkészlettel.

Mátyás király palotája még áll, de a hatszori ostrom s a török helytartók restsége miatt az is omladozik már. Itt csak a külső bástyákra van gond. Az ős épület falai azon módon vannak, a hogy az ágyúgolyók beléjük ütődtek: némely kapu félig el van már borítva a koronkint legördült omladványtól, a domborművek megcsonkítva, néhol pusztára leverve, a nagylevelű falfüvek közt látszik még néhol a dicsőséges czimer: a gyűrűs holló; fölötte ott lengnek a basák lófarkas zászlói.

Az első bejáratnál valamelyik a sok helytartó közül pompás tornáczot kezdett építtetni keleti izlés szerint, a kit aztán időközben lefejeztek s a megkezdett mű félbenmaradt, az ajtók és ablakok veres márvány rámái még csak össze sincsenek a falakkal róva; úgy járnak rajtuk keresztül.

A legdicsőbb király pompás elfogadási terme most a csauszok őrszobájául szolgál; a szép fresko-festmények, mik a fő erények alakjait ábrázolák: a bölcseség, mérsék-

let, bátorság, hit, remény és erő jelképei, azokba most szegek vannak verve, mikre a török katonák aggatják tarisznyáikat és burnusaikat. Valamelyik ablak párkányára e név van késsel felkarczolva: Izabella regina, a rajta ülő ozmanok papucsai nem koptatták még le egészen.

Az innen nyiló terem a legnagyobb a várban, hossza 44, szélessége 18 lépés: az volt hajdan a trónterem. A padmalyra az égi állatkör jelképei vannak festve, a háttérben a négy oszlopon nyugvó boltozatos mélyedés, mely alatt a trón állt egykor.

E trónmélyedés kerek boltozatán van ultramarinnal festve az égbolt, ezüst csillagaival abban az állásban, melyben volt Mátyás király születése órájában; körüle e latin sorok irva:

> «Aspice MatHIAE micuit quo tempore REGIS,
> Natalis Coeli, qualis utroque fuit.»

Az átelleni mélyedés boltozatán hasonló égrajz más csillagállással; ez Ulászló trónraléptének óráját jelezi. Mind a kettőt belepte már a füst (itt sokat dohányoznak); alig látszik ki az eredeti szín, az apró csillagocskákon s a mythologiai alakokon keresztül-kasul vannak irva a koránból vett mondatok, arab betűkkel, pirosan vagy aranyozva, miket a basák festettek oda.

Ez a terem a budai vezér nappali pipázó szobája; itt ül alacsony kerek divánján a délutáni meleg órákban két vendégével, az egyik Ihánzáde Mehemed, a jeruzsalemi főimám, a másik Petneházy Ferencz, fiatal kuruczvezér.

Abdurrahman, vagy mint röviditett névvel szokták hívni, Abdi basa, eredeti typusa a török fajnak; hosszukás, barna szinű arcz, hosszú fekete szakállal; nyugodt, hideg tekintetü szemek; szenvedélytelen sas tekintet. Az imám, a dervisek egyszerű szőrköntösében, a II. Szulejman által annyira üldözött török mystikus költők egyike, arcza csupa ráncz, szemei mélyen beesve összenőtt szemöldei alatt, szakálla göndör, fehér, melynek havát itt-amott

egy-egy fényes fekete szál zavarja még meg. A kurucz-vezér könnyelmű, délczeg fiatal arcz és alak; Tököli után divatozott rövid nyírott bajuszszal, mely barnapiros arczához olyan jól illik; gesztenyeszín hajfürtei homlokon és két oldalt hármas üstökbe csavarintva, a hogy a kuruczok akkoriban viselték — az allonge parókák daczára, miket gonosz betegség hozott magával divatul Francziaországból, a megkopaszitott fejek takarójául.

Ez a három férfi sajátságos mulatsággal van elfoglalva. A kerevet előtti szőnyegen áll egy nagy üveggömb, valami fehér nedvvel megtöltve. A gömbnek felül kis szűk nyilása van. Az imám térdelve áll a gömb előtt s egy kezében tartott phiolából koronkint valami sárga, sűrű, nyúlós nedvet csöppent az üveggömb nedve közé; a csepp egyszerre zöld színt kap, aztán mentől jobban üllepszik a gömb feneke felé, annál több színt vált, átmegy a kékbe, sötét-lilaszínbe, míg végre a feneket érve, egészen pirossá válik s mint valami veres felhő marad ott libegve s e közben mindenféle tüneményes alakzatokra oszlik szét, majd gomolygó füstfelhőket képez, mikből soktornyu városok emelkednek ki, majd zavargó atomokba zilad szét, mintha bomló hadseregek ütköznének meg egymással, s a kuszált chaoszból apró vörös gömböcskék hullanak gyorsabban alá: tán idő előtt elhullottak fejei? Majd meg szép zöld ligeteket képez, sötétzöld erdőket, hajló pálmafákkal; keleti síkságot, tarka sátorokkal, mint egy valóságos tábor. E tüneményes jelenetekből aztán jóslatokat mondanak az azokhoz értők. II. Szulejmán szultánnak is ez volt legkedvesebb foglalkozása; de a mióta Szilihdár aga lett a szeralyi kegyencz, ki vannak tiltva a kabbalisták a szeralyból, mind a kik jóslatokat mondanak. Pedig ezen az úton sok igazat meg lehetett mondani a szultánnak; hanem az utóbbi évek óta jobb volt neki nem tudni, mit hozhat a jövendő?

Petneházy először vett részt e mysteriumokban. Mint református és akadémiákon utazott ember, nem tartotta

az egészet egyébnek mulatságos vegykémleti tréfánál, s ezt a meggyőződést nem is igen iparkodott titokban tartani. Neki sok szabad volt, mert vitéz kurucz létére szerették a török urak; sőt tán Abdi basa még azt is feltette róla, hogy egykor vejévé teheti. A fiatal ember nagyon szerelmes volt Abdi basa egyetlen leányába, Tellibe; a basa tudta ezt és nem bánta nagyon: vitéz és eszes ember előtt fényes út van nyitva.

Ihánzáde jósló figyelemmel nézte az üveggömb nedvében terjengő bűvészi alakulásokat s beszélt belőlük Abdi basának egész komolysággal.

— Látod ezt a sárga kört, Abdi? ez itt Buda várának a sáncza; köröskörül kék reczés felhők tódulnak feléje minden oldalról; ezek a keresztyének seregei. Ostromra jőnek.

— De a sárga körön nem bírnak keresztültörni.

— Hétszer visszaveretnek! de most nézz oda, egy vörös vonal támad, mint egy hosszú kigyó a kék felhő között; az behatol a sárga körbe.

— De a feje ott szakad, s maga visszazsugorodik.

— Most ismét egyesül a fejével s keresztültör, az egész kör lángvörössé válik: a gyöngyök mind lefelé szállnak, felfelé egy sem. Meglátod Abdi, hogy az idén elveszited Buda várát és nem menekül meg belőle senki, s te fogsz lenni az utolsó basa Budán.

Abdi basának egy vonása sem rándult meg e szóra.

— De el fogok esni vitézül?

Ihánzáde összevont szemölddel nézett az üveggömbbe:

— Az a czikázó csillag, mely legtovább ellenkezik a vörös felhő gomolyagában, te vagy. Lassan mulik el; azután egy világos kék csepp hull sebesen a fenekére; az te voltál. — Abdi fejével bólintott csendesen: helyeselte a magyarázatot.

Petneházynak nagyon mosolyoghatnék volt azon, hogy két komoly, tekintélyes állásu férfiú ilyen gyermekjáték felől olyan komolyan beszél. Megszólítá Ihánzádét:

— Hát én hol vagyok ott, imám? nézz utánam, ha megtalálsz.

A dervis száraz, reszketeg ujával odamutatott az üvegre.

— Te vagy ott annak a vörös kigyónak a feje: első fogsz lenni, a ki a budai sánczokra mászik s a magyar zászlót kitűzi rájuk.

Ekkor a kigyónak a feje másodszor is elszakadt s czikázva hullt alá a bűv-csoportozatból. Ihánzáde hirtelen megrázta az üveggömböt, arra egy szürkés köd lepte el az egészet, melyben nem látszott meg többé semmi alakzat.

— Ha Allah úgy rendelte, legyen úgy, szólt Abdi megindulás nélkül.

— Úgy fog lenni, monda rá Ihánzáde s azzal felvette az üveggömböt, köpenye alá rejté s a papucsait előkeresve a kerevet mögül, eltávozott.

Petneházy nem állhatta meg, hogy nagyot ne nevessen, mikor egyedül maradt Abdival.

— Mehemed apó egy kissé eszelős.

— Az eszelősökön Isten lelke van, fiam, felelt rá Abdi; azokban idegen szellem lakik, a kit nem jó megcsúfolni.

— Tán csak nem hiszed, a miket itt jósolt?

Abdi sokára felelt rá valamit.

— Valóban, Érsekujvár elvesztét is megjövendölé és a Bécs alatti vereséget; megjósolta egy évvel előbb Ibrahim szultán trónról leestét. Sztambulban, a hol az emberek napfényben fürdenek, rémül tőle minden főúr; azért is kellett neki onnan eljönni ide és Budát nem szabad elhagynia.

— De ha te mindent elhiszesz, a mit ez mondott, akkor azt kell tenned, hogy engemet rögtön lefejeztess, mint a ki szerinte első lennék Budavár falain.

Abdi basa nyugodt arczczal viszonzá reá:

— Isten kezét senki se előzze meg. Ha te lészsz az első, te lészsz; ha más lesz, más lesz; azért a mi meg van írva, ki nem lesz törülve.

— De ha most engem lánczra veretnél, ugy-e bár, nem lenne semmi Mehemed jóslatából?

— Beteljesülne az mégis. Én pedig egy hajad szálát sem görbíttetem meg, hanem olylyá tartalak, mint édes fiamat, a kire rábízom a fejem őrzését, mikor alszom.

Petneházy forrón szorítá meg az eléje nyujtott kezet s föltette magában, hogy rögtön utána megy a dervisnek; számon kérendő tőle, honnan veszi e képtelen jóslatokat, a mik olyan messze vannak a teljesülés lehetőségétől, mint az ég a földtől.

Petneházynak nem volt tovább maradása Abdi basánál; nyugtalan, izgékony kedélye sietteté Ihánzáde felkeresésére, kinek a Szent-György téren levő templomban volt lakása; ez a szép, márványkővel kirakott templom egy része ugyanis török mecsetté volt alakítva, másik része pedig elfalaztatván, fegyvertárnak használtatott; a sekrestyében volt az imám lakása.

Petneházy sokszor ment már e templom udvarán és hosszú folyosóin keresztül, de soha sem tetszett neki oly felötlőnek, hogy a fülkékbe faragott martyroknak le vannak verve a fejeik. A bolond török még az arkangyal lábai alatt heverő sárkánynak is letördelte a fejét, mintha az is valami szent állatjuk volna a keresztyéneknek. Petneházynak máskor nem jutott eszébe, hogy felsóhajtson, mikor az eléktelenített bolthajtások alatt végigment.

Az imám nem volt szállásán, hanem a csausz, ki a fegyvertárra őrködött, mondá Petneházynak, hogy előre meghagyta neki, ha majd a fiatal keresztyén bég jőni fog és kérdezősködik utána, küldjék hozzá a könyvtárba.

Tehát már azt is előre tudta, hogy Petneházy őt keresni fogja.

A kurucz hadnagy ment utána a könyvtárba.

Mátyás király világhírű könyvtára volt az: egykor a palota főtermében, melyet faragott tornáczokon kellett körüljárni; fehér eres kék márványból voltak a falai; karzatait aranyozott oroszlánok emelték; hanem abban a

teremben nem maradhattak a könyvek; egyrészt azért, mivel minden jövő-menő követ, tolmács és alkalmatlankodó idegen folyvást lopta a javát; a kurd őrök egy pár ezüst pénzért a legbecsesebb kéziratokat el engedték czepelni; de nagyobb baja volt a könyvtárnak az, hogy a mint egy ágyugolyó valaha a réztetőt behorpasztotta, azon lassankint keresztül ázott a padmalja s a könyvekre csorgott az eső, úgy, hogy mire észrevették, csupa penész és gomba volt valamennyi. Akkor aztán, hogy a maradékot megmentsék, kiszedték szép fehérre festett, aranyozott szekrényeikből, lehordták az alatta levő pinczébe, ott halomra hányták s ha jöttek kiváncsi német tudósok megnézni Mátyás király könyvtárát, oda vezették le őket; a kik is aztán örültek, hogy mentől hamarább kiszabadulhattak onnan. Néha pecsétet is ütöttek az ajtóra, mikor valami babonás várparancsnok elhitette magával, hogy abban lakik a keresztyének minden bölcsesége, a mihez, ha egyszer hozzáférhetnek, megint visszafoglalják Budavárát.

Mikor Ihánzádét a mysticusok üldözése napjaiban Budára száműzték, az lőn rábízva, hogy szedje rendbe Mátyás király könyvtárát, s a mi Törökországot érdeklő iratokra talál, azokat válogassa külön s küldje fel Sztambulba. Azt hitték, hogy e munkába majd belehal. Azonban már akkor a negyvenezer kötetből álló könyvtár alig állt négyszáz foliansból, az imám régen elvégezte a reábizott munkát s sürgette hazabocsátását; azonban otthon szintoly régen el volt felőle határozva, hogy soha se lássa meg többé az «édes vizek palotáit».

Petneházyt egy őrt álló jancsár bebocsátá a vasajtón, mely a pincze bejáratát őrzé, s onnan harmincz lépcsőn levezeté egy alacsony bolthajtásos terembe, melynek dohos szagát dohányfüsttel iparkodott elverni a benne dolgozó imám.

A félablak nem adott annyi világot kivülről, hogy a mécset nélkülözni lehetett volna; nappal is ott égett az

Ihánzáde asztalán, ki az ifjú kuruczot látta jönni, s megkínálta, hogy üljön le kerevetére, meghagyva a jancsárnak, hogy a míg együtt vannak, senkit se bocsásson be hozzájuk.

Mikor egyedül maradtak, Petneházy szemrehányásokat kezde tenni az imámnak.

— Tudod-e azt kedves barátom, hogy te engemet a mai hókuszpókuszoddal a legbolondabb galibába hoztál? Én nem hiszem a jóslatodat, te magad sem hiszed; de hitelt ad neki Abdi; s ha most ő nem szeretne engemet annyira személyesen, könnyen megérhetném tőle azt a tréfát, hogy a fejemet a tenyerembe téteti.

Az imám keserű gúnynyal tekinte a könnyűvérű ifjura.

— S bizonyos vagy-e a felől, hogy Abdi basa azért, a miért olyan nagyon szeret, egy este nem adja ki a parancsot, hogy másnap reggelre lemessék a fejedet, ha eszébe jut tőled félni? Oh én sokkal kedvesebb fejeket is láttam már a földön végig gördülni, a miknek homlokát az előtt egy órával a szultánok csókolták.

— No annyival inkább veszedelmes helyzetbe hoztál bolondos jóslatoddal. Én itt most a miatt szüntelen az életemmel játszom.

— Nem fogsz vele játszani, ne félj.

— Hogyan nem?

— Mert el fogsz szökni Budáról három nap alatt, s nem jösz vissza másképen, mint a hogy mondám: «fegyverrel a bástyarésen».

— Hogy én három nap alatt elhagyom Budát? Azt nem éred meg, jó imám. Először is már egyszer kurucz vagyok s hozzátok vagyok kötve, itt kell győznöm, innen várok minden jót szegény népemre; — másodszor meg — szerelmes vagyok az őrülésig.

— A mi a csillagokban van írva! — szólt Ihánzáde ihletett arczczal.

— Ne állj nekem elő csillagokkal, imám; én kálvinista vagyok: a mit hiszek, azt erősen hiszem, hanem azután

erős dolog is velem valamit elhitetni. Előttem az auspiciumok, constellatiok, horoskop felállítása, szellemidézés mind szemfényvesztő mesterség; jó megcsalni vele a köznépet meg a nagyurakat, de felvilágosodott ember arra nem ad semmit. Én pedig, tudd meg, hogy Wittenbergában jártam akadémiákon; azért én bizony a török jövendöléseiteket sem hiszem, akár az abadir mondta is azokat neked, akár a takimi vekai-ból olvastad, akár elhagytad magad temettetni félholtan s ismét felásatni, hogy azalatt a más világon a prófétával beszélj. A jövendőkbe nem láthat be emberi lélek, mert az a teremtő titka.

Ihánzáde figyelmesen hallgatá a fiatal protestáns szavait s néha helyeslőleg inte rá fejével.

— Igazad van, fiam. Az abadir, a magától iró nád, a takimi vekai: mind szemfényvesztés, a csillagokban nincsen semmi irva; az eltemetett dervis álomitalt vesz be, attól lesz tetszhalott; a kettős látás nem egyéb, mint két embernek összebeszélése, hogy ha a kérdező mondatát ez vagy amaz igével végzi, amannak mit kell rá felelni; mikor a pergamentre hintett fekete porzó a kérdező szavára egyszerre elkezd betűkké alakulni, s feleletté válik, az nem egyéb, mint vaspor, mit egy rejtett mágneshegy a pergamen alatt járva, emberi akarat után alakít.

— Tehát csak játék.

— És még sem játék; a meztelen igazmondás olyan utálatos alak, a mit meghajigálnak sárral, de ha beburkolják a jóslatok titkos fénykörébe, bejárata van a császárok és padisák palotáiba is. Mikor a becsületes emberek, az igaz férfiak, mindnyájan száműzettek a szerályból, vagy az eunuchok parancsára éjszaka megfojtattak, hogy a nagyoknak, a hatalmasoknak ne legyen többé a ki igazat mondjon, a ki a szultán kezét megfogja, midőn az saját országai vesztére felemeli, akkor nem volt más eszköze az igazságnak, hogy szavát hallassa, mint a hazugság palástját venni fel magára. Ki mondhatta volna meg Ibrahim szultánnak, hogy mik történnek egész országában? a

ki szerálya belsejében, nyusztprémmel kivert szobákban ezerötszáz rabnő énekétől, bortól és ámbra-füsttől ittasan hevert, s mikor kiment a városba, az utczákon embernek nem volt szabad látszani sehol. De a Mehlewi mégis odaveté magát lova lábaihoz s beszélt hozzá; és nem bántották, mert őrült. S ha a két Khaszéki szultána közül valamelyik, tán a Szadzsabaghli (a felkötött hajú), vagy a kegyencz rabnők, a Shekerpara, vagy a Shekerbuli (czukorfalat, czukorlabda) unták magukat s játékul, mulatságból bebocsáták a vén dervist, ki az abadirból rejtélyes jóslatokat tud nekik mondani, akkor a szultán is odajött, ő is mondatott magának jövendőt. S a szemfényvesztő olyankor nem saját hasznáért beszélt, hanem a közromlás miatt. Ez úton sok veszély elhárult az ozmán birodalom felül; sok rossz ember végit értè; a jósok, a verseket író bohóczok sok kegyenczet megbuktattak, kiknek a divántanács minden gyűlölete még csak fejfájást sem okozott. A szultán egykori kegyencze, a szilihdár aga, végre meg akará törni e rejtélyes befolyást, mely egyedül volt rá nézve veszedelmes. A költőket, kiknek csípős verseit a szerályban oly örömest olvasák, száműzeté Sztambulból; a jósokat a Jedikulába vettette; a kitünőbbeket megfojtatá s a rabnőknek nem volt szabad többé a jóslatokkal foglalkozni.A szultánnak azt mondták, hogy ez csak játék, mely hozzá nem illik, mert csak gyermekeknek és tudatlanoknak való. A siketlelkű bohóczok felvilágosodásról beszéltek a bölcsek ellenében. Mi elmentünk számüzetésünk helyeire; a kegyenczek nem hallják jóslatainkat többé. De hallják, a mi azoknál rettenetesebb: a jóslatok beteljesültét! Elveszett Érsekujvár, elveszett Esztergom; mit mi Dsigerdilennek neveztünk, keresztyének szivét átjárónak, az most ránk nézve lett dsigerdilen; elvették tőlünk Váczot; tavaly megostromolták Budát s a basa a védvívásban lelte halálát. Ezt meghallják Sztambulban is, s valahányszor egy ilyen rémhírt hallanak, utána mondják: ezt megjósolá Ihánzáde Mehemed! s mindannyiszor egy

kegyencznek a feje aláhull, mindaddig, míg egy van, a ki Ihánzáde és a padisah szive között áll.

— Ebből annyi kiderül, hogy a jövendőmondás nálatok szép és üdvös intézmény, de még az nem, hogy igaz dolog-e s legkevésbé az, hogy minek keversz te engemet bele, mikor én nem vagyok a szultánodnak se kegyencze, se fővezére.

Ihánzáde hagyta beszélni a tüzeskedő ifjut, nem vágott szavaiba.

— Édes fiam, ha az ember csak azt tudná, a mit szemeivel lát, akkor a kutyánál valamivel alávalóbb állat volna, mert az megérzi a földrengést előre és elfut világgá. Az embernek ilyen ösztöne nincs, de van helyette esze. A ki ötven évig a magas kapu udvarában élt, ki tolmács volt sok ideig a divánnál, s Európa minden hatalmasságánál levő főurakkal, tudósokkal ismeretséget kötött, a ki tudja, hol és mi végre, ki ellen és mi mellett kötnek szövetséget: annál sem hazugság, sem csudatétel, ha évekkel előre biztosan meg tudja mondani, minő országos változások fognak történni a világon? Nem kell álomlátás hozzá, hogy tudjam, mi történik Sztambulban és Edrenében. A szultán történetirója Abdi, nem jegyzé-e fel naprólnapra azon eseményeket, a miknek kimaradhatlan gyermeke a jövendő? Ha egy terhes nőt látsz, nem megtudod-e jósolni, hogy gyermeket fog szülni, s ha apja szerecsen volt, nem megmondhatód-e előre, hogy gyermeke mulát lesz? Ilyen terhes anya az idő és a születendő jövőnek épen ilyen fekete apja van. Az ozmán birodalom belől régóta rohad már és ellene régóta szilárdul össze egy ellenséges hatalom a világ minden keresztyéneiből; izrőlízre fogják rólunk letépni a hatalom karjait, miket dicsőbb elődök növesztének a törzsre. De ez javunkra válik. A szerencse, a gazdagság, a fényűzés elpuhitott bennünket; mindenki csak saját gyönyörűségére gondol; kell, hogy nagy csapások érjenek, hogy saját kapuinkon dörömböljön az ellenség vaskeze: hogy felébredjünk az

átkozott álomból, melybe a kéj, a mámor sülyeszte mindenkit; mert míg egy kéjpalota van az édesvizek mellett, addig nincs gyógyulás az ozmanlik számára; de majd ha a padisah ismét rászorul arra, hogy azon a tevebőrön üljön, melyen Omár khán aludt a pusztában, akkor ismét új nap fog sütni Törökországra.

Az öreg dervis egészen tűzbe jött e szavakra; épen ilyen szavakért húzták karóba azelőtt egy héttel Mohamed Lárit a Valideh khan előtti téren. A szultán lóhátról nézte a kivégzést s hallotta, mit beszélt hozzá a rajongó.

— Édes fiam, folytatá az imám, Bécs felszabadulása óta nekünk nincs maradásunk Magyarországon többé. A háromkezü birodalom most nem három karral támad, hanem három karral védi magát. A karok még erősek, de a fő, de a szív rossz, erőtlen. A hadsereg virága nem harczol, hanem Sztambulban lázong; vezéreket, ulemákat emelget és buktat: ki hogy fizet. A főpapok versenyeznek a basákkal a fényűzésben, a rabnőkkel való mulatásban, a nép zsarolásában; — maga a mufti, sheik Vani, megy rossz példával elő. Egyszer, midőn arról prédikált a népnek, hogy a korán szerint kárhozatba jutnak azok, a kik igazságtalanul szerzett vagyonból rabnőket, nyalánkságokat vesznek, megkérdém tőle: hát te magad nem igazságtalanul szerzett vagyonból vásárolsz-e? Nevetve felelt rá a mufti: az nem úgy van; én ha rabnőt vásárlok, hitelbe veszem; tehát azzal a pénzzel még tartozom, a min vettem, csak később szerzem azt meg; tehát az irás szavai ellen semmikép sem vétek. Hát maga a szultán, a birodalom feje? egy olyan fő, melyben nincs gondolat. Egész életét vadászatban tölti; egész hadseregek indulnak ki vele dámvadakat, medvéket hajtani, s estenden Abdinak azt kell jegyezni, hány vadkant és szarvast ejtett el a szultán saját kezével? Ez üres, lélektelen hajhát félbeszakítja néha egy ünnepély, mindenféle oktalan alkalomra; például: ha a Validehnek egy tulipánja kinyílt, ezt meg kell ünnepelni egész Sztambulnak. Ilyen eseményekből áll most az ozmán bi-

rodalom története, mit Abdi az utókor számára megír. Nyujtsd mosdótálamat, Abdi! a szultán megmossa kezét szappannal. Ird fel a történetkönyvbe, hogy én megmostam kezemet szappannal. Ilyen nagy dolgok vannak ez évben fölírva Törökország történetében. Egy napon kérdezé a szultán Abdit: mi van ma beirva a naplóba? Valóban, szólt a történetiró, mai nap semmi sem történt. Erre Mohammed felkapott egy dsiridet s hozzáhajítá, hogy a dsirid hegye végighasította Abdi vállát. No már most van mit beirnod a naplóba: történt valami. És ugyanazon napon történt az, hogy az ozmán hadat kétszer megverték, tengeren és szárazon.

Petneházy gondolá magában: ez ugyancsak malecontentus egy vén török, aligha valami ivadéka magyar nem volt.

— Hanem hát lásd, kegyes imám, én nekem semmi bajom a te bajoddal, nekem a szultánod nem szultánom, én nem akarok Sztambulban divántanácsnok lenni, sem szandsák-főnök a tartományokban; én nem verekszem Törökország jóvoltáért, hanem harczolok a magam hazájáért, s minthogy ti is épen az ellen harczoltok, a ki ellen én, így találkozunk egymás oldala mellett, de sohasem egymással szemközt. A basák, kik fegyverszövetségeseink, nem kedves emberek: de legalább őszinték a gorombaságig; a mit meg lehet fogni, azt elveszik, de a láthatatlanokhoz nem nyulnak; s azért, a mit hiszek, vagy nem hiszek, nem visznek gályákra.

Ihánzáde e szókra felállt vánkosáról, és egy vasládát felnyitva, abban egy csomó penészes iratot mutatott Petneházynak.

— Itt vannak Mátyás királytok s a budai kormányzó basák irattárának legtitkosabb okmányai. Olyan levelek, a mikről, ha kibeszéled, hogy szemeiddel egy pillantást vetettél beléjük, az elég lesz arra, hogy a magad fejét és az enyémet elveszítsd; de meg kell látnod őket, hogy megtudd, mit jelent rátok magyarokra nézve a basákkal való

szövetség. Im itt ez összekötött könyvben vannak foglalva a Mátyás király és Dsem herczeg közötti alkudozások. Ez volt az alkalom, hogy a magyar a török nemzettel egy kalap alá kerüljön, mint van egy részben most. A boritékra Mátyás kezével látod felirva e sorokat (minő erőteljes vonások!): «A ki ellenségével szövetkezik, saját testébe veri a kést». Emitt vannak Kara Mustafa levelezései egy római birodalombeli nagy államférfiuval; csak az aláhúzott vörös sorokat lásd, a mik ezen kezdődnek: «Legyen a magyar a czethal gyomrában, de egy helyen: s nem fogja semmi megemészthetni; de oszszátok kétfelé s tegyétek két külön paradicsomba, és el fog veszni!»

Sok volt ott még megirva, mik új dolgok voltak az avatlanok előtt, de miket Petneházy csak vállvonva hallgatott.

— Mind tudom én ezeket, Mehemed; én sohasem reméltem semmi jót a török barátságból, de tudod, van egy elv, a mi néha dühödt ellenfeleket is egy sátor alá hoz; ezt így hívják, hogy «idem nolle» (ugyanazt nem akarni). Ez tart bennünket itt; ha az betölt, akkor következik a határozottabb jelszó. Akkor különválunk, de addig maradunk. Látod, nem vagyok kevésbbé őszinte, mint te vagy. Titkaimat mondom ki, a mikre nagyon jó ez az ölnyi vastag boltozat itt.

— És ha ezeket a titkokat már tudnák az ozmán főurak is? ha jól tudnák azt, hogy a magyar nem harczol a római császár seregében levő magyarok ellen, sem azok ő ellene; hogy a magyar segédcsapatok, a honnan csak lehet, elkésnek a csatából, miben a török fogyasztja magát! . . .

— Azt mondanók rá: nem igaz, fényes példák igazolják az ellenkezőt s helyén maradna mindenki.

— Egy bizonyos napig.

— Az itéletnapig.

— Azt mondtad, hogy őszinte vagy; azt mondtad, hogy kálvinista vagy; egyik sem vagy! van egy jel, melyre mindnyájan meg fogtok futamodni a török táborból. Mi-

dőn vezérték, a mindnyájatoknál eszesebb és merészebb Tököli, utoljára hadnagyait összehívá, nem azzal vált-e el tőletek: «a török holdja fogyóban van, félő, hogy veszteségeinek okát bennünk találandja, én közéjük megyek bűnbak gyanánt, de ti vigyázzatok arra, ha hirét halljátok, hogy engemet valahol elfogtak: akkor mindenkinek ott jobb, a hol a bőre nem ázik». Nem ezt mondta-e Tököli?

Petneházy bámulva intett fejével igent. Valóban így volt.

— No tehát, tudd meg, hogy Tökölit négy nap előtt elfogatá a nagyváradi basa s fogva küldé Istambulba, te pedig el fogsz szökni Budáról még ez éjjel.

Petneházy könnyű vérét nagyon megzavarta ez az utolsó hír. Szeretett volna benne kétkedni, lehetetlennek találni, hogy Tököli Imrét, kit maga a szultán tett királylyá, magyarok fejedelmévé, most egy török szeraszkier elfogja és lánczokba veresse; azonban jól tudá, hogy Ihánzáde a szüntelen kóborló mehlevi dervisek útján mindenről, a mi a török birodalom határai között történik, jól szokott értesülve lenni, és utoljára — a török rendszer mellett ez sem volt lehetetlen, kivált miután a szeraszkier Sátán Ibrahim s a nagyvezér Fekete Ibrahim Tökölit személyesen, a magyarokat pedig általában gyűlölték.

Azonban, hogy e felől bizonyosabbá legyen, visszament Abdihoz, kire félórát várakoznia kellett, míg a fürdőből kijő; azalatt szóbeszédbe elegyedett az előszobában ácsorgó csausz tisztekkel, s szóba hozta, ha nem kapott-e a basa Nagyváradról valami izenetet? Azok közül egyik azt felelte, hogy onnan nem, hanem Egerből. Rossz kedve volt-e, vagy jó az izenetvétel után? Bizony nagyon rossz.

A kijövő basa azonban most is szokott atyai nyájasságával fogadá Petneházyt, mint szokták szives atyák fogadni leányuk bevallott szerelmesét, a kiben ők is meg vannak nyugodva. Behívta magához alvószobájába és szokás szerint kávét s pipát adott neki.

Petneházy többször megkísérté, hogy Tökölire vigye a beszédet, de a vén török vezérből e tárgy felől nem lehete

választ kicsalni. Úgy tett, mintha ő tudna erről legkevesebbet s segített ő is találgatni ifjú vendégének.

Egyszer aztán azt kérdé tőle Petneházy: «Mi hír Egerből?»

Erre a kérdésre ránczba vonult a basa homloka, látszott rajta, hogy ez a kérdés boszantja.

— Bizony fiam, Egerből rossz hír jött. Ismerted a kassai kuruczparancsnokot, Petróczyt?

Ez Petneházynak testi-lelki barátja volt; azonban a török légkör annyira hatott már az ifju lelkére, hogy jónak látta, némelykor nem tudni azt, a mit tud.

— Nem ismerem, felelé közönyösen.

A basa gyanúsan nézett szemei közé; kávéját megkavargatá, egyet szürcsölt belőle fogain át, s hosszú vártatva kimondá:

— Ez a hitszegő kutya átadta Kassát a római császárnak.

Petneházyt ez a hír nagyon megrendíté; alig birta elrejteni fölindulását; hogy Petróczy, az elégületlenek legszívósbika, feladja a rábízott Kassát, felső Magyarhon kulcsvárát, a protestáns felek első védbástyáját: ez több mint árulás, ez árultatás! Most már bizonyos, hogy Tököli el van fogva, hogy a török porta a magyarokat a milyen magasra felemelte, olyan magasról ejtette le.

Petneházynak minden csepp eszére szüksége volt, hogy megzavarodását eltitkolja; most már ugyancsak örült rajta, hogy eltagadta Petróczyvali barátságát. Ő is elkezdte azt hűtelennek szidni a basa előtt. «Mit fog majd erre Tököli mondani?»

A basa megveregeté fiatal vendége vállát bizalmasan s azt felelé rá:

— Ezt majd megkérdheted tőle nemsokára magad.

Petneházynak erre a válaszra olyasmi jutott eszébe, mintha Tököli ezóta már a magas mennyekben lehetne s rövid nap alatt neki is utána kellene menni. Mégis több magyarázatot akart hallani.

— Hogyan gondolod ezt, Abdurrahman?

— Úgy, hogy Tököli ezóta Sztambulban van és rövid időn téged is oda foglak küldeni.

— (Értem, a fejemet. Gondolá erre magában a kuruczvezér.)

Késő este volt, midőn Petneházy odahagyta Abdi basát. Nyugtalansága nem engedte szállására menni, mintha érezné, hogy ott legkönnyebben rátalál minden veszedelem. — Egy hosszú mellvédes sáncz vezetett végig a vár keleti oldalán, melynek egyik végét a hajdani királyi vadaskert zárta el; a kuruczvezér ide jött ki fejét szellőztetni.

Innen a Dunára és a rákosi rónára lehete látni, jobbról a Csepel-sziget, balról a Margit-sziget, átellenben a gödöllői halmok adtak nyugvópontokat; Petneházy azt hányta-vetette magában, vajjon a Csepel-szigeten át, vagy a dunai molnárok segélyével Ó-Buda felől lehetne-e biztosabban menekülni Hatvan felé. A dunántuli rész felé nem tanácsos, mert még ott tele van kóbor török hadakkal minden vármegye s a palotai és veszprémi agák portyázói hamar kézrekerítik az embert.

Csak az a kérdés, hogyan lehessen észrevétlenül eltünni a várból? Minden kapu zárva, a külső kapukon kettőzött őrszemek járnak, minden óranegyedben hallani tábori jelkiáltásaikat: «Jekhdür Allah!» (egy az Isten!) Egy kis merészség és leleményes ész azonban könnyen segít; a vadaskert ajtaja nyitva van, azon keresztül lehet menni, annak belső fala nagy fügefákkal van bevonva, azoknak a rostélyzatán fel lehet kapaszkodni a fal tetejére, a fal párkánya aztán lépcsőzetesen hanyatlik egész az alvárosi sánczig, onnan pedig csak egy jó ugrás s az ember meg van mentve.

Hogy a vadaskert ajtaja nyitva van, oh! azt Petneházy nagyon jól tudta, mert hiszen a szép Telli most ott várakozik rá; ő szokta kedvese előtt e kis ajtót nyitva hagyni, mikor mindenki aluszik a várban. Hanem ezúttal nem volt szándéka Petneházynak a szép Telli ragyogó szemeiben vizsgálni a csillagokat, sőt inkább nagyon örült annak,

hogy az egész eget bevonta valami bárányfelhő, s az éj kezdett bizalmas sötétté válni; a mint az ismeretes ajtócskán belépett, gondja volt rá, hogy az ne nyikorogjon, azután meg szép óvatosan lappangott végig a szőlő-rácsozatós fal mellett, lépteire is vigyázva, hogy zajt ne üssön. Ha Tököli is így megérezte volna egy nappal előre a bajt, most nem ülne a Jedikulában.

Mátyás király híres vadaskertje már akkor csak névszerint volt vadaskert, őzek, vadkanok, aranyfáczánok kipusztultak abból, csak az apró fehér tengeri nyul szaporodott el, az futkosott minden lépten párosával Petneházy előtt, a kinek most nem sok gondja volt rájuk, sem pedig arra, hogy a kioszk, melyben Telli vár rá, belül mind ilyen fehér tengerinyul-prémmel van kiszőnyegezve, még az oldalai is.

Már elérte a fügefa-rácsozatot, midőn a kert belsejéből megcsendül egy ismeretes dallam, egyike azon szép török gházeleknek, miket a shirászi hölgyek olyan bűbájjal tudnak énekelni, hogy egész éjjel nem bír tőlük aludni, a ki hallja. És Telli shirászi leány volt.

Erre a dalra szétrepült minden józan gondolat Petneházy fejéből, elfeledte félelmeit, szökési tervét, Tökölit, Abdi basát, a Jedikulát és a selyemzsinórt; visszafordult, félrenyomta a süvegét és bokrokon, virágágyakon keresztül sietett a kioszk felé.

A leány meghallotta a léptek csörtetését és eléje futott, egy tövistelen sárga rózsabokor alatt találkoztak össze; azt a csókot, azt az ölelkezést ki tudná megszámlálni!

Tellinek nagy fekete szemei voltak, ezek még a sötét éjszakán át is tudnak ragyogni; picziny, gömbölyű ajkai: ezekre is rá lehet ismerni, bár milyen sötét az éj; de a miről még a kriptában is meg lehetne tudni, hogy ő az, az göndör, rövid haja volt, melynek puha selymében dúlni szerelmes újjakkal olyan gyönyör! Nem tudom, jutott-e eszébe Petneházynak e perczben a sírbolt, a hol olyan sötét van.

— Olyan sokáig várattál magadra, feddé a leány; forró ölelése bizonyítá, hogy a várakozás nehéz volt.

— Atyád tartóztatott vissza, Abdi basa.

— S te az apáért elfelejtetted a leányát. Beszéltetek háborúról, vezérek cselszövényeiről, elveszett várakról, megbukott főurakról; ezek tégedet érdekelnek nagyon, jobban mint Telli szerelme, Telli dalai, Telli csókja.

Petneházynak nehéz is volt, meg könnyű is e vádra megfelelni. Csókkal könnyű, szavakkal nehéz.

— Aggasztó hírek érkeztek atyádhoz. Magyar vezérek estek fogságba, mások átpártoltak a labanczokhoz.

— Tudom, szólt Telli, nekem is mondta ezeket atyám. Még többet is mondott, a mit neked csak holnap fog tudtul adni; a mit pedig én tőlem még ma tudsz; mit adsz érte, ha megmondom?

— Magamat.

— Azzal ne tréfálj; mert ha el találom fogadni, nagyon nehéz sorsod lesz, akkor nem lesz szabad tőlem eltávoznod soha, és akkor nem várakoztathatod Tellit magadra fél éjszakán át.

— Jól van, neked ajándékozom.

— Tudod jól, hogy csak cserélsz. Még jobban is megtudod. Atyám a délesti órákban, hogy rossz hirei jöttek, odahítt magához s azt kérdé tőlem, ha akarok-e nőd lenni? Gondolhatod mit feleltem. Elmondá, hogy a kurucz vezérekkel elégedetlen a díván, s rövid idő alatt nagy változások fognak történni, s hogy egy emberre van szükség, a kiben a magas kapu megbízhatik, a kinek vitézsége, hadvezéri ismerete bizonyos, és az senki más, mint te vagy. Szuleiman basa nagyvezér kérdést tett atyámnál, hogy kit ajánlana a magyarok közől Tököli helyére, s ő tégedet nevezett meg; két nap mulva várja vissza a kinevezési fetvát. Látod, Telli mennyire bízik benned; Telli elárulja neked, hogy három nap mulva nagy úr leendesz, a nagyúr kegye által első embere Magyarországnak; ezt Abdi basa el akarta titkolni előtted; elébb azt akarta, hogy légy férjem, attól

tartva, hogy ha magas polczodon fogsz állni, Tellit akkor kicsinyleni fogod; de én nem félek ettől, s kezedbe adom titkodat; ha szeretsz, csak szivemért szeretsz.

Petneházy szive megtölt mámorral. A miket Telli beszélt, azok részegítő dolgok voltak; ki ne ittasult volna el beléjük?

— Abdi basa keresztyén szokás szerint akar bennünket összeesketni. Ma este felhívatta a hamzsabégi lelkészt, két óráig tanultam tőle a hiszekegyet és miatyánkot; meghallgatod-e?

Petneházy oda vette ölébe a leányt, ki ájtatosan összetéve kezeit, mondá el előtte a hitformát és az Ur imáját egész a megkülönböztető végszókig: «mert tied az ország!» a miről a reformátusok egymásra ismernek.

A kurucz vezér összecsókolá a szép török leány imádságos ajkait; s azontúl sem Ihánzáde bölcs jóslatai, sem társainak balesetei nem jutottak eszébe, csak arra hallgatott, miket beszél előtte a szép Telli? hogyan fog ő valódi magyar nő lenni, kit nem férje őriz, de erénye, ki nem játékszere, de hitvestársa szerelmesének, és hogy mindez milyen közel van . . .

Már hasadt a hajnal, mire Petneházy a vadaskertet ujra elhagyta.

Másnap reggel felkereste Ihánzádét Petneházy a könyvtár pinczeboltjában.

— Csodálkozol ugy-e, hogy még itt látsz?

— Szerelmetes fiam — én semmin sem csodálkozom; én azt mondtam, hogy ma fogsz elszökni, nem tegnap.

— Pedig látod, sem ma nem szököm, sem holnap; hanem itt maradok.

— Ne úgy mondd, édes fiam! «Itt maradtam» ezt mondhatod. De az, hogy «itt maradok», az a jövendők árnyékában van, s azokba te nem látsz. Tudom nagyon jól, hogy miért maradtál itt? Tellivel találkoztál, vele beszéltél, enyelegtél; tele vagy az ő szemeinek tüzével. Tellinek igen szép, édes hangja van, azoktól nem hallod a szót, a

mit egy fejed fölé lehajló láthatatlan ajk, hozzád közel beszél; elfelejtesz miatta minden veszélyt, bánatot, a mi tégedet és hazádat fenyeget. Igen jól van. Azért a mi meg van írva, az meg van írva; de jusson eszedbe egyszer, majd mikor erényeidnek, hős szivednek jutalmát várod és — nem kapod meg, hogy ez büntetés rajtad, a miért egy időben az asszony miatt elfelejtéd a férfit.

— Ne vádolj, imám; hallgasd meg elébb, a mit nekem Telli beszélt.

— Édes fiam ; nekem abból nincs mit tanulnom, a mit te tudsz. Tartsd meg magadnak. Nektek van egy hosszú hítformátok, melyben elmondjátok, hogy miben hisztek: egy Istenben, szentháromságban, bűnbocsánatban, örökéletben; pedig mindezekben összeséggel nem hisztek anynyira, mint az asszonyok szavában. Nálunk ez a hit ninesen. A muzulmán őrzi az asszonyt s nem hisz a beszédének. Tegnap este, mielőtt Abdihoz mentél volna, a basa háremében felkeresé leányát, Tellit, ki gyermekei közt első kegyencze. Ez parancsol a többinek, még anyjának is, a ki különben egy tudatlan shirászi rabnő; senki sem ügyel rá. A basa ölébe vonta leánykáját s azt mondá neki, szép borzas haját még jobban felborzolva: kedves leánykám, szemem fénye, holnap reggel férjednek fejét vétetem.

— Micsoda férjének? kiálta közbe Petneházy.

— Épen ezt kérdezte Telli is: «Micsoda férjemnek?» Abdi elnevette magát: (háremében nevetni is szokott) kicsiny leánykám, lásd én jól tudom, hogy te Petneházyval titokban megesküdtél, nejévé lettél; magától a rabnőtől tudom, ki téged minden éjjel ki szokott bocsátani a háremből a vadaskert felőli ajtón; te magad mondád el neki.

— Minden éjjel? kérdé szorongó szívvel Petneházy.

— Ne az jusson eszedbe, hogy «minden éjjel» ; hanem az, hogy fejedről beszél valaki.

— De az nem igaz; én hetenkint egyszer szoktam vele találkozni, egy rövid órára, és lelkemre mondom, e talál-

kozás oly tiszta volt, mint mikor a napsugár és a harmat találkoznak.

— Az mindegy: a bölcs ezt nem kérdezi. Telli lesütötte szemeit, midőn apja azt mondá, s nem tagadott semmit. Kedves leánykám, férjednek meg kell halni. Telli azt kérdezé, miért? Mert áruló, felelt a basa. Mit vétett? kérdé Telli. Még nem vétett, de majd véteni fog. Kár érte, mert igen szép ember, mondá Telli; ne ölesd őt meg holnap; hadd éljen még egy hétig. Sokat kérsz, mondá a basa, annyit nem adhatok; de ha még gyönyörködni akarsz szép szemeiben, engedek egy napot és két éjszakát, egy napig, két éjszakáig nem öletem meg; addig örüljetek egymásnak. A dervis vállára ütött a bámulva hallgató Petneházynak. Kedves fiam, az egyik éjszaka már letelt!

Petneházy felrezzent ámulatából.

— Ez mese. Álmodtad ezt, elámított valaki, a kitől hallád. Hiszen, ha Abdi azt hivé, hogy Telli nőm, hogy bízta volna rá azt a titkot, hogy engem meg akar öletni, azzal az engedélylyel, hogy engemet még azután többször láthasson, velem beszélhessen? hisz azt csak képzelheté, hogy egy szerető hölgy figyelmeztetni fogja kedvesét e veszélyre, mely feje fölött függ, s azon lesz, hogy őt megszöktesse onnan, a hol fenyegetik.

— Pedig te előtted Telli nem árulá el e titkot, ugy-e bár? Egészen más dologról beszéltetek. Dicsőségről, stambuli útról, kitüntetésekről, aztán boldog szerelemről, vidám családi körről, a mikben a keresztyének annyi költészetet találnak? Telli mosolygott, Telli szemei ragyogtak, Telli boldog volt; tehette volna-e ezt, ha az igaz volna, hogy Abdi basa két nap mulva le akarja Petneházyt fejeztetni? Tudna-e ily képtelenséget összerímezni valaki? ugy-e bár?

— Ugy van. Ezt magyarázd meg.

— Szerelmes fiam: a süketnek éles szemeket adott az ég, hogy lássa, a mit meghallani nem bir; a vaknak finom hallást, hogy pótolja szemeinek látását; de te vak is vagy,

süket is vagy; neked érezned kell; ütést kell érezned, kemény ütést, hogy magadhoz térj. Legyen meg az is. Jöjj el ma este, mikor a muezzim másodszor kiált a minareten, a győzelemtérre, hol a csigaszökőkút van: ottan találsz a kút fala mellé elrejtve egy gyaloghintót hordárok nélkül. Ott várj addig, míg én is megérkezem: a többit majd megmondom akkor, vagy talán nem is mondom, de meglátod magad.

Petneházy nem felelt, de arczából láthatá Ihánzáde hogy az ajánlatot nincs kedve elfogadni.

— Te csak a muezzim harmadik kiáltása után vagy a vadaskert kioszkjába rendelve, addig visszatérhetsz.

Petneházy meg volt lepetve:

— Honnan tudod ezt?

— Az idők kiszámítása, egyszerű összeadás és kivonás.

— Homályosan beszélsz.

— Annak, a ki nem gondolkozik, fölötte homályos az; — majd világosabban fogsz érteni, ha látsz. Nem akarod megtudni e kérdés magyarázatát: «minden éjjel»?

Petneházy fogva volt e szóval. Ihánzáde tudta, hogy a féltés foga erősebben megragadja a férfit, mint az oroszláné.

— Jól van. El fogok menni.

— Addig is két dologra kérlek: egyik az, hogy ne menj haza, egész nap ne légy szállásodon. Mikor az embert a veszély keresi, jó neki nem lenni otthon; az úgy is addig keres, míg rád talál.

— Kedvedért ráállok.

— Másodszor arra kérlek, hogy meg ne kisértsd a várnak bármelyik kapuján való kimenetelt, mert azt elhiheted nekem, hogy a parancs már ki van adva: bármerre akarnál eltávozni, rögtön elfogjanak.

Petneházy vállat vont, mint a ki ezt sem hiszi.

— Én kisegitelek e kelepczéből, a miben lánczczal és selyem hálóval vagy megfogva; de senkivel ne közöld titkodat. Hogy meggyőzzelek a veszély jelenlétéről, egyre figyel-

meztetlek. A míg hozzám jöttél, hátad mögött egy édespiláf áruló török jött mindenütt, fenhangon kiabálva: «vegyetek piláfot, édes piláfot!» erre te eddig nem figyeltél; majd vigyázz reá, most itt áll az ajtóm előtt, s a mint kimégy, ismét utánad fog menni, fejére teszi kosarát, vállára veszi háromlábu asztalát s kisér, kiabálva mindenütt; a hol te megállsz, ő is megáll; ha valami házba bemégy, annak az ajtaja előtt lerakja sátorfáját, s méri a nádmézes rizspogácsát a jövő-menőknek. Ez a rád vigyázó kém. Egy átöltözött mutefellika, a ki fejével felelős a tiedről, s ezért mindenütt nyomban követ. Ha pedig egyszer valamelyik kapuhoz közelítenél, akkor ez a mutefellika egyszerre meggyorsítaná lépteit, eléd kerülne, elhagyna néhány lépéssel s az őrház előtt háromszor kiáltva: vegyetek édes piláfot! ez volna az, a kit az őrszemnek le kell tartóztatni. Ha kimégy, majd tapasztalod, hogy igazat mondtam. A süteményárus mindenütt kisérni fog. Meg sem intheted érte, mert hiszen neki az a kenyérkeresete, hogy a várost járja, s arról nem tehet, ha te is mind ott jársz, a hol ő. De ne is erőszakoskodjál vele, hanem légy ravasz, mint ellenfeleid. Itt vannak mindenféle kitömött állatok a régi Mátyás-gyüjteményből, a miktől a törökök irtóznak; ezek közül egy kis fekete patkányt rejts el mentéd ujjába. Mikor le akarod a kémet rázni nyakadról, fordulj oda hozzá s kérd, hogy engedjen a hátán levő kosárból piláfot választanod; akkor csusztasd a sütemény közé a kitömött patkányt. Azzal keress fel valami piaczot, a hol török nép van; ott menj be a kapu alá; a kém a kapu előtt megálland, a nép körülfogja, süteményét venni kezdi s megtalálja közte a patkányt. Arra mindenki «varázslót, hitetlent» fog kiáltani, a mutefellikát megrohanják; te az alatt, míg a kém felvilágosítja, hogy ő ki és mi, a zavarban nyomot veszthetsz s a kitüzött helyre siethetsz, onnan aztán az én gondom téged odább vinni.

Petneházy csakhamar meggyőződött felőle, hogy Ihánzáde sok tekintetben igazat mondott. A mint elhagyta a

könyvtárt, mindjárt sarkában volt az édespiláf-árus, s azontul kisérte utczáról utczára; azt is megkisérlé vele, hogy mi fog történni, ha valamelyik kapuhoz közelít? a piláfárus ott gyorsított léptekkel eléje került s az őrterem katonái mind előjöttek a kiáltozásra, mintha ők akarnának legerősebben czukorcsemegéket vásárlani; Petneházy aztán felkerült a bástyáknak, a hol rajta kívül egy lélek sem járt. Arról már meggyőződött, hogy itt ebben a várban fogoly. De azt nem birta megérteni, hogy Telli tudhatta volna ezt már tegnap, és ne mondta volna meg neki.

Ebben az egyben mégis aligha nem csalódott a becsületes Ihánzáde. Aztán mit is vétett ő, a miért egyszerre a legmagasabb kegy fokáról a legmélyebb bünhődés padja alá essék? Elég-e Tököli kegyvesztése, a protestáns vezérek elpártolása arra, hogy minden magyar és református feje érett gyümölcscsé váljék a porta előtt?

Erre a kérdésre senki sem adott neki választ, pedig mögötte húsz lépésnyire voltak azok a nyitott szájak, a mik megfelelhettek volna rá: a bástyabörtönök alacsony ablakai, kettős vasrácsokkal, sűrű sodronyhálóval elsötétítve, csak azokhoz kellett volna fordulnia, azok majd elbeszélték volna, hogy lenn a dohos bástyafenéken most is száz meg száz jó magyar keresztyén alatt rohad a nyirkos szalma, kiknek minden vétkük abból áll, hogy népük szeretete kitünteté őket; a kik ott már hosszú évek óta sorvadnak, a nélkül, hogy valaha megmondták volna nekik, hogy miért? Néha egy-egy keresztyén udvartól jövő követ meglátogatta őket, adott nekik alamizsnát, de panaszkodniok nem volt szabad; különben őreik megverték őket. A sűrűen egymásután következő várkormányzó basák nem is igen tudhatták, miért verette azokat bilincsbe a megelőző parancsnok?

Hanem hát Petneházy e néma szájakra nem ügyelt, szive nagyon el volt foglalva azon talány fejtegetésével, a minek neve asszonyi szív; a börtönök pedig sokkal mé-

lyebbek, hogy sem azokból lánczcsörrenés, epedő sóhajtás felhangzanék.

A bástyán volt egy nagy terebély fűzfa, Petneházy az alá leült, a piláf-árus nem messze tőle szintén lerakta sátorfáját. Petneházyt e nyilt szemtelenség nagyon ingerlé; ha a nő iránti szerelme bátorsága jobb részét el nem orozta volna, bizonyosan megdöngette volna az álczás mutefellikát gubacsfejű buzogányával, a kinek ezen a magányos helyen csakugyan nem volt semmi ürügye mézespitét árulni.

Azonban ez az egy gondolat nem hagyott nőni szivében semmi mást; e miatt nem látta az ős Buda templomain meredő minarékat, nem vette észre az utczakövek közt, miken végig gázolt, a püspökök és hadfiak síremlékeit, miket a templomokból, a sírboltokból kihánytak és kövezetnek használtak fel; csak Telli szemei felől kért magyarázatot a sorstól. — Azt is elfelejtette, hogy egyék; naphosszant ácsorgott a bástyán, várva, hogy este legyen; végre megszólítá a nyomában járó mutefellikát, hogy engedjen süteményéből választani, s míg annak háti-kosarából válogatott, a kitömött ürgét oda rejté a pogácsák közé. Azzal sietett a György-térre; ott betért egy földalatti lebujba, hol méhsert árultak, a mutefellika kívül maradt.

A csel sikerült, az őgyelgő népség rögtön észrevette a tisztátalan állatot a sütemény között, s nagy lármát ütött a mutefellika ellen; a ki azonban nem ijedt meg a zajtól, hanem elvetve kosarait, pisztolyt, handsárt huzott elő, s halállal fenyegetett mindenkit, a ki hozzá közelít. — Utoljára egy nagy kővel találták, arra összeesett; Petneházy közbeveté magát, hogy agyon ne verjék, beczipelte a csárdába, ott rábízta a csaplárosra, hogy vegye ápolása alá, s reggelig ki ne engedje menni onnan. Adott neki érte egy pár régi denárt.

Azután megszabadulva kisérőjétől, egy pár sikátoron át nyomot vesztett s a bekövetkező sötétség oltalma alatt

eljutott oda, a hova Ihánzáde rendelé, a csiga-szökőkúthoz.

Egy nagy, márványból faragott tengeri csigahéj alakja volt az, mely a medenczét képezé; a csiga minden rovátkájába egy-egy tartomány czimere volt domborul kivésve, mik Magyarországnak hódolnak, közöttük volt még Ausztriáé is, a mi azt bizonyítá, hogy e szökőkutat Mátyás király Bécs bevétele után emelteté. Hajdan gazdagon csorgott e nevezetes csigateknő rovátkáin alá a víz, mit a budai hegyekből vezettek idáig égetett cserépcsövek; most már megromlott a vízvezető s a gyér nedv cseppenkint hull alá a czimerekről, mik nem tartoznak Magyarországhoz többé, mintha siratná a gyönyörűséges multat s a szomorú jelent.

A csigakút mellett ott állt már a gyaloghintó, egy kisded, egyszerű palankin, a minőkben a török világ idejében hordatták magukat a budai delnők. Csak egy hordár volt mellette, az is a gyaloghintó első rudjai között heverészett és kényére falatozott valami kenyeret és hagymát.

— Vársz valakire? kérdezé tőle Petneházy.

— Csak a muezzim második kiáltása után.

— Engedd meg, hogy én addig beülhessek a zsellyeszékedbe; én is akkorra várok valakit.

A hordár elfogadta a neki nyujtott fél tallért és megengedte Petneházynak, hogy addig üljön fedett hintajában. A kuruczvezér e helyen legjobban elrejtve érezheté magát; hogy jutna eszükbe üldözőinek őt ott keresgetni?

A várakozás ideje hosszú volt, Petneházy az alatt azt számlálgatá, hány könyet sír le ezalatt a csiga Magyarország czimere fölött.

Végre elkiáltá magát a muezzim a győzelemmecset minaretjéről: Lailla il allah! utána a többi tizenegy mecset toronyőre, míg az üvöltő hangok a viziváros tornyai felé enyésztek el; ez jelenté körülbelül az éjfélt.

Petneházy kitekinte a hintóból. — Még nem érkezett meg, a kire vársz?

— Még nem, felelt a hordár.

— Az sem, a kire én várok.

— De az már megérkezett; felelt a hordár.

— Hol van?

— Én vagyok az, szólt közelebb lépve s Petneházy most már bámulva ismerte fel benne Ihánzádét, ki nemcsak álköntöst viselt, de fehér szakállát is levágta s a helyett feketét kötött fel. Petneházy elgondolhatá, hogy ez mégis több mint tréfa, mikor egy imám saját szakállát levágja, hogy idegent kössön fel. Itt szakáll és fej között van választás.

— A kit várunk, nemsokára itt lesz; te addig, édes fiam, keresd meg a hintóban azt a csomagot, melyben számodra álruhák vannak, s cseréld el velük köntöseidet, hogy fel ne ismerjenek.

Petneházy szót fogadott, mint egy gyermek, a ki ujját elmetszette, az orvosnak.

Valami kopott köntös volt az, a mit magára kellett vennie, nehéz a zsírtól és foghagymaszagtól. Azonfelül Ihánzáde egy ollóval hosszú fürteit is levagdalá, hogy a turbán alól ki ne csüngjenek.

Petneházy kábult volt, engedett mindent történni az öreg kedve szerint.

Alig voltak készen az átalakítással, midőn a várkastély felől egy szürke palástba burkolt alakot láttak feléjük közelíteni; Ihánzáde megfogá Petneházy kezét.

— Most jól megnézd, ki ez?

Sötét volt, az alak palástba burkolva, messze is volt még; de Petneházy már a járásáról felismeré: — Ez Telli.

Ihánzáde megrántá kezét: — Ő az. Hallgass.

Az alak egyenesen a hintóhoz jött, ott megállt. A csillagfénynél jól lehetett arczát látni. Valóban ő volt.

— Te vagy itt, Ibrahim? kérdezé. Petneházy a hangot is jól ismeré.

— Én vagyok, asszonyom.

— Tehát siessetek. Tudod már, hová?

— Tudom.

A delnő beült a gyaloghintóba. Petneházy még kérdezni akart valamit az imámtól, de az inte neki, hogy hallgasson, s maga elől emelve fel a hintó rudjait, Petneházyt hátra küldé.

A magyar ifju reszketett a leány miatt; hova viteti magát e leány ily késő éjjel, egyedül, ez alvó utczákon keresztül? Buda főutczáján még akkor szép tömött sorban álltak a házak, mint a királyok idejében, de a sok ostrom után össze-vissza lyukgatva már; a falak megrepedezve, a tetőzetek rongyosan, az ablakok hártyával beragasztva; több helyen betömve szalmával; mostoha gyermek alakja, kinek gondnoka rabló!

Petneházynak soha sem jutott még eszébe, hogy ezek a házak milyen rútak, milyen nem laknivalók!

Végre egy emeletes ház elé értek a félreeső Abdallah-téren; annak a háznak a földszinti szobái lóistállókká voltak alakítva, az emeletében pedig Ozman bég lakott, a mutefellikák agája, egy fiatal afrikai, kivel nem egyszer ült együtt Petneházy egy palaczk tiltott nedv mellett, s olyankor sokat eltréfálgattak szép asszonyokról, a kik olyan kedvencz tárgyai az ifjak beszélgetéseinek. Oh e tárgyban Ozmán bég tapasztalt vitéz volt!

A ház emeletének két ablaka ki volt világítva és sárga függönyökkel bevonva, jeléül, hogy ott még ébren vannak.

A gyaloghintó e ház kapuja előtt állt meg. A delnő hirtelen könnyedén kiszökött a hintóból, a kaput felnyitá egy nála levő kulcscsal s maga után ismét bezárta.

Petneházy nem kérdezett semmit, meg sem mozdult helyéből, ott állt a gyaloghintó rudjai közt, — melyen saját maga hozta a jól ismert kéjencz lakáig szive szerelmesét.

Nem sokára élénk kaczagás, vidám enyelgő beszéd hangzott a kivilágított szobákból; Petneházy jól felismerheté azokban Ozmán bég és Telli hangját. Azután mandolinjáték keveredett az enyelgő hangok közé, s a

kuruczvezér hallá azt a mézédes dalt, Hafiznak azt a szép dalát, mely lelkét annyiszor ábrándos álmokba ringatá, melynek minden hangjához egy-egy szépen álmodott rege volt kötve emlékében.

Azután félbeszakadt a dal, a vidám nevetés; Petneházy látott a sárga függönyökön páros árnyékokat megjelenni, mik karöltve járnak, fejeikkel egymáshoz hajolnak, karjaikat egymás válla körül fonják.

— Megöljem-e ezt a némbert? kérdé fagyosan reszkető hangon Ihánzádétól.

— Dehogy öld meg; szólt csendesen, térdeire könyökölve az öreg. Még most keveset tudsz felőle, mert még most gyűlőlöd. Többet kell megtudnod, hogy megvesd, elfelejtsd, hogy rá ne gondolj többet; várd el a muezzim harmadik kiáltását, addig nem oly nagy az idő. Mindenekfelett azonban arra gondolj, hogy Budavára kapui rád vannak zárva s első gondod most, hogy a kapukon kívül légy; a mire bizonynyal mondom, itt az alkalom,

Petneházy erre lázas dühvel ezt mondá az imámnak:

— Ha olyan öreg volnék is, mint te vagy, ha olyan hideg volnék is, mint ez a kő itt lábam alatt, mégis meg kellene ölnöm szeretőmet, ha azt más karjai közt találom.

— Jól van, hát öld meg, hanem annyit tégy meg a kedvemért, ne öld meg most, hanem majd egy óra mulva. Veled van zsebórád.

Petneházy elővonta oldalzsebéből a türkizzel kirakott gömbölyded zsebórát, minőt főurak nagy fényüzés gyanánt hordoztak s a kivilágított ablakok derűjénél megnézte, hányat mutat? éjfél után egy óra volt.

— Jól van; éjfélután két óráig tudok tűrni; de azután hiába szólsz többet, meghal ő, és meghalok én. Nem kellett volna velem ezt tudatnod. Most már gyülölöm az életet, gyülölöm magamat, gyülölöm az egész világot.

— Ezt tudtam én előre; hanem azt is tudom, hogy egy óra mulva azt fogod mondani: most már megvetem az életet és magamat, és az egész világot; és hidd el kedves

fiam, ilyen emberek azok, a kik elsők szoktak lenni ostromlott várak falain.

A dal újra megcsendült, kétszer is abbamaradva,— mintha csók szakította volna félbe; azután kialudtak a lámpák a szobában, a kapu újra kinyilt, s Telli gyorsan suhant ki rajta, hirtelen, mint kit lopáson kaptak, elbujva a gyaloghintó függönyei közé; onnan susogott ki az imámhoz: «tudod már hová?»

A két férfi felemelte a palankint s az imám ment ismét elől.

Lekerültek a bécsi kapunak, egész bátran lehaladtak az őrházig; ott az őrszem megállította őket: «kik vagytok?»

Telli kinyujtá kezét a függönyök közül, melyen Abdurrahmán talizmán gyűrűje ragyogott, az őr-basi a fáklyavilágnál megvizsgálta azt, ráismert s nem kérdezé a bennlevő nevét; sokszor történhetett már ez eset.

A vastag kaput kinyiták előttük,félig elfordítva nyikorgó sarkaiban; a palankin hordárjai kimenekültek a várból. Petneházy nem volt senki foglya többé. Szeretője által menekült meg, de azért most még inkább meg akarta azt ölni.

A vár alatt végig haladva, innen a malmos palánk felé tartottak, annak a tulsó partján állt, hol most a Horváthkert terül, egy erősen körülfalazott majorlak, kapuja és falai hegyes szegekkel kiverve; maga a ház teteje rongyos, a vakolat körül lehullt róla. Ebben a házban lakott egyedül a vén zsugori Sejtán bég: egy mohamedánná lett zsidó, közel hatvan esztendős már, rút, fertelmes arczú majom, gazdag, de piszkos, hat lépésnyire nem lehetett mellette megállani.

Ennek a kapuja előtt tették le a palankint. Telli kiszállt a hordszékből és egy kavicsot véve fel a földről, azzal a zárt lak egyik vastáblás ablakát meghajítá. Erre a vastábla közepén egy kis kerek lyuk nyilt meg, s azon kiszólt Sejtán bég ismeretes hangja: «Ki van alant?»

— Én vagyok itt, felelt rá Telli. Én, a shekerbuli.

Ez a szó keresztül nyilallott Petneházy szivén. Ezt a nevet ő adta szerelmesének, egy boldog önfeledés pillanatában, ő szokta így nevezni: shekerbuli (czukorfalat).

A vén Sejtán nyájasan dörmögve jött le e szóra kapujáig, lánczra kötötte az ugató kutyákat, lekapcsolta a vasrudakat belülről, mikkel a kapu el volt rekesztve, kinyitotta a zárakat s akkora rést nyitva, a mekkorán Telli befért, kezét nyujtá elé s bevonta a házba. Vasrudak és lakatok újra csörömpöltek utána.

Petneházy az ámulattól nem birt magához térni; nem szólt az imámnak semmit. Csak állt ott elmerevülten, eszméinek nem bírva ura lenni.

Nehány percz mulva a majorlak belsejéből kihangzott a mandolin-pengés, s az ismeretes szerelmi dal, mire az ifju oly jól emlékezett.

— Mit jelent ez? kérdezé el-elfuladó lélekzettel.

— Mit jelent? riadt rá Ihánzáde kemény, dorgáló hangon. Ez azt jelenti, hogy nyomorult bolond vagy; ki egy mindennapi rabnőt angyalként imádsz, ki egy háremhölgy miatt elfelejted hitedet, hazádat és eljegyzett mátkádat, ki téged mindennap megsirat.

Petneházy megdöbbenve tekinte az öregre, e hang nem az volt, melyen az imám szokott vele beszélni. Azt hivé, valaki más áll előtte.

— Te vagy az. Ihánzáde?

— Helyén a kérdés! Én nem vagyok Ihánzáde, hanem Gábriel Péter barát; sok év óta Ihánzáde rabszolgája, annak holta után alakmása, ki téged gyermekkorod óta ismer, karjain hordozott, mikor még eszed nem jött meg s újra karjára vesz, midőn nem tudod eszednek hasznát venni.

Petneházy szemeit elborítá a köny: erőtlenül borult az agg férfi keblére és sírt, mint egy gyermek.

— Most már érted a talányt. Tudod mit jelent Abdi szava: «minden éjjel». Tudod, hogy kire pazarlád szived szerelmét? Ilyen a török háremek leánya. Megcsal, midőn

vőlegénye vagy, egy ifjuért, a kit szintén szeret, s megcsal egy vén emberért, a kit utál, de a ki gazdagabb, mint te. Ugy-e szép dolog török férjnek lenni?

Petneházy szégyenlette, hogy sírt; letörlé könyeit.

— Akarod-e megölni?

Petneházy nevetett.

— Azt nem, de küldeni fogok neki egy erszény aranyat; — mert látom, hogy adósa vagyok, s nem akarok az maradni. Most siessünk tova. Fojt a levegő Budavár körül.

A barát, kinek török nevével többé nem lesz találkozásunk, azt tanácslá Petneházynak, hogy menjen előre a Gellérthegy felé, a hol Mihály püspök sírköve az útfélre vetve áll; neki még maradnia kell mintegy félóráig. Addig valami végezni valója van.

Petneházy szót fogadott, a láz gyötrötte azon ház közelében, a hol oly mélyen megaláztatott, mélyen, mert szivét érte a gyalázat. A barát egyedül maradt.

Azalatt a Sejtán házában folyt a dal, a dobverés, a csengetyűs nakara zörgése kihangzott az utczára. Telli a tánczhoz is értett, mint akármely utczai bayadér. A háremben úgy nevelték.

Hanem az mégis szívtelenség volt tőle, hogy szeretője előtt elhallgathatta, a mit atyjától megtudott, hogy annak csak egy napja van még élni.

A fukar ajtaján ismét zörögtek a lakatok és vasrudak; ő maga nyitotta azt ki Telli előtt, ő maga zárta be utána.

A leány kaftánja alatt egy erszényt rejtegetett: a fukar Sejtán bőkezű a bayadérek irányában. Midőn a gyaloghintóhoz ért, sietséges hangon mondá az öregnek: «hol van társad? hívd gyorsan: a harmadik kiáltás előtt a vadaskert alatt kell lennem».

Az öreg tudta azt jól: Petneházy volt akkorra odarendelve.

— Társam nincs itt, nem is jő elő hamar — viszonzá, — az imént három tolumbadsi ment erre részegen, azok belé-

kötöttek, összeveszett velük, az őrjárat aztán mind valamennyit bevitte a gömbölyü toronyba, onnan reggelig ki nem eresztik őket.

Az oldaliszk nagyon megijedt e szóra.

— Mit tegyünk? Nem lehetne-e itt valakit találni, a ki helyette a palankinhoz állna?

— Ha sokáig keresgélünk, legfelebb tolvajokra akadhatunk, a kik bennünket kifosztanak. Nekem ugyan semmim sincsen, de neked . . .

— Hogyan jussak így be a várba vissza? nőruhában feltűnök; mindent kitudnak.

— Tanácslok valamit, a hintó ülése alatt van egy csomagba kötve férfiruha; gazdája ott feledte; azt vedd magadra, így visszamehetsz a várba, ha a basa gyűrűjét mutatod; azt hiszik, valami megbizott oglánja vagy, odáig majd én elkisérlek.

— De hol öltözzem fel itt az utczán?

— Hát eredj be a palankinba, ott senki sem lát meg.

Telli úgy tett; bement a palankinba és átöltözött. Nem is gyanítá, hogy azok Petneházy ruhái, a miket fölvesz. Mikor készen volt, az erszényt övébe rejté s ismét kilépett a palankinból.

Körülnézett: az öreg nem volt sehol. Kereste, suttogva hívta; nem felelt senki; egyedül volt az egész sötét utczában. Azalatt, míg átöltözött, a barát úgy eltünt a hintó mellől, hogy léptei hangját sem hallhatá.

Látva, hogy magára van hagyva, elkezde futni a vár felé; azt hivé, valaki fut utána, pedig csak a viszhang volt az, a mit a magas várfalak adnak. Elfulladva ért a várkapuig; mutatá az őrnek Abdi gyűrűjét; ha az őr kevésbé álmos, meg kellett volna ismernie remegéséből a nőt; így szabadon hagyá a kapun bejőni.

Az ismerős utczákon már visszatért az odaliszk bátorsága; itt többé nem rabolhatják ki; minden utczaszegleten katona állt, s az őrjáratok ellen megvédte Abdi gyűrűje. Sietett a vadaskert felé. A muezzim épen akkor kiáltott

harmadikat, a midőn az alacsony kertajtón belépett. Hátranézett: nem jő tán épen e perczben Petneházy? vagy már talán itt is van? Ő türelmetlen szokott lenni. Mint a kik igazán szeretnek. Milyen kár érte, hogy már holnap meghal. Olyan szép ifju és meg kell neki halni!..

De minek mondaná ezt meg neki? minek rontaná el vele a mai napot? Hadd legyen még reggelig öröm, szerelem és mámor. Reggel úgy is ketté szakítja azt Abdi basa.

.... Abdi basa azonban mást gondolt. A mint a piláf-árus történetét hírül vette, rögtön átlátta, hogy Petneházyt sokáig szem elől elbocsátani veszedelmes. Az ember ravasz, vagy legalább ravasz tanácsadói vannak; jobb lesz vele gyorsabban elbánni.

Azt tudta, hisz kegyes elnézése volt rajta, hogy Telli a vadaskert kioszkjában fog összejönni vélt férjével. Attól is tarthatott, hogy a nő elárulja férje előtt a veszélyt, mely feje fölött függ. Rosszúl ismerte leányát. Azért ezuttal megparancsolá Telli anyjának, hogy ma este leányát sehova se bocsássa; két mutefellikát pedig kiküldött a vadaskertbe, hogy rejtőzzenek el a kioszk ajtajánál, s a mint az éjjel egy fiatal férfi magyar köntösben az ajtón be akar menni, azt rögtön ragadják meg s vágják le a fejét.

Tellinek könnyen sikerült anyja tilalmát áthágni, ki nem volt előtte egyéb, mint egy megvénült rabnő, ajándékokkal, édes itallal épen úgy megvesztegethető, mint a többi. Ő az éjjel is kiment szokott kalandjai után, mik Abdi basa előtt mind Petneházy rovására mentek. A muezzim két kiáltása között pedig nem Petneházyé voltak a gyönyör órái.

A két mutefellika unhatta magát erősen a vadaskertben, rájuk levén parancsolva, hogy sem állóhelyükből megmozdulniok, sem egymással beszélgetniök nem szabad.

Mikor a muezzin harmadik kiáltása elhangzott, akkor hallatszott a kertajtó halk nyikorgása s utána közeledő léptek a kigyózó út porondján. A két mutefellika jól figyelt arra.

Néhány percz múlva a kioszkig érkezett a kire vártak. Egy karcsu ifjú magyar öltözetben. Arczát a sötétség miatt nem lehetett felismerni; — és nem is volt arra szükség.

A mint az ifjú alak a kioszk ajtaja felé nyult, hogy a kulcsot a zárba belétegye, egyszerre előugrott két felől a két mutefellika, egyik hirtelen hátraszoritotta az áldozat két karját, a másik épen olyan gyorsan lenyomta fejét, arczczal a föld felé, és egy handzsárvillanás alatt a fő hajfürtjeinél fogva a zsoldos kezeiben maradt. A holttestet félretevék a bokrok közé, a levágott főt beletették az érte küldött bársony erszénybe s korán reggel felvivék azt Abdi basához, ki épen akkor kapott Belgrádból, a fekete nagyvezértől egy megdöbbentő izenetet, mely tudatá vele, hogy az úgynevezett Ihánzádé Mehemet dervis nem egyéb, mint Gabriel Péter gyaur szerzetes, régi rabszolgája, a volt imámnak, ki míg Sztambulból számüzetése helyére Budára utaznék, egy kis faluhelyen meghalt; a rabszolga, egyedüli kisérője, felvette ura köntösét, titkos iratait, s most nem egyébért tartózkodik Budán, mint hogy a vár gyöngéit kitanulva, arról a keresztyén tábornak tudomást adjon, s a kurucz vezéreket, a kik még a portához hívek maradtak, elcsábítgassa. Vigyázzon Petneházyra, s a kémet akasztassa fel.

Abdi basa övébe dugá a levelet s asztalára helyezé a bársony erszényt a levágott fővel.

— Már vigyáztam reá; mondá, a levél szavaira felelve. Ez nem árul el senkit.

Azzal kifizetett a két mutefellikának kétszáz dinárt, megdicséré őket, s rájuk bízá, hogy most meg menjenek el az imám szállására, s a mint megkapják, minden szó nélkül vágják el a fejét.

Egy óra mulva jelenté a basa teskeredsije, hogy a mutefellikák visszatértek; az imámot nem találják sehol, hanem iróasztalán leltek egy levelet, az Abdi basának szól; tudja meg, mi van benne.

Abdi basa felszakgatá a levél zsinórjait s ezt olvasá belőle:

«Abdurrahman! Sem engem, sem Petneházyt többé ne keress; majd megtalálsz bennünket, a midőn nem óhajtanád. Mire e levelet olvasod, mi mind a ketten a keresztyén táborban vagyunk. — Barátod Ihánzádé Mehemed.»

— De Petneházy nincs ott... suttogá Abdi, megdöbbenve a levél tartalmán és sietett az asztalhoz, melyen a poronddal töltött erszényben a levágott fő állt, s felnyitva azt, kivette belőle a főt. — Telli feje volt az, szép borzas göndör fürteivel, — melyekkel úgy szeretett játszani a basa.

Abdi felordított dühében és fájdalmában. Majd a levágott fő ajkait, szemeit csókolá, majd átkokat szórt a barát és a kurucz hadnagy ellen; hasztalan, a lecsukott szemek és ajkak csókra fel nem nyilnak többé, s a menekülteket török átok utól nem éri ott, a hol vannak.

A basa véráldozatokkal gyógyítá fájdalmát; a két mutefellika, ki e rossz szolgálatot tevé, bámulhatott, midőn a jutalomnyerés után egy órával a vesztőkaróhoz hurczolák őket; az egész háremőrség fejével lakolt; Telli anyját zsákba kötötték, kigyók és patkányok közé, úgy hajíták a Dunába; hanem mindez hiába volt már; a kedvencz leány meghalt elárult kedvese helyett, s azt nem köté Budához egyéb többé, mint a megtorlás álomüző vágya.

* * *

Reszkettek-e Budavárnak falai, romlásuk előérzetében? hajladozott-e a lófarkas zászló a palota ormán szélcsendes időben? nem égtek-e az aranyozott betűk a szerály ajtai fölött, valahányszor a szultán keresztül ment rajtuk? nem recscsent-e mindig egyet a trón, midőn fellépett rá? közeleg a végveszély Budavára ellen!

Junius 3-án jött át a keresztyén sereg előcsapata a Dunán Esztergom alatt; azon szent hadsereg, melynek kül-

detése volt Budát, ezt a legszebb gyöngyöt kitörni az ozmán urak koronájából.

Kilenczvenkétezer és hatszázra ment a harczosok száma; a milyennel a török az ideig nem mérkőzött még Európában. Ezek között volt huszezer magyar, s a birodalmi seregen kívül az egész keresztyén világ minden nemzetének önkéntesei, kik ez új kereszteshábor úra Magyarország földére seregletek. Spanyol grandok, Escalona és Vexas herczegek, Valero marquis, gróf Zuniga; brit dánok, franczia lovagok egyesíték zászlóikat, egy ügyért, egy lélekkel küzdve.

Társzekerek, ágyúk beláthatlan sora követte a fényes hadsereget; a roppant ostromszekerek halmaza fogalmat ad a hadkészületekről, melylyel e nevezetes táborozás megindult.

Tizenkét öreg ágyú, réslövő, gördült nehéz hengereken előre; tíz ökör birta húzni mindegyiket; ötven kisebb faltörő ágyú, harminczöt más tízfontos golyókat lövő; harminczhat csatakígyó; nyolczvan csataágyú rézből; a többi vas volt mind; tizenkét kő-vető haubicz, tizenkét mozsár, két mázsás bombákat hajító; nyolcz olyan, mely három mázsás bombákra volt számítva, nyolcz pedig négy mázsányi lövegeket hajított; kisebb bombákat hajító üstöt hoztak tizenkettőt. Ezekhez kétezer gyújtógolyó volt felhalmozva, hatezer gránát, tízezer harminczfontos, hatvanezer húszfontos, harminczezer tízfontos faltörő golyó, harminczhatezer csataágyúkba való, négyezer lánczos golyó, nyolczezer háromfontos szakállas gömb, tizenkétezer kartács: töltött bombák, két, három, négy mázsásak tizenháromezer, kisebb fajta ötezer; kézből hajítani való gránát nyolczvannégyezer; görögtűz ötven mázsára való, kétezer nyolczszáz mázsa ólomgalacsin a muskétákhoz; huszonnégyezer ásó és csákány tűzaknák vágásához, kétszázezer homokzsák az ostromsánczok készítéséhez, kétezer darab sánczkaró, falszorító lánczok, kapukat berontó petárdák, ötszáz ostromhágcsó, ugyanannyi tűzdárda, akkor még

legújabb találmány, a törökök sohasem kóstolták még; ötszáz keresztvasas kasza; ötvenezer csatacsillag; kétszázezer vashorog, kétezer szurokkoszorú, öt mázsa terpentin, húsz mázsa olaj, gyujtószereknül, kétszáz mázsa salétrom, ugyanannyi kén; — egy egész pokol kiállítására elegendő készlet.

Hát a szultán mit csinált?

Őseinek nagy győzelmeit olvastatá fel magának a háremben. Konstantinápoly elfoglalását Mohammed által, a csaldiráni ütközet leirását Szelim alatt, Rhodus meghódítását, Belgrád elestét, s midőn őseinek nagy tetteire vére felhevült: akkor előparancsolá lovait, szolákjait, csokodárjait; megfuvatta a trombitákat, talpra állított hatvanezer gyalogot, tízezer lovast, és megindult velük — vadászni. Szüntelen vadászott; ez volt egyetlen nagyravágyása.

Vadász-kisérete egész hadsereg volt, vadászata egész utazás, hajtóvadászatai valódi csaták, a csataldsei vadászaton csak ember elesett harmincz; képzelhetni ebből a vadak számát.

Egyszer havas tél derekán egész udvarával rendre hajtotta a kirkkilcsei, aidósi és karinabadi erdőket; a kényelmes basa urak, háremnöveltek fáztak nagyon, utoljára könyörögtek neki, hogy menjenek már haza Adrinápolyba. Akkor meg aztán egy lovaglásban hazavitte őket, húsz óráig le nem szállt a lóról, sem ő, sem kisérői, fele az úton lehullott a fáradságtól. Ebben a vadászatban csak tizenkétezer embernek fagyott el keze-lába.

A magával hordott Dülbendagaszi jegyezte napról-napra, minő hőstetteket követett el a padisah e vadászatok alkalmával. Ezek foglalták el a török birodalom történetének lapjait. Voltak udvari költők, a kik versekben is megénekelték, ha a szultán nyolczvan lépésnyiről eltalálta a vadat nyilával.

A hajtóvadászatok kerületébe néha medvéken és farkasokon kívül bujdokló zsiványok is kerültek, azokat az-

után a vadászat végével különös gyönyörűségül szokták a szultán előtt karóba húzni; ez volt a legnemesebb vad.

Egy ilyen mulatság bele került néha «egy egyiptomi kincs»-be. A képletes keleti nyelv ezzel a kifejezéssel nevez meg hatszázezer aranyra menő összeget. A hadsereg pedig félév óta nem kapott zsoldot és kenyeret.

Mohammed nem gondolt semmire a vadászaton kívül. A népmonda azt tartá felőle, hogy valaha a trónról letaszított Szelim átkozta őt meg azzal, hogy soha nyugta ne legyen, mindig lovon üljön, s még se legyen belőle semmi dicsősége. Az átoknak csodafoganattal kellett birni, mert Mohammed később sérvet kapott, s fájdalmat okozott neki a lovonülés, mégis kénytelen volt vadászni s újra vadászni, mialatt a nemesebb vadak egyenkint estek el a keresztyének csapásai alatt.

Mikor az ozman birodalom minden oszlopa összeomlással fenyegetett, a szultán nem tett egyebet, mint vadászott. Hónapokat eltöltött Larissza környékén haszontalan olcsó vérontással; míg a harczmezőn egyik kudarcz a másikat érte. Mintha nem mint uralkodót, de még csak mint muzulmánt sem érdekelné a török birodalom sorsa. Ott az erdők között kellett őt felkeresni a külhatalmasságok követeinek, ott töltötte az időt csillagjósaival, a kik a legvastagabb nemével a szemfényvesztésnek mulattaták kevéssel megelégedő lelkét.

Egy ilyen vadászat alkalmával egy livornói kalóz majd elfogta a szultánt kisérőivel együtt; a tengerparton vadászva meglátták a török urak a közeledő tengeri rablót s dereglyékre kapva, rárohantak; ez azonban visszaverte őket s két napig ott maradt a part előtt, gunyolva a nagy Szolimán utódát, ki három világrészen uralkodott volna.

A Khazne kezelői beszedék a régi jó ezüst nyolczasokat, s a helyett eláraszták a fővárosokat értéktelen tartalmú pénzzel, mely miatt Sztambul, Brussa és Smyrna folytonos lázongásban forrott. A szultán azért csak vadászott.

A tartományokban a nép fellázadt az adószedők ellen

a rendkívüli adó miatt (avarif) s megkövezte a kiküldött kadikat, muftikat és a jancsárok ezredeseit; a kik a népből panaszra akartak menni a szultán elé, azokat a kajmakámok börtönre vettették, felakasztották, mint a drinápolyi öregasszonyt, a Dsombaskizit, ki a szertelen ujonczozás ellen ment panaszt tenni; a szerencsétlen raják magok öldösték le saját gyermekeiket, hogy gályaszolgáknak ne vigyék őket; a kik merészebbek voltak, elszöktek a katonaság elől békés falvaikból, s megnépesíték az erdőket rablócsapatokkal; a szultán rájuk is vadászott. A kizsarolt nép parlagon hagyta földjeit, éhség, drágaság nyomorgatta az országot, egész puszták szántatlan, vetetlen maradtak. A szultán az üres ugarokon annál könnyebben vadászott.

Legjobb vezérei, legjobb státusférfiai elhaltak, elhullottak; irigység, vetélytársi cselszövény megbuktatá, száműzé őket, s kalandorokat, jött-menteket ültettek helyükbe, közzsákmány volt a kincstár, senki sem gondolt a holnapi napra, nem az adósságokra, miket a jövő évnek kell fizetni. A szultán vadászott.

Szegény szövetségesek, magyarországi alattvalók jöttek bizodalmas könyörgéssel a nagyúr köntöséhez folyamodni. A szultán kiajái, tolmácsai elárulták, kiszolgáltatták őket néhány erszény pénzért, mit maguk eltettek, elveték maguktól azt a drága kincset, a mi egy emberéletben egyszer kinálkozik csak magától, kétszer soha: egy nemzet szövetkező bizodalmát, rokonszenvét. A török porta hivatalnokaitól elárult magyar nemesek veszte óta nem volt a magyarnak senkit oly nagyon gyűlölni oka, mint kegyelmes védurát, a szultánt! — Pedig hisz ez nem tett egyebet, mint vadászott.

Azon a téren, hol ő könnyelmű kiséretével, hiú mulatsággal űzé a napokat, hajdan nagy szellemek végzetes tusákat küzdöttek jó és balsors fordulóra. A pharsalusi mezők, a Cynocephale martai, Ossa és Olymp havasai, mind férfilelkesítő emlékek viselőí. Ott tölté Mardonius, Xerxes alvezére is egykor a telet, ott tanyázott Scipio a

pharsalusi csata előtt; ott hajtá le Pompejus vesztett csata után balsorstól meg nem alázott nemes fejét; ott tört meg a persa uralom hatalma, s ott érte végét a római szabad köztársaság. Vérrel megszentelt föld, sóhajokkal terhelt levegő az ottan; — Mohammed nem tudott róluk semmit; a hősök hamvai fölött, a halhatatlan árnyakon keresztül, ő gyáva vadakat üldözött.

Ilyen uralkodója volt Törökországnak, a midőn Európa legnemesebb népei szövetkeztek, hogy Magyarország fővárosát, az egykor oly fényes, aztán oly szomorú Budát, másfél százados rablánczaiból kiszabadítsák.

— — — — — — — — — — — —

Mielőtt a történet folyamát kisérnők, lássuk, mi történt Petneházyval és öreg védnökével, a baráttal?

Petneházy nagyon fiatal korában egy kassai főnemes leányába volt szerelmes, Kanizsay Borbálába. A nemes úr birtokai a Dunán túl feküdtek, a legnagyobb hadjárás útjában, ő maga gyöngén belekeverve a Zrinyi-féle ügybe; úgy, hogy okai voltak arra, hogy egy időre Kassára vonuljon félre, a mi kívül esett a török-járáson s a császári biztosoknak sem volt akkor kezük ügyében, s a honnan utoljára is üldöztetés esetére könnyebb volt akár Lengyelországba, akár Erdélybe átmenekülni.

Ilyenforma helyzetben sok főura volt akkor Magyarországnak, a ki birtoka jövedelmét évekig nem húzhatta, s azalatt távol menhelyen élt, s csak az akkori magyar világ, melyben tisztesség volt szegény embernek lenni, az általános olcsóság és a tárt szívű vendégszeretet, és egymáson segítni vágyás tevék lehetővé, hogy az ilyen földönfutók nem vesztek el nyomorban.

Petneházy maga sem volt gazdag ember s az ő birtokai is hasonló veszedelmes égalj alatt feküdtek, mely a legegészségesebb embert is meg tudta ölni, minden betegség nélkül.

Azonban fiatal ember előtt fényes pálya volt ekkor nyitva: a harczmező; Petneházy úgy vált el Borbálától,

mint a ki hírt, nevet és vagyont szerezni indul, a mit hű kedvesével majdan megoszszon.

A hír, név és vagyon meg is termett; hanem az utóbbi ott maradt a török kezei között; a dalia egy teherhordó rongyos gunyájában szökve jött ki Budáról, nem maradt mit megoszszon régi kedvesével egyebé, mint a hír és név; mert az, mit szerelemnek hívnak, már akkor igen sok felé el volt osztva, török háremek festett szemöldökü virágai között.

Azonban megmaradt még a jó kard, s egy olyan kardot nagyra fognak becsülni a császári táborban is. Petneházynak csak meg kell nevezni magát a legelső tábornok előtt, kinek őrszemeivel összetalálkozik, hogy ismét azon a polczon álljon, a melyet másutt elhagyott.

Nem is csalatkozott: a lotharingi herczeg örömmel fogadta a hozzámenekülőket, s hosszasan értekezve velük a budai vár védeszközeiről, Petnetneházyt a magyar könynyű lovasság ezredes kapitányává nevezte ki. Gabriel barátot pedig megbízta, hogy menjen vele előre Komárom várába, s ott a mérnökkar főnökét, báró Mansfeldet, értesítse mindazokról, miket a budai vár erőditéseiről körülményesen kitanult; — azalatt Petneházy a megyékből oda érkező lovasbandériumokat fogja szervezni, minthogy Komárom környékén túl alig találna a lovasság számára elegendő szénakészletet.

Az áttért kuruczhadnagynak nagy meglepetésére szolgált, hogy eddigelé mindenütt oly szíves fogadtatásban részesült; s ezt a kellemes érzést fokozta azon férfias bizalom, melylyel Mansfeld báró legelső találkozásukkor megtisztelé. A derék német úr igen józan, emelkedett nézetekkel bírt, s értett más egyébhez is, nemcsak a hadmérnökséghez: belevegyültek a politikába is; Mansfeld lovagias őszinteséggel bevallá, hogy biz abból semmi jó sem származott eddig, hogy a magyar és német nemzetiségek örökös küzdelemben tartattak egymással, és hogy ennek bizonyára nem a két derék nemzet az oka, mert ha

rájuk hagynák, ők egy óra alalt kiegyenlítenék egy század versenygéseit; hanem néhány fondor diplomata, kiknek önérdeke, nagyravágyása és gyülölete képessé tevé a magyart, hogy innen a földről a holdba meneküljön. (Igy fejezé ki elmésen a török uralomhoz pártolást). Hanem, hogy mind máskép lesz az ezután; csak egyszer Buda magyarhon fővárosának neveztessék!

A bizalmas beszélgetés után ott marasztá Petneházyt és Gabrielt magánál ebéden a báró. Azalatt bemutatá őket családjának, átvezetve mindkettőt neje szobáiba.

Midőn Mansfeld Petneházyt a báróné elé vezette, a fiatal vezér egészen zavarba jött; e hölgy arcza annyira hasonlított Kanizsayné arczához; bár az akkori francia divatos viselet nem egyezett is az elébbi ős magyar főkötő és prémes mente emlékeivel. Nem merte ráfogni, hogy ő az, míg a hölgy meg nem szólítá magyarul:

— Petneházy régi ismerős. Sokszor járt hozzánk boldogult férjem idejében Kassán.

Tehát Kanizsay meghalt, az asszony visszatért birtokába s a legelső ezredeshez, ki megkérte, hozzá ment. Igaza volt; pártfogóra volt szüksége. Petneházy nagyot sóhajtott; hát a leányból mi lett?

Mansfeldné észrevevé a fürkésző tekintetből, hogy kit keres? megelőzé:

— Barbara itt van.

Tehát Barbara és nem Borbála többé.

E perczben a mellékszobából vidám beszélgetés közeledő hangjai vonák magukra Petneházy figyelmét. Ezek Borbála hangjai voltak; oh! de fájt, nagyon fájt azokat mégis így hallani. — Idegen nyelven beszélt — idegen férfival.

Megnyilt az ajtó, a hölgy és egy fiatal katonatiszt beléptek rajta. A kisasszony szép hajfürtei, mik egykor oly szerényen voltak a gyöngyös párta körül csavarva, most bóbitás toronynyá fodrosultak fején, repkedő szalagokkal fellobogózva, s a hófehér kebelnek, mit egykor a szemér-

mes vállfüző gyöngysorai oly szűzen takartak, most a kivágott derék titkait csábítva árulgatá. Mikor Magyarországon e divatot először meglátták, megdöbbentek rajta, nem gyönyörködtek benne!

A lányka udvariasan meghajtá magát illendő távolból Petneházy előtt.

— Ah, Herr von Petneházy!

A kuruczvezér, ki másként képzelte egykori ujratalálkozásukat, le volt hűtve. A világ nagyot változott, a mióta odakinn járt. Hanem hiszen igaza van mindenkinek: ő csaknem törökké lett; török sorban csatázott, török lányért hevült, miért ne történhessen hasonló egy leánynyal, ki német családba, német környezetbe jutott. Hanem az mégis szomorú dolog, hogy a magyar olyan könnyen hajlott valaha ide és amoda!

A hölgygyel jött fiatal tisztet Funkensteini Funk lovag néven mutaták be Petneházynak. A bizalmasság, melyet a család irányában tanúsított, éreztethette Petneházyval, hogy ez több, mint puszta látogató a háznál.

Jaj bizony, mikor valaki sokáig üresen hagyja a székét, mire eszébe jut visszatérni, elfoglalva találja azt.

Petneházynak nagyon rosszul esett ez a találkozás. A lovag ügyesebb udvarló, finomabb beszélő volt, mint ő, kiben a török basákkali érintkezés csak a nyers daczot erősítette meg; a török odaliszkok sem tanították finom udvarlásra.

A mellett a társalgás németül folyt, a mit ő csak törve beszélt. Már ez hivatása volt a magyarnak, hogy ha vendég, a gazdája kedvéért, — ha gazda, a vendégeért beszéljen annak a nyelvén.

Ebéd alatt Petneházy több mérget evett, mint sültet. Mentől tovább nézte Borbálát, annál szebbnek kezdte találni, s mentől tovább nézte a lovagot, annál jobban megerősödött abban, hogy ezt az embert neki meg kell ölni, vagy ez öli meg őt.

Borbála egyenlően nyájas volt mindkettőjükhöz. Jó ne-

velésű leánykáknak nem volt szabad akkor sem észrevétetni, hogy két férfi közől melyiket tüntetik ki jobban.

Ebéd után Mansfeldné férjének négy szem között megsúgta, mi viszony volt közöttük és Petneházy között első férje életében, s egyúttal azt is, hogy Petneházy igen szép vagyonnal bir s mint áttért vezér bizonyosan az udvarnál is nagy kegyben fog állani. — Ezért más szemmel kell reá nézni.

Mansfeld egyenes lelkű, becsületes katonaember volt, kinek apró cselszövények soha sem forogtak fejében. Azt igérte nejének, hogy majd elintézı ő azt a dolgot. Azt látta, hogy a két ifjú egész együttléte alatt folyvást kihívó pillanatokkal méregeti egymást, s bizonyos volt felőle, hogy mikor a hölgyek el akarnak távozni a teremből, annál a szokásos szertartásnál, hogy ki nyujtsa Borbálának a karját? s melyikét fogadja el a leány? a két vitéz között bizonyosan kitör a versengés. Ezt meg akarta előzni.

Midőn a hölgyek távozásra készültek, ő maga vette karjára nejét és mostohaleányát s a két ifjunak azt parancsolá, hogy maradjanak hátra.

Gabriel azalatt egy pillanatra sem hagyta el Petneházyt, attól tartva, nehogy valami balgaságot kövessen el ismert heves természeténél fogva.

Néhány percz mulva a báró is visszatért. Nyilt arczával lépett a két fiatal közé s mindkettőt kézen fogva mondá nekik:

— Kedves bajtársaim! Ti mind a ketten egy betegségben szenvedtek s szemeitek tekintetéből kitalálhatja az ember, hogy miben? Ti egy leányba vagytok szerelmesek, s mind a ketten jogot tartotok hozzá. Petneházy a leány megholt atyjától kérte meg Barbara kezét, Funkenstein pedig tőlem, ki az elébbi igéretről semmit sem tudtam. Derék lovagoknak békességes rendes időkben bizony alig marad más választásuk ilyen esetben, mint kardhoz nyulni s egynek a kettő közől elhagyni a szép világot; mert maga jószántából bizony az én időmben sem mondott le igaz lovag

menyasszonya kezéről, senki jogáért. Mostani időkben azonban, midőn egy dicső hadjárat elején állunk, nem volna istenes dolog, hogy két derék, jó keresztyén vitéz, kiknek karja sereget számít a hitetlenek ellenében, egymás vérét fogyaszsza asszonyos kérdésben. Azért én, mint Barbara gyámja, mint nektek jó barátotok és mint parancsoló vezértek, a mondó vagyok: hogy e percztől kezdve egyitek se szóljon Barbarával, mindaddig, míg Buda várában török úr parancsol; akkor pedig azé legyen a lány, a ki kettőtök közül elébb lesz az ostromlott várfokon. Tetszik az itélet? Ha tetszik, adjatok rá kezet.

Petneházy első volt, ki kezét nyujtá Mansfeldnek. Ragyogó orczával tevé azt. Az ilyen mondás volt neki kedvére.

— Ráállok, vezérem. S most már úgy segéljen Isten, a hogy nem engedem másnak ezt a dicsőséget.

Durczásabb képpel nyujtá kezét Funk lovag, vállat vonva.

— Én ezt sem bánom; de — szólt halk dörmögéssel, — elébb el tudtam volna én ezt tenni láb alól; azután is következhetett volna a török.

Petneházy egészen felvidulva hagyta el a báró lakását Gabriellel.

— No páterem! — mondá neki könnyű szívvel, — most szeretném már, ha még Ihánzáde volnál, hogy gyönyörködhetnél jóslatodban; mert azt én beteljesítem.

Az öreg barát jószívűen felelt rá:

— Én pedig segíteni fogom beteljesültét!

* * *

Érzik már a halálszag Abdi basa palotájában! Közelget a kezdetnek a vége. Egy láthatatlan kéz vonul végig Magyarország térein s letörli onnan a török hatalmat, mint avatag irást, melyet nem érdemes olvasni az utókornak.

Pedig milyen mélyen hitték azt bevésni, midőn a nemzet szivéig bevágták a betüket! száznegyvenhét eszten-

deig voltak rajtunk, volt idejük nevüket megörökíteni. Gazdagok, hatalmasok voltak, azt tehették, a mi nekik tetszett, építhettek, ronthattak, megölhették, rabságra vihették, a ki ellenük szólt, övék volt az ország! Mi maradt meg belőlük? A rossz emlékezet. — Tüzet hoztak reánk, megolvadtunk-e benne? Vérünkből tengert csináltak, belefulladtunk-e? Nem őrlötte-e meg a belső féreg a nagy ozmán birodalmat, melynek birtokában úgy volt elátkozva a kis magyar nemzet, mint a mumia szájába tett búzaszem. Azt pedig tudjuk, hogy kikel, és kalászt hoz ezredév mulva is.

A nagyvezérek sűrű változása jelenté, hogy az ozman hatalom válságai egymást érik. Hogy akar fennállni egy ország, melyben nem nevelik a legelső erényt, a hazafiúi becsületérzést? Minden főúr, ki a kormány élén állott, csak saját kincstárára gondolt, csak palotái ragyogásáról, háremei gyönyöréről álmodozott. A nagyobbakról vettek példát a kicsinyebbek, a divân uraitól lefelé mindenkinek csak magához hajlott a keze, a roppant hadseregeket fizetni nem volt pénz, azok éheztek, zúgtak; de azért a dsengelkői mellett egyik tündérpalota a másik után emelkedett s csalárd bizományosok elorzott milliókkal szökdöstek a határokon túl; s ha valaki panaszkodott, ha a nép siralmát a divánig merte vinni, azt lázadónak nevezték és úgy bántak vele. Így aztán széthullott lassankint a hatalom-alkotta épület; kedvetlen hadseregek futni tanultak megvetett ellenségek előtt, és összedugott kézzel nézték, hogy dűl le egyik oszlop a másik után?

Vén ember már Abdurrahman basa, közel megvan hetven éves; látott már mindent a világon, a mit látni szép és kedves; élvezte, használta az életet; — vitéz volt, dicső nevet szerzett: minek élne már tovább? Ő is látja jól a közelgő zivatart, ő is tudja jól, hogy annak nem fog ellenállhatni; de hiszen már hetven éves. Jelen volt Kandia ostromában is, akkor mint a jancsárok főagája, résztvett ama dicsteljes harczokban. Ilyen emlékekkel ki ne ki-

vánna meghalni? Háremének örömei között csak leányának mosolygása volt már, a mi érdekelte: az pedig már nem mosolyog.

Egyik rossz hír hozója a másikat éri nyomban palotája küszöbénél; ő azokat mind nyugodt arczczal hallgatja ki és nem mond rá egyebet, mint «dicsőség annak, a ki soha nem változik!»

Van abban is valami szép, a hogy egy öreg katona szemközt megy a veszély ellen, melyet őrjöngő kormányférfiak könnyelmüen érleltek magasra; a hogy meghal egy zászlóért, melynek nincsenek hívei többé, csupán zsoldosai; a hogy eltemetkezik egy vár romjai alá, melyről császára megfeledkezék.

Midőn hirül hozták Abdurrahmannak, hogy a keresztyén hadsereg egyenesen Budának tart, míg a nagyvezér Belgrádba vonult vissza: Abdi összegyüjté háremét, kincseit, drága paripáit s átküldé azokat a Csepel szigetbe. Tudta, hogy soha sem fogja azokat látni többet. Három nap mulva Batthyány Ádám a könnyü lovassággal elfoglalta a szigetet; a vezéri hárem és kincsek prédára jutottak; a harczosok sisakkal mérték az elfoglalt aranyat, ezüstöt és koczkát vetettek a régi gazdájukat nem sirató szépségek birtoka felett. Azt irják, hogy a zsákmányul esett kincs kétszázezer forintra ment. Mikor Abdi basa ily tetemes összeget kihajított a vár falán, akkor neki nagyon jól kellett tudni a végzetet, mely rá és a vele levőkre azon vár falain belől várakozik.

Pestet és Ó-Budát nem is védelmezé, minden fegyveres csapatját magához vonta Budára. Tizenhatezren voltak, azoknak legnagyobb része jancsár. A várat nem lakta akkor magyar nép; a törökkel csak egy nemzet kötötte még össze sorsát, a zsidók; azok Pestről és Budáról kincseikkel együtt mind ide takarodtak. A zsidóknak mindig fatumok volt: a prófétákat meg nem hallgatni, az idők jelenségeit meg nem érteni. Abdi basa kitűzette a vár négy falára a vörös zászlókat; jeléül, hogy készen áll a harczra.

A körülfekvő hegyeket elfoglalták az egyesült seregek, a hegyoldalokban felállították a nehéz lövegeket; roppant lovassági csapatok foglalták el a síkokat és mellékútakat; az erdők között mindenütt sátrak s lobogók látszottak.

A magyar hadsereg, a lotharingi herczeg Károly hadtestével a bécsi kapu előtti magaslatokat foglalta el, Miksa bajor választó-fejedelem seregei a Gellért- és várhegy közötti tért, a német birodalmi hadak a vízivárost.

A magyar seregek vezérei voltak: Eszterházy János, Miklós és Zsigmond, Pálffy János, Miklós és Károly, Batthyány Ádám, Draskovics Miklós, Nádasdy Tamás és Petneházy.

Petneházyt saját kértére Károly herczeg a gyalog hajdúság vezérévé nevezte ki; örömest is engedték neki ezt a helyet: tudják azt régen, hogy a convertita a legtüzesebb ostromló.

Gábor barát nagyra becsült férfiú lett a vezérek előtt; egy tudományos készültségű ember, mint ő, sokat ér az ostromló hadseregre nézve, mert úgy le tudta rajzolni a vár védműveit, hogy azon minden közkatona eligazodhatott volna; megmutatta, hol leggyöngébbek a védfalak, hol legkönnyebben hozzájárulható a sáncz? minő akadályokra találhatnak, ha az első erődítményeket elfoglalák?

Előadásából az derült ki, hogy a legkönnyebben megtámadható része a várnak a Duna felőli meredek, melynek védművei el vannak hanyagolva, s a hol az ágyúk nem sok kárt tehetnek, tűzaknáktól épen nem lehet tartani, leggonoszabb hely pedig a vérmező felőli nagy körfalak (rondella), melyet a többi várszegletek ágyúkereszttüze véd, s melynek előtere nagyon alkalmas tűzaknák készítésére. E felett van a lőporos torony is, melyről sokszor mondá Abdi basa, hogy ha már az ellenség a sánczon volna, kanóczot vetne bele s magával együtt a légbe röpitené. Ez tehát átkozott pont lesz az ostromlókra nézve.

Petneházyt épen nem lepte meg, midőn a haditanács után azt a rendeletet vevé, hogy hajdúival a nagy rondella

ostromát fogja vezetni. Valamint az sem, midőn megtudta, hogy vetélytársa Funkenstein a bajor segédcsapatokhoz tétetett át, kik a víz felől fognak ostromolni. Kezdett már fatalista lenni s bízni a jóslatokban. «Ne búsulj, én is ott leszek!» biztatá őt Gábor barát; a mivel sok volt mondva, mert a tüzérség fővezére, Gonzales Antal, a ráczhegy felőli ütegek vezetését a leleményes eszű barátra bizta, kiben az első találkozás után olyan ismeretgazdagságot fedezett fel, a minőt csak egy hosszú élet és meghalni nem akaró boszúvágy tanulmányai adhatnak egy férfiúnak.

Junius 19-én (1686.) sütötték el az első ágyút a város falai ellen.*

27-én kezdtek el a nagy rondellán rést lőni. Előtte való nap jött át a keresztyén táborba három hajó budai rácz nép, kiket a német krónikairó «keresztyén magyarok»-nak nevez zárjel között, (ellenkezőleg a mostaniakkal, kik a jó óhitű magyarokból szerbeket csináltak nagy bölcsen); 23-án egy jancsár zászlótartó szökött át, ki felfedezte Gábor barát előtt a két tűzakna irányát, melyet Petneházy ellen ástak az ostromlottak; két ellenakna még azon éjjel megsemmisíté az elébbiek hatását, a felfedezett földalatti folyosókban rövid viadal támadt, mely a törökök veszteségével végződött.

29-én a Pest felőli futóárokban vívtak a brandenburgi segédhadak: e napon Gábor tüzes golyói oly égést támasztottak a várban, melyet öt óra hosszat nem birtak eloltani

* Kútfőim a napra nézve igen eltérnek; két egykorú krónika közül egyik: «Der siegreich geendigte etc. XV-jährige Türkenkrieg», — kelt 1699-ben, junius 13-ra teszi az ostrom kezdetét; egy másik: «Johann Christoph Wagner's Christlich und Türkischer Staat- und Geschichtsspiegel», mely az ostrom utáni évben adatott ki: junius 19-ét említi. Azontúl is minden egyes fegyverténynt, nevezetes férfiak elestét stb. hat nappal későbbre teszi, mint az elébbi. Hammer-Purgstall junius 28-ról kezdeti az ostromot. (Geschichte des osmanischen Reiches.) Palugyai szerint pedig junius 18-án érkeztek meg az összes seregek Buda alá. Így ez legjobban megegyez a második könyvben idézett adattal. J. M.

a törökök. A hadsereg nem nevezte már a barátot máskép, mint «Tüzes Gábornak», ez a név maradt rajta a történet lapjain is.

Augusztus 5-én már jókora rés volt lőve a nagy rondellán, ugyanakkor a két kisebb körsáncz is halomba omlott; e napnak éjjelén a bajorok támadást próbáltak a tört résen át, s sikerült egész a belső sánczkarókig hatolniok, a hol az elfoglalt helyet meg is tartották és rögtön eltorlaszolták; a csata folyama alatt azonban néhány vitéz vezértiszt is elesett; a mint Petneházy másnap hallá, azok között volt egy Funkensteini Funk lovag is. A becsület úgy hozta magával, hogy az elesett hős temetésén jelen legyen. A holtakat a Gellérthegy alatti temetőbe takaríták; Petneházy hajdúi adták nekik a végtisztelgést, hármat lőve sírhalmaikba. Itt látta Petneházy saját szemeivel, hogy a koporsó valóban a sírba szállt le, melyre fel volt írva: «Funkensteini Funk lovag» meghalt aug. 5-én; ő maga veté az első göröngyöt a koporsóra, nemes szivéből szánva a hőst, nem gondolva benne a vetélytásra.

Ebben a perczben valaki vállára üt hátulról s a mint Petneházy visszafordult, megdöbbenve látja ott állani megholtnak vélt vetélytársát, ki gúnymosolylyal szóla hozzá:

— Ne hányja olyan jó kedvvel a földet arra a koporsóra, bajtárs uram; nem én fekszem abban, hanem a bátyám; megboldogult Funkenstein Henrik. — A keresztnevemet persze nem tudta ön.

— Annál jobb, viszonzá Petneházy, ha ön még él; Budavárát majd annál hamarább beveszszük.

A következő napok szüntelen csatározásokban folytak le; majd a törökök rohantak ki éjjel az ostromlók ví-árkaira s leöldösék az ott alvókat, beszegezék ágyúikat, majd a keresztyének lopóztak a sötétben a szélső védművekre s leronták az ellenfél sánczkaróit; közben egy-egy tűzakna lobbanása rázta meg a harczolók lábai alatt a földet. A törökök tűzaknái többnyire szerencsésebbek vol-

tak; a keresztyének által fúrtak rendesen visszafelé lobbantak el és saját népükben tettek siralmas károkat. A harczban elesettek levágott fejeit azután a törökök a várfalakra tűzték ki, az ostromlók viszonzásúl az ő halottaik fejeit tűzték fel lándzsákra s a ví-árkokat szegték be e rettentő jelvényekkel. A levágott fők mindkét részről egyre szaporodtak.

Különösen rosszul sikerültek a főrondella és a courtinafal ellen ásott aknák; e pontokon több veszteség volt, legkevesebb eredménynyel. Mint Gábor barát megjósolá: sokkal könnyebb munkájuk volt a bajoroknak, kik a Duna felőli meredek oldalt vívták, az ellenség ágyúitól és tűzaknáitól nem tarthatva.

Tizennegyedikén történt az első ostrom a rések ellen. Esti hét órakor minden ostromágyút kilőttek egyszerre, s arra elhallgatott valamennyi. Már csatarendben állt minden csapat, a spanyol önkéntesek és a hajdúk kezdték is az ostromot, midőn egy, a császáriak által ellobbantott akna oly szerencsétlenül csapott vissza, hogy kétszázötven embert eltemetett saját seregeik közül. Az erre támadt zavarban sok jó vitéz ott hagyta az életét; sebet kapott a bajor herczeg Bejár, az angol herczeg Zaimes és Piccolomini; csak Petneházy maradt sértetlen; pedig alig állt száz lépésnyire a boldogtalan tűzároktól. Elég baj volt rá nézve a sikertelenség.

A túlsó oldalon következő éjjel a bajorok a kis rondellát s a hozzá tartozó kettős kőkerítést elfoglalták, Funkensteinnak csak egy lépése volt még hátra a várfalig; Petneházy még az első lépéstől is hátra volt vetve. Lehetetlenséggel volt határos, hogy őt megelőzze ezen az oldalon.

És a mi oly hihetetlen volt, az másnap megtörtént. Délután Tüzes Gábor barát bombái olyan szerencsével jártak, hogy egy közülök a nagy rondellán levő lőportorony boltozatán keresztül törve, azt levegőbe röpítette.

Szemtanúk azt irják a lobbanásról, hogy az ég elsötétült bele, mintha rögtön éjszaka szállt volna a nap elé;

süvöltő granátok, égő gerendák, széttépett hullák repkedtek mérföldnyi távolban szerteszét; s a képtelen erőszaktól a Duna hullámai túlcsaptak a pesti partra s elboríták egyszerre az egész várost. Azt hitte mindenki, hogy a föld szakadt be! Csak perczek mulva tértek az emberek magukhoz, s akkor látták, hogy a nagy rondella mi szörnyen elpusztult egy pillanat alatt; a mellékfalak húsz ölnyire le voltak döntve, kihányva alapjaikból; a sánczkarók összezúzva, az árkok betemetve. — Ötszáz török veszett el e lobbanás miatt; Tüzes Gábor maga egy csatát nyert a török ellen.

E viadal után a lotharingi herczeg rögtön felszólíttatá Abdi basát, hogy adja fel a várat, mit úgy sem védhet meg többé. A török vezér azt üzente vissza, hogy a mint az eddigi ostromok előtt nem szólíttatott fel a vár feladására, úgy ezután se szólongássák, ő nem adja meg magát, nem is kénytelen vele. Az a vár az ottomán birodalom kulcsa, azt elhagynia nem is szabad. Bizonyosan tudja, hogy segítségére fognak jönni és felszabadítják s a keresztyének hiába rontják meg magukat, mint ezelőtt két évvel. Ő Mahomedre és a szultánra bízza magát, azok kisegítik. Inkább ajánl cserébe más várat, Egert vagy Sz.-Fehérvárt, de ezt nem adja.

E napon érkezett hire, hogy a nagyvezér ötvenezernyi sereggel átkelt Eszéknél a hidon, az ostromlott várat felszabadítani. A várban ez este nagy ágyúzás volt, s a törökök zászlókkal, énekelve jelentek meg a bástyákon; jeléül, hogy ők is megtudták kémeik által a nagyvezér közeledtét.

A fővezérek erre általános ostromot rendeltek, a huszárságot a nagyvezér csapatai elé küldve, ki hír szerint már Székesfehérvár falai előtt állt.

Abdi basa vitézül védte magát, az ostrom vissza lőn verve; a keresztyéneket oly hevesen támadták meg, hogy újra el kellett hagyniok az elfoglalt pontokat. Másnap, harmadnap csend volt a vívó felek között, negyednap

visszaérkeztek a huszárok, jelentve, hogy a mi török seregek Székesfehérvár alatt vannak, többnyire csak felültetett néphadból állanak, mely a sokkal kisebb magyar sereggel sem birt megmérkőzni; hoztak belőle mutatványul foglyokat; hanem hogy a hegyek felől közelg sokkal nagyobb erővel maga a fővezér.

Másnap reggel jelent meg a török sereg egyik csapata Vörösvár felől. A keresztyének előőrsei, kik aggodalom nélkül, elszórva tanyáztak ott, hirtelen zavarba jöttek, s a magyar lovasság nélkül még nagyobb is lett volna a veszély néhány levágott főnél, mit a rendetlen tatárhad diadaljelül vitt magával. Délben tüntek fel a nagyvezér zászlói a budai hegyek között; épen a bajor, magyar és császári hadak ellenében . . .

A nagyvezér megjelenésének hirére az ostromlók heve zsibbadni kezde; a haditanácsban a vezérek egy része, azok közt Stahremberg, az ostrom félbehagyását tanácsolák; hogy a császári sereg ennyi veszteség, ennyi küzdelem után ismét vonuljon el szégyennel a töröktől el nem vívható vár alól. A magyar vezérek és a két badeni herczeg leküzdték a megalázó inditványt. Badeni Lajos elég merész volt szemükbe mondani, hogy nem a vívók lanyhasága késlelteti ennyire a sikert, hanem az, hogy nincsen két napra való tervük soha.

Már ekkor a keresztyén tábor tízezer gyalogot és kétezer lovast vesztett fegyver, tűzaknák és betegségek miatt.

A lotharingi herczeg negyvenezer emberrel szemközt fordult a nagyvezérre ágyúlövésnyi távolban állt egymás előtt a két sereg. Vívók és ostromlottak várták a harczot, ettől függött a vár sorsa. A harcz azonban nem következett be; mindkét vezér jónak tartotta álláspontját s a [illegible] ljára is, ha a török vezérnek volt mu- [illegible] herczegnek nagyon volt. A halogatás [illegible]

[illegible] l kisérlék meg a Pestet [illegible]; de sikertelenül, mert

az óbudai bátor molnárok csónakaikkal a tűzdereglyék elé kerülve, azokat eleve elsülyesztették.

A nagyvezér ki akarta kerülni az elhatározó csatát, hanem e helyett minden áron friss csapatokat akart bevezetni a várba. Másnap reggel egy dandár, nyolczezer spahi és jancsárból álló, Budakeszin és Szent-Pál völgyén keresztül a keresztyének jobb szárnyát megkerülte s a horvát gyalogokat oly zavarba hozta, hogy azok saját ezredesüket is összetaposták, midőn Dünewald vértesei és a Bercsényi huszárok szembejöttek rájuk. Erre dühös csata támadt; a horvátok a magyarokkal együtt visszafordultak a törökre, a lovasságot megszalasztták s a cserben hagyott gyalogokat az utolsó emberig lekaszabolták. Kétezer török hullott el, köztük két basa, nyolcz ágyú és zászlók maradtak a győztesek kezében. Ez a harcz a Nagy-Svábhegyen történt, a hol most azok a szép nyaralók vannak. Az elfoglalt zászlókat a viárkokban tüzték ki, hogy láthassa Abdi basa a várból a törökök veszteségének tanújeleit A leölt jancsárok mindegyikénél volt három kézi gránát és egy ásó. Valószínű, hogy hirtelenében sánczot akartak verni a Svábhegyen s ott helyet foglalni.

Tizenhetedikéig csak az ágyúk felelgettek egymásnak, az ellenség minden oldalon pihent és várt; az nap a törökök egy tűzaknát lobbantottak fel, de az csak saját maguknak tett kárt.

Abdi basa ezalatt megujult hévvel védte a várat, betömette a támadt réseket, új sánczokat ásatott, hadait lelkesíté; míg az ostromlókat a fölmentő sereg csatározásai elvonták és csüggeszték.

Augusztus 20-án, épen szent István napján, hirtelen egy csapat lovasság rohanta meg a keresztyén tábort; lóhátra ültetett jancsárok voltak azok. (Derék katona a kinek mindegy, ha ma gyalogságnak használták s holnap lovasnak ültetik fel és úgy is verekszik.) Ugyanazon horvát ezredet találták útjokban, mely néhány nap előtt a Nagy-Svábhegyen segített a diadalhoz. Ezúttal kereszt-

tültörték magukat rajta; vágtatva rohantak a tábort védő gátokig, ott leugráltak lovaikról, gyalog, fegyverrel kezükben áttörtek a védsánczokon, s mielőtt a keresztyén tábor zavarából magához térhetett volna, már benn voltak a Tabánban (így nevezte el a török a hosszú külvárost), ott Heiszler vasas lovasai jöttek rájok szemközt, azokkal is megütköztek, azokat is elverték maguk elől, s már közel voltak a fehérvári kapuhoz, már jött Abdi basa segítségükre, midőn Petneházy előrohant hajdúival s dühös viadalt kezde velük, mely azzal végződött, hogy kétezerötszáz jancsár közül nem jutott több a várba ötszáznál, annak is nagy része sebesülten.

Hanem ez mégis diadal volt: erkölcsi diadala a török katona önfeláldozó merészségének a keresztyén hadvezetők fontoskodása felett. Mi történhetett volna, ha ugyanekkor egy jancsárezred helyett az egész török sereg rohan a miénkre! Szerencsénk volt a nagyvezér tehetetlensége.

E siker örömére Abdi basa háromszor adatott sorlövést minden ágyújából s négy új vörös zászlót tűzetett ki falaira: keresztyének boszujára.

Augusztus 22-én reggel ostromot színlettek a császáriak, melynek az volt a czélja, hogy ezalatt a kastélyt, mely a vár felett uralgott, véglegesen hatalmukba kerítsék. A terv sikerült; háromszáz harczos felmászott a rommá lőtt torony magaslatára s onnan lehányta a törököt. Az ozmanok háromszor kisérlék meg elverni onnan elleneiket, mindig sikertelen, ekkor bevonultak a torony alsóbb emeleteibe és pinczéibe. A pinczeablakokon át folytonosan tüzeltek kifelé, úgy, hogy a toronyban levőknek lehetetlen volt segítségükre menni alulról, vagy akár azoknak onnan visszatérni; s e mellett azon pokoli ötletük támadt, hogy az alsó emeletekben kénkövet halmoztak fel s azt meggyújták. A felettük levő ostromlóknak mind ott kellett fulladni. Azonban a terv meghiúsult azon, hogy a torony boltozatain nem hatolt át a kénfüst, a helyett inkább lefelé terjedt, s az ótalmazókat szorítá ki az üregeik-

ből, másnap egészen a keresztyének birtokában volt a kastélytorony; ágyúkat vontattak fel rá s onnan gyönyörűen lőhették végig az egész várat.

Azon a napon az éjjeli vihar alkalmával Abdi basa egy törökké lett magyart s egy szerecsent küldött ki a várból, levelekkel a nagyvezérhez. A szerecsen jó úszó volt, a Dunán keresztül menekült s kétszer átúszta azt, hogy a nagyvezérhez juthasson; de a másikat elfogták a huszárok a Csepel csúcsánál. Meglelték nála a levelet, melybe ez volt irva:

«Lehetetlen tovább tartanom a várkastélyt, annak bukása pedig a várét is maga után vonja. Kérek minél gyorsabb segélyt, különben vége az ellenállásnak. Én nem mulasztottam el semmit. Én elkövettem mindent, a mi hatalmamban állott. Engem nem érhet vád. Huszadikán alig háromszáz ember érkezett be hozzám, huszonkettedikén közülök száz elhullott a kastély ótalmában. Az ellenség minden törekvésem ellenére befészkelte magát a kastélyba; kiket ellene küldöttem, azok nincsenek többé. — Segélyt, gyors segélyt kérek a nagy Isten nevében.»*

Még ugyan megkisérlé a kastélyt másnap, harmadnap visszafoglalni; de mindannyiszor sikertelen. A közelfekvő házakból puskatűzzel, granátokkal pusztítá a torony omladékain levőket, kik ott el nem sánczolhatván magukat, azokat ismét égő szurkos nyilakkal gyújták fel a törökök; ez a pont három napig folytonos harcz színhelye volt, ember ember ellenében, a holtakat félrelökték s jöttek helyükbe uj élők; alig volt húsz ölnyi tér a viadalra.

Jól lehetett tudni, hogy itt az idő, a melyben a nagyvezérnek végső csapást kell merészelni az ostromlók ellen, ha a várat fel akarja szabadítani.

Augusztus 29-én hajnalhasadta előtt az északi hegyek felől alászállottak a török hadcsapatok, 1000 spahi, 2000

* Szalay László V. k. 329. Rödernél Vecchi levele.

jancsár és 15,000 tatár. Ezerötszáz lovas hirtelen Óbudán termett, s az előőrsöket felriasztva, a dunai köröndre vetette magát. Itt a czölöpzetek mögött és a dunai sajkákon Apti vezérlete alatt a magyar hajdúk és német czéllövészek csapatai álltak, azok visszaverték őket; arra a Rókushegynél épült nagy ágyútelepet rohanták meg, hol Mercy és Heiszler tábornokok fogadták a rohamot; a török elszántan harczolt; egy aga, ki már két halálos sebből vérzett, még birt elég erővel Mercyt úgy sújtani vállon, hogy ez a pánczélon keresztülható vágásba belehalt. De az is hasztalan volt, a városba nem lehetett bejutniok; a vad roham vissza lett verve; a szétbomlott hadtest egy része Pálffy Ferencz lovasezrede által a Kis-Svábhegynek lőn szorítva; a rend felbomlott mind a két hadsereg között. A Pálffy által üldözött spahik viszont a lotharingi herczeget terelték maguk előtt, a fővezér közel volt hozzá, hogy foglyul essék, midőn egyszerre Schöning a brandenburgiakkal segítségére jött. A két tűz közé szorult dandár kétségbeesve küzdött elől hátul tóduló ellenségei közepett; egy bőszült csapata hirtelen oldalt nyitva rést, egész a császári herczeg főhadiszállásáig tört útat s ott hagyta magát lekaszabolni veszett viadal közt. Abból a hadtestből, a mit hajnalban elküldött a nagyvezér, még csak hírmondó sem tért vissza hozzá a csatából.

Délre vége volt a harcznak.

Délután egy órakor csengő tábori zenével vonult át a hídon Scherfenberg rég várt segélyhada, Piccolomini vezénylete alatt; a nagyvezér látta ezt jól a hegytetőről, s elvonult onnan érdi táborába.

Pár nap mulva még ezerkétszáz svéd is érkezett meg távol hazájából, az ostromban részt venni; — a keresztyén had hatezerkétszáz emberrel szaporodott; a török felmentő sereg hátrább vonult. — Budavár sorsa el volt döntve.

Szeptember másodikán, délután három órakor hat ágyúlövés a Gellérthegyen jelenté, hogy az eldöntő ostrom percze jelen van. A várban akkor énekelték a halálba menő

hősök szuráját a koránból. Abdurrahman tudta, hogy az ő ősz fejének s a budai félholdnak ez az utolsó napja.

Még egyszer kiküldé levéllel egy hírnököt a nagyvezérhez, melyben szemére veté, hogy a várban levő asszonyok több kárt tesznek az ostromló ellenségben, mint ő az egész hadsereggel: de ezt a követet is elfogták; a nagyvezér nem hallotta meg a szemrehányást, segítségre úgy sem jött volna.

A jeladásra a Kis-Svábhegy tűztelepei tizenhat ágyuval kezdték szétrombolni a rést elzáró czölöpzetet, mialatt háromezer ember Spinola vezetése mellett nesztelen, észrevétlenül közeledett a várfalakhoz, a futóárkokban meglapulva.

A mint a tört rés közelébe értek, hirtelen megrohanták azt s tömegestül vetették magukat a védelmezőkre. A török nagyon jól harczolt; egy lábnyomnyi tért sem engedett át, nem hogy ingyen, de drága vérért sem; míg egy része a faltörés aljában harczolt, kard kard ellen, addig a többi égő granátokat és kanóczos lőporzsákot hajigált le az ostromlók legsűrűbb tömegei közé.

Hasonló dühös ellenállás fogadta a várkastély felől támadó bajorokat; ezeket kétszer verték vissza a várkastélyba, s már halva volt ott a vezér Piccolomini, itt Tattenbach gróf és Zacco őrnagy; már csüggedni kezde az ostromlók erélye; midőn a harczi zaj közül diadalordítás töri magát keresztül s a vívók a közép köröndd romjain látják lobogni a keresztyén zászlót, Magyarhon védasszonya képével. A ki azt a zászlót oda tűzte, az volt Petneházy, s a kik ott harczoltak mellette, azok voltak a magyar hajduk, kiket kereszttel és karddal kezében lelkesített a köztük járó Gábor barát.

Abdurrahman basa látta a megjósolt ellenséget maga felé közeledni, látta emelkedni mindig közelebb, mindig magasabban azt a zászlót, melynek először kelle az ő bástyája szélébe furódni. Czéllövészei hiába irányozák feléje tölcséres fegyvereik csövét, a kézijakat, annak az egy em-

bernek ott nem lehet elesni, nem lehet ellenállani. Istennél a kegyelem!

Kétségbeesett dühvel harczolnak spahik, jancsárok, szerácsiak, hajdukkal, granátosokkal, összekeveredve személyes viadalban; nincs segítség, egyedül az Úristennél.

A lobogtatott zászló egyre közelebb jő, most Petneházy egyszerre felugrik egy bajtárs vállára és arról átszökve a bástya párkányára, merész kézzel tűzi ki reá a zászlót.

— Verjétek őt le onnan! ordít Abdurrahman; de ha nem szólna is, rohannának rá vitézei. Annak a zászlónak nem szabad ott lobogni; annak, a ki azt oda tüzte, nem szabad a napot látni többé.

Petneházy jól tudja védelmezni veszedelmes helyét; kettő, három véres fővel bukik le a rátódulók közül, midőn egy fa tetejéről, mely a sánczon nőtt, egy kurd vitéz oly ügyesen hajítja felé a pányvát, hogy az a küzdő vitéz nyakára hurkolódik, s a következő pillanatban lerántva lábáról, ott függ a fa ágán: legdicsőbb pillanatában győzelmének a leggyalázatosabb halálnak kitéve.

Abdurrahman már örömében ordít; de a magyar vitézt e gonosz perczben sem hagyá el lélekjelenléte; hirtelen megragadá baljával a nyakára hurkolt kötelet, s kardjával ketté szelé azt s ismét talpon állt a földön; — abban a perczben értek oda hajdui is és kiszabadíták az ellenség kezéből.*

Abdurrahman ezt látva, széthasítá köntösét és sarkantyuba kapva lovát, elnyargalt a köröhd előli térről; a várkastély felé futtában szemközt találkozik szilihdárjával, a ki kérdezé tőle, hova fut.

— Istennél a segedelem! felelt neki a basa; a napok beteljesülnek, mi nem vagyunk itt többé urak! eredj vissza, rakj tüzet lakásomban s küldd szét az eunuchokat, hogy gyujtsanak fel sorban minden házat, s a futó tűzárkok kanóczait gyujtsák meg. A tubafa alatt találkozunk.

* **Lásd Csereynél és Hammernál.**

Az a tubafa pedig már a paradicsomban van.

Innen vágtatott a bécsi kapu felé, hogy legalább ne Petneházy és az ál Ihánzáde szemeláttára essék el.

A győzelem-téren (török elnevezés!) találkozott a recsinbtár agával és a tűzérparancsnokkal.

— Vissza! vissza! csak a dicsőség még a miénk, az élet nem többé!

Azzal mind a hárman visszalovagoltak a bécsi kapuig; ott, a hogy a keresztyén vértesek tódultak elő a résen, leugráltak lovaikról, azokat ott leszúrták s meztelen karddal kezeikben, gyalog rohantak az ostromlók közé; néhány percz mulva vége volt mind a háromnak, a győztesek Abdurrahman testén keresztül rohantak a városba.

Már akkor itt általános volt a futás, Petneházy diadalával szétbomlott a török védelmi rend; elől, hátul meg voltak támadva; minden utczán szemközt jövő csapatok fogadták a futókat, itt térden állva esdtek kegyelemért, a mit nem kaptak meg; amott kétségbeesetten harczoltak utolsó emberig s e viadal közepett egyszerre elkezdtek a felgyujtott házak égni, a miknek utolsó szobáiban még harczoltak az utolsó pillanatért.

Legtovább tartott a tusa a várkastélyban; ott kétezer férfi, asszony és gyermek, a jancsáragával és a főmuftival egy kerek toronyba elzárkózva, végső kétségbeeséssel védte magát, melyet a bajorok túlnyomó ereje nem bírt leküzdeni. Végre a vezérherczeg, hogy a harcznak végét vesse, kegyelmet adott nekik, s nem engedte őket bántani. A jancsáraga a bajor herczeg lábaihoz borulva, kebléből egy szelenczét vont elő s neki nyujtá, az tele volt Abdi basa utolsó gyémántjaival, miket a török vezér a harcz előtt dolmányáról letépett, elszórt, és miket az előrelátó aga bölcs volt felszedni, hogy életét megváltsa rajtuk.

Az alvezér életét a Zerini ezrednek egyik magyar közvitéze menté meg.

A várba vonult zsidók a végveszély alatt a vízvezető alagútján menekültek le a Dunára, azt remélve, hogy az

általános zavarban ott hirtelen kincseikkel hajókra rakodhatnak s sikerül megmenekülniök. Azonban épen ez vált veszedelmükre, mert ott a kegyetlen tolpatsok kezeibe kerülének, kik őket nőstől, gyermekestűl nyomorúan lemészárolák s kincseikben prédát ütének. Jobban jártak azok, kik benn a várban maradva, a zsinagógában és egy pinczeboltban elrejtőzének, s a győzelmesek kegyelmébe ajánlák magukat; azoknak élete meghagyatott, mivelhogy németül tudtak beszélni — ezer tallér váltságdíjért. Elfogóik brandenburgiak voltak.

Ekkor mutatott a napóra Mátyás király templomának falán ötöt.

Két óráig tartott a véres szomorújáték.

S annak bizonyságául, hogy valóban vége van, földrengető ropogással sült el az Abdi által utczahosszat ásatott futóakna, mely romba dönté még a mit az ostrom épen hagyott is: Budavára nem volt más, mint egy romhalom, égő üszökkel fedve és vérrel befestve.

S a ki ezt a megrendítő tragédiát a tétényi halmokról a legnagyobb léleknyugalommal nézte — az a török nagyvezér volt. A török hadsereg láttára esett el az ozman birodalom kulcsvára, büszkesége: Buda.

Petneházy pedig az első volt annak falain a végostrom alatt, s vágytársa az utolsók között volt, kiknek a körtorony vitézei legtovább ellenálltak.

Petneházy másnap reggel Gábor barát kiséretében összejárta Budavár romjait. Alig talált már rá az ismerős helyekre; fel volt dulva minden. A vadaskert fái ki voltak vágva és feltüzelve, a regényes kioszknak s a rózsalugasoknak helyök sem látszott már. Csak egy kettétört kőlap emlékezteté még valamire, a mit a sánczmunkák közben félig eltakartak földdel. Annyit megtudott alakja felől, hogy az török halott sírköve, s annyit el tudott olvasni az arab betűkből, hogy azon a kövön Abdi basa egyetlen leányának, Tellinek neve van bevésve. Szinte jól esett azután, hogy a sárga házat, melyben őt legutoljára látta és

meggyűlölte, nem találta sehol; azt úgy szétrombolák a tűzgolyók, hogy fel nem lehetett ismerni a romhalmaz közől.

A szerzetes némán megszorítá az ifju kezét; tán kitalálta gondolatjait? A halott szerető emléke nehéz!

A mint a füstölgő romok közől ismét alászálltak, szemközt találkozának Heiszlerrel; a tábornok soha sem szerétte Petneházyt nagyon, annál kevésbbé a barátot; bántotta az, hogy a magyarnak miért van vitézsége — és esze? Mint Petneházy később megtudá, Funkensteinnak sógora is volt; a mi elég ok a haragra a tegnapi hőstett után.

— Ne is menjen ezredes úr a főhadiszállásra, szólt hozzá szárazon, parancsot hozok önnek a főherczegtől; az egri basák Pest ellen jönnek, már Hatvanig értek és ott elsánczolják magukat; onnan ki kell őket ugratnunk, mielőtt várat csinálnának belőle. Vegye ön át Pesten levő huszárezredét s induljon velem még ez órában, én az Aspremont vasasokat vezénylem. Tüzes Gábor úr pedig menjen a főherczeghez s várja ott további rendeletét.

Gábor barát azt sugá Petneházynak: őrizd magad ettől az embertől, a ki mindenkit úrnak nevez. Tudtomra a magyar eddig csak az Istent és fejedelmét hívta uramnak, és ha másnak mondta, gunyolódott vele.

Azzal elváltak.

Petneházy átment Pestre és egy óra múlva csatlakozott Heiszlerhez huszárezredével, mely saját nevét viselte. Felötlött előtte, hogy ilyen hadi vállalathoz nem visznek ágyukat; de nem kérdezősködhetett, mert tudta a szokást, hogy felsőbb rangú tiszt az alsóbb fokunak ilyen kérdésre helyt nem áll.

Másnap szép rendben megérkeztek Hatvan alá; annak már akkor hevenyészett sánczai voltak, miknek szegletén a basa lófarkas holdja villogott.

Heiszler ott azt az utasítást adta Petneházynak, hogy a török hadsereg által összeterelt gulyát hajtassa el a város alól — fényes nappal.

A feladat a nevetségig lehetetlennek látszott; de Petneházy nem mondta rá, hogy lehetetlen. Hogy ne legyen senkinek kifogása személyes bátorsága ellen, kiválasztott ötven vitézt huszárai közül, s ő maga élükre állva, bátran belovagolt velük egész a török sánczok aljáig, a hol a gulya tanyázott.

Egy pár szakállas golyó elbúgott fejük felett, de kárt nem tett bennük; később sűrűen tüzeltek rájuk öreg puskákkal: Petneházy erre megritkitá a csapat hadsorát s sebesen neki nyargalt a gulyának; az őrtálló kurdok elszaladtak, ott hagyták a teheneket, a huszárok pedig kiszakították belőlük egy pár száz darabot s elkezdték hirtelen terelni maguk előtt.

A városban levő törökök elébb cselvetésnek hitték ezt a mozdulatot s nem jöttek ellene, most azonban maga az egri basa és alvezérei hatszáz spahival iramodtak a huszárok után, hogy ezt a csufot ne engedjék megtörténni.

Heiszler jól láthatta, hogy Petneházy milyen veszélyben forog; de azért nem mozdult meg helyéből. Ha elesik, azt lehet róla mondani: elvette vakmerő bolondságának díját; ha megmenekül, csak a parancs szerint cselekedett.

Azonban Petneházy nem gondolt a megmenekülésre, hanem a mint látta, hogy a török azonnal utóléri, hirtelen megállitá katonáit, s visszafordult maroknyi népével az üldöző ellenségre; annak egy része tovább rohant a nyargaló gulya után, más része akkor toppant meg, midőn a huszárok közéjük vágtak.

— Kiki a maga kezére dolgozzék! — kiálta Petneházy s azzal ő maga egyenesen neki rohant az egri basának, s a mint az szép ezüstös pánczélba volt öltözve, úgy taszította keresztül kopjája vasával, hogy annak a hegye a nyeregkápában állt meg. Ugyanakkor egy másik huszár a török alvezérnek egy akkora darabot levágott a koponyájából, a mennyi annak épen elég volt arra, hogy a nélkül ne élhessen. Erre zavarba jött a törökség, rémület szállta meg vezérei elestén; lassankint egyes huszárok,

dragonyosok száguldoztak társaik segítségére, a csata általános lett, a zavar még általánosabb. Mire kitisztultak belőle, kétszázötven török hevert a csatatéren; köztük a vezérek, nyolczvan foglyul esett; a többi meg sem állt Egerig, ott hagyta Hatvant és a gulyát, s a vezéri nagypecsétet, mit Petneházy diadala tanujeléül vitt Budára a herczegi vezérnek, az meg a császárnak küldte.*

Midőn innen visszatérve, Pesten találkozott Gábor baráttal, ez örvendve szorítá őt keblére.

— Elveszett embernek hittelek! Már most ne tégy többet egy esztendeig; mert nem fog javadra szolgálni; eredj Komáromba menyasszonyodhoz; vidd oltárhoz, aztán ősi kastélyodba haza s iparkodjál boldog ember lenni. Ha szükségük lesz rád, hivatni fognak; ha utjokban lészsz, eltesznek láb alól. A császár grófnak nevezett ki s ezt nem szeretik azok, kik a hátad mögött maradtak.

Azonban Petneházy nem fogadta meg öreg Mentora jó tanácsát. Elragadta a hír, a dicsszomj; a helyett, hogy véres babéraival sietett volna Borbálához, kinek kezét a legdicsőségesebb uton érdemelte meg: hazája visszavívott fővárosának ormára tüzött zászló által, jobbnak találta a főhadiszálláson megjelenni. Ott sok mosolygó arcz fogadta, többek között Funkensteiné is, ki tréfálózva mondá neki:

— Bizonyára most már olyan nagy emberré lettél, hogy nem is kellene olyan közrangú leány keze után vágyódnod, mint Borbála; ha Bécsbe fölmégy, tuczatszámra találod a herczegasszonyokat, kik erővel nőül akarnak hozzád menni.

— Már csak hagyd te nekem azt, a kit megszolgáltam s ne igen nevezgesd előttem Borbálának, mert az csak nekem Borbála, neked nem.

— Jól van, jól, azért ne légy olyan fennyen; nem a te érdemed, hogy a hol te jártál, ott kevesebb volt a fal és a férfi, mint a hol nekem kellett verekednem.

* Lásd: Der siegreich geendigte Türkenkrieg, 93. lap.

Ebből tüzes vita kerekedett volna, ha a vitéz urak közbe nem vetik magukat, mire azután a két lovagnak kezet kellett nyujtani és kibékülni, s minthogy Petneházy másnapra a herczegtől szabadságidőt kért Komáromba utazhatni arájához, Funkenstein azt indítványozá, hogy ezt egy bucsúlakomának kell megelőzni; a minthogy azután estve elkezdvén a nemes urak, egész kivilágos kivirradtig ittak és jó kedvben voltak; utoljára Funkenstein franczia borokat hozatott elő és azokból kényszeríté Petneházyt inni, a kinek a pezsgőnedv nagyon tetszett.

Reggel, a hajnali trombitaszónál azután elkisérék jó barátai Petneházyt egész a török fürdőkig, ott bucsút vevének tőle s engedék utjára menni Komárom felé.

Petneházy mintegy 50 huszárt vitt magával kiséretül, még mindig megeshető levén, hogy valahol száguldozó tatár csapatokkal találkozzék Komáromig; azoknak hadnagyával bizalmas beszélgetésbe elegyedett az uton. Egyszer, Vörösvár táján elkezd panaszkodni, hogy iszonyú hőséget érez, a hadnagy pedig azt állítá, hogy igen is hűs szél lengedez. Petneházy apródonkint leveté mentéjét, dolmányát, egy ingre maradt, mégis kiállhatatlan hőségről panaszkodott; az izzadtság csorgott le halántékairól.

Kevés idő mulva azt mondá a hadnagynak, hogy a feje majd szétszakad. A hadnagy azt hivé, hogy ez az éjszakai mámortól van, s tanácsolá neki, hogy ha Vörösvárra beérnek, feküdjék le és pihenje ki magát.

Petneházy erre sebesen előre lovagolt, a hadnagynak úgy tetszék, mintha a vezér le akarna esni lováról. Utána kiáltott, arra Petneházy megállt és bevárta.

Arcza egészen ki volt kelve alakjából, szemei beesve és ajkai elkékülve.

— Bálint, monda a hadnagynak, én meg vagyok mérgezve; de visszamegyek és megölöm azt, a ki megölt!

Azzal tüzesen sarkantyuba kapta paripáját, és elkezdett vágtatni visszafelé Budának.

Huszárjai nem érték utól, oly bőszült nyargalást köve-

tett el, s elmaradoztak utána. Egyszer azután azt látták, hogy letér az útról, ki a sík mezőnek, mint a ki már eszméletét veszté s nem tudja kormányozni a lovat. A paripa nyargalt, szökelt árkon, bokron keresztül, néhol oly közel jött az ezredes kisérőihez, hogy azok láthaták annak feldult arczát, szederjés homlokát, égő szemeit, s hallhaták, mily szörnyen átkozza gyilkosát, vértől habzó szájjal; rettentő tünemény, egy méregtől megőrült dalia, kit bőszült lova ragad berken és avaron keresztül!

El nem birták fogni, mindaddig, míg a halálra nyargalt ló össze nem roskadt, s lovagjával együtt a földre rogyott; mire odaértek, Petneházy meg volt halva.

Ki gyilkolta meg? azt ki keresné már most — százhetvennégy esztendő mulva? A jó öreg Cserey, ki e vele egykorú történetet ekként elbeszéli, azt veti utána: «Ha magyar vagy és sokáig akarsz élni: okos ne légy, vitéz ne légy, és pénzed se legyen sok».*

Budavár eleste gyásznap volt a török birodalomra nézve. A szultán felriadva könnyelmű vadászataiból s bucsújáratot rendelt az egész országra. Mekkában a próféta sírjából előhozták a koporsót, ezüst ravatalra tették, melléje a csatában elesett emirek és hősök csontjaival megrakott 25 koporsót, hogy Allah lássa meg és elégelje meg a pusztulást. A bucsújárók seregei minden pénteken hétszer járják körül e ravatalokat, zene és kürtszó nélkül, egyedül emberi jajszónak szabad hallatszani.

A bőjt utolsó napján húsz mérföldig menő bucsújárat rendeztessék; elől egy nagy szekrényt vigyenek tört kardok-, nyilakkal és csatában elhullt hősök csontmaradványaival; azt hatszáz zsákba öltözött katona kisérje, mezítláb, hajadon fővel.

Azután jőjjön 3000 spahi gyalog, fekete turbánnal, tépett és vérrel bemocskolt ruhákban, hátát tevefarkkal verve.

* Lásd Ujabb nemzeti könyvtár: Cserey Mihály Históriája 166. l.

Utánuk hatezer dervis, övig mezetlen, testébe késeket és nyilakat szurkálva, hogy a vér szertefecskendezzék róluk.

Azután hozzák a próféta szekrényét; mely mellett háromszáz basa járdal kivont karddal, s a ki szemeit a szekrényhez fel meri emelni, annak fejét leütik.

Minden mérföldnél egy keresztyén rabszolgát és egy zsidót levágnak s vérében ott hagyják az úton meghalni.

Harmincz előkelő vezér, fejét zsidó- és szamárvérbe mártott kendőkkel bekötve, egyik keze övéhez hátrakötve, másikban kard helyett tevefark, a mit maga után vonszoljon a sárban.

Kövesse őket 7000 jancsár, fegyver helyett pálczával kezében; hátul jőjjön a nagyvezér, sánta szamár hátán, kezében nádszál, azzal fejét verve, kiáltozza: «offát, millei, zaffai!»

Végül ismét keringő dervisek jőjjenek, testeiket felhasogatva; s egy szekrényből a legapróbb rézpénzt szórják el az út mentében. Minden mérföldnél megálljon az egész menet, felordítva: Allah buffai! Allah mitrei Kresztinnai. (Allah verje meg a keresztyéneket.)*

Allah azonban nem hallá meg a bucsújárók szavait.

Buda nem jutott többé török kézre.

Kicsinyben mult pedig. Az elfoglalt várat német őrséggel rakták meg, s a véráztatta falak között, miken Petneházy volt az első, Funkenstein lett a térparancsnok.

Kitüntetésnek szép volt, de helyzetnek nem igen kellemes. Egy feldult romhalmaz között, mérföldnyire elpusztított, kizsarolt vidék közepett a nemes úr rendkívül unta magát. Kérte nehányszor, hogy tegyék onnan át máshová, de a főherczegek azt viszonzák, hogy jó neki ottan.

Időközben megtudta azt is, hogy Borbála Petneházy halála után felvette a fátyolt. A gazdag menyasszonyt tehát végkép elveszté. Pedig az ostrom után részére jutott osztalék a zsákmányból már fogyatékán járt s azok a

* Lásd: Kurze Beschreibung des ungar. Türkenkrieges. An. 1687.

zsidók, a kiknek tartozott, történetesen Bécsben és Prágában laktak, nem voltak a budai vízvezetőnél véghez ment mészárlás között.

Az alvezér háreméből két fiatal török leányt tartott meg magának, az egyik tizennégy, a másik tizenkét éves volt; az utóbbit Fatiniczának hitták.

A háremben növekedett gyermeknél egy dolog volt erősen kifejlődve: a cselszövény. Fiatalsága daczára olyan jól értett ahhoz, mint a szerály akármelyik kegyencz rabnője.

Midőn látta, hogy urának pénze elfogyott, adott neki jó tanácsot, hogyan szerezhetne azt megint sokat s Funkenstein — követte a tanácsot.

Ezen időben Gábor barát Győrben lakott, s ugyanott volt főparancsnok Piszterczky ezredes, derék becsületes lengyel, kivel esténként együtt szoktak sakkozni.

Egy este Gábor barát ilyen különös dolgot regélt el az ezredesnek:

A napokban egy magyar fogoly, ki a székesfehérvári basánál volt szolgaságban, észrevevé, hogy egy parasztnak öltözött férfi érkezik már másodízben a basához, ki vele elzárkózva, órahosszat elbeszélget. A fogoly kiváncsi lett, s a kályhán át, a hol fűteni szokott, kihallgatá a párbeszédet. Arról volt szó, hogy a budai várat ismét visszajátszák a török kezére; kétezer arany az árulás díja. Mi neve az árulónak, azt meg nem tudhatá, de annyit hallott, hogy két török rabnő van nála. A foglyot másnap kicserélték török foglyokért s az rögtön sietett Gábor barátot értesíteni az árulásról. A veszély nagy. A basa előpénzt is adott már az árulásért s tanakodott vele a módszerek iránt; Budán pedig most az egész helyőrség alig megy kétezerre, s minden gyanu nélkül van az is.

Az ezredes rögtön sietett a tanuval Budára s tudatá a főparancsnokkal a hallottakat. Annak nem levén egyéb eligazodási jegye a két rabnőnél, minthogy ezek Funkensteinnál voltak, őt hivatá s kérdezé tőle, hogy talán rabnőinek váltsága végett irt a fehérvári basának?

Funkenstein azonban megérzé az illatot, s mindennemű levelezést tagadott a basával.

Ekkor a rabnőket fogták vallatóra, s Fatinicza kivallá a küldött budai paraszt nevét; arra annak a fiát vették elő, az pedig kimondá, hogy apját már másodszor küldé Funkenstein Fehérvárra. E kettős tanusággal szemben nem védheté magát a lovag, térdre esett és kivalla mindent. Azzal mentette magát, hogy ő csak a pénzt akarta megkapni a basától s azután a várat nem játszani át a kezére. Könyörgött, hogy kegyelmezzenek életének.

— Micsoda excellentiádnak egy maroknyi vér?

— De micsoda te neked kétezer aranyért annyi ezer emberéletet és egy országot eladni!

Pár nap mulva kézrekerült a paraszt is; a vízikapunál akart bemenni, ott elfogták. Tagadta, hogy nála levelek volnának; míg levetkőztették s meglelték azokat a harisnyákban. (A német krónikairó magyar pórnak állítja ezt, magyar pór pedig soha sem viselt harisnyát, azt tudjuk.) Erre kétszáz bottal jutalmazták meg hazugságáért; végre Funkensteinnal együtt kínvallatás alá vetették, de a hüvelykszorító alatt sem vallott többet egyik is, mint hogy a törököt akarták csupán kétezer aranyig megfejni.

Halálra itélték mind a kettőt.

Az itéletet az akkori idők irálya szerinti fordításban közlöm németből:

«Minekutána most uralkodó cs. kir. felsége I. Leopoldus az annyiszor ostromlott, annyi ember, vér- és költségbe került Buda várát a török hadsereg szemeláttára Isten segedelme és győzelmes fegyverei által recuperálta; minden császári hadiszolgálatban levőknek azon kellene lenniök, hogy annak conserválása és defendálása, nem pedig ismét török járom alá juttatása felől törjék fejüket, mindezt nem tekintve Funkensteini Funk Konrád főhadnagy az érdemes Salm-regementből, annyira megfeledkezék tartozó kötelességéről, hűségéről s keresztyén származásáról, hogy titokban a fehérvári basához külde

egy parasztot s levélben offertumot tett neki, hogy a várat ujra kezébe szolgáltatja, csak egy pár száz embert küldjön is oda, mire a basa örömmel nyilatkozék, nem nehány százat, de nehány ezeret is küldeni. Ámbátor nevezett főhadnagy azt állítja, hogy ő nem akarta a várat elárulni, csupán az ellenségtől pénzt kicsikarni; mindazonáltal császári secretumokat tudatott vele, úgymint: hol lehet a várba legkönnyebben feljutni s hogy a nagy köröndfelől besegíti őt seregeivel etc. Ezért a basa a vezérnek irt is népek végett, s az utolsó, a parasztnál lelt irásában jelenti, hogy népség és pénz már készen állanak, s ezek szerint a vár, a benlevőkkel egyben, az egész keresztyénség legnagyobb kárára és rémületére a legvégső veszélyben forgott, ennélfogva az ő vallomásai és levelei után a kirendelt haditörvényszék azt judikálta: hogy ő a császári vér- és haditörvény szerint crimen læsæ majestatis és perduellionist követett el; ezért megérdemlett büntetésül s másoknak is elijesztő exemplum gyanánt feje levágattassék, teste négyfelé szelessék, négy része négy utczára kiszegeztessék, szive kiszakíttassék s a szájához veressék s mindez a törvények értelmében.* Itéltetett Budán, ápril 8-án 1687., mely itélet dito 9-én végre is hajtatott.

Még csak az sincs utána mondva: «Isten legyen kegyelmes nyomoru lelkének».

. . . Petneházy halála nem maradt boszulatlan.

* * *

Azóta sok víz és — sok vér lefolyt Buda alatt; a hatalmas török nemzetről úgy beszél a világ, mint egy nagy tüneményről, mely volt és mulni indul; a szegény, sokszor elfelejtett magyarról pedig úgy, mint egy becsületében halhatatlan népről, mely megvan és meglesz . . .

EGY EMBER, A KI MINDENT TUD.

I.

Először is nagyon gazdag volt.

Ez már magában harminczhárom indok arra, hogy az ember mindent tudjon.

Azután gróf volt, — szép ember volt — és sok esze volt.

Most már meghalt. — És már most igazán mindent tud.

Csakhogy nem nyert vele semmit; mert annak, a mit holta után tud, nem veheti semmi hasznát.

De nem is vesztett vele semmit; mert a mit életében tudott, annak sem vette semmi hasznát.

Régi rossz szokásunk nekünk lateinereknek (s nemcsak a magyar lateinereknek, de a kerek föld minden tintafogyasztó népének), hogy ha valami prototypont keresünk a megtestesült tudatlanság eszményképeül, azt rendesen abban az osztályban fedezzük fel, a melynél — «az ember kezdődik». Ettől a szokástól toto coelo el kell térnünk, midőn a gróf Rengeteghy Ottó élettörténetét megirjuk, mert ez tudott mindent, a mi csak megtanulható, és tanult mindent élete utolsó órájáig: beszélt hét élő európai nyelven, olvasott a három classicuson, a latinon, a görögön és sanskriton, s meg tudta magát értetni a japáni és chinai idioma szerint, tudott értekezni a papua, sioux és ovasero fajokkal, remekül hadarta a ladino zsidó jargont, sőt egyszer egy hires zsebmetszőtől megtanulta a kochem nyelvet is, a min a tolvajok értekeznek egymás közt s olyan jól tudta, hogy mi az Kochmor, Trararumgenger,

Chassimathändler, Bismuther, Schottenfäller, Linkwechsler? mint akármelyik Baldowerer (orgazda). — A mi a szépliteraturát illeti, azt a remekiróktól kezdve egész a curiosumokig ismerte; — a philosophiából baccalaureatus volt, — építész, zenész, festész volt; — buvárkodott népisme és régészetben; — gyakorolta a homœopathiát és hydropathiát, a schrottcurát, a perkinismust és baunscheitismust; — kedvelte a csillagászatot, volt saját csillagdája; azután botanicus volt, természettudós; járatos az exoticus flora és fauna világában; majd törvénytudós volt és államférfi; később nagy financier és nemzetgazdász, különösen bányász és állat-acclimatáló; — szokás szerint geograph gyakorlat után, mint híres utazó; — tekintély volt a spiritismusban és quasi médium; tanulmányozta minden népek vallásait, a shamanismust, bramanismust, buddhismust, mohammedanismust, a shi és sunna válfajaival, fetishismust, talmudismust és christianismust; in thesi követte a jansenismust, in praxi a mormonismust és a mellett, mint nemes úr, született törvényhozó volt és született katona.

A mi a törvényhozást illeti, ezt fiatalabb éveiben nem igen gyakorolhatá; mert akkor gondoskodva volt róla, hogy a Reichsgesetzblatt készen hozza a törvényeket; s a polgártársaknak és méltsás főrendeknek a törvényt nem hozni, csak elhordozni volt kötelességük; hanem a katonai tanulmányok annál tágabb kiviteli térre találtak.

Gróf Rengeteghy Ottó az ötvenes években (t. i. nem a saját, hanem a század ötvenes éveiben) a császári hadseregnél szolgált s elöljárói és tiszttársai által a legkitünőbb katonai tehetségek közé számíttatott. Nemcsak az egész osztrák Dienstreglement-t hordta a kis ujjában; de teljesen au fait volt az európai minden nagyhatalmak hadseregeinek szervezésében; tudta, kinek melyik fegyvernemben van az előnye? mi értéke van a porosz landwehrnek a háboruban? mire használható az orosz opoltsenie? mi különbség van a schweiczi hadsereg és az angol rifle-

menek között? használhatók-e még a török bashibozukok nyilt csatában? A fegyverek tökéletesüléséről minden idevágó szakkönyvet áttanulmányozott; heteket töltött a sohlai fegyvergyárban, s meglakta a bécsi ágyúöntődét. Ha pedig a genie-corps tiszteivel jött össze, azokat épen kétségbeejté ismeretei halmazával a haderődítés terén, s ha egyszer egy vén fortificationalis főtisztet beszoríthatott a maga régimódi krepost sánczai közé, azt úgy körülkerítette modern redanokkal, előretolható vas helepolisokkal, úgy lebombázta gyujtó carcassokkal, úgy aláaknázta pokoltalálmányu torpédokkal, hogy ez kénytelen volt neki tisztességes föltételek alatt capitulálni. A generalstabra nézve pedig valóságos félelem volt a jelenléte; — mert ha hozzá kezdett, nemcsak az eddig követett hadviselési rendszerről tudott kimerítő előadást tartani, hanem a még ezután követendőkről is: várharcz, lökrendszer (Stoss-System), hegyiharcz, ágyucsata, .éjjeli harcz (Camisade), oszlopos roham, szoroson átvonulás, (debouche); azután hadsereg-fölállítás, harczvonal-változtatás, központ-áttörés, mind oly ismeretes foglalkozás volt előtte, hogy még a tábornokok sem mertek vele vitatkozni, nehogy kisüljön, hogy többet tud, mint ők.

És aztán vívni is jól tudott s első lovas volt a hadseregnél. A kardvívásnál volt egy veszedelmes alsó belső vágása, a mit századik sem tudott elhárítani; párbajban mindig megvagdalta az ellenfeleit.

És végül — nagy szerencsével udvarolt a táborszernagy báró ** szép leányának.

Mindenki meg volt felőle győződve, hogy Ottónak csak egy kis háborura van szüksége, hogy fényes pályakört csináljon. Most huszárkapitány. Az első choc fényes fegyverténye után őrnagyi rangra emelkedik. Akkor jön egy erőszakolt kémszemlészet: a visszatérőt várja az alezredesi czím. Azután egy ügyesen combinált s vakmerően kivitt megrohanás. Ez érdemeket ád neki a dandárparancsnokságra. Végre egy döntő ütközet; hol az oroszlánrész az ő

dandárának s ép oly bátor, mint körültekintő vezényletének jutand. Mindig feljebb! Ki tudja, hol végzi még? — A Terézia-rendbe okvetlen belekeveredik.

A sors betölté ezt a kivánságot is. Napirendre került az olasz-franczia-osztrák háboru. Gróf Rengeteghy Ottó előtt nyitva volt a «turf», hol a dicsőség terem, a «róka» kijött a coverből.

Csak az a nagy baj volt rá nézve, hogy ezt a covert az olasz úgy össze-vissza szeldelte öntöző csatornákkal, sövényekkel, hogy a lovasságnak nagyon kevés hasznát lehetett venni a nyilt csatákban. Ottónak az egész hadjárat végeig alig jutott egyéb feladat, mint kémszemlészni, ellenséget fellármázni, cseltámadásokat tenni, élelmet, szénát, szalmát szállíttatni, podgyászt fedezni. Alig jutott valamikor annyira, hogy egy-egy puskagolyót halljon a levegőben fütyülni, azt is futó ellenség küldte.

Egyszer aztán a bivouac tüzénél azt mondá tiszttársainak:

«Látjátok, az egész maleficzháboru alatt egyetlen egy tudományomnak vettem hasznát, s azt az inasomtól tanultam; egy ostoba fiatal ficzkótól, a kit János vitéznek csufolok s a ki olvasni sem tud. S ez a tudomány abból áll, hogy az ember a hadjáratban a nyeregkápájában levő két pisztolytok közül az egyikbe ne töltött pisztolyt tegyen, hanem töltött szalámit. A balfelül levő pisztoly fölösleges, arra soha sem kerülhet a sor. És igaza volt János vitéznek. Az egyik tokban most is ott hever a revolverem kilövetlen, míg a másik tokban már a harmadik cső szalámi járja s az engem nagyon sok halálveszélyből (érts éhenhalást) kisegített».

A tiszttársak biztatták, hogy ezt a találmányát jelentse be a hadügyminiszternél általánosan behozandó reform gyanánt.

Végre hozzájutott Rengeteghy Ottó gróf, hogy a nagy katonai rigorosumnál is hivatalos legyen. A Solferinótól elkeresztelt ütközetnél svadronjával egy ágyuüteg fedezé-

sére lett kiküldve, mely ágyuütegnek egy szemközti sövényzet mögül dolgozó ellenséges ágyutelep szolgált viszhangul.

Gonosz viszhang, melynek magja is van!

Gróf Rengeteghy Ottó először hallott életében ágyutekéket búgni feje fölött. Csunya zene! Mikor megvillan az ágyu, akkor egy másodperczig húz valami a levegőben, mintha sárkánytehén bőgne a borja után, s mikor elcsap az ember füle mellett, azt mondja «hu!» s csak akkor ér oda az ágyu dörgése: bumm!

Otto kezdte azt a sajátságos változást tapasztalni magán, a miről Plonplon herczeg lett historiai nevezetességgé Sebastopolnál.

S mikor meglátta az első halottat iszonyún szétzúzott testtel lebukni a földre, akkor egyszerre úgy tetszék neki, mintha elsötétült volna előtte a világ. — Ez az ágyuláz.

— Mi ez? mondá magában. Csak nem félek tán? olyan nincs! Aztán elhitette magával, hogy csak a gyomrának van baja. Nagyot húzott a pálinkás kulacsából. És aztán valahányszor egyet szólt az ágyu, mindannyiszor azt érzé, mintha a gyomra is szivvé változott volna s az is verne; ugyanannyit ivott rá.

Attól a sok curaçaotól aztán még különösebben érezte magát.

— Nagyon édes ez a curaçao! mondá kiköpve undorral az utolsó kortyot.

— Talán az enyim jobb lesz, mondá neki János vitéz, odanyújtva a kulacsát.

Ottó nagyot húzott belőle. Hát az meg mint a pokolbeli tűz ment le a torkán.

— Mi van ebben a pálinkában? kérdezé prüszkölve az ostoba huszártól.

A balga ficzkó mosolyogva sodorintá meg a bajszát.

— Hát hogy erősebb legyen, egy garas ára választóvizet töltettem bele a patikában.

— Huh, hogy az ördög vigye el kendet! — választó-

vizet itatott meg velem! szitkozódék Ottó kapitány s most már azt képzelé, hogy az keresztül rágja a beleit! Egy darab krétát kellene rá megenni hirtelen. A kréta neutralizálja a választóvizet. Csak egy infanterista-ezred jönne közelebb; azoknál mindig van kréta, azzal meszelik be a kabátjukon a foltot. Van ugyan ide hátul egy zászlóalj; de azok horvátok, fekete szíjuk van, nem tartanak krétát. S most Ottónak minden gondolatja a gyomrából jött; annak kréta kellett; az meg nem volt.

Végre jön a dandárnoktól a parancs, hogy a huszár-svadrony menjen rohamra az ellenséges ágyuüteget helyéből kivetni.

Legalább vége a kínos helyzetnek: egy helyben ülni és hagyni magára ágyuztatni; — a trombita rohamra harsog: indulj! előre! Ottó is sarkantyuba kapja a paripáját s nem gondol többé se választóvizre, se krétára; hanem vágtat ventre à terre; por előtte, por utána.

Hát a mint rohan az ellenséges üteg felé, azon veszi észre, hogy az sincsen egyedül; a rejtő sövényfal mögül előbukkan egyszerre egy nagy csapat lovas chasseur s szemközt robog a csörtető huszárokra.

Ottó három embert látott maga felé rohanni: három marczona, barnapofáju alakot, ördögi hegyes kecskeszakállal, kuglhupf nagyságú vállrózsákkal a vállaikon; mind a három egyenesen ő neki tartott.

De három égyszerre! Három egy ellen! Mit csinál az ember ilyenkor? Erről az esetről nem szól sem a Dienst-reglement, sem a Code du duel, ezt nem pertractálja sem Julius Cæsar de Bello Gallico; sem III. Napoleon de Cæsare Julio, erről hallgat a «Handbuch eines wahren Soldaten», ezt mellőzi Fadejew «Die Taktik im Kleinen und Grossen». Ezt a hadtudomány a sajtóhibák közé sorolja.

Pedig hát megtörténik ez. Ottó azt látta, hogy nemcsak az a három, de az egész chasseur-zászlóalj mind ő ellene rohan.

Ily kritikus pillanatban csak a gyors elhatározás segít.

Souwarow, Nagy Frigyes, XII. Károly kell ide! Mikor már harmincz lépésre van az ellenfél tömege, a kardot a szíjra ereszteni, a revolvert kikapni a pisztolytokból, a hat csövet egymásután kilőni: az hat emberhalál; aztán a kilőtt pisztolyt odavágni a hetedik fejéhez, s azzal újra marokra kapni a kardot!

Úgy tett.

Gyorsan markába kapta a pisztolytokból kirántott gyilkos csövet; rászegezte azt a legelső kecskeszakállas ficzkóra, mire az átkozott kecskeszakállas elkezdett pokoli módon nevetni, a két bajusza a két füléig szaladt a röhögéstől: Ottó rémülve tapasztalá, hogy fegyvere nem akar elsülni; nem ám, mert a szalámi volt a kezében, azzal czélzott az ellenségre; azt azután, hogy csak nem sült el, odavágta az ellenség fejéhez: arra azután se nem látta, se nem hallotta, hogy mi történik? verekedtek, káromkodtak körülötte; a lovát három ló közé odaszorították, egy negyedik ló hátulról kapaszkodott fel rá; a csákóját a fejébe verték, a lova zabláját másfelé vonták; elől-hátul a gallérjába kapaszkodtak; mentekötőjénél fogva rángatták, a félkengyelét leszakították, a prémjét összevagdalták, a jobb fülébe magyarul káromkodtak, a balfülébe francziául; egy darabig a chasseurök czepelték, a merre nem volt szándéka menni, azután megint a huszárok vették körül s czibálták erővel másfelé; míg végre visszatévedt az elébbi állomására s a mint körültekintett, úgy érezte magát, mint a kit a víz fenekéről húztak ki.

Még akkor sem tudta, hogy mi történt vele?

Hogy az általa vezetett roham kudarczot vallott, azt láthatta abból, hogy az osztrák ágyuüteget visszavonták elfoglalt állásából.

— De mi az ördög lelt tégedet, mondá neki a tüzérkapitány mérgesen, hogy még csak nem is védelmezted magadat, ki olyan jól tudsz vivni? Ha az a tudatlan János vitéz ott nincs, s huszárosan ki nem vág, már el voltál fogva a francziáktól.

Ottó aztán megköszönte a jó szolgálatot János vitéznek, a ki ugyan nem tudott semmit azokból, a mik a hadi tudományt képezik, de verekedni: azt tudott. — Ottó megajándékozta az órájával.

— Csak már a szalámit el ne dobta volna! dörmögé a goromba hadfi. Koplalhatunk két nap!

Mint tudjuk, e jóslata János vitéznek nagyon is teljesült: a hol a győzelem elvész, ott a profunt is el szokott veszni. A hadsereg kenyere és husa a győztes ellenfél martalékául jutott, s a pimasz francziák az osztrák profuntokkal még kugliztak a mezőn, azt mondva, hogy ez csak arra jó. S az emlékezetes ütközet után sokáig fenmaradt a bécsi bonmot: hogy az olaszországi hadjárat azért veszett el, mert a hadsereg marhái mind a táborkarnál voltak összpontosítva. (Hony soit qui mal y pense.)

A mint késő estére valahol pihenőt lehetett tartani, azt mondta Ottó János vitéznek: — «János. Nekem szörnyen marja valami a hátamat, nézzen bele, mi az?»

— Kettő közül az egyik, mondá János vitéz; hanem aztán megigazítá magát, mikor a bekècs és az atilla gallérja alá tekintett. Tyhű! vitéz kapitány uram! hiszen meg van sebesítve: az a bolond franczia ide bökött a karddal a hátába. Csupa vér minden.

— Hagyjon kend neki békét! förmedt rá Ottó kapitány s megtiltá neki, hogy a kapott sebről beszéljen valakinek.

Pedig hiszen hát az nem szégyen, hátulról kapni sebet lovassági csatában, ha az embert körülfogják, de csak mégis restelli az ember.

Hanem a hideg éjszaka meghozta a seblázt s Ottónak, akarva nem akarva, le kellett szállni a lóról, hogy a tábori kórházba vitesse magát.

Ott betették egy osztályba, a mi a «hasonfekvők» számára rendeztetett.

Ez nem gunyolódni való dolog: ez nagyon komoly intézmény. Vannak igen veszedelmes megsebesülések, a mikkel nem lehet hanyatt feküdni. Az ember négy eset

közül háromnál belehal, s ha kigyógyul, kinevetik vele. Humoristico-lethalis kóresetek.

Abban a szobában, a hová Ottót vitték, feküdtek még öten; mind előkelő tisztek. Mind nagyon veszélyesen megsebesülve az érem tulsó oldalán. S az ilyen sebek kegyetlenül kinzók. Ámde a kinok közepett is legfőbb gondja az volt a sebesültnek, hogy társai előtt igazolja azt a körülményt, miképen kaphatott olyan sebet, a melylyel nem lehet hanyatt feküdni? Az első azt állítá, hogy abban a perczben kapta a golyót, a mikor visszafordult a katonáihoz, hogy lelkesítse őket a rohamra. A másikat Suwarow hirhedett posituréjában találta ez a nemesis; a harmadikat egy háta mögött eldurrant shrappnel golyója csufolta meg eként; a negyedik esküdött rá, hogy a francziák bumeranggal lőnek: ez hottentotta találmány; a löveg fele utján visszafordul, szemközt czéloz s hátul talál. Az ötödik végre parancsolá elhinni, hogy ő a sebet par repercussion kapta, épen úgy, a hogy Moreau tábornagy vesztette el a lábait Drezdánál, egy visszapattanó golyó által.

Ottó rémülten hallá a legutóbbi patiens szavait. Arra a tábornokra ismert a hangokból, a kinek van egy Aureliája, a kinek ő szokott udvarolni.

Az imádott hölgy azt fogadta lovagjának, hogy ha megsebesül a csatában, oda siet hozzá őt ápolni.

Már pedig most bizonyos, hogy idejön, mikor a papája is meg van sebesülve. Ez szép találkozás lesz; a helyett, hogy «borulj a keblemre!» — «borulj a hátamra!»

Négy nap alatt a hat közül csak ketten maradtak a kórodában. A többit elvitte a megnevezhetlen seb. Gondoskodva lett róluk, hogy ne legyenek tréfa tárgyai, ha meggyógyulnak.

Csak a tábornok indult javulásnak: a mi annál rosszabb volt Ottóra nézve; mert azontul aztán a tábornok éjjel-nappal tartotta egyetlen hallgatóját a lefolyt hadjárat tudományos elemezésével, bebizonyítva előtte, hogy minden győzelem csupa merő hibák elkövetése által lett előidézve.

A legnagyobb hibát Napoleon követte el Magentánál, a mikor minden taktika ellenére a tartalék-hadait tolta előre. De még ennél is nagyobb hibát követett el Solferinónál, a mikor balszárnyát meggyöngítve, egész erejét az osztrák központ áttörésére fordítá. Hanem a legnagyobb hibát követte el Benedek, a miért a jobb szárnyon győzelmesen előre szaladt; neki nem kellett volna győzni: akkor Napoleon előnyomuló centrumát két tűz közé foghatta volna. Hibázott az osztrák fővezér is, a miért napi parancsban meg nem tiltotta a katonáknak, hogy a pipát a tölténytartóban viseljék, ez demoralizálta a hadsereget; hibázott a hadügyminiszterium, a miért az infanteria köpönyegére két oldalt egy-egy gombot nem varratott, hogy maschirozás alatt a két szárnyát fel lehessen akasztani, ez gátolta a gyors haladást; hibázott a szél, a miért szemközt fútt s hibázott maga a nap, a miért két órával hamarább kelt fel, mint az osztrák hadműveletek megkezdettek s elősegíté a francziákat, hogy a támadást ők kezdjék meg. Mindenki hibázott, csak mi ketten nem!

Dehogy szólt volna bele Ottó. Nem tudott már a hadászatból semmit.

Csak azon imádkozott magában: vajha Aureliát ide ne hozná a gyermeki szeretet.

Már pedig a katonának nem jó imádkozni, az tudva van.

Mikor a sebek már épen hegedőben voltak, s a mikor a betegnek annyira meg kell tartani a hasmánt nyugvást, hogy nagyobb bizonyosság kedvéért oda kötik az ágyhoz, akkor érkezett meg Milanóból a tábornok családja, közte Aurelia kisaszony. A két sebesült hős természetesen csak háttal fordulva beszélhetett velük, a mi a helyzet regényességéből sokat levont.

Aurelia kisasszony nem birta elfojtani a nevetését.

Hat hét alatt Ottó tökéletesen kigyógyult a sebéből is, a tábornokból is, a kisasszonyából is: nem tartott meg belőle egyebet a fotografiájánál. A mint a béke meg lett kötve, kvietált, hazament Luka-Nényébe, vagy hová?

S otthon olvasá az ujságból, hogy Aurelia papája is kegyelmesen nyugdíjaztatott. A haditudományok rá nézve lomtárba kerültek. Azt is eltagadta, hogy valaha katona volt.

II.

Itthon aztán Ottó gróf felvette azt a divatot, a mit akkor viseltek: pitykés, zsinóros, szironyos, sujtásos, vitézkötéses, tollas, süveges, sarkantyus divatot; télire fölment Pestre; akkor épen az volt a hangulat az előkelő körökben, hogy a magyar irókat, költőket, tudósokat csodálják. A finom estélyeken poéták deklamálták novelláikat, verseiket, humoristák süstörögtették szellemi röppentyüiket, szaktudósok commentálták exact tanulmányaik thesiseit, a grófnők és kisasszonyok rajongtak e szellemi bajnokokért, s együtt játszottak velük tableaux vivantsokat, concert spiritueleket és vigjátékokat. Egyszerre divat lett irónak lenni: a költői czím ajánló levél volt a legmagasabb társaságokba. Az akadémia s a Kisfaludy-társaság nagygyülésein a hallgatóságot egy harmadrészben az aristocratia szépe java képezte, s boldogok voltak az előkelő uraságok, kik magán a tribünön foglalhattak helyet, díszmagyar-ruhákban, mint kebelbeli tudósok és irók.

Ottó gróf megirigylette a kitüntetett osztály állapotját. Eljárt a szellemi estélyekre, rendes látogatója volt az akadémiai gyüléseknek, — végig szenvedte a felolvasásokat, — megkeserítette a casinóban a tiszteletbeli akadémiai tagok fekete kávéját tudományos vitatkozásokkal, s rá jött arra a meggyőződésre, hogy többet ért ő a litteraturához, mint ezek a poéták, tudós irók és mæcenások valamennyien.

S mi kell hozzá, hogy túltegyen rajtuk? Csekélység. Irni jobbat, mint ők.

Hiszen irónak lenni szép és könnyü.

Versirónak azért jobb, mert kevesebbet kell irni. A vers rövidebb munka.

— A vers is olyan, mint a huszár — mondá Ottó. Hogyan támad a huszár? Először születik egy ember, azután születik egy ló; mikor az ember rátalál a lóra, lesz belőle huszár. Így támad a vers is. Először születik a gondolat, azután a rím; mikor a gondolat rátalál a rímre, lesz belőle vers.

És megpróbálkozott vele.

Akkor azután úgy tapasztalá, hogy néha a ló le is dobja az embert s nincs huszár.

Azért jobb a regényiró dolga mégis: az csak infanterista. (Nem kell neki a pegazust puczolni.)

Ottó grófban minden megvolt, a mi egy irónál becses tulajdon. Sokat olvasott: könyv nélkül tudott idézni eredeti szöveggel Horáczból, Byronból, Hugo Victorból, Metastasióból, Göthéből; ismerte a Frithiofssagát s Jevgen Anyegint eredetiben, a Sakontalat angol fordításban, végig járta Homér Iliását az ősi incunabula nyomán, mely szerint a sorok még bustrophædon modorban vannak irva, mint az ökörszántás: a kezdet jobbról balra, a folytatás balról jobbra; — a középkori irodalom curiosumaival egész naphosszant el tudott mulattatni egész társaságot; tudott felvilágositást adni a calotte irodalomról, mindenféle nemzet ódon tréfaalakjairól, a baladinókról, a spanyol perograllokról, az angol Jack Puddingokról, az olasz Maccákról, Bambocciokról és Scaramuzziákról, a német Staberlékről; tudott helyesen idézni az Epistolæ Obscurorum virorumból; gazdag tapasztalattal, világismerettel rendelkezett; volt élénk fantáziája s tudott felhevülni; — hanem mikor a tollat a kezébe vette s elkezdett valamit leirni: mire készen lett vele, egy másik embert kellett segítségül hívnia, a ki megmagyarázza neki, hogy mit irt? mert ő maga sem érti.

Pedig hiszen tudott sokat! A garnizon-életben gyakran bámulatra ragadta a társaságot ügyes rébuszaival, sikerült palindromokkal, mik elölről hátulról olvasva egyformán hangzanak; carmen maccaronicumokkal, mikhez más

adja a rímet, más a szöveget; anagrammákkal és chronostichonokkal; miket még illuminatiók alkalmával transparent feliratnak is használtak s ezek már csak elég mesterséges feladatok. A garnizonban nem csinálta azt utána senki.

És mégis mindezeknél mesterségesebb feladat egy közönséges emberi gondolatot egyszerű szavakkal úgy irni le, hogy abb l, a ki azt elolvassa, ugyanazt értse meg, a mit az irója gondolt.

Rájött, hogy a prózairás még a versirásnál is nehezebb. A versirónak könnyü. Leirja az első sort, annak az utolsó szavához keres egy kadencziát: ha azt megtalálta, a rímhez keres egy másik gondolatot; — de hogyan hajt ki a prózairónál az egyik gondolat czikkszárából a másik gondolat levele?

Ez a titok! «Érteni az iráshoz» és «irni tudni» két egymástól oly messze eső fogalom, mint «szerelmesnek lenni» és «szeretni».

Hiába! A természet mostoha volt iránta e tekintetben.

De a sors helyrehozta a természet mulasztását.

Jótékony műkedvelői előadások alkalmával tanult Ottó bámulni egy rendkívüli hölgyet. Magyar báróné volt és lengyel grófnő. A férje, Balduin báró volt a leghiresebb tarokkjátszó a kaszinóban. (Megjegyzendő, hogy Ottó gróf is kitünő tarokkjátékos volt: csakhogy azokon a napokon, a melyeken játszott, redesen vesztett; a mely napokon pedig nyert volna, azokon nem játszott.)

A grófnőt Fantissa név alatt ismerték a beavatott körökben, a minek az volt az alapja, hogy a grófnő regényeket szokott irni — franczia nyelven, s ez volt az irói álneve.

Azok a regények bámulatos unalmasak voltak. Nem történt azokban semmi. Hanem épen az volt bennük az elismerésre méltó, hogy szerzőjük kötet számra el tudott irni fennakadástalan, a nélkül, hogy egy gondolat háborította volna irás közben.

Ottó grófnak eszébe jutott a mese a vak emberről, a kinek jó lábai vannak s a sántáról, a ki jól lát s ketten végre kitesznek «egy» emberszámot s egy este így szólt Fantissához:

— Grófnő, irjunk mi ketten egy regényt együtt. Én adom önnek a mesét, az alakokat, a bonyolulatot, az eszméket: ön pedig kidolgozza azokat, s mikor kész lesz, én lefordítom francziából magyarra s kiadjuk mindkettőnk szerzői nevével a czímtáblán. Nem jó lesz?

Fantissának tetszett az ajánlat; talán az ajánló még jobban; s azontul a hosszú téli estéken mindig együtt ült a két költői lélek a boudoirban és irta a közös regényt. Ottó kidolgozta a vázlatot, Fantissa fogalmazta a szöveget; — Balduin báró pedig tarokkozott a kaszinóban éjfél után két óráig.

Egy este Balduin báró a szokottnál hamarább érkezett haza a tarokkozásból, s még ott találta Ottó grófot a boudoirban, Fantissa grófnőnél. Épen a végkatastrofán dolgoztak.

Balduin bárónak nagyon megtetszett a kész munka. Azt mondta Ottó grófnak:

— Tudod mit, barátom? ha már a feleségemmel együtt irsz regényt, hát vedd is el.

Másnap Ottó gróf elszökött Algirba: oroszlánt vadászni. Balduin báró pedig elvált a feleségétől.

Fantissa nemcsak regényeiről volt hires, hanem fényes ékszereiről is. Voltak neki a hirlapok által országosan megénekelt brilliánt, smaragd, opál, zafir és igazgyöngy garniturái. A brilliánt ékszerét eladta s utána szökött Ottó grófnak Algirba. Akkor Ottó gróf tovább szökött Bengálba: tigrist, elefántot vadászni. Ekkor Fantissa eladta a smaragd ékszereit s utána hajózott Bengálba. Akkor Ottó gróf átmenekült Siamba: szarvorrut vadászni. Mire Fantissa eladta az opál ékszereit s utána vágtatott Siamba. De már akkor Ottó gróf megint odább állt Austráliába: känguruht vadászni. Fantissának volt még zafir ék-

szere; annak az árával utána hajtatott Ausztráliába. Ottó gróf menekült Mexicoba: buffalót vadászni, Fantissa a gyöngyök árán oda is utána; innen Ottó gróf fel Kamcsatkába: czethalat vadászni, Fantissa utána; végre Siberián keresztül Ottó gróf jeges medvét vadászva, Oroszországba; Fantissa mindenütt nyomában. Mikor aztán Ottó gróf alul mind az öt világrész kifogyott, Fantissa chatouillából pedig mind az ötféle ékszer: akkor Ottó gróf hazamenekült Budapestre; — Fantissa ide nem követte; hanem elmaradt Szentpétervárott s lett belőle orosz herczegasszony.

Ottó grófnak nem maradt belőle más, csak a szép üldöző fotografiája.

Ottó gróf ebből az esetből megtanulta, hogy a regényiráshoz nagyon jól tudhat az ember «in theoria»; de «in praxi» az első dolog az, hogy a regényét saját maga írja; de maga ne játszszék benne!

III.

Ottó gróf háza egész természetrajzi muzeum lett hazaérkeztével, a mennyi kitömött állatot hozott magával, miket saját kezével ejtett el; ehhez járult még egy nagybecsű ethnographiai gyüjtemény is, melyet az általa meglátogatott vad és szelid népek között összeválogatott.

Rengeteghy ugyan nem sietett ritkaságai gyüjteményének megérkezését hirdetni a Pester Lloydban, egy pár tätowirozott indusfej lenyomatával együtt, naponkint látható egy fertály bankóért (akkor ez volt a legkisebb ezüstpénz); nem is mutogatta kitömött állatjait másnak, mint épen csak jó barátjainak; azért mégis egy reggel azt látja, hogy valamelyik ujságban egész tárczaczikk van irva az ő ritkasággyüjteményéről: a czikk alá jegyezve «Bojtorján». Bizonyosan álnév.

Már hogy szivároghatott ez odáig? Hogy kerülhetett ez ujságirók fülébe? A casinóból?

Bizonyos, hogy a casino igen vegyes elemekből áll; de azoknak időszerinti megjelenése a legczélszerübben van felosztva. Egy órakor jönnek a táblabirák, a lateinernép, a prókátorok, tabuláris assessorok, az irók; megebédelnek három óráig; akkor dolgukra mennek, háromtól ötig üres a casino; — csak az olvasóteremben bujdokol egy elkeseredett genie, a ki angol ujságot olvas, s a tekéző teremben gyakorolja magát karambol-partieban a marqueurrel egy fiatal dandy, a kinek elfogyott a pénze. Öt órakor jön a «társaság», a «high life», a sportsmanek; azok ott diniroznak hétig; akkor mennek szinházba, circusba, estélyre; jönnek helyökbe megint a tudósok, a táblabirák a prókátorok, a septemvirek; azok ott tarokkoznak, whisteznek kilencz óráig; akkor hazamegy mind: tiz óráig üres a casino; csak a kandalló-teremben aluszik a nyaktörő pamlagon egy bien content rebellis s az előszobában várja amaz ismeretes inas azzal az ismeretes kalucsnival és esernyővel azt az ismeretes öreg urat, a ki utolsó szokta elhagyni a whistasztalt, s miután társai lassankint hazaszállingóztak s egy ideig másod magával és két mamlaszszal (Strohmann) játszott tovább, végre az utolsótól is elhagyatva, még ott marad egy rubbert kijátszani — egyedül. — Tiz órakor jön aztán ismét a societás, a haute volée, a páholy-közönség s ott mulat éjfél után határozatlan dátumig. — E szerint soha sem keverednek össze. — Hogy transpirálhatott ez mégis? — Hiszen a két év előtti frère et cochon az irókkal már rég meghaladott álláspont. Az irók sem mentek többet a jó társaság felé: ott nem lehetett czivakodni; az urnők sem hivták őket többet: víz és olaj elvált. Dolmány, pityke, darutoll, irótoll együtt ment ki a divatból. — Úgy kell lenni, hogy valaki a társaságból encanaillirozta magát s beszélte el Ottó gróf ritkaságait valami skriblifexnek. Sunt, qui se nequiter humiliant.

Ennek pedig az lett a következése, hogy már most az egész társaság megtudta a ritkaságok létezését, s a hölgyek kiváncsisága is fel lett ébresztve.

Ottó gróf ugyan garçon volt; a kinél rangjabeli hölgyeknek látogatást tenni nem egészen conveniens dolog. A ki abban a hirben áll, hogy a hölgyeket a földtekén körül hurczolja maga után! Ez azonban csak előitélet, a minek a jegét megtörte gróf Zsombolyiné; általánosan tisztelt, szép és szellemdús úrhölgy, a ki tudvágyának kielégítésére első volt Ottó grófot elegáns oroszlánbarlangjában meglátogatni.

Zsombolyi grófnő özvegy volt, szép, okos és gazdag.

Ottó gróf a részletekig kimerítő magyarázatokba bocsátkozott muzeuma tárgyainak ismertetése alkalmával a grófnő kedveért.

— Ez valóban fölöttébb érdekes, monda a grófnő, ki hamarább belefáradt a hallgatásba, mint Ottó gróf a magyarázásba. — Ottó gróf kitünő festész is volt; megmutogatta a grófnőnek szép vázlatait, kartonjait, aquarelljeit, miket utaztában sajátkezüleg készített . . .

— Önnek az uti kalandjait valóban meg kellene örökítenie — egy szép albumban. Irja le!

— Irja le!

Ha az a kitömött oroszlán ott az állványon egyszerre megelevenült volna, nem szökött volna oly gyorsan Ottó gróf talpából a vér a feje tetejéig, mint erre a szóra, hogy «irja le!»

No! És? Ha az az oroszlán megelevenülne, Ottó gróf nyulna a puskája után s meglőné azt újra. Hát ha az a minden oroszlánnál rettenetesebb fenevad, az «irjunk le valamit» ismét felelevenedik: azt is meglövi újra.

— Ha a grófnő elfogadja az albumom dedikatióját, hát meg lesz az irva.

A grófnő hamisan mosolyogva mondá:

— Hanem aztán ezúttal invita Minerva!

De iszen jövőre kimarad mindenféle Minerva a játékból!

Ottó gróf meg szokta az igéretét tartani.

Azaz, hogy distingváljunk jól.

Nem mondta azt Ottó gróf, hogy «majd megirom én», hanem csak azt, hogy «meg lesz irva».

Volt neki tömérdek uti jegyzete, igen érdekes dolgok.

Hanem hát hús, zöldség, zsiradék, liszt, só, füszer, tojás még nem ebéd. Mit csinál az ember, ha otthon akar étkezni?

Legelőször is szakácsot fogad.

Úgy van. Szakács dolga a főzés.

Ilyen irodalmi szakács volt Bojtorján.

Bojtorjánhoz pedig csak egy akkora kis embert kellett küldeni Ottó grófnak, mint a kis ujja, már az ott volt nála. S ha egyszer ott volt, az övé volt egészen, neki volt testálva: majorátussá téve, elidegeníthetetlen, elveszthetetlen tulajdonául birói árverésen rajta hagyva. Ettől csak az ásókapa választja el valaha.

Ez tudta még csak Ottó grófnak a vállalat fontosságát felfoghatóvá tenni. Ha egy ilyen pompás könyv a közönség elé kerül, gyönyörű metszetekkel és színnyomatokkal, pompás kötésben: ez minden salonban polgárjogot (pardon! mágnásjogot) nyer; a gróf meg fogja azt küldeni különös díszkötésben az európai fejedelmek feleségeinek, a braziliai császárnénak, az indiai kormányzónak, az orosz czárnénak, a japáni taikunnak. S arra Viktoria királyné, Augusta királyné, Eugenia császárné rögtön mind magyar nyelvmestert rendel magának, hogy a szöveget olvashassa; e lendület hirére a magyar hölgyek is rögtön elkezdenek tanulni magyarul. Az európai sensatió oly nagy lesz, hogy Schmerling megszeppen, s visszahúzza a februári pátenst; mennyi érdemrend fog özönleni a pompás könyvért annak szerzőjére! azt győzze viselni! Végre még a magyar tudományos akadémia is megválasztja tiszteletbeli tagnak. Meglássa!

Ottó gróf el volt ragadtatva e prospectus által.

Rögtön átadta összes uti jegyzeteit Bojtorjánnak, hogy tekintse azokat keresztül.

Ez uti jegyzetek mindenféle nyelven voltak irva, a sze-

rint, a mely országban egyik-másik használatban volt: az algiriak francziául, a keletindiaiak angolul, a mexicoiak spanyolul, az oroszok németül.

Bojtorján belenézegetett a jegyzetekbe: — nézegetett beléjök fél szemmel is, mintha perspectivába nézne, egészen kinyitott szemmel is, összevont szemöldökkel is, s végre azt mondá felőlük, hogy nem lehet ezeken elmenni.

Nem ám. Mert ő nem tudott egyikén se e pogány nyelveknek; még németül se: ő volt az az ujdondász, a ki kifuttatta az amerikai hajót «Stapel» nevű kikötőből; s a ki Jung czečhen-ekből «ifju dorbézolókat» csinált, s a ki az olasz opera-társaságnál megénekeltette a «Staggionét». Nem tudott ő, csak magyarul. Hanem az igaz, hogy magyarul úgy tudott írni, mint a csergedező patak.

— Nem úgy csináljuk mi azt, gróf úr; hanem a gróf úrnak igen jó előadása van, mikor úgy élőszóval beszél. Hiszen ha úgy irna, a hogy beszél! A gróf elmondja nekem egyszerűen a történteket egyszer-egyszer, thea mellett, ebédnél, szivarozás közben; majd én aztán megmutatom, hogy mit tudok abból csinálni! Természetesen a legnagyobb titoktartás pecsétje alatt.

Ottó grófnak ez így még jobban tetszett. Legalább a jegyzetei nem kerülnek profánus kezekbe. Megköszönte a szivességet Bojtorjánnak s gyöngéd czélzást ejtett el generosus honorariumokra.

Ez a szó fölöttébb érzékenyen talált Bojtorján becsvágyának mimosa levelei közé.

— Hová gondol a gróf? Hogy fogadnék én el ily munkálatért a gróftól honorariumot? Ez nekem nem munka: ez élvezet. A komisz kiadóktól, a vérszopóktól elveszem a honorariumot; azok rablók! de a grófnak, örülök, hogy szolgálatára lehetek minden díjazás nélkül.

És azontúl egy álló esztendeig minden nap szolgálatára állt Ottó grófnak Bojtorján reggel, délben, este; vele reggelizett, vele ebédelt, vele theázott; az ő borait itta, az ő

szivarjait szítta; ha utazott, kisérte az ő költségén; szinházba az ő páholyába járt; hintóját fiakkernek használta; ha vadászni ment, együtt ment vele s a mi nyulat, őzet, fáczánt a gróf vadásza lőtt, abban szépen megosztozott vele. Ebéd után együtt pikétezett a gróffal, s játszott vele gavallérosan: kimondta a leskártolt lapokat, négyszer osztatott a gróffal egymásután, hatvanast csinált hátsó-kézből, kétszer számította a «last»; rendesen ő nyert; ha pedig vesztett, akkor történetesen nem volt nála pénz, s minthogy a kártyaadósságokat becsületbeli kötelesség még aznap megfizetni: annálfogva másnap már nem fizette meg.

A gróf tűrte tőle mindezt martyr nyugalommal, mert a kezében volt a nyaka. Bojtorján irta az albumát.

S a mit irt, az olvasható volt. Bojtorján maga gondoskodott nyomdászról is, s magára vállalta, hogy megalkuszik vele; mert a nyomdászok nagy zsiványok, megcsalják a grófot!

Szerzett a grófnak fametszőt is. Az is genialis ember volt: a derék Riedl; csakhogy mindennap úgy kellett kiváltani a korcsmából, s mikor a gróf magához hivatta, egyúttal kénytelen volt neki kabátot is küldeni, mert a művész garderobját rendesen holmi bizalmatlan saracenusok tarták igényper alatt. Színnyomót is szerzett Bojtorján Ottó grófnak; az meg elszökött az előlegezett pénzzel, s az elzálogosított kőlapokat úgy kellett a zsibárustól dupla áron visszavásárolni. Még könyvkötőt is hozott neki, s csak egy hajszálon mult, hogy egy bőrgyárt nem állíttatott fel vele, a mi a czímtáblákhoz szükséges maroquint előteremtse.

Hanem a mű pompásan haladt előre, az már igaz.

A mint egy-egy ív kikerült a nyomdából, futott Bojtorján az «Aushängebogen»-nal Ottó gróf hoz; Ottó gróf pedig vitte az íveket egyenkint Zsombolyi grófnőhöz.

Bojtorján mind jobban haladt előre. Volt egy bátyja, azt becsinálta a gróf hoz kasznárnak; volt egy öcscse, azt

becsinálta hozzá fiskálisnak; volt a grófnak egy pár eladó lova, azt megvette tőle; soha se látta a gróf az árát.

Ottó gróf pedig egyre hordta a nyomdai íveket egyenkint a szellemdús grófnőhöz, a szép Melaniehoz.

Ez pedig a legrosszabb methodus. Egy könyvet meg egy asszonyt soha sem kell ívenkint tanulmányozni; mert az ember elveszti az olvasmányban az élvezetet s csak a sajtóhibákat találja meg.

A szép Melanie minden ívnél talált egy eszmezavaró sajtóhibát a műben; s Ottó gróf minden látogatásánál talált egy disgusztáló sajtóhibát a szép grófnéban. Ívenkint lapozva a kedélyét, rájött, hogy indokolatlan szeszélyei vannak; — hogy migraineje, vapeurjei idején félelmes a környezetére nézve; — hogy szeret kaczérkodni; — hogy vetélytársnéit csípősen meg tudja szólni; — hogy szépítő-szereket használ; — hogy türelmetlen; és hogy annak az irányában, a ki belé szerelmes, véghetetlenül melancholico-cholericus véralkatot árul el.

Végre elkészült az utazási album.

Valóban pompás volt, nagyszerű volt. Szöveg, papir, metszetek, színnyomatok, bekötés: kifogáson felül.

Mikor a fejedelmi burkolatú díszpéldányt odavitte Ottó gróf Melanie grófnőhöz: ez volt az a pillanat, mely a kölcsönös nyilatkozatokra legindikáltabb.

— Grófnő, mond Ottó gróf, átnyújtva a díszpéldányt Melanie grófnőnek, én önnek adott szavamat beváltottam. Ön a dedikácziót elfogadta.

Melanie grófnő fanyalgó egykedvűséggel pörgeté végig az aranyszélű lapokat ujjai között s azt mondá:

— Valami idegen érzik rajta!

Valóban érzett valami idegen, — nem a könyvön, hanem a grófnőn . . .

Ottó gróf bánta már most nagyban, hogy Melanienak dedikálta az uti albumát.

Ennek a szerelmének is vége volt; nem maradt meg belőle más, mint Melanie fotografiája.

Jaj, dehogy nem maradt! Hát Bojtorján?

Mikor már vége volt a hivatalnak, a mit Bojtorján oly jó volt, hogy ingyen viselt, bucsú fejében még megtisztelte a grófot azzal a bizalmával, hogy egy ezer forintos váltójára ráiratta a nevét, mint kibocsátóét. Házat vett Bojtorján, ahhoz kellett az a kis pénz.

Hanem azt meg kell adni Bojtorjánnak, minden három hónapban megjelent a grófnál bejelenteni, hogy a váltó lejárt, fizetni kell törlesztésül tíz perczentet, meg a kamatot, de neki most nincs; a gróf lesz majd olyan szives, majd ő azután visszaadja egyszerre.

De még ezzel nincs bevégezve a történet. Következik a mű hatása. Az csakugyan hét országra szóló volt.

Először is Bojtorján megküldette hetvenkét hirlapnak a tisztelet-példányokat; hetvenkét hirlap küldött vissza érte árjegyzéket a közlött reklámok fejében s hetvenkét hirlapra kellett a grófnak előfizetni mindjárt egy egész esztendőre.

Huszonhárom külföldi klub választotta meg a grófot tiszteletbeli tagjának; hatvantól usque 200 frtig terjedő tagsági díj mellett, nemkülönben negyvennégy belföldi olvasó-társulat, dalárda és betegápoló-egylet tiszteletbeli elnökének, legalább száz forintos alapítvány váltságdija alatt. Ottó grófnak illett megvennie Petermann földismei munkáját, melyben művét kedvezően ismertették, ötszáz forintért a casino számára, s diadalai koronáját képezte az, hogy megválasztotta a magyar tudós akadémia tiszteletbeli tagjának: ő pedig aztán aláírt az akadémia palotájára ötezer forintot.

Úgy, hogy ha azt az összeget, a mit erre a művére kiadott, ő kapta volna mint irói tiszteletdíjat, abból nagyon szépen megélhetett volna.

IV.

Rengeteghy Ottó gróf fogadalmat tett, hogy csak most az egyszer szabadulhasson ki az irodalmi szent Hermandadból, soha többet bele nem keveredik.

Az ám! Csakhogy könnyű oda bemenni; de nehéz onnan kijönni!

Nem addig van az, hogy az ember megirt egy könyvet, azt kiadta, szétosztotta, megdicsérték — s azzal vége! Dehogy van vége; következik a kritika!

Az bizony még a mi jámbor firkáinkat is megfinánczolja, mikor a városba behozzuk, pedig szerényen, esernyő alatt, puttonba eldugva osonunk be velük; — hát még az olyan könyvet, mely hatlovas hintón utazik, s azzal a pretenzióval lép a világba, hogy ő benne minden megvan, a mi a kritika által «mauthbaresnek» van deklarálva: geographia, ethnographia, archæologia, meteorologia, philologia, mythologia, statistica, botanica, heraldika, litteratura, architectura, strategia, anthropologia et cetera græca! S a ki még hozzá pompásan illustrálva, aranyos bőrbe bekötve, maga lép be a kerekvilág minden hatalmas, nevezetes és tudós embereihez; mintegy provocálva valamennyit.

Annak az embernek, a ki «mindent tud», az a veszedelme van, hogy sok ember van a világon, a ki csak «egyet» tud; de azt az egyet jobban tudja, mint ő; ő mindent tud, de félig; ez pedig csak egyet tud, de egészen. — S azt nem jó felingerelni!

Mert a szaktudós kegyetlen és irgalmatlan fenevad!

Jaj annak, a ki vakmerő volt vért szaglaltatni annyi oroszlánnal! Hogy «kék vére» van: tant pis pour lui, annál jobban szomjazzák azt az oroszlánok.

A magasztaló reklameok két hét alatt elhangzottak; hanem aztán két esztendeig folyvást tartott a kegyetlen birálat Rengeteghy codexe fölött. Ha Londonban elhall-

gattak róla, Berlinben kezdték rá, s ha itt vége volt, Párisban födözték föl létezését, s mikor már úgy látszott, hogy belefárad a világ, akkor New-Yorkból támadt elő valaki, a ki bebizonyította, hogy még csak most kezdődik az igazi betlehemi gyermekgyilkolás.

Nem hagytak azok rajta egy hajszálat sem megczibálatlan.

Bebizonyíták neki, hogy Majmatszun városban lehetetlen volt neki olyan szép asszonyokkal regényes kalandokba keverednie; mert ez a chinai orosz határszélen álló város mindkét ország által olyan tilalom alá van vetve, hogy abban asszonynak megjelenni nem szabad, a minek az az oka, hogy itt jönnek össze a chinai és orosz cserekereskedők egymással üzérkedni, s hogy össze ne veszszenek minden vásárban, az asszonyi nem végkép ki van tiltva e nevezetes városból. — Itt hát ő nem volt!

Felvilágosíták felőle, hogy a «yak fark» nem légycsapó, hanem királyi pálcza Thübetben.

Ráolvasták, hogy a Falashák, kik a dahomeyi szultánnak a fegyvereket készítik s magok fel vannak mentve a hadakozás alól, nem nazarénusok, hanem mozaisták s hogy az Ajasch Dahomeyben nem miniszter, hanem hóhér, az is asszony.

Megrótták érte, hogy komolynak látszani akaró munka minek szed fel magába olyan meséket, hogy Kufa volt Ádám születéshelye, s az özönvíz kiindulási pontja; — hogy Nod szolgált Kainnak menedékül; — hogy a Caspiæ Portæ vasajtóval van elzárva; hogy a Genezáreth partján az almákban hamu van (Hát aztán, hogy tenyészik tovább az ilyen hamut termő gyümölcsfa?); hogy a Big Bon Lik tóban özönvízelőtti embercsontokat találtak volna. Hogy Keletindiában éhségforrások vannak, a miknek megjelenése országos inséget jósol. Hogy a pézsmamacska gyomrában terem a lapis nephriticus; hogy a castrói mozgó szikla napfelköltekor muzsikál; hogy Chinában olyan selyembogarakat látott, a mikből madár lesz, s olyan

madarakat, a mik virágkehelyből kelnek ki; hogy a Jan-Tse-Kiangba dobott hét pálcza közül négy délnek, három éjszaknak úszik; hogy a Schaman lámák a nehéz asztalt kezük rátevésével repülésre tudják bírni. Ez mind mese!

Tudatták vele, hogy nem «Számiel» a vadászok őrszelleme (ezt csak a «Bűvös vadász»-ból tanulta), hanem ha már tudni akarja az igazit, hát «Páriel».

Izetlen túlzásnak nyilvánították azt az állítását, hogy a Bisznátok, kik semmi állatot megölni nem engednek, mikor kedvencz bolháik, kullancsaik s egyéb vérszipoly állatjaiknak egy jó napot akarnak csinálni, koldusokat bérelnek ki számukra jó pénzért s azoknak a vérével ablaktáltatják őket. Ez, ha igaz is: nem kellene ilyen elegáns könyvbe leírni.

Kiszámították neki, hogy Szulkowszky, az orosz néphymnusz irója már akkor régen meghalt, a mikor ő meglátogatta azt Szentpétervárott.

Ráolvasták, hogy a Pacific vasút akkor épen felében volt készen, a mikor ő már végig utazott rajta.

Idézték neki a Tamul szótárt, mely szerint egyetlen szó sem azt jelenti, a mit ő állítólag a tatár khánnal beszélt.

Rásütötték, hogy az Ozelot, a megszelidíthető párducz, melylyel az indus nábobok szarvasra vadásznak, nem is Ázsiában otthonos, hanem Afrikában: a beduinok vadásznak vele antilopékra. Meg hogy a Kiwi, melynek bőréből a papua kaczikák palástja készül, nemcsak hogy nem tollas repülő kutya, hanem inkább szőrös nem repülő túzok.

Felvilágosították felőle, hogy a Queenspeep Angliában nem annyira Victoria királynő tajtékpipája, mint inkább egy hivatalos kemencze, melyben az elkobzott csempészdohányt elégetik. Meg hogy a squatters, meg a shakkerquakker Amerikában nem mindegy: az egyik szabad telepítvényes, a másik vallásfelekezet. Hogy a «puteal», mely syriai útjában több helyen előjön, nem elhagyatott kút, hanem «villámütötte hely», melyet fallal vettek körül, s az «abaton» nem fogadalmi templom, hanem csak takaró

olyan emlék fölé, melyet lerontani sajnálnak, de látni sem akarnak. (Mintha például a magyarok egyszer a Hentzi szobra fölé Budán egy nagy kupolát épitenének.) Hogy a «Kaad» nem kábítószer, mint a hasis, hanem inkább elevenítő, mely beszédessé tesz. Hogy a mit ő «confœderatió»-nak értett a délamerikai asszonyoknál s politikai kapitálist vert ki belőle: talán inkább az ott «confiderazio»-nak nevezett crinolin?

Erősen kétségbevonták azokat az állításait, mintha Mozambiqueban még mindig lehetne pesansok (üveggyöngyök) és kaurik (pénzkagylók) mellett cserekereskedést űzni s ezekért pulykát, malaczot, szerecsen gyereket vásárolni. Régen volt az! Marco Polo idejében. Kétségbevonták, hogy az Ingiálokkal együtt vadászott volna a nagy Amuri pusztán medvékre, mert akkor nem mondaná azokat mohamedánoknak; holott azoknak saját vallásuk van: a Dalle Isten, a ki a dæmonokkal harczol szünetlen.

Bebizonyították neki physice és chronologice, hogy Kamcsatkából Asztrakánig nem tehette meg azt az utat annyi idő alatt.

Valami malitiosus glossator utána járt, hogy az albumában előforduló exoticus növények nevei mind az alfabet A-tól M-ig terjedő betűivel kezdődnek, mintha a konversationslexikonból szedte volna ki azokat, s az N betűnél már elhagyta volna a türelme a további botanizálásban.

Még kegyetlenebb mustra alá kerültek lerajzolt ritkaságai. Azokat a chinai bálványokat Hamburgban készítik dilettans gyűjtők számára; corynthi érczszobrainak hazája Párizs; az aranybibor, mely Astarte szobrának palástját oly becsessé teszi, nem más mint anilinpiros; myrrhina vázáit Olaszországban gyártják s úgy ássák el a földbe régiség gyanánt, hiszékeny utazókra számítva; hirhedett mantuai szivárványozott üvegkorsójának mintáját megkaphatja otthon Kossuch gyárában, de olcsóbb áron; az özönvíz előtti borostyánkő faragványai: a labyzák, jók

lesznek Barnum muzeumába; a mit ő a templomosok Baphometbálványának mutat be, az nem más, mint egy siami házi oltár.

S hogy az eresz alatt se maradjon szárazon, még itthon is megczibálták.

Ugyanis Bojtorjánt rávitte a bűne, hogy a grófot chinai útjában megismertesse a magyarok őseivel, kik mintegy tizenöt millió számban ott laknak (Gützlaff is bizonyítja). Ottó gróf ugyan szabadkozott, hogy erről ő nem tud semmit; de Bojtorján addig kapaczitálta, hogy csak hagyja azt beletenni: jó lesz az nagyon; ez fogja népszerűvé tenni a könyvét, s aztán ki megy oda innen azért, hogy őt meghazudtolja? s aztán utoljára is «dzungar» vagy «ungar» nem nagy különbség; míg végre is hagyta elmenni a többi között.

Igen bizony, de ezzel az egész finnista ligát magára lázította, az pedig az uralkodó párt a magyar akadémiánál. Ugy a fejéhez verték Kalevalát, hogy soha se kivánkozott többet Chinába ős magyarokat keresni.

Végre egy nagyszebeni szász levelező megadta neki az Augsburger Allgemeineban a kegyelemdőfést azzal a revelatióval, hogy Rengeteghy Ottó nem is utazott a leirt helyeken; tulajdonképen Rengeteghy Ottó nem is gróf, nem is ember, hanem csak álnév! tolvajneve egy Bojtorján nevű újságirónak, a ki kilencz útleirásból compilálta ezt a tizediket, a renitens ó-conservativek adták azt ki ily fényes kiállítással, demonstratióképen a magyar elem mellett.

Aztán — ismerni kell a jó publikumot. Micsoda «tallyho!» van Izraelben, mikor egy irót jól elpüföl a kritika. Ez nagyobb öröm, mint mikor Rózsa Sándor hurokra került, mint mikor Patkót meglőtték, mint mikor Dumonceaut kurrentálták, mint mikor kisült, hogy Kallab hatszázezer levelet elégetett a postán, mint mikor Napoleont Sedannál elfogták; — mindezeknél jobban birja a magas közönség ellenszenvét az a gonosztevő, a ki

könyvtölteléket csinál, kivált ha az egy tévútra vetemült nostras (egy gróf, a ki Sobri Jóska nevet keres magának!) s mikor egy ilyen notorius gonosztevőt elcsípnek, a plágiumon rajta kapnak, «részint önvallomásánál fogva, részint az adatok összeállítása nyomán» elitélnek; mikor azt egyik nemzet a másiknak(a büntettesek kiadásának cartellja szerint) kiszolgáltatja; hajh milyen akasztófa-élvezet ez a magas publikumnak!

De a kit akasztani visznek, annak még van barátja; hanem a kit a kritika nyúz, annak nincs. Még titokban sincs. Arra nézve minden ember Péter apostol. Hogy nevetnek a malheurjén! Hogy adják szájról-szájra a skandalumát! S akárhová megy, mindenütt azzal fogadják, hogy

— Olvastad-e már a «Pall Mall Gazette-t? — Benne vagy!

— Olvastad-e már a «Ruszki Mir»-t? — Benne vagy!

— Olvastad-e már a «Berlingske Tidende»-t? — Benne vagy!

— Olvastad-e már a «Bombay Times»-ot? — Benne vagy!

— Olvastad-e már a «Revista d'Espagna»-t? — Benne vagy!

— Olvastad-e már a pekingi «Sei-Yeu-Ki»-t? — Benne vagy!

— Olvastad-e már a «New-York Herald»-ot? — Benne vagy!

— Olvastad-e már a «Revue des deux mondes»-ot? — Benne vagy!

— Olvastad-e már a «Foreign Rewiew»-t?, olvastad-e már a «Once a weck»-et?, olvastad-e már a «Magazin for town and country»-t?, olvastad-e már a «Vidov Dán»-t?, olvastad-e már a «Neue Freiet»?, olvastad-e már az «Allgemeinét»?, olvastad-e már a «Trompeta Karpatyilor»-t?, olvastad-e már a «Rumili Teszkeré»-t?, olvastad-e már az «Europaikosz herenisztesz»-t?, olvastad-e

már a «Punchot» ?, az «Ulkot» ?, a «Flcht» ?, a «Styxet» ?, a «Zmájt» ?, a «Figarot» ?, a «Tatár Pétert» ?, a «Füles bagolyt» ?, a «Fekete levest» ?, a Kladderadatschot» ?, a «Charivarit» ?.... Benne — benne — benne vagy!

Ottó gróf pedig még új ember volt e téren: nem tudta, hogy «annak» örülni kell! Az jó az irónak, ha benne van minden hirlapban. Ha szidják is, ha rugdalóznak is; csak egyszer benne legyen; — a rossz hír is jó; csak nagy legyen!

E helyett ő azt felelte a szives interpellálóknak, hogy «olvasta az ördög!»

Hát hiszen az igaz. — Az ördög nem csak olvassa a kritikát; ő diktálja azt a kritikusnak.

Hanem hát a kritikusnak nem elég az, hogy megfőzze a mérget, azt be is kell venni.

A világ minden részéből megküldték szépen térti-vevény mellett azokat a lapokat, a mikben Ottó gróf le volt rántva: egy példányban neki, másikban a casinonak, s az illető czikket gondosan körülrámázták kék és vörös plajbászszal, hogy jól szembe tünjön mindenkinek. S akkor még is csak oda kellett állni Ottó grófnak az ördög mellé, hogy együtt olvasson vele.

Ez aztán orlandói dühbe hozta.

A kritikusoknak persze nem volt igazuk. (Az irigy kutyáknak!) Eleinte arra a rossz gondolatra jött, hogy czáfolatokat irjon rájuk, ellenkritikákat, s azokat a hæreticus szerkesztőkkel fölvétesse. Ezért még jobban a hátára másztak.

Végre elkeseredett, beszedette a könyvárusoktól a kinn levő példányokat mind, s ládába szegeztetve, kiküldé Kutyabagosra, letétette a granariumba, a hol azok azóta bizonyosan mind elkeltek; föltéve, hogy Kutyabagoson is oly kedvelői az egerek a bibliografiai tanulmányoknak, mint másutt.

V.

Ebből a debütből egy kellemetlen kedélyállapot maradt fenn Ottó grófnál. Kezdte kerülni a magas köröket. Tudja jól, hogy őt ott minden ember azzal csufolja, hogy a «tudós»! Ez czudar egy czím!

Évek kellenek, míg az ember ezt a szagot lekancsérolhatja magáról. Évek és különféle illatszerek. Kiváltképen istállószag.

Ottó gróf azonban még nem akarta magát megadni annak a meggyőződésnek, hogy egyedüli magas sphæra azon kör, melyet a paripák a versenytéren kanyarítanak.

A high life kerülése közben támadtak olyan szenvedélyei, hogy ellátogatott a népszerűbb korcsmákba vacsorálgatni; a Nagy-Pipába, a Komlóba, a Beleznay-kertbe, s ott gyönyörködött a népénekesekben.

Egyszer a Nagy-Komlóban egy új népénekesnő mutatta be a müvészetét. Juliska kisasszonynak hitták. Csinos dombormű volt; rosszul énekelt, de erős hangja volt hozzá: a mi egészséges tüdőről tanuskodik, s ez a fődolog.

Ottó gróf három este egymásután mindig meghallgatta Juliska kisasszonytól a Zöld Marczit, meg a Piros Pannát.

A harmadik este közel rukkolt hozzá s azt kérdezte tőle:

— Juliska kisasszony! ismeri maga a hangjegyeket?

— Hogyne ismerném? A zsoltárban van elég.

— Tanult maga énekelni?

— Hogyne tanultam volna? A bátyám kántor Lapújtőn.

— Julcsa kisasszony! szokta maga olvasni a Weckly Dispatcht?

— Mi az a csunya állat?

— Ujság.

— Nem olvasok én, lelkem, soha semmiféle ujságot; mert én arra nem érek rá. Miattam ott lehet a kávéház asztalán boglyaszámra.

Ilyen klenodiumot keresett már régen Rengeteghy Ottó.

— Julcsa kisasszony, szólt erre megfogva a népdalnoknő kézcsuklóját, én magát kitaníttatom, s csinálok magából hires énekesnőt.

Juliska kisasszony persze hogy azt mondta erre, hogy «nem bánom».

Már most, ha Ottó gróf közönséges ember lett volna, vagyis a hogy a kecskeméti városbolondja szokta mondani: «ember-úr» (volt nála «ember-kutya» is), — tehát ha Ottó közönséges ember-gróf lett volna, azt mondta volna erre a hajlandóságra: «tudja mit, kisasszony; van én nekem százötvenezer forint évi jövedelmem, egyebet nem tudok; önnek pedig van igen szép hangja. Kár azt a publikumra vesztegetni. Énekelje csak az én nótámat, s majd én leszek az ön publikuma.»

Vagy ha már olyan mindenttudó ember volt Ottó gróf, de ha csak egy drachma humor lett volna benne, akkor elmondta volna Juliska kisasszonynak: «én értek mindenhez, a mi zene, ének, a mi hangból támad. Én tudok játszani zongorán, hegedün, phisharmonikán, carillonon, theorbán, hegedüzongorán, panharmoniconon, harmoniaccordon, melodionon, æolosiconon, viola de gambán, euphonon, bőrdudán, bandoskán, tilinkón, szalmahegedün; — én kitanultam a contrabasset, az acustika canonica és æsthetika követelményeit a hangszerelésnél; a compositio és executio feladatait, s a hang szineinek polychromaticus felfogásait. Ismerem a zene történetét Jubaltól, a muzsika feltalálójától elkezdve Wagner Richardig. Tudom, mi subtilis különbség van a zsidó «alamoth» hang, a laterani castrato hang, s a női mezzosoprán között, a mik a laicusnak egyformák. Tudom, mik az ambrozi és a plagáli templomi-hangok? Meg tudom mondani, mi a kontrapont, a kettős kontrapont, a mensura és a fuga? mik az oktávák, quinták, consonanzok? mi az akkord és harmonia? mi a symphonia és a diaphonia? tudok értekezni a cantatékről, sonatákról, madrigálokról, psalmodiákról és oratoriumokról. Megmondom, hogy mi a

«Style da Capella?» elmondok csak az «S» betűből tizenkétféle üteny- és effectusnemet az énekmódban: Slargando, Smanioso, Smorzando, Sordo, Sospiroso, Sostenuto, Sotto voce, Staccato, Spirituoso, Stretto, Strepitozo, Sriccando! Könyvnélkül tudom mindazt, a mit szt. Dávid király és Néro császár idejétől fogva Tartini, Mozart, Gluck, Beethoven, Rossini, Bellini, Spontini, Cherubini, Schubert, Boildieu, Mayerbeer, Mendelssohn, Flotow, Halevy, Auber, Berlioz, Liszt, Chopin, Wagner, Erkel, Paganini és Offenbach szerzettek...... De én ezt teneked mind nem tanítom meg. Hanem van Arditinak egy hires keringője, nekem csak ezt tanuld meg. Az a czime, hogy «csók-keringő».

Ottó gróf nem ezt mondta, hanem nagyon is keményen vette a dolgot.

Tudta, hogy a világ milyen rossz. Ha ő most egy népénekesnőt elkezd pártfogásá alá venni solo, akkor mindjárt azt fogják mondani, hogy így van, meg úgy van. Kitalálta a módját, hogyan lehet az embernek a maga kedvét is, meg a rossz világ kedvét is egyúttal betölteni?

Mit tesz az ember, ha el akar rejtőzni? Sokaságot gyüjt maga körül. A mit az ember tánca közben egy szép nővel elkövet bálban, egész világ láttára, ha ugyanazt egyedül és muzsikaszó nélkül követné el vele, azt mondaná rá mindenki, a ki az ablakon benézne, hogy ez rettenetes botrány!

Ottó gróf, hogy Juliska kisasszonyt énekesnővé kitaníttassa, mindjárt egy egész énekiskolát alapított. Felhozatott magának Milanóból egy ahhoz értő énekmestert. Signore Spirifanti aztán megértette egészen a feladatát.

Két hét alatt olyan conservatoriumot szedett össze neki, hogy gyönyörűség volt ránézni.

Volt Malibran, Alboni, Catalani «in spe» elég. Ottónak csak válogatni kellett. S hogy a rossz világ szája tökéletesen be legyen dugva, Ronconik és Carrionok is akadtak hozzá. A férfihang is kultiváltatott.

Egész operatársaság volt együtt. Azoknak Ottó gróf mind külön szállást tartott, havidíjt fizetett, s nehogy a világ valami rosszat gondoljon: minden nőnemű pártfogoltjának sorba udvarolt, s mindegyiket egyformán kitüntette. Maga is feljárt az énekiskolába, mikor Signore Spirifanti az «ut-re-mi-fa-sol» titkaiba az adeptusokat bevezette, s tanúja volt előhaladásuknak a helyes lélekzetvétel és ütenytartás nagy feladataiban, s nem tűrte, hogy valaki «hamis» legyen, figyelemmel kisérte azt a nevezetes műtétet, hogy a mely énekesnek «nincsen füle,» e maestro nagy kitartással hogy csinál annak fület? s milyen virtuositással idomítja át a magas baritont tenorrá? Sőt az ügy iránti buzgalma annyira vitte, hogy intézete tagjait ő maga tanította «szinpadon lépni» és eleganciával, festőileg correct «pose»-okat foglalni; és tartott nekik felolvasásokat a mythologiából, s szörnyű komoly képet csinált, ha a kisasszonyok elnevették magukat Jupiter viselt dolgainál.

Signore Spirifanti egyre több fényes talentumot fedezett fel a városban és a vidéken, s hordta őket Ottó gróf énekiskolájába. Marchandes des modesok és czukrászok kezdtek panaszt tenni a polgármesternél, hogy nem birnak többé a mamzeleikkel, s professorok panaszkodtak a dékánnál, superintendensnél, hogy jogászok, theologusok nem akarnak többé leczkére járni: mind a hangját próbáltatja Signore Spirifantival.

Ha ez a vállalat sikerül, úgy az «Osztrák-magyar monarchia Lajthán-inneni része» megbuktatja az Itália unitát s mai nap mi árasztjuk el Európát «olasz» operatársaságokkal.

A rossz világ eleinte nevette ezt a vállalatot, később kezdé átlátni annak komoly oldalát. Nagy dolgot mozgat Ottó gróf! A pesti nemzeti szinház operatársasága hanyatlófélben van; a német szinházat már csak a hazafiság tartja, most Ottó gróf fog egy új operaházat építtetni, abba egy sajátnevelésű társaságot telepít meg, s megbuktatja mind a kettőt, s egyúttal eddig ismeretlen dia-

dalra emeli a hazai művészetet. Kezdtek róla komolyan tanakodni a helytartó-tanácsnál, hogy e veszély elhárítása tekintetéből jó volna compromissumra lépni Ottó gróffal, s megkinálni őt a nemzeti szinház igazgatóságával.

Ottó gróf maga is csak akkor vette észre, hogy milyen nagyszerű eszmét létesített, mikor már benne volt, s a jószág-igazgatója tudatá vele, hogy ha ez így megy, a bánáti uradalmat el kell adni. — Hát csak adják el!

Juliska kisasszony bámulatosan haladt a művészetben. A hangjegyekhez még mindig nem értett; de egy hallásra megtanult mindent. Ütenyre nem szeretett ügyelni, hanem ha valamit elkezdett hamisan énekelni, azt azután az utolsó tactusig következetesen keresztül vitte. Alakja azonban igen szép volt; telt idomai, nagy szemei, szép ajka, fehér fogsora és erőteljes csengő hangja: ezekért apróbb követelményeket el lehet hallgatni.

Ottó gróf azt hitte, hogy most már felfedezte magának ideálját, s olyan nagyszerűen berendezte magának az életet, a hogy csak kivánni lehet.

Egy nagy művésznővel kötött viszony mindenkor megszentelt viszony. Azt titkolni sem kell: lehet nyilt összeköttetés. A művészet nimbusa a nyolczadik sakramentum. Azt a pap sem veheti le. Ezt nem mondja a világ tiltott szerelemnek, hanem köteles hódolatnak.

Ha Juliska kisasszony csupán szép hölgy volna és semmi más, és ott laknék, a hol most, egy háromemeletes ház belle étageában: a vele egy házban lakó úrhölgyek rég ellene lázították volna a rendőr-biztost, hogy szigorúan kikérdezze: selyem és ezüstnemü hol terem és hogyan kerül ide? de mivel minden reggel kihangzik az utczára a nyitott ablakon át az énekgyakorlat, s éjjelenként az «ah la gioja!», ugyanazok az úrhölgyek nemcsak hogy nem nyugtalanítják, sőt deputatióban mennek hozzá ünnepélyesen, mikor jótékony intézeteik számára hangversenyeket rendeznek s felkérik egész tisztelettel, hogy vegyen azokban részt. S Juliska oly leereszkedő, hogy el is énekel

mindannyiszor egy-egy szép áriát a concertekben, kezében tartva a kottát, mintha abból énekelne.

Tehát már concertképes és így salonképes, s Ottó grófnak legkisebb aggodalom nélkül lehet vele karonfogva menni az utczán.

S hogy a rossz világ egészen düpirozva legyen, Ottó gróf egyik este Juliskát vezeti haza karöltve a szinházból, másik este az altistánét, harmadik este a mezzosopranistánét. (A bassistát meg a tenoristát nem kell karonfogva vezetni.) Így a világ nem mondhat semmi rosszat.

Hanem egy kis baj volt a dologban. Egészen prózai baj.

Juliska kisasszonynak az a Kúhnságos (uj szó, de régi) szokása volt, hogy a számára megszavazott budgeten mindig szeretett túlkölteni. Mikor népszinmű-énekesnő korában volt ötven forint havi fizetése, ő abból elköltött százat. Így volt az ezeresekkel is; mentül több ezerrel rendelkezett, annál több «két» ezeret vásárolt el.

Miniszternél ezt úgy nevezik, hogy «supererogatum»; énekesnőnél pedig úgy hijják, hogy «fizetetlen árjegyzék».

No de könnyü annak, a kinek olyan hű delegatiója van, mint Ottó gróf; a kinél mindig kész az indemnity.

Ottó gróf bizony elég sokat áldozott Juliska kisasszonyért. És Juliska kisasszony mégis haragudott Ottó grófra. Hogy miért nem áldozik többet? — Miért áldozik egyébre is? másokra is? — Hiszen sub camera charitatis úgy is tudjuk, hogy a «főczél» a közösügy Ottó és Juliska között; az a paradirozás azzal a conservatoriummal nem más, mint parlamenti komédia. Az egész világ tudja, hogy ez csak maszkirozása — a realunionak. Minek pocsékolja hát a pénzét arra a többi kornyikálóra? A férfiakra még hagyján, de minek az a többi énekesnő? — Valóságos honvédsereg! — Haszontalan pénzkidobálás. — Bocsássa őket — szabadságra.

E théma fölött sok osztálytanácskozmányt kellett Ottó grófnak kiállani Juliskától zárt ülésben, melynek szövege nem szivárgott ki a hirlapokba.

Azzal nyugtatta meg mindannyiszor türelmetlenkedő zsarnokát, hogy hiszen az egész világbolondító intézmény csak addig fog tartani, a míg Juliska kisasszony egyszer a nemzeti szinpadon föllép, s ott tökéletes diadalt arat. A legelső győzelem után haza eresztetik a conservatorium — minden patens nélkül, Juliska szerződve lesz, s ha egyszer kezében a diploma, a többitől könnyü lesz bucsut venni.

Ezzel a reménységgel biztatá aztán Juliska kisasszony is a maga hitelezőit, hogy csak várjanak, a míg föl fog lépni, akkor lesz arany-világ.

Betanult végre egy egész szerepet Signore Spirifantitól, s Ottó gróf keresztülvitte magas összeköttetéseinél fogva, hogy a nemzeti szinháznál védenczét fölléptessék.

Erre a napra Ottó gróf egy középszerű juvelier-boltot kivásárolt, hogy gyűrűkkel, tubákos pixisekkel, melltűkkel ellássa az egész orchestrumot, rendezőt, súgót, ügyelőt, és együttszereplőket; Juliska kisasszony boudoirját pedig az alatt, míg a probán volt, tündérkertté varázsoltatta át. A mire Juliska azt mondta, hogy jobb lett volna, ha azt a sok pénzt inkább neki adta volna.

Arra az estére Ottó gróf minden el nem kelt jegyet összevásárolt a pénztárnál, s kiosztatá tapasztalt jó tenyerű vállalkozók között. Előadás kezdetéig ott leste Juliska kisasszonyt az öltöző-szoba előtt, míg bebocsáták. Juliska panaszkodott, hogy neki «kutya nagy» trémája van.

Erre Ottó gróf azt a tanácsot adta, hogy jó lesz előadás előtt meginni egy pohár madeirát. Juliska kisasszony aztán megivott hármat.

Ekkor aztán keverve volt nála a reszketés a bátorsággal. Nem hogy valamelyik leküzdte volna a másikat, hanem mind a kettő működött egyszerre; hol az egyik volt felül, hol a másik.

Mikor kilépett a szinpadra, s meglátta azt a sok lámpát, meg azt a sok emberfőt; mikor rázendült az ormótlan nagy tapsolás, s anticipált koszorúk özönlöttek feléje a

karzatról, akkor úgy érzé magát, mintha a torkát valami összeszorítaná, s azt mondaná neki, hogy «most mindjárt megfojtalak, ha egyet nyikkansz!» Alig lehetett hallani, hogy mit énekel! Hanem aztán, a mint felül került a bátorsága, akkor meg neki eresztette a hangját, szokás szerint hamisan; tűzbe jött, kitett magáért, nem ügyelt a karnagyi pálczára, elkezdett vezetni, előre rohant; hegedű, oboe, furulya alig győzött utána szaladni, s a duettben úgy leénekelte a collegáját, hogy az csak némán tátogott mellette.

Végül azután döntő csapásul adott egy olyan monumentalis gixert, hogy valamennyi proscenium-lámpás összehunyorodott tőle.

A hivatalos tapsoncz-had pedig verte össze az első lábait és tapsolt mindennek; még a gixernek is. Kilátás volt rá, hogy az előadás brillians skandalummal fog végződni.

De nem várta azt be Ottó gróf. Az első felvonás után fülére húzta a kabátja gallérját, s kiosont a szinpad alatt a sülyesztők alvilágán keresztül, hogy senki se lássa, s úgy elutazott még abban az órában Budapestről, hogy még csak meg sem mondta senkinek se, hova megy? Egy esztendeig elő nem jött Silindiából, az pedig nem valamelyik Indiának a hátulsó része, hanem egy oláh falu valahol az utopiai állam szélén: — ott is jószága volt, ott huzta meg magát.

Hogy mi lett az énekiskolájából? A Malibranok, Albonik, Ronconik csakugyan hires portentumok lettek-e? vagy visszamentek a varrógéphez, a czukrász-asztalhoz, a kathedrához? vagy elmentek a vándor Thália apostolainak? Hogy Signore Spirifanti indított-e pert szerződéstörés miatt Ottó gróf ellen? s hogyan complanálta azt a jurium directora? azt se mi nem tudtuk meg, se Ottó gróf soha.

Hasonló rögtöni elfeledtetéssel mult ki rá nézve Juliska kisasszony is.

Mert a művészi pályának hátrányai is vannak. Fentebb

előadtuk az előnyeit. Egy diadalmas művésznőnek minden szabad: nem kérdi a paptól, se arra nem vár, a míg az országgyülés tárgyalni fogja a keserves polgári házasságról nemakarva nyögő törvényjavaslatot; de egy bukott művésznő el van kárhozva, annak még a pap sem adhat bűnbocsánatot. Egy bukott «nőt» ismét kegyébe fogadhat a régi szerető, férj, jó barát; de egy bukott «szinésznőt», a ki a szinpadon fiaskót csinált, lehetetlen tovább szeretni. A szinpadi bukás egy befejezett válóper.

Juliska kisasszony meghalt e lethális gixerrel Ottóra nézve. Nem maradt neki belőle más, mint a (könyvnélkül is tudjuk már) — a fotografiája.

Vannak azonban halottak, a kik szeretnek egy jobb világban feltámadni. Ottó gróf még aztán sok esztendőkig kapogatott leveleket a világ minden metropolisaiból, a mik nem tartalmaztak egyebet, mint egy-egy nyomtatott szinlapot. A darab czime mindig ugyanaz volt, a miben Juliska Pesten öngyilkossá lett, csak a fellépő primadonna, kinek az első vendégszereplése volt, ott, a hol, változott névszerint mindenütt.

Párisban magyar hölgy volt: «Torontáli Pannonia! vicekirályleány!»

Londonban orosz delnő lett: «Tsitserkoff Anatolia, herczegnő!»

Szentpétervárott amerikai kreol hölgy: «Miss Philadelphia Halloway!»

Berlinben olasz madonna: «Signora Delila di Santo Pilato!»

Bécsben lengyel úrnő: gróf Savanyinszky Afanazia!»

Madridban török princzesz: Alibeh el Nazreddin Sultania!»

Egynél több ilyen szinlapot azonban ugyanabból a városból soha sem kapott Ottó gróf. Primadonnája valószinűleg mindenütt csak egyszer lépett föl, s aztán odább tünt, hátrahagyva mindenütt egy gixert, egy csomó kifizetetlen kontót, s egy félig bolonddá tett imádót, — vagy kettőt.

VI.

A ki ismeri Silindiát (valaki talán csak ismeri) s az ottani társadalmi viszonyokba be van avatva, az előtt megoldhatlan rejtvény fog maradni, hogy mivel tölthette ott el az idejét egy álló esztendeig Ottó gróf, a kinek azelőtt a kerek föld sem volt elég tág?

Van ott szép nagy rengeteg, a melyben medvére is lehet vadászni; de Ottó gróf becsületszavát adta szent Hubertusnak, hogy soha többé olyan állatot meg nem lő, melynek a bőre az utókor számára fenmarad, s még muzeumba is kerülhet.

Van azután ott igen kedves ábrándteljes magány, a melyben az ember naphosszant irhat verset, prózát, senki meg nem háborítja benne; de arra megint szent esküvel lekötött fogadás készti a grófot, hogy soha többet tollat a kezébe ne vegyen — más czélból, mint a nevét aláirni. Nem is kapna egész Silindián tintát másutt, mint a pópánál; — az se tinta, hanem bodzalekvár.

Olyan embernek is megbecsülhetetlen hely ez, a ki szeret a holdvilágnál kiülni a fa alá, s elgitározni magában és énekelni hozzá; de Ottó grófnak annyira a gyomrában fekszik a muzsika, hogy a parasztlegényektől is mind összevásárolta a tilinko- és dudafélét, hogy semmiféle zenével ne háborgassa senki. S még a végrendeletében is meghagyta, hogy a temetésénél se muzsikáljanak s kiváltképen ne énekeljenek.

Szép oláh leányok is vannak Silindián, a kik eltürik, ha ez ember a szemük közé néz; de ezzel is úgy van Ottó gróf, mint a kit valamitől egyszer kilelt a hideg: a nevétől is fázik. Egyszer sétaközben a kasznárja figyelmeztette egy ilyen domború, jól megtermett, karcsúderekú, piros orczájú, parázs-szemű oláh fátára, a ki utánozhatatlan kaczérsággal mosta a patakban a patyolat ingét, feltüzködve mint Diána, s csalfán mosolygott hozzá.

— Úgy-e? hán! monda a kasznár, szája szegletével ahintva fölfelé.

Erre az lett volna Ottó gróftól a felelet, hogy «szép!»

E helyett ő végig nézte a leányt s azt felelte, hogy: «Sok.»

A jámbor Pakulár Gligor (az volt a kasznár neve) eleinte nagyon megörült, mikor Ottó grófot a silindiai vadászkastélyban megjelenni látta. Azt hitte, azok a drága jó napok újra kezdődnek, a miket a hajdani családfő (az uradalom senioratus volt) vidám tivornyáiról emlékezetessé tett. Hanem aztán, hogy új gazdája heteket töltött a kastélyban, a nélkül, hogy vadásztársaságot hítt volna össze, s csak ült, naphosszant a pókhálólepte veranda alatt, és bámult ki a zöld fákra: elkezdett aggódni az egészségi állapotja fölött.

Igazán érzékenyítő látvány, a mikor egy ilyen városi nagy úr ott ragad a falun, hogy igyekeznek a jó emberek kitalálni, hogy mivel lehetne neki kedvét tölteni? valjon mi baja lehet?

A legelső gondolat természetesen az, hogy boldogtalan szerelmes. Ennek van antidotuma. Hanem ezt a nemét az ellenméregnek mindjárt eleve visszautasítá Ottó gróf, mint fentebb láttuk.

Ekkor azután más mulattatásról kellett gondoskodni. Mert az valóban nagy nyereség volna Silindiára, sőt az egész Rézalljára nézve, ha úgy meg lehetne vele szerettetni ezt a vidéket, hogy itt tartaná állandó lakását.

Pakulár Gligor maga nem tudott egyébről mulatságosan beszélni, mint a kaszkéval-sajt készítésmódjáról; hanem voltak nagybecsű ismeretségei.

Legelőször is a postamester. Az kiszolgált katona-tiszt volt, igaz, hogy csak a szekerészosztálynál. Ez nagyon jó társaság lesz a grófra nézve, a ki szinte katona volt. Tud is beszélni. Az első látogatásnál mindjárt olyan szépen leirta Ottó grófnak a solferinoi ütközetet, hogy abból azt egészen megérthette. Hogy kergették a vörös nadrágoso-

kat! Egy hajszálon mult, hogy Napoleont magát is el nem csipték. Ő maga a szekerész osztályával egy fél üteg vont-csövű ágyut foglalt el, csak a szép tajtékpipáját sajnálja, a mit egy tizenkét fontos haubitz kiütött a szájából; de ő meg cserébe egy francia generálist vágott le, s annak elvette a tubákos pixisét; végre, mikor neki szorították az Arnonak, s nem volt hid, valamennyi szekerével átúsztatott a vizen.

Ottó gróf hallgatta sokáig Hiób türelmével e hárijánoskodásokat, egyszer aztán fogta a hálókabátja két szárnyát, azoknak csücskéit felemelte a fülei magasságáig, s elkezdé az állítólagos kolléga felé igen is tiszteletnélküli módon leffegetni, s midőn a babérkoszorús hadastyán e csodálatos jelbeszédre eltátott szájjal meredt el, nehogy valamikép félre magyarázza a szimbolisztikát, élőszóval is hozzátette Ottó gróf a magyarázatot:

«Maga nagy szamár!»

No ez aztán kegyelmesen nyugdíjaztatott. Nem jött többet látogatóba.

Persze — a gróf nem igen szereti, ha katonai dolgokról beszélnek előtte. Ez neki nem kellemetes. A vadászkalandok jobban fogják mulattatni.

Itten van a járásbeli esküdt, a ki többet ért a vadorzáshoz, mint a törvényszolgáltatáshoz. Ez lesz jó a grófnak. Egy kancsó bor mellett majd elbeszélhetnek egymásnak a vadászkalandjaikról. Skipetariu esküdt medvéi megbirkóznak Ottó gróf tigriseivel. Hogy fog ennek örülni a gróf!

Ezt aztán a nyakánál fogva dobta ki Ottó gróf az első látogatás után.

Pakulár Gligor csak nem riadt vissza: szerzett a grófnak egy hozzá illő tudós embert, a járási utibiztost, a ki végzett mérnök; ezzel lehet tudományos dolgokról értekezni. Az aztán elmesélte a grófnak hosszasan és nem mulatságosan a «meziási» cseppkő-barlangnak és a «gyetzár» jégbarlangnak mindenféle ritkaságait; ajánlkozott vezető-

nek, ha majd a gróf azokat meg fogja látogatni: itt vannak mind a közelben; sajnálta nagyon, hogy ezeknek a leirását nem vette fel a gróf abba a remek albumába, melyből ő nagyon szeretne egy példányt nem ajándékba — hogy merne ilyesmit kivánni? — de csak elolvasás végett kapni. Biztosítja a grófot felőle, hogy ha a «Meziást» meg a «Gyetzárt» meglátja, azokat az albumának második kiadásába mindenesetre fölveszi. Inkább, ha a gróf restelli maga leirni, ő elkészíti a leirását, nem kiván érte honorariumot.

Ezt a becsületes embert nem hányta ki a házból Ottó gróf; mert igazán jóhiszemű becsületes ember volt, hanem azontúl, a mikor meglátta, hogy jön be a kapun, bezárta az ajtót előtte s kikiáltott az ablakon, hogy «nem vagyok idehaza».

Egyszer meg azután a jó Pakulár Gligor a dászkál segítségével parasztlegényekből és leányokból dalárdát alakított, s éjjel gyönyörű szerenádot adatott a gróf ablaka alatt.

Ottó gróf majd nyavalyássá lett ijedtében, azt hitte Signore Spirifanti jött utána a conservatoriummal. De már ezeket a mulattatókat csakugyan a karikással bucsúztatta el magától.

Másnap aztán könyörögve instálta meg Gligor urat.

— Ugyan kérem, ne uszítson már én rám több becsületes embert, hogy engem mulattassanak; mert elszököm.

Pakulár Gligor igen őszinte, confidens ember volt. A többi grófok úgy szoktatták, hogy komázzon velük. Azt mondta Ottó grófnak:

— De hát kivel mulatja akkor magát a nagyméltóságos úr?

Ottó gróf mérgében azt felelte neki rá, hogy:

— A lelkekkel!

Pakulár Gligor pedig egészen szó szerint vette a választ.

— S nem fél a lelkektől a méltóságos úr? — No mert én félek. — Akkor ugyan oda illenék a méltóságos úr

a nyiagrai kisasszony mellé, az is mindig a lelkekkel bomlik.

Ottó gróf kiváncsivá volt téve, s azt kérdezte:

— Ki az?

— De isz én meg nem mondom. Ha lelkekkel komázik a méltóságos úr, kérdezze meg azoktól; megmondanak azok mindent. Azok tudnak mindent, s kikopogtatják az asztallábbal.

— Hát valami spiritista hölgy?

— Tudom is én, hogy micsoda? Azt tudom, hogy a tölgyfaasztal elszalad, ha a kezét ráteszi, s az almáriumok köszöngetnek neki, ha rájuk néz; a zsámoly-széket oda küldi, a hova akarja. — Egyszer vitt oda a bűnöm hozzá, azt is megbántam. Azt akartam tőle megtudni, hogy boldogult feleségem mit izen nekem a másvilágról? Szegény, nem tudott se irni, se más nyelven beszélni, mint oláhul, s holta után olyan német levelet irt hozzám a háromlábu kis asztallal, hogy abban minden titkos latorságom a szememre volt hányva, a miről senki sem tudott semmit.

Ottó gróf nevetett.

— Merre van az a Nyiagra?

— De isz én meg nem mondom, hogy még majd a grófot is megbabonázza! Nincsen is már Nyiagrán, most jut eszembe; elköltöztek onnan, nem tudom, hová lettek.

Pakulár Gligor, ha kiszámítva tette volna, sem vihette volna okosabban a kerítő szerepét, mint mikor le akarta beszélni a grófot. Ez már most csak azért is fel akarta keresni a veszedelmes varázsló hölgyet.

Ottó gróf félig-meddig maga is hitt a spiritismusban. Amerikában többször jelen volt a hires Home és Davenportok előadásain, s látta a sötétben megjelenő lángokat, hallotta a repülő hegedük muzsikálását, s az ő zsebében is összekötözték a szellemek a zsebkendőt. Látta Homeot a markába szedett parázsokkal játszani, az ablakon ki- s berepülni, s a fejét az égő kandallóba bedugva tartani perczekig, a nélkül, hogy egy hajszála elégett volna. Látta

az Orinocon a vitalizált csónakot víz ellenében úszni, csupán spiritista médiumok rátett kézlánczolata által hajtva, érezte a markában a szellemektől hozott gyümölcsöket, látta Tamerlán arczképét egy léleklátó festő által lerajzoltatni, (s a kik ismerték Tamerlánt, azt mondták, hogy megszólalásig volt találva), beszélt I. Napoleonnal, az olasz saláta legjobb készítésmódjáról, s utazott azon a gőzhajón, melynek gépezetét mister Mestral számára maga Urunk Jézus Christus diktálta le (most is ott úszik a genfi tón); látta az emlékkövet, mely a Saturnusból esett le a földre, teleirva más csillagbeli hieroglyphokkal, s megértette a médiumok által annak magyarázatát, s olvasta Mr. Harris verseit, miket az a psychograph segélyével szerzett (14500 strófát); a versek ugyan rosszak voltak, de szerzőjük rendes észszel olyanokat sem tudott irni.

Aztán Ottó gróf nem az egyedüli okos ember, a ki hisz a szellemek közvetlen érintkezésében az élő világgal. Amerikában nyolcz millióra megy a hivők száma, s van húsz hirlapjuk, azok között a «Banner of light» napilap harminczezer előfizetőt számlál (nem lelkeket, hanem embereket, a kik igazi dollárokkal fizetnek), vannak a médiumok közt hires emberek, mint: Cooper Fennimore; Európában Hugo Victor, Flammarion, Hoffmann Fallersleben és Bulwer Lytton lord; van saját hitágazatuk, melyet a rochesteri nagy œcumeni conciliumban nyilvánitottak tizenkilencz alapcanonba foglalva. Maga III. Napoleon is, Eugenie császárné és Montebello herczeg jelenlétében, látta a szellemidéző Home hivására nagybátyja, a nagy Napoleon kezét asztalán megjelenni s nevét leirni; a nagy császár engedte kezét megcsókolni Bonaparte Lajosnak és Montijo Eugenienak; de Montebello elől már elkapta a kezét. (Bizonyosan előre tudta már az utóbbinak Metternich herczegnével leendő hirhedett affairejét.)

Ottó gróf nem kérdezte többet Pakulár Gligortól, hogy merre van Nyiagra, hanem fogadott egy kalauzt, s más-

nap hajnalban átvezetteté magát lóháton a hegyeken keresztül Nyiagrára. Feltalálnia azt, a kit keres, név nem tudás mellett sem nagy tudomány kellett. Ezekben a falukban egy kastély van csak, ha van; s ha kisasszony valaki, hát abban lakik. Egyébiránt nem bánta Ottó, ha czigánylány is a szellemidéző, neki az is mindegy. A «Spirit»-ok világában nincs se osztály, se nemkülömbség.

Annyit a kalauz is meg tudott Ottó grófnak mondani, hogy a Nyiagrán lakó egyetlen uraság neve Határyné. Özvegy asszonyság. A férjét agyonütötték 48-ban a «szabadság» alatt. Egyenesen odavezette a házához. Az egy tisztességes régi divatú ősi kastély volt, a homlokrészén kiülő rondellákkal, elől virágos, hátul gyümölcsös kerttel, lépcsőzetes feljárással, melynek mellvédjén sorbarakott eczetes üvegek érlelték a napon beágyazott tartalmukat; a két kapu-bálvány teteje takarva a fülfü kövér rózsáival.

A fölyosó tetején állt egy egészséges, piros, kövér termetű asszonyság, a ki a magát bemutató Ottó grófot azzal fogadta, hogy:

— Megmondta ezt a Xéninek a czikográp előre, hogy a szomszéd gróf ma eljön hozzánk látogatóba. Oly bizonyosnak tartottam, hogy levelensültet is készítettem a kedveért. Szereti-e?

Hogyne szeretné az ember három órai lovaglás után a levelensültet? Az Isten áldja meg azt a czikográpot! De hát ki az?

Mert hogy Határyné asszonyságnak jó kalotaszegi kiejtéshez szokott nyelve ezt a három görög betüt, Ψ, X és Φ sehogy sem szerette kimondani: így támadt a «Psychograph»-ból «Czikográp». Hanem a levelensült fölséges volt azért. Ezt a méltóságos asszony maga készítette. Jó mézesmáli bor is volt hozzá. A gróf szivesen látott vendég volt. Illett is, hogy a szomszédokat meglátogassa. Ezt megvárták tőle.

Polyxena kisasszony még alszik. Ő csak délfelé szokott fölkelni. A médianimizáltak nappal alusznak s éjjel élnek.

A méltóságos asszony nem csinált belőle semmi titkot, hogy leánya «médium». Utolsó szülötte kilencz gyermek közül, kik mind a maguk szárnyán vannak már. Ez az utolsó akkor született, mikor az a nagy veszedelem volt a móczokkal 48-ban; a mikor a boldogult férjét is meggyilkolták. Valószinűleg e rémesemények hatása az anyára okozta a gyermeknél azt a lunatikusságot, melyről most az egész környékben hirhedetté lett; de még a külföldi ujságokban is irtak róla. Mutatta a grófnak a Banner of the lightot és a Start, a miket ugyan a méltóságos asszony a világ minden kopogó szelleme segélyével sem tudna elolvasni.

Polyxena kisasszony azonban ezúttal nem aludt olyan sokáig. A Spirit rapping megérzi annak a közellétét, a kivel álma rokonszenvez, s átváltozik Spirit knockinggé, elkezd kopogni az ágyban s felkölti az alvót.

Polyxena kisasszony megjelent az elfogadó teremben, s valóban érdekes jelenség volt. Karcsú, gyöngéd termet, liliomfehér arcz, legkisebb háborító színe nélkül a pirnak, cseresnyepiros ajkakkal és nagy léleklátó szemekkel, miket hosszú szempillák takartak; magas sima homlokát kőszénfekete hajfonatok körítték festői dúltságban. Nyakát kissé félrehajtva viselte, s csak a fél szájszegletével mosolygott.

Miután a születése éve el volt árulva, könnyű volt kiszámítani, hogy a kisasszony most a tizenhatodik évében jár.

A találkozás első órájában nagyon kevés szavát hallotta Ottó gróf Polyxena kisasszonynak. A médiumok nem extasiált állapotban hallgatagok, lehangoltak és gyanakodók. A méltóságos asszony előre megmondta, hogy ha csak egy olyan ember van a szobában, a ki nem «hivő», semmi kisérlet se sikerül. Azt megérzik a szellemek, s nem jelennek meg.

Úgy, de Ottó gróf «hivő» volt, s ebéd fölött ezt anynyira nyilvánossá tette a két Davenport csodamutatványai

elbeszélésével, hogy minden gyanút eloszlatott. Előadása delejes rapportot idézett elő Polyxena kisasszonynál, s ebéd után már «védszellemeiknek» neveit is megvallották egymásnak. Polyxena kisasszony szelleme volt «Lucretia», Ottó grófé pedig «Polycrates».

E négyes ismerkedés után már az első találkozásnál annyira mentek, hogy együtt psychographoztak.

A méltóságos asszony megjegyzé, hogy ezt Xéni nem minden embernek engedi meg, hogy vele együtt czikograpozzon.

Az ármányos czikograp egy háromlábu kicsi asztal, melynek egyik lábába plajbász van dugva, s ha a médium ráteszi a kezét, s kérdez tőle valamit, ez a plajbászszal leírja az alátett papirra a feleletet.

S ha két ember teszi a két kezét az asztalra, úgy hogy kinek-kinek a saját hüvelykujjai egymást, két kis ujja hegye pedig társáét érinti, akkor kész a villanylánczolat, s ez csodatüneményeket idéz elő.

Az első napon Ottó és Polyxena beérték azzal, hogy véghetetlen sok meghalt nagy ember hogyléte felől tudakozták ki Lucretia és Polycrates szellemeit. A rokonszenv oly tökéletes volt közöttük, hogy az asztalláb már nem is irta, de stenografiázta a válaszokat (Gabelsberger modorban).

Mikor Ottó gróf visszatért Silindiába, egészen el volt bűvölve e találkozás által.

Ime tehát talált valahára egy olyan hölgyet, a kivel a legédesebb összeköttetésbe léphet, a kivel szellemdúsan, magas élvezetek között társaloghat; a nélkül, hogy szerelemre, vagy házasságra gondolna valaki.

Másnap megint átlovagolt Nyiágrára. És aztán mindennap átlovagolt.

A magneticus rapport egyre intensivebb folyamot képezett közöttük.

Már elbeszélték egymásnak, hogy miket álmodtak; rendesen egymásról.

Annyira mentek, hogy megérezték a távolból egymás közeledtét a «second sight» által.

Polyxena kisasszonynak elmondá a psychograph, Ottó gróf hol jár és mit mivel egész nap? s Ottó gróf úgy találta, hogy az mind tökéletesen úgy van; csupán az órában téved néha a psychograph, nem tizenkét óra volt, mikor ebédelt s nem hat óra, mikor lovagolt, hanem tizenkét óra volt, mikor lovagolt s hat óra, mikor ebédelt; egyébként bámulatosan talál a «double vue» nyilvánítása.

Polyxena kisasszonynak rendkívüli delejes túlmagasztaltságát a tökély fokáig emelte Ottó gróf igazhivősége és sokoldalú tapasztalata.

Kezdtek elválhatlanok lenni.

Otttó gróf egész új világot nyitott meg Polyxena előtt, melyet a sejtelmek, jóslatok, távollátások, ébren álmodások, együttérzések, lélekjelenések teremtő ereje népesített meg, s egyre raffináltabbá tudta tenni a magicus élvezetet.

Ottó gróf megtanította Polyxena kisasszonyt a szellemrajzolásra; rég elhalt hires emberek arczképeit úgy előállította a psychographfal, mintha ültek volna előtte.

Azután egész albumokat teleiratott Confucius, Zoroaster, Cicero, Mózses, Albufeda, Hariri, Anacreon, Sappho s más hires lelkek által, megtartva a görög, chinai, góth, zsidó, arab betűjegyeket a szövegben.

Egyszer hozatott magának egy fényképészeti készletet, s angyalokat és Ádám apánk előtti földlakókat fotográfiázott le vele, a kik Polyxena hivására megjelentek, s a háttérből vállain keresztül kandikáltak.

Naphosszant elértekeztek együtt a világteremtés titkairól, a föld saját szelleméről, s a lég fölötti égő világról; Ottó gróf már éjszakára is ott maradt gyakran a nyiagrai háznál, s olyankor esténként észlelték a csillagok befolyását az emberi organismusra, a sidericus erő hatványát saját idegeiken, s adtak egymásnak légyottokat távoleső csillagokban, a hova lelkeik a fény segítségével utaztak el.

S aztán reggel közölték egymással tapasztalataikat, hogy minőnek találták a Venust, Jupitert, Saturnust? Még messzebb útra nem mertek vállalkozni. Csak a naprendszerben maradtak egyelőre. Azok is igen szép tájékok lehetnek mind.

Ottó grófnál túlnyomó volt a materialismus: ő az egész titkos világ befolyását a jódozmon, a magnale magnum és a vibratiók elméletéből akarta kimagyarázni, míg Polyxena kisasszonynál túlnyomó volt a vallásos extasis, s nála a sympathiák és túlvilági jelenések szolgáltak irányeszmékül.

Egyszer Polyxena kisasszony egy ilyen delejgyönyörös estén balkeze kisujjának hegyét Ottó gróf jobbkeze kisujjának hegyéhez értette. (Mint tudjuk, ez a médianimizált halandóknál a gyönyörnek és csábításnak legnagyobb foka) s így szólt hozzá:

— Tudja-e ön, hány napja annak, hogy a mi szellemeink egymással érintkeznek?

Ottó gróf tudta. Számot tartott rá.

— Háromszáz ötven nap.

— Nem annyi, szólt Polyxena kisasszony. Mert nem az tesz egy napot, a mikor a föld megfordul maga körül, az csak «egy föld»; hanem a míg a nap megfordul önmaga körül, s az tesz huszonöt földfordulást, és így mi csak tizennégy nap óta érintkezünk egymással.

Ez ellen nem lehetett észrevételt tenni.

— S mily végtelen világokat bejártunk azóta együtt.

A halavány hölgy nagyot sóhajtott, s vágyteljesen tekinte fel az égre. Arczán az a kifejezés ragyogott, mintha egy egész életet tele gyönyörrel élvezett volna keresztül; kisérve sejtő reménytől egy másik még édesebb élet után, melynek örömeiről még eddig ábrándjai sincsenek. Igazán ártatlan szűz kedély volt, kinél az élvezet csak a rokonszenvek találkozásaiban élt még; s kinél minden ösztön aludt még, s ellenszenvvel fogadta (mint szokták az alvók) azt a szót, mely őket fel akarja költeni.

Aztán hirtelen odafordult Ottóhoz, azzal az ideges fel-

lángolással arczán, melyet a szemek szokatlan delejes villanása kisér, a mikor a lélek a maga képét kölcsönzi a testi arcznak, s új alakot idomít vonásaiból.

— Merjek-e öntől egy nagy elhatározást kérni?

Ottó gróf villanyos melegséget érzett e forró szavaknál idegeiben.

— Bármit . . . . volt válasza.

— Igen nagyot. Rendkívülit. Lehetetlenséggel határost!

— Mondja ki.

— Nem. Nem lehet azt. Nem mondhatom én el, szólt a hölgy, és lesüté szemeit és szempillái alatt két könycsepp alá rejtőzött a küzdő szemérem, védve magát az ajkak árulása ellen.

Ottó úgy erezé, hogy élete forduló pontján van. Sohasem érezte magát így elbűvölve nő által.

— Engedje kitalálnom, mi az? szólt az egész kezet kezébe szorítva, mely galvanilag vonaglott ujjainak érczes nyomása alatt.

A leányka ábrándosan rebegé:

— Milyen szép volt az, mikor együtt jártunk a közel csillagok virányain!

Ennek az eszmének csak egy természetes folytatása lehet («járjunk hát e szép földi virányokon is oly boldogan együtt!»). Ottó gróf érzé, hogy most meg van fogva.

— Kivánja ön . . . . ? kérdé a leánytól.

— Igen! Egy nagy elhatározást! szólt most a leányka, egyszerre mindkét kezével görcsösen megragadva Ottó kezét. Jöjjön el ön együtt velem — a Siriusba!

Ottó gróf, mint a kit csiklandanak, úgy kaczagott fel e szóra. Öröme telt a megszabadulásban; de egyúttal túlföldivé lett hatványozva ez öröm azon felfedezés által, hogy van a világon leány, a ki akkor, midőn ideálját egész a meghódolásig vitte, a midőn imádója megtérülten, vezekülten lábaihoz fekszik s azt mondja neki, hogy mindent megtesz érte: — akkor azt kivánja tőle, hogy menjen el vele a Siriusba!

S ha Ottó gróf a sok tudomány közül egyet tudott volna, a mit nem tudott: akkor az lett volna erre a válasza, hogy az útrahivó gyöngéd teremtést egyszerre mindkét karjával keblére ölelje, arczait, ajkát, homlokát, nyakát, a hol éri, csókjaival eláraszsza, s aztán azt mondja neki:

— Nem a Siriusba, szerelmes szellemem, hanem megyünk együtt Silindiába; te az enyim, én a tied; leszesz nekem feleségem, s aztán nem kell nekünk több közbenjáró szellem a másvilágról, az Isten nyugtassa meg őket.

Hanem hát ebből a tudományból nem kapott Ottó gróf, s e helyett azt válaszolta Polyxena kisasszonynak, hogy

— Elmegyek önnel a Siriusba.

És Ottó gróf épen nem tréfált. Ő egész komolyan martalékul engedte magát annak a dicsvágynak, hogy kettőjükből világhirű spiritista médiumok váljanak.

S miért ne válhatnának magyar létükre?

Lám egy magyar gróf, Szápáry elsőrendű próféta és codificator a spiritisták között. S egy magyar Vay baronesse nem csak hires médium, de kiváló irónő a spiritismus tanában, s azonkívül ismeretes politikai jósnő. Tőle származott az a közkézen forgó jóslat, a mit az ötvenes évek elején, mint a «hiszekegyet» tudott könyv nélkül minden igaz magyar hazafi és honleány. Azért irjuk le, mert meglehet, hogy már elfelejtették.

«1850: — gyász az öltözetben;
1851: — minden ügyünk rosszul megy;
1852: — a megváltó még el nem jő;
1853: — még súlyosabb lesz a járom;
1854: — türj és szenvedj szegény nép;
1855: — reményünk is széttörött;
1856: — a mi halad, nem marad;
1857: — nagy izgalom szerteszét;
1858: — megürül sok magas polcz;
1859: — sápad és elfut sok kegyencz;
1860: — a mit vártunk, itt van!»

De soká számitottunk arra az «itt van» esztendőre! És hát csakugyan hozott valamit. Nem ugyan azt, a mit vártunk.

Én akkor egy lapomban közöltem is ezt a jóslatot; s arra ugyanazon tisztelt szerzőnő szives volt nekem megküldeni a jóslat folytatását, melyet azonban a hirtelen szigorúra fordult sajtóviszonyok miatt nem lehetett nyomtatásban reproducálni akkor; ím itt következik most:

«1861: — előttünk áll a nagy hegy;
1862: — a multnál rosszabb jövendő;
1863: — segítséget ki se várjon;
1864: — most nem tudod, hogy mit tégy?
1865: — kezd szakadozni a köd;
1866: — kezdődik a hadd el hadd;
1867: — lesz benne egy örömhét;
1868: — ne siess, mert meglakolsz;
1869: — jó kedvedért majd megfizetsz;
1870: — sorsod tenkezedben;
1871: — felétek fordul a kegy;
1872: — úrrá lesz sok hetvenkedő;
1873: — okulunk a saját káron;
1874: — no de most már hová mégy?»

E nagy celebritásokat elérni volt Ottó gróf magas vágya. S miért ne túlszárnyalni őket? A természeti adomány: az idegæther megvan hozzá; azt csak fejleszteni kell. A magnes-erő a gyakorlás által nő. Feladatai a lehetetlennek lehetővé tétele, s azután a lehetővé tett lehetetlennek a lehetőség törvényei szerinti kimagyarázása. Ez volt a főkülönbség Ottó és Polyxena között. Ottó gróf szerint mindent az anyag és a világerő alkot; Polyxena meggyőződésében pedig mindent a szellem és az akarat. És ez épen így volt jó! Hiszen épen az ellentétek vonzzák egymást: a férfi és a nő; a férfi a positiv polus, a nő a negativ; az anyag a férfi, a szellem a nő; az erő a férfi, az akarat a nő. E kettő találkozásából származik a teremtés mirákuluma!

Ottó gróf hevült képzeletében már látta kettőjük körül a bámuló világot, mely nem meri hinni azt, a mit lát; de azért meghódol.

A spiritisták fejedelmei az igazi «felkent fők».

Ottó képzelmében már előre látta a diadalt, midőn Polyxena lebegni fog a föld felett, mint Angela della Pace; midőn ujjai hegyével a sötétben leveleket fog elolvasni; midőn a megnevezett elhunyt szellemét a vékony kárpiton át megjelenésre készti, mint Davenport, s beszél vele, mint a prevosti látnoknő; midőn ficzamokat fog meggyógyítani ráéneklással, mint madame Dal Cin, s keresztül lát az embereken, mint Veronica Giuliani; midőn beszélni fog minden vad nyelven, mint Crescentia Wolf, s játszani fog áriákat minden hangszeren, a nélkül, hogy hozzájuk nyulna, mint miss Fox-Kane. — És azután együtt fog utazni a csillagokba ő vele, s leirja azokat saját tapasztalataiból; szebben, mint Flammarion.

Megfogadta neki «szellemére», hogy el fognak utazni együtt a Siriusba.

Ez persze csak extaticus álomban történhetik meg. S ez esetben mulhatlan, hogy egy és ugyanazon pillanatban lepje meg az álom mind a két utazót.

Mert tudni kell, hogy a szellemek közlekedési eszköze a fény. S ez az «alkalmatosság» nem vár. A ki egy percczel később ül fel, az már csak a következő vonaton indulhat, mely az elsőtől épen 42,500 mérföldnyire maradt hátrább.

E nehéz feladatnál egy megnyugtató felfedezést tett Polyxena Ottónak.

Szemérmesen, szemeit lesütve mondá el a titkot; mert kényes természetű vallomás volt az.

— Mikor ön házunknál marad éjszakára, olyankor mi rendesen egyszerre alszunk el mind a ketten. Ezt én bizonyosan tudom. Ön a negyedik szobában fekszik, velem parallel, három fal van közöttünk. Én rendesen keletnek fordulva szoktam feküdni; de ha ön ugyanakkor nyugot-

nak fordulva teszi le a fejét: én el nem tudok aludni mindaddig, míg ön meg nem változtatja fekvését. Egy éjjel egész hajnalig nem birtam elaludni; az órák három negyedet háromra ütöttek már, akkor eszembe jutott, hogy önnek a feje alját bizonyosan az enyémmel ellenkező irányban vetették. Erre hirtelen én is áttettem a vánkosaimat a túloldalra, fejtül lábhoz, s egy percz mulva már szunnyadtam. S másnap ön is panaszkodott, hogy három negyed háromig nem tudott aludni. Az ok közös volt.

Ottó gróf lelkét a világætherig emelte e gyönyörteljes felfedezés. Hogy saját idegætherének oly varázsló befolyása van egy magasztos lényre, mely azt három falon keresztül sem engedi elszunnyadni. Távol volt tőle az a profán gondolat: hogy hát ha még a falak nem volnának közben!

Hanem másnap, midőn hazaérkezett Ottó gróf Silindiába, s Pakulár Gligor eléje jött beszámolni a gyapjuval, meg az esett birkákkal, — a krétáról eszébe jutott, hogy minden szellemnek és spiritismusnak van egy legio universalis ellensége: a «számok».

Mikor az ember «hinni» akar, szörnyen útjában van a tudománya.

Ottó gróf kalkulálni kezdett a krétával (delejiszonyatos tapintatú ásvány), hogy mégis mennyire lehetséges az a vállalat, a mire ő fogadkozott?

A szellemek, mint már constatálva van, a fényt választák közlekedési eszközül, mely másodperczenkint negyvenkétezer ötszáz mérföldet haladva, elég gyors szállítási közeg a naprendszer csillagai közötti utazásra. De hogy állunk a Siriussal? Az a legutóbbi hozzávetések szerint háromezernégyszázötvenhét millió kétszázezer mérföldnyire esik a földhöz s a míg a szellemek gyorsabb omnibuszt nem tudnak kitalálni az utazásra, mint a fényt, ezzel az alkalmatossággal épen negyvennyolcz óráig tart a földről a Siriusba eljutni, még szellem alakban is. S utközben nincs «restaurant!»

Más volna, ha Polyxena kisasszony akaraterejét eléje lehetne fogni a fénynek, mint locomotivot; de Ottó gróf, mint materialista, ehhez az expedienshez nem folyamodhatik.

Ezzel a scrupulussal lovagolt vissza Ottó gróf még az nap Nyiagrára, kérdést teendő Polyxena kisasszonynál ebben a nagyon megszorító psychophysiologiai feladatban.

Hanem hát arravalók a szellemek, hogy az ilyen kétségek között gyors segélylyel szolgáljanak. A szellemeket nem lehet zavarba hozni.

Mire való a psychograph?

«Lucretia» válasza præcise így szólt:

— Igaz, hogy a földről kiinduló sugár akkora távolt, mint a föld és a Sirius között van, negyvennyolcz óra alatt futna keresztül. Úgy de a milyen gyorsan halad a földi sugár a Sirius felé, épen olyan gyorsan közelít a Sirius sugara is a föld felé. A mikor mi közelítünk a fény erejével, a Sirius is közeledik ugyanazzal mifelénk. E szerint a távol fele utján találkozunk össze. És így huszonnégy óra alatt odajutunk.

No ez már nem olyan sok. Ennyi áldozatra csakugyan rászánhatja magát gavallér ember a médiuma kedvéért.

Csak a napot kell még kiválasztani. Egy szép derült, holdvilágtalan estét kell kilesni. Az nap a nyiagrai kastélyban fog hálni Ottó gróf. Meg lesz parancsolva minden cselédnek, hogy másnap éjfélig senki se költse föl Polyxena kisasszonyt, se Ottó grófot; — (mert hiszen a Siriusban körültekinteni is csak kell egy pár óra.) Már a mama is meg volt nyerve az expeditió számára, (nem együttutazónak, ahoz nem volt elég kedve); de ő is elég furcsának találta a gondolatot; csak azt kérte a vállalkozóktól, hogy ha a «Szirnyos»-ba elmennek, hozzanak onnan valami receptet, hogyan kell a zsizsiket a borsóból kiveszteni?

Ha ez a csillag-expeditió végbe mehet, Ottó gróf örök időkre nevezetes emberré teszi vele magát itt e földön.

Hanem hát fátuma volt, hogy semmi vállalatát sem birta egészen befejezni.

A meghatározott napon, mikor a geodæmon legkedvezőbb viszonyokat látszott előkészíteni; az asztrál szellemek által tisztára volt seperve a lég: Ottó gróf, midőn a kastély kapuján belovagolt, annak udvarán egy idegen bricskát pillanta meg.

Ezt a bricskát nem a lelkek hozták ide. Nem ám, hanem négy mokány ló; a mik már ki is voltak pányvázva a füre. Ez nekik az abrak.

Határyné asszonyság pedig már a tornáczban eléje jött a grófnak s azt mondá neki hogy:

— «Lelkem, nagyságos szomszéd úr; ma nem utazunk a Szirnyosba. Vendég állt a házhoz: Toprongyossy Benedek úr ő méltósága; igen fáin derék ember; de biz a miatt most a Xéninek a konyha után kell látni, mert Toprongyossy Benedek úr nem éri be azzal, a mit a háromlábu czikográp pingál az asztalra, szívesebben látja az asztalon a háromlábu bográcsot, tele paprikás pörkölttel; s ennek az úrnak semmi járása a csillagokba, legfeljebb csillagot szokott rugni egyszer másszor, mikor víg társaságban jól berugott, különben igen fáin derék úr.

Hogy ezt nem tudták a kopogó szellemek előre megmondani!

Ottó gróf magában a Neptunusba kivánta az egész Toprongyossyt; a mi igen pogány kivánság volt, miután a Neptunus még olyan lágy, hogy ha arra Toprongyossy Benedek ráhág, hát laposra nyomja a szegény planétát.

Mert Toprongyossy Benedek legény a talpán: termetén megfeszül a zsinóros dolmány, s reng a föld s peng a sarkantyú, a hová ő lép, s ott marad a patkója nyoma a parketten. Kerek szakálla és göndör bajusza van s nem kell azt festeni, fekete az magától is, mint a korom; a haját pedig nincs az a süveg, a mely le birja szorítani; sürű az, és kemény, mint a sodrony; s két piros orczáját örök mosolygásra kényszeríti a tulságos egészség.

Mikor bemutatták őket egymásnak, úgy a tenyerébe csapott a grófnak üdvözlet fejében, hogy abban minden magnetismus egyszerre paralyzálva lett.

Toprongyossy Benedek talpig jó czimbora volt. Nem csinált ő titkot abból, hogy ő bizony nem tud semmit. Hiszen ha mindnyájan professorok akarnánk lenni, ki maradna diáknak? Ő csak publikum, a ki hallgat és nevet. S igen jóízüen nevet. Ottó gróf egész ottléte alatt folytonosan az ő rovására élczel; őt szurkálja sarcasmusokkal, őt lövöldözi csipős aperçuekkel, őt csiklandozza pikans iróniával, mond neki absurdus bolondokat, miket az fideliter elhisz s tódítja, ha az mondott valami nagy szamárságot, hogy még nagyobb legyen belőle. Toprongyossy mind nem haragszik azért. Ő maga nevet legjobban a maga rovására. Neki magának csak egyetlen egy élcze van, s azt el is mondja mindenkinek a legelső találkozásnál, a midőn a nevét bevallja: hogy ő az a Toprongyossy Benedek, a kinek az ármányos ujságiró egyszer úgy nyomatta a nevét a czímszalagra, hogy «Bekened», s aztán úgy igazította ki, hogy «Beneked». — S miután ő ezt az élczet harmincz esztendő óta mindenkinek elmondta: valószinü, hogy már eddig sokan tudják.

Ottó grófnak feltünt az, hogy mikor egyszer-másszor Polixena kisasszony megjelent a teremben, konyhakötény volt eléje kötve s az arcza piros volt a konyhatűztől. Hogy lehet neki annyi delejességgel kiállani a takaréktűzhely mellett, mely csupa vasból van!

Sőt még az is megtörtént, hogy mikor az ebédhez felhozták a puliszkát, s azt Toprongyossy Benedek nagy hahotával üdvözölte, kiáltván: «hahó! ez az én testi eledelem!» (Leibspeise), akkor Polixena kisasszony szerény dicsekedéssel susogá: «ezt pedig én készítettem».

Ottó gróf elszörnyedt: puliszkát késziteni delejjel! A szent vitál magnetismust haricskadarára és kászu-turóra pazarolni! — De nem úgy lesz az! Valami nagyszerű asztaltánczoltatási jelenet készül itten. — Csak tehenkedj

neki annak a puliszkának, te rüpők! — majd mi ketten ráteszszük a kezeinket az asztalra; azzal egyszerre beáll a vitalizáló delejlánczolat, az ebédlő asztalból lesz «table moving», egyszerre felemeli a lábát, felüti az álladat, s azzal úgy eltánczol előled puliszkástul együtt, hogy szaladhatsz utána!

Azonban ez nem történt meg. Polixena kisasszony nem állította helyre az életdelejes lánczolatot, az asztal recsegett ugyan, mikor Benedek úr rákönyökölt; de nem próbálta meg a ficzánkolást, jobbnak látta veszteg maradni. Ottó gróf elnézte csendesen. — A betyár megette a magnetizált puliszkát az utolsó befaló falásig s nem vált tőle prikulicscsá.

Persze, hogy ebéd után szó sem volt semmi szellemmutatványról. Elég «egy» ilyen ember, mint Toprongyossy Benedek a világ minden szellemét az égi ürbe szétkergetni. Davenportnak egyszer Bostonban azért nem sikerült a szellemi mutatványa, mert hallgatóinak egyike szivarra gyujtott, s a hirhedett Home egyszer Berlinben kénytelen volt előadás nélkül bocsátani haza a közönséget, mert a szellemeket bántotta az, hogy egy néző úgy ült a széken, mint a lovon. Nem is kellett Toprongyossy Benedeknek más szellem, mint a mi a savanyu-vizben lakik. Néha az is megszólal nála: (mikor kirugja a dugót a palaczkból!)

A fekete kávé után konfidens lett Benedek úr, s nagyon sokat betalálván venni a mindenféle jó borokból, nagyon elkomorodott. Szokásuk az a délelőtt vígkedvü temperamentumoknak, hogy délután elkomorodnak s akkor aztán elkezdenek «okosan» beszélni. Lelkiismeretfurdalás ez, mely azt hányja fel nekik, hogy most sokat ittak s ha tüstént komolyan és bölcsen nem viselik magukat, még azt fogja hinni a társaság, hogy fejükbe ment a bor, s aztán mentül okosabban beszélnek, annál jobban elárulják, hogy sokat ittak.

Benedek most már egészen ismerte gróf Rengeteghyt;

hiszen egyszer együtt voltak vadászaton a Hargitán! Most emlékszik már rá.

(Csakhogy az az elébbeni senior volt, Rengeteghy Leó gróf, Ottó gróf megboldogult nagybátyja, a kire Benedek emlékezett s a kinek egyéni sajátságait aztán mind Ottó grófra ruházta át csupa régi barátságból.)

— Ugyan mit csinálnak a gróf úr fiacskái? Nagyok-e már?

Ottó gróf aztán elszámlált neki tizenkilencz élő gyermeket, hogy kiből mi lett, és hová lett? A tizenkilenczediknél megsokalta Benedek s belevágott.

— De nini, a gróf akkor egy lábára santított, a melyiket megtépett a medve.

Ottó gróf felvilágosítá róla, hogy egészen uj kaucsuk lábikrát tétetett magának s most akár tánczoljon. Aztán meg, hogy «parókája volt akkor a grófnak!»

— Most is az ez; csakhogy szálankint van oda ragasztva a fejbőrhöz: angol találmány.

— Hát az a nagy sinkorán kutyája hová lett, a melyik mindig vele járt?

— Azt elvitték a persa trónörökös számára paripának.

Benedek úr csak azon akadt fenn, hogy hogyan patkolják azt meg?

— Hát a cserebogarat szereti-e még a gróf? Akkor marokkal ette.

Ottó gróf mondá neki, hogy most már a skorpio-evésre adta magát.

S így beszélgettek egymással a legkomolyabban, míg a méltóságos asszony fel-felvisított, mikor nem birta a nevetést visszatartani tovább s azt mondta, hogy olyanokat tud ez a gróf felelni, mint egy czikográp.

Ottó gróf végre megunta ezt a mulatságot s szedte a sátorfáit. Bucsút vett a méltsás asszonytól, parolázott Benedekkel s azt mondta Polixena kisasszonynak, mikor kikisérte, hogy addig már nem fogja látogatását ismételni, a míg ez az úr itt időzik. S hogy azt megtudja,

mikor ment el? mindennap átküldi a czigánypostát izenetért Nyiagrára.

De iszen küldhette azt! A hová egyszer Toprongyossy Benedek letelepedik, nem madár az, hogy odább repüljön. — Hét nap mindig üres kézzel jött vissza a Csicsa. A nyolczadik nap aztán hozott egy levelet. A formáján látszott már, hogy azt a méltóságos asszony irta; de még inkább a czímzet sorain. Ezeket a betűket ő irta, még pedig nem a czikográppal, hanem ökölre fogott kalamussal.

Belül pedig ez volt:

«Nagyságos gróf úr, kegyes uram!

Örvendetesen jelentem, hogy méltóságas Toprongyossy Benedek úr a mai szent napan eljegyezte leányamat Polixenát; máhaz egy hétre leszen az eskető. A gyermek nem akart; de a doktor azt komendálta, hogy jó lesz neki férjhez menni, mert különben vámpír lesz belőle, ha meg hal; hát inkább hozzá adtuk. Jó ember úr. Nagyon instálam nagyságas gróf urat, ha kegyeskednék a Polixenának násznagya lenni ez alkalammal. Családamat nagyan megtisztelve találnám. — Maradak stb.»

Ottó gróf a Siriusból esett le!

Férjhez menni! Egy elsőrendű médiumnak! Hozzámenni egy eleven pohárszékhez! Feleségévé lenni egy lomha butordarabnak, a minek férj a neve! Azt a kezet, melynek érintése alatt az asztal tánczolt és csudadolgokat írt, odaadni Toprongyossy Benedeknek, ki tánczol ugyan, de nem ir soha! S még ő legyen a kiadó násznagya ennek a lánynak; a ki már szellemileg egészen az övé volt, lélekben vele copulálva, a csillagokban vele együtt élve, álmában együtt établirozva, a ki valóságos delej-hitvestársa volt már, ki vele annyiszor álmodott együtt ölelkezve három falon keresztül! s most azt ő feleségül adja egy kenyérőrölő gépnek, egy bordesztilláló kazánnak!

Hiszen módjában lett volna neki azt megváltoztatni; csak azt kellett volna a méltóságos asszony levele alá

írnia, hogy: «én pedig nem adom, mert az enyim». S így visszaküldeni a levelet. Hanem Ottó gróf ezt az egy tudományt nem tanulta meg jól.

Kiábrándulásnak nevezte azt a felfedezést, hogy a szellemek is — szomjaznak . . .

Csalódott ebben a leányban: azt hitte eddig felőle, hogy az csak szellemtárs akar lenni; csak az egekben akar nászutazást tenni; csak együtt álmodni, — s ime, annak fejkötő kell!

A legelső gondolatja az volt, hogy szalad Silindiáról, meg sem mondja, hová? Hanem aztán meggondolta a dolgot. És nagyot nevetett. Vagy ő rajta nevessenek, vagy ő nevessen máson: a történet nevetni való.

Visszaírt a méltóságos asszonynak, hogy ott lesz a lakodalmon.

Ott is volt. Kapott násznagyi selyemkendőt. Végignézte a szertartást, végig ülte a lakomát. A menyasszony most is halavány volt; de nem mutatott semmi szomorúságot. A vőlegény csakugyan elmondta az eskető esperesnek is azt az élczét, hogy aztán az ő nevét a matrikulába se Bekenednek, se Benekednek ne írja, mint amaz ármányos ujságiró. Vacsora után pedig kihordták az asztalokat (a czikográp rég a padlásra került már), s tánczoltak kivilágos kivirradtig.

A szellemek semmi galibát nem csináltak, nem fujták el a gyertyákat, nem vágták el a bőgőhurokat; Ottó gróf azzal a tudattal poroszkált haza Silindiára, hogy ennek is vége van — ebből sem marad számára egyéb, mint az ideál photographiája . . .

. . . . Polixena aztán elment Toprongyossy Benedekkel haza Dicső-Szentmártonba, s hogy miként vitte el őt aztán a Siriusba? az az ő dolga.

VII.

Nekünk regényünk hősét kell követnünk, ki, nagy kárára a regény meséjében megkivántató egységnek, szüntelen más térre invitál bennünket; mindent elkezd, de semmit el nem végez. Egy másik regényem szenvedett már ily fogyatkozásban, s elismerem, hogy azoknál ez az én hibám volt; de a jelen esetnél az egész olvasó közönség a tanum, hogy nem én vagyok a hibás, hanem a regényhősöm, a ki mindenhez ért. Sok helyre elmegyünk mi még vele! Hát csak kövessük.

Mikor hazaérkezett a lakodalomból Ottó gróf, megállt a fali tükör előtt, s így beszélt magához:

— Bizony csak nagy golyhó voltál te ez ideig, kedves barátom, Ottó! Ne vedd tőlem gorombaságnak; hiszen négyszemközt mondom. Hát arra volt neked az eszed adva, hogy kifordítva viseld? Először elmentél katonának; engedtél magadnak parancsoltatni, kuczorogtál kaszárnyában, ettél prófuntot, verekedtél barátokkal és ellenséggel, a bőrödet összeszabdaltattad, lövöldöztettél magadra s megfeküdted a kórházat .... Aztán miért? ... Játszottál komédiát horvát szükölködő testvéreink javára, viseltél oly szűk csizmát a nemzeti dicsőségért, hogy félórába került a lehúzása; elbolondítottad a más feleségét, s aztán világgá futottál előle, mikor a tied lett, bekószáltad a kerek föld pusztáit, rengetegeit s lőtted halomra a vadakat .... S aztán miért? .... Könyvet írtál viselt dolgaidról, hiressé lettél róla; jól megfejtek, jól megvertek érte ... Aztán miért? ... Majd meg zenebolond lettél. Ez meg olyan bolond történet, hogy ezt el se lehet beszélni, ezt csak el lehet fütyülni ... Hát kellett ez neked? Utoljára még a csillagok közé kivánkoztál s míg szellemmé akartad magadat tenni, bizony hagytad magad tenni lóvá ... No ne haragudjál rám ... hiszen nem bántalak ... Van neked eszed is, tudományod is ... De ideje

már, hogy ez a kettő egy úton járjon ... Ábrándulj ki ... Kezd el már az eszedet valami okos czélra használni ... Mi volna az? ... Mi volna egyéb, mint a mezőgazdászat ... Van egy igen szép uradalmad Bálvándon: tízezer hold buzatermő föld, kaszálló egy tagban ... Ez most a régimódi gazdálkodás mellett néha jövedelmez negyvenezer forintot, néha négyezret, néha semmit. Például az idén ... Még az igásmarhák számára való takarmányt is Styriából kellett hozatni vasúton, szénalepénynek sajtolva ... A vén táblabiró-jószágigazgató ugyan azzal menti magát, hogy nagy volt az aszály, nem esett eső ... Itt van ni: az ázsiai indolentia! Dehogy ázsiai! Hisz Ázsiában rég tudnak ezen segíteni; de még Afrikában is. Hát Egyptomban esik valaha az eső? Mégis Kanahán az. Már a Fáráók idejében öntözték az országot a Nilussal. A chinaiak egész mezőgazdasága öntöző csatornáikra van alapítva. A mexicoiaknak már az incák idejében voltak öntöző vízvezetékeik; a japániak bambusz csöveken vezetik át egy hegyről a másikra a vizet s rizst termesztenek a hegyoldalban. Magyarország czímerében pedig ott van a négy folyóvíz, de azért mégis minden ember csak a «kereszttül», meg a «koronátul» várja a segítséget. Az angol farmer gőzmozdonynyal hordja körül a szántóföldjén a trágyalevet, s hosszú kautsukcsövek segélyével mindennap megöntözi a buzáját. Kap husz magot utána. Ha a bálvándi uradalmat észszerűen rendeznék be, annyit kellene jövedelmeznie, mint a Reusz Leobenstein uralkodó fejedelemségnek ... Ez azután dicső tér lesz egy gazdálkodó teremtő ész számára! Mintagazdaságot alapitani! Ottó gróf emlékezett rá, hogy ő ehez különösen ért. Látta Napoleon mintagazdaságát Saint Cloudban, bámulta Albert herczeg gulyáit Windsorban, elleste a czukornád-ültetés titkait Chinában s a gyapottermelésről sokat tapasztalt közvetlen szemlélet utján Virginiában; kitanulta a bor petinirozása módját burgundi mód szerint Frankhonban s az indigotenyésztésbe egészen be lett avatva a singaporei nábob

kertésze által; hozott haza Egyptomból mumia-buzát, mely százhatvan magot terem, mint a czirok, és czirokmagot, melynek a szárából czukrot préselnek, mint a nádból, és nádmagot, a melynek magja gesztenye izű, és gesztenyét, a melynek gyökerén burgonya terem, és burgonyát, a melynek gyümölcse paradicsom-alma. Látott szántani gőzekével Angliában. Látta Thibetben, hogy a jakot először megnyirják, azután megfejik, azután befogják. Elnézte Fatsitsio szigetén, hogy gombolyítják le a selymet s aztán milyen pompás eledelt késziteņek a fennmaradt pupákból, s kalapot emelt a chinai paraszt előtt, ki a birtokát képező tóból négyféle hasznot tud húzni: először potykát, keszeget fog benne, meg lópióczát; ezeket besózza, elteszi télire; azután kacsa-ólat épít rá, kacsát költ ki és nevel a vizen; harmadszor bambusz-tutajt rak a vízre, a tó fenekéről felhordja rá a sarat, abba káposztát ültet, és negyedszer szivacsot tenyészt a viz fenekén. Ez aztán megél! Itt meg a kinek ezer hold földje van, hanyatt vágja magát, s azt mondja, hogy hol hát az a manna?

Hiszen sok igazsága volt a dologban Ottó grófnak, s ha úgy az inas-esztendőn kezdte volna, még igen jó gazda lehetett volna belőle; hanem ő is mindjárt mester akart lenni abban a véghetetlen nagy tudományban, a mit még az sem tud egészen, a ki holtig azt tanulta; és azért mégis minden ember azt hiszi, hogy ért hozzá. A csizmadiának ha száz forintja van, már földet vesz és gazdálkodik; hogy lehetne hát ugyanezt rossz néven venni egy gróftól, a kinek van is miből és nagy tudománya is van hozzá.

De még a nemes szenvedélyen kívül van egy reális ok is, mely Ottó grófot ez elhatározásában megerősíti. E kiábrándult és kijózanodott kedélyhangulatban eszébe jut, hogy az ő bálvándi birtoka mellett van nagybátyjának, gróf Erdőváry Tivadarnak a birtoka. Ennek van egy leánya, Piroska. Derék, jó falusi gazdasszony. Egyszer látta csak, mikor ott volt nálok. Az öreg akkor azt mondta

neki: látod, ez egészen neked való leány volna. Akkor nem mondott rá sem nemet, sem igent. Ez még most is megvan. Nem valami csodaszépség. De ha az ember feleséget keres, minek azt a csodaszépek közül válogatni? Az valódi sértés egy férjre nézve, mikor azt olvassa az újságból nyomtatva, hogy az ő felesége «szép». Mit szabad azt észrevenni az ugrifülesnek? Becsülöm érte a törököket, azok nem engedik a feleségük után kiabáltatni, hogy ki milyen szép. S mihelyt az asszony azt hagyja magának egy idegen férfitól mondatni, hogy «szép», már egy kicsit hűtelen. Még ha a tükörtől hagyja is azt mondatni magának, az is hűtlenség. A tükör is férfi, himnemű: «der Spiegel», «le miroir», s ezt az asszonyok tudják jól. Azért legtöbbet ér az, a ki nem nagyon szép. A házaséletnek vannak bizonyos czéljai. S azok egészen beillenek a mezőgazdasági foglalkozásba. Az ember egészséges mellette.

Ottó gróf ily erős elhatározásokkal utazott el Bálvándra; ott legelébb is felhivatta a gazdasági tisztjeit, s tudtukra adta, hogy ezentúl ő maga személyesen fogja vezetni a gazdaságát. Nagy baj volt azonban, hogy már akkor késő ősz lévén az idő, a régi tiszttartó az őszieket mind elvetette, s a mint a nagy aszály után megjött a nagy esőzés, az mind szépen ki is kelt már. Ottó gróf eleinte azt akarta, hogy kiszántatja mind a háromezer hold buza- és repczevetést, s múmia-buzát és festő-mályvát vettet a helyébe; meg is teszi, ha az igás barmait, kiteleltetés végett (a takarmány szűk lévén az időn) a mint a szántást végezték, rögtön Erdélybe nem hajtották volna. Igy hát csak meg kellett még hagynia erre az esztendőre, a mit már együgyű elődei a földbe tettek.

A második feladata volt nagybátyját, Erdőváryt meglátogatni. Ott igen szivesen fogadták. Piroska még mindig szabad volt. Ottó gróf az első látogatásnál mindjárt megismerteté Erdőváryt idetelepedése kettős feladatával. Az egyik a gazdálkodás, a másik a megnősülés. Tett is kér-

dést az iránt, hogy Piroska grófnő szive nincsen-e még lefoglalva?

Az elsőre nézve Erdőváry szolgált neki régi módi jó tanácsokkal.

Biz itt meg lehet még élni puszta gazdálkodásból is; hanem legelső dolog az embernek számon tartani a jövedelmét, mert tiz év közül van három jó, három középszerű és négy rossz: ezeknek az eredménye együttvéve képezi a bevételek alapját; a kiadásoknak ellenben minden évben egyformáknak kell lenni. Ez, a mi a birtokos saját feladata; a többit elvégzik a tisztjei, a cselédjei, azokat fizesse jól és részesítse a haszonban. Tudjon mindent, a mi történik; de ne parancsolgasson sokat, mert azzal csak fenakasztja a munkát; vegyen számba mindent, de ne vetesse észre, hogy leskelődik, mert akkor daczból is megkárosítják; lakjék mentül többet otthon; a pénzét tartsa takarékpénztárban s váltó alá a nevét ne irja soha; s ha épen nagyon megragadja a gazdászati szenvedély s új módikat akar behozni, akkor tanulmányozza az időjárás, a talaj természetét, jegyezgesse fel sok éven át személyes tapasztalatait az idevonatkozó tárgyakról, a minők a száraz hótalan tél, a késői fagyok, a nyári aszály, a jégesőjárás, a rozsda, az üszög, a ragya, a drótféreg, földi bolha, a hesszeni légy, az atkás talaj, a víz árja, a savanyú föld, a szikes föld, a futó homok, a szőlőbetegség és burgonyabetegség és a zöldrothadás, a penészféreg, az áska, a vándor hörcsög és mezei egér, — a mételv, szőrféreg, vértályog, lépfene és keleti marhavész; az árvíz, a feneketlen utak; a drága napszám, az olcsó vásárló; cholera, vérhas, váltóláz nagy munka idején, hébehóba egy kis asztag-felgyujtás és az adó-executió s más efféle elemi viszontagságok, és a minek ezek külö-nösen megártanak, olyan se flórát se faunát ne akklimatáljon. Azután iparkodjék tanulni attól a nagyon hires professortól, a kit «más kárának» neveznek, de a saját kárából veendő leczkéket, a mennyire lehet, csavarogja el.

A mi pedig a második kérdést illeti: Piroska szive még szabad; lásson utána Ottó öcsém, hogy megnyerje.

Ottó gróf az utóbbi tanácsra azt mondá magában, hogy jobban értem én azt, öreg, mint te! Az elsőre nézve pedig: «ezt meg már épen jobban értem, mint te!»

Nem az a gazdának az első teendője, a mit te mondasz; hanem az, hogy ha van egy milliót érő jószága, akkor vegyen föl rá háromszázezer forintot s ha egyszer aztán ez a zsebében van, akkor könnyen fordíthat egyet az egész világon.

Ez nem is volt nagy mesterség: Ottó gróf birtokára lehetett kapni háromszázezer forintot a földhitelintézettől, a mi a záloglevelek árkelete szerint felül ért kétszázötvenezernél.

Kezdeni azonban egy hirtelen nem is lehetett mit. Első feladata lett volna persze az öntőzőcsatorna-rendszer. De azt egy ember a saját birtokán nem létesítheti. De létesítheti egy egész társulat. Ottó gróf már az alapszabályait is kidolgozta egy országos öntözőcsatorna-létesítő társulatnak s remélte az ehez szükséges tőkepénzeket könnyű szerrel, hazafiúi aláirás útján beszerezhetni. (Még akkor nem volt magyar parlament, mely a külföldi tőkéket kamatbiztosítással megtelepülni segítsen.) Hanem egy kis baj jött közbe. Az, hogy az év őszén annyi eső esett, mintha az elmult évben esőért mindenünnen beküldött petitiók özönét most egyszerre látnák el kedvező hátiratokkal a fellegek között, s ennek következtében oly feneketlen sár támadt Ottó gróf és szomszédjai között, hogy mikor nagy nehezen el tudott valamelyikhez öt lovas szekéren vánszorogni s annak a tervét előadta: a felszólított összetett kézzel könyörgött neki, hogy ne öntöztesse még csatornával is a földjét, hisz így is minden rét víz alatt áll.

S ez így tartott egész télen. A vén jószágigazgató azt mondta, hogy ez a jó esztendő nekünk. — No annál több ideje maradt Ottó grófnak Piroskát meglátogatni. Erdőváryékhoz nem kellett öt ló, oda egy paripán is át lehetett

lovagolni; mindennap szivesen látták. S minthogy Piroska grófnő nagyon kevés beszédű volt, Ottó gróf, hogy őt maga mellett fixirozhassa, azt gondolta ki, hogy megtanította őt piquetet játszani. Nincs annál kedvesebb mulatság, mint mikor két egymáshoz gyöngéd viszonyban álló ember piquetet játszik és aztán mind a kettő azon törekszik, hogyan tudná a másikkal megnyeretni a partiet? Hogy lesnek egymás kártyájába, csak azért, hogy magukat ronthassák. Hogy hallgatják el az elsőbbségeiket, hogy skartolják le a kész négyeseiket, hogy hajigálják el a biztos ütőiket! s aztán a melyik vesztett, hogy tetteti a kétségbeesést, azért, hogy a másiknak örömöt szerezzen! Ha pedig «kénytelen volt» nyerni, milyen diadalt ül vele, azért, mert tudja, hogy a vesztes fél milyen nagyon örül annak. Igazi hamis játékosok! Azonban Ottó gróf gyakorlottabb játékos lévén, mégis az volt a végeredmény, hogy rendesen ő hagyott ott néhány forintot Piroska grófnénál minden nap.

E közben készítette nagyszerű gazdászati terveit. Ebben az évben ugyan nem volt szükség trágyalével öntöztetni a buzáját, guanot hozatni Iquique szigetéről: a mult évi kényszer-ugarolás után olyan termést adott az úr Isten, hogy soha olyat az angol farmer nem látott. A magtárak a harmadik emeletig teltek buzával. — Hanem megint volt egy nagy baj. — Az, hogy a tiszta búzának az ára leszállt két osztrák forintra.

Mit csinál az ilyen bőtermés-inség idején a jó gazda?

Erdőváry gróf szerint azt csinálja ilyenkor a jó gazda, hogy ott hagyja a magtárban a búzáját, vár vele, míg felmegy az ára, s addig előveszi a takarékpénztárba tett tartalékösszegeit s költ azokból.

Ottó gróf szerint nem így nyilatkozik a gazdászati genie; hanem úgy, hogy ha rossz ára van a gabonának itthon, a jó gazda építtet a tagján egy gőzmalmot: megőrleti a búzáját lisztnek, kiküldi Braziliába; ott van állandó biztos piacza; eladja ott. Mert csak az a jó gazda, a ki egyúttal

gyáros is és kereskedő. Ottó gróf hozatott egy anglust s építtetett vele gőzmalmot.

Harminczezer forint bánta csak.

Hanem mikor készen volt, akkor vették észre, hogy nincsen hozzá való víz. Megmondta azt előre Erdőváry az öcscse urának, hogy csordakutat ugyan mindenütt lehet itt ásatni, hét lábnyira már megkapni a vizet, de az sekély víz, ha egész nap merik, kifogy, nyáron épen kiszárad s annyira kovany-tartalmú, hogy ha azt gőzgép-itatásra használják, minden héten három nap pauzálni kell az üstnek, a míg a követ kiverik belőle.

No de a ki mindent tud, azon a bajon is tud segíteni. Ottó gróf hozatott magának egy másik anglust s furatott vele a gőzmalom számára egy artézi kutat.

Az belefúrt neki a földbe másik harminczezer forintot, még tán most is fúr: azóta a silúri rétegekben járhat valahol s nagy csoda, ha az «ichor»-t fel nem találta; hanem vizet az sem talált.

Ottó gróf rájött arra a meggyőződésre, hogy Magyarország földe nem való búzatermelésre. Egy szerencsés látnoki pillanatban az a sugallat szállta meg, hogy jövőre főfigyelmét a gyapottermelésre fogja fordítani. Soha jobbkor! Az Észak és Dél közt folytatott háború miatt az amerikai gyapot csak blocadetörés útján lett kapható Európában, ha most ez alkalmat megragadjuk, s elkiáltjuk egyhangúlag a jelszót: «Cotton is king!» (Gyapot a király!) akkor nem vakarja most a fejét a financzminiszter, hogy honnan fizesse az adósságainkat? Mi kölcsönöznénk Belgiumnak 4%-re. Hanem hát senki sem akarta követni Ottó grófot. Erdőváry gróf egész nyiltan megmondta neki, hogy «hagyd te kedves öcsém az akklimatálást, experimentálást a császároknak, érczherczegeknek, a kiknek van elég pénzök hozzá, s ha nincs, préselnek: vagy a bankóprésből, vagy az alattvalókból. Nem nekünk való ez!» Ottó grófot ez nem riasztotta vissza. Hozatott magának egy harmadik anglust, azzal berendezteté a nagyszerű gyapot-ültetvényt,

mely díszlett is gyönyörűen: csupa öröm volt elnézni szeptember vége felé azokat a szélesen elterülő táblákat, a miken a mályvarózsa-alakú sárgás testszinű virágok mint egy bronztenger hullámzottak. Már a magtokok is érő félben voltak; sőt egyes halmosabb helyeken böngészni lehetett a kipattanó tokokból a hófehér gyapotpelyhet. Rendkívüli gyapotszüret igérkezett. Az anglus (Nr. III.) már meg is hozatta Brightonból a gyapottisztításra szükséges gépeket, miket a szüretelés helyszinére kell vontatni s ott rögtön legyaratolni a magról a gyapotot, mert ha az beletörik, olajos lesz és hasznavehetetlen. Ez is harminczezer forint. De a várható gyapottermés százezeret ér!

Október elejére virradóra aztán jött egy kicsike kis dér. Olyan kis haszontalan dér, hogy a hazai ideszokott kukoricza, szőlő oda se néz neki. Hanem a gyapotnak az épen elég volt. Másnap aztán megint vidám derült idő lett s tartott a meleg egész novemberig: csak arra az egy éjszakára tetszett neki a 0 fokon alul $^1/_2$ fokkal alább szállni; s az egész aranyszinű ültetvény-tengerből lett azontúl egy nagy fekete tenger; levél, virág, magtokok olyanok, mint a tinta. Jó volt minél előbb leszántani, hogy ne lássa az ember.

Volt Ottó grófnak egy gyönyörűen berendezett szőlője: egy egész hegyoldal, a mit még a régi vinczellér telepített, ez ritka jó vörös aszúbort szokott teremni, mely vetekedett a ménesivel. Keveset termett, az igaz, hanem akóját kétszáz forintjával vették s bizonyos vevője volt mindig. Ottó grófnak nem tetszett ez a mívelési mód. Elhatározta, hogy a szőlőjét hooibrenkezni fogja. Ki nem látott hoibrenkezett szőlőt? A ki nem látott, örüljön rajta. A methodus abban áll, hogy a szőlő igen sok bort teremjen. Hogy milyent? Az aztán a krumpliczukor dolga, meg a spiritusé. Mikor ezzel az anglussal (morvaországi hollandus volt ugyan, de mondjuk, hogy Nr. IV.) megismertette a szőlője állapotját Rengeteghy Ottó, ez a hirhedett szaktudós rögtön távolból

is felfedezte, hogy hiszen nem aszúbornak kell azon a talajon és tőkén teremni: már abból az ő methodusa szerint «lacrimæ Christinek» kell előállani. Adott aztán utasítást hozzá, hogyan kell vele elbánni: minden második tőkét ki kell vágni, a tavalyi vesszőket sodronyra kifeszíteni s ezért a titokért holdankint öt forintot fizetni a felfedezőnek. Lett is abban az esztendőben szőlő sok; s az a jó volt benne, hogy csőszt se kellett mellette tartani, mert elfutott attól nemcsak a tolvaj, de még a rigók is átköltöztek tőle a Tiszán túl. Másutt már rég leszüreteltek; de a hooibrenkes szőlőben híre sem volt, hogy a szőlő barnulni akarjon. Pedig aranyidők jártak október végén, mint csak a kánikulában. A Nro IV. anglus azt a tanácsot adta, hogy le kell levelezni a szőlőt, ha nem akar érni a fürtje. Megtették neki. Akkor aztán a hol megsütötte a forró nap a szőlőt, ott megsült és megfőtt. Ottó gróf novemberben zaklatni kezde Hooibrenket, hogy mi lesz a sz'lőjével? nem érik ez meg soha. A tudós kertész-auctoritás aztán összeszidta, hogy az ő methodusa nem a magyarországi rideg klimához való. Ha itt hooibrenkezni akar valaki, rakasson le alagcsöveket a szőlejébe és füttesse a talajt. Ottó gróf még ezt is megtette. Drainageoltatta a szőlejét s füttetett alája pogányul november végeig, míg csak a hó le nem esett: akkor szüreteltek. Lett is aztán elég «lacrimæ Christi»; már t. i. hogy a ki abból ivott, kicsordult a könye, Krisztus utolsó szenvedései jutván eszébe tőle.

— Nem való ez az ország semmiféle termelésre, mondá Ottó gróf; valamint hogy vannak Délamerikában egész országok, a mikben semmi ága a földmívelésnek nem honosulhat meg: a mi főfeladatunk a baromtenyésztés.

Hiszen az is igen szép tudomány s Ottó gróf birtokán régen gyakorlatba volt véve. Voltak törzsgulyái, ménesei, hires merino-nyája; csakhogy azoknál ő mind szebbeket és jobbakat tudott másutt. Ambitiójává tette, hogy neki mindenből legyen, a mi csak a világon hires, nevezetes

barom, az aargaui tehéntől az angol versenyparipáig, s azoknak a számára palotákat építtetett istálló helyett, s juhász, lovász csupa birkaosztálytanácsos és ló-titkár volt nála. Büszke is volt az eredményre!

A gazdasági kiállításokon arany, ezüst, bronz érmeket nyert, a futtatásokon ezüst billikomokat, s a győztes barmainak arczképeit aczélba metszették.

Egyszer azt mondta Ottó gróf Erdőváry gróf nagybátyjának több szomszéd társaságában:

— Hja, én jövőre más birkagazdaságot fogok folytatni, mint szomszédaim. Az én birkáim tejéből a legtökéletesebb chester sajt készül. Jövőre én minden birkának a két tőgyét kifejetem s csak a másik kettőt engedem a báránynak kiszopatni.

— Tudod mit? mondá neki Erdőváry; légy szives elébb a báránykával kiszopatni a birka egyik két tőgyét, — azután fejesd ki a másik kettőt chesternek.

Az erre támadt nevetésből észrevevé Ottó gróf, hogy valami furcsát mondott. Hanem hát tudós embernek nem szabad bevallani, hogy tévedt, tudós embernek becsületbeli kötelessége, ha a holdat napnak nézte, bebizonyítani, hogy igaza van.

— Hja én nem ezeket a komisz európai birkákat értettem; exoticus birkákról beszélek: olyanokat fogok meghonosítani.

Erdőváry gróf azonban szintén megbikacsolta magát s azt állította, hogy sehol az egész világon nincs az a kérődző, hasított körmű és gyapjút viselő állat, melynek két tőgyénél több volna. Ottó gróf fogadást ajánlott. Fogadtak ezer szivarba. Eldönti a fogadást Oken. Az öreg gróf könyvtárából kihozták Okent s abból Erdőváry ráolvasta Rengeteghyre a birkafajnak megismertető jeleit. Hanem aztán meg Rengeteghy vette át az Okent s viszont rásütötte ellenfelére a könyvből a «jak» leirását, mely az igaz, hogy nem birkafaj, de gyapjút visel és négy tőgye van. A ki mindent tud, annak igazának kell lenni.

— És így én kapom meg az ezer szivart.

— Megkapod, ha meghonosítod a jakot! erre fogadtunk.

Ekkor aztán Ottó gróf, hogy az ezer szivart megnyerje, s igaza maradjon, egy calcuttai ismerős bankárház által megrendelt magának Tibetből egy egész gulya jakot; bikástul, borjustul. Mire Magyarországra megérkeztek, még meg volt egy tizedrésze. Azokat aztán nagy diadallal szállították gyaloghintóban Bálvándra, a velük utazott Dalai Lámával, (vagy nem tudom én minek hijják ott a csordapásztort?) azzal együtt.

Hanem egy igen nagy baj volt a jakkal. Az, hogy annak nem elég a tibeti tehénpásztor, annak tibeti ivóviz is kell; mert ahoz a mi kútainkban otthonos, vízi borjúval viselős, tízszarvú bogaraktól hemzsegő, szíkízű, hinárszagú, békafürdötte, állott, pállott vizekhez a jak hozzá sem szagol, annak az a kristálytiszta, jéghideg, szénenyterhes ital kell, a mi a Dhawalagiri szikláiból fakad, s a mitől a tudós utazók állítása szerint a vadállat megszelidül s az ember megmámorosodik.

Mit kell tenni? Destilláltatni a kútvizet s aztán egy angollal (Nro. V.) jégkészítő gépet állíttatni fel; s eként mindennap lepárolt és jégbehűtött vízzel traktálni meg a jakokat, hogy százrétű paczal-aszályt ne kapjanak.

Hanem az ezer szivart megnyerte Ottó gróf s kapott a kiállított jakjaiért elismerő oklevelet a londoni exhibitionból.

S nem ez volt a legnagyobb kitüntetés, mely őt mint mezei gazdát érte. Egy Lipót-rend alakjában jött az meg, a mit különösen az által érdemelt ki, hogy a mult nyári nagy országos járvány alkalmával oly hathatósan segélyére sietett a szegény földnépének.

Mert hát mit is csináljon a falusi ember, ha tanult ember? Kénytelen a természettudományokkal foglalkozni. A gazdának örökösen bibelődnie kell a górcsővel, a retortával, a barometrummal, hydrometerrel, az ozonometer-

rel; szükséges, hogy observatoriuma is legyen, a melyből a csillagok járását, a napfoltokat és az üstökösöket vizsgálhatja; ilyenformán az ember belejön lassankint az orvosi tudományokba; gyakran kénytelen is íziben maga doktor és patikárus lenni: sertésen, birkán próbálgatja, kanászon, juhászon folytatja; egyszer azon veszi észre, hogy valóságos csodadoktorrá lett s jó szerencse, ha csak homœopathiával gyógyít.

Ottó gróf a nagy epidemia alkalmával ott a maga pusztáján tömérdek embert kigyógyított és bámulatos szerencsével.

S mi volt a gyógyszere? Igen egyszerű panacea. A «ginseng gyökér.» Ezt ő Chinában ismerte meg. Ott állandó ez a járvány s mindenütt ginsenggel gyógyítják.

Mikor a járvány kiütött Csehországban, ő rögtön gondoskodott, hogy kapjon Chinából tíz mázsa ginseng gyökeret: abból aztán kész decoctummal várta a járványt, mire idejön.

S minthogy a paraszt olyan agyafúrt, hogy nem siet rögtön gyógyíttatni magát, a mint a baj kezdődik, hanem megvárja, míg belehal s akkor lamentál már: tehát Ottó gróf azt tette, hogy bizalmat gerjeszszen a ginseng iránt, hogy kihirdetteté a parasztok között, valaki csak legkisebb baját érzi, rögtön siessen fel a kastélyba, ott megkapja a medicinát s kap mellé egy forintot; ha messziről jött, megtérítik a fuvarját s ha meggyógyult, megint jöjjön vissza jelenteni magát, megint kap egy forintot.

De annyi patiense lett erre a promulgatióra Ottó grófnak, hogy négy vármegye valamennyi gyakorló orvosának sem volt több; s mind visszajött az meggyógyultan, egy sem halt meg: olyan csodatevő szer az a ginseng. De rettentően is grassált azon a vidéken az epidemia!

Egy este Erdőváry gróf maga is azt mondta Ottó öccsének, hogy valami változását érzi, aligha a járványt nem kapta meg; nem nyerhetne abból a csalhatatlan panaceából?

Dehogy nem! Ottó grófnak tele volt vele a zsebe. Urak számára poralakban tartotta azt készen, csak a parasztnak adta flaskában, úgy jobban ízlik neki. Rögtön elővett egy tuczatot s szolgált az orvosi utasítással Erdőváry grófnak.

Erdőváry végig hagyta magának magyarázni, hogy mi legyen a porokkal, akkor azt mondá:

— Hát a forint hol marad?

— Micsoda forint?

— Hát nem adsz mellé forintot? akkor nem is leszek én neked beteg.

Ottó grófnak ez szeget ütött a fejébe. Talán nem is anynyira a ginsengért jön ez a sok «lázár» az ő patikájába, mint inkább a forintokért. Megpróbálta másnap a forint osztást «beszüntetni» s csak ginsenget osztott. Úgy elmúlt harmadnapra az epidemia az egész vidékről, mintha vízbe ölték volna.

Ezért kapta aztán a Lipótrendet.

Ez alatt pedig folyvást járták a piquet-partiek Piroska kisasszonynyal, eleinte vis-à-vis, később egymás mellett ülve, hogy jobban beleláthassanak egymás kártyájába.

Ottó gróf egészen otthon érezte magát Erdőváryéknál s csak egy szavába került már, hogy otthon is találja magát: egy kérő szavába Piroskához, a mire bizonyosan «igen» lett volna a felelet.

De Ottó gróf várt. Arra várt, hogy Erdőváry tegye fel elébb a kérdést.

Mert az igen nagy különbség, hogy ki teszi fel a kérdést?

Piroska grófné egy kerek milliót kap hozományul. Csakhogy: —

Ha Erdőváry teszi fel a kérdést, akkor az az egy millió «kényre-kegyre» adja meg magát a hódítónak: —

Ha pedig Rengeteghy Ottó teszi fel a kérdést, akkor ahhoz az egy millióhoz annyi capitulationalis feltétel lesz kötve, az annyi elővigyázati rendszabályokkal lesz halha-

tatlanná téve, hogy a megnyerő csak üvegen át nézhet majd rá.

Ez a nagy különbség a dologban.

Ottó gróf pedig eljöttnek látta az időt a példálózásra.

Egyszer a bevégzett piquétpartiek után, mikor tíz egész forintig adózott udvariasságának, tréfásan fordítá ki az üres tárczáját.

— Tessék! Ez volt az utolsó pénzem. Holnap, ha meg nem hivnak ebédre, nem tudom, mit főzetek otthon?

— No hát jöjjön ide, hivá őt nyájas szóval Piroska grófnő.

— Hja, az nem lehet. Holnap ki kell mennem az erdőre, ha valami gazdag utazót hozna elém a sors, a kit kifoszszak. Most már látom, hogy nem élhet meg mai világban becsületes ember, hacsak nem rabol.

Erdőváry nem nevetett e kényszeredett elmésségén; nagyon komoly volt. Egyenesen az elevenjére tapintott az öcscsének.

— Ugyan, kedves öcsém, te jó számító vagy, számítsd ki magadnak, hogy ha te hét perczentes pénzt veszesz fel jószágodra törlesztés mellett kölcsön, s ennek a törlesztésére megint húsz perczentes pénzt szedsz fel váltóra; azután a birtokodat szenvedélyes gazdászati kisérleteid mellett három perczenttel jövedelmezteted: hány esztendő kell arra, hogy az egész uradalmadat elgazdálkodd a lábad alól?

Bizony nehéz æquatio volt ez.

Ottó gróf összefonta a karjait s azt mondá:

— Hm. De hát mit csináljak?

Erre Ottó gróf azt a választ várta Erdőváry gróftól, hogy «Piroska leányom, hagyj bennünket magunkra».

S aztán következik a felajánlott millió, a mivel az eddig «elgazdálkodottakat» helyre lehet majd ütni.

De bizony Erdőváry gróf egészen mást felelt rá.

— Mit csinálj, kedves öcsém? csináld azt, hogy add ki haszonbérbe a bálvándi birtokodat valami jóhitelű ember-

nek; aztán eredj fel Bécsbe, maradj ott, és soha gazdaságról ne is álmodjál. Annyi észszel és tudománynyal, mint neked van, az ember csak miniszter lehet; semmi egyébre a világon nem való.

Ez ormótlan nagy gorombaság, ha jól felveszszük a dolgot.

Ottó gróf nem beszélt erről a tárgyról többet. Csak azt várta, hogy a szivarját kiszíja, aztán bucsút vett.

Piroska grófnő kikisérte Ottó grófot az előszobáig, ott megállította egy bizalmas szóra.

— Ön pillanatnyi pénzzavarban van, sugá a grófnő szerelmes hévvel. Ne vegye tőlem rossz néven. A mit sok év óta elvesztett ön nálam kártyán, ezer forintra megy: én megtakarítottam azt mind, minden bankjegyet egymásra rakva, a mi öntől jött. Vegye el azt most tőlem . . .

. . . . Ha Ottó gróf azt a nagy tudományt tanulta volna, a miből nem tudott semmit, mikor ezt a szót hallotta, mikor megtudta, hogy van egy lény, a ki napról-napra minden egyes bankjegyet, a mit tőle kapott, mint megannyi drága emléket, egymás fölé rakott s azt, — a saját pénzét, — a ki többel nem rendelkezik, mert nem is sejti, mi vagyona van, most felajánlja annak a férfinak, a ki minden gondolatját birja, — akkor azt kellett volna erre mondania:

— Nem viszem én el azt a te ezer forintodat, sem a te milliódat, hanem elviszlek tégedet magadat, te drágább kincs az egész teremtett világnál; s aztán őrizz meg engemet is úgy, a hogy megőrizted azokat a papiros rongyokat, a miket tőlem kaptál!

— Quelle plaisanterie, chère comtesse! (Szegény comtesse, ő még nem tudta azt, hogy ezer forint nem pénz s hogy kártyán nyert pénzt visszakinálni: legszélső megbántás.)

S azzal vette Ottó gróf a kalapját, a lovagkorbácsával a nyargonczcsizmaszárára vágott s eltávozott.

Megneheztelt. A grófra is, a leányára is. Leginkább a leányának a hozományára.

A birkákat, a jakokat és különösen a gazdasági mindenféle masinákat pedig radikaliter megutálta..

Azt, hogy Piroska grófnőtől el tudott válni a nélkül, hogy egy «kisztihand»-ot mondjon neki, még nem csodáljuk; hanem, hogy a jakokat ott tudta hagyni a legkisebb sanscrit nyelven tartott bucsúvétel nélkül, ez a lélektani talány csakugyan megoldást követel.

A szerencsétlen! Komplimentnek vette Erdőváry grófnak azt a gorombaságát, hogy «neked annyi eszed van, hogy ezzel csak miniszter lehetsz és semmi más» . . .

S komolyan utána látott az adott tanácsnak.

Mert hiszen a mi a diplomatiai tért illeti, azon meg már épen otthon volt Rengeteghy Ottó. Legifjabb korában már Szentpétervárott kezdte mint attachée s egyszer segített Mencsikoffnak felölteni historiai nevezetességű paletotját. Per tu volt Kuza fejedelemmel. A tuilleriákban együtt játszotta a «Schwarze Peter»-t Metternich herczeggel s sincerizált «Old Pam»-mal fél óráig egy «fox hunting» hevélye után. A keleti kérdést Sadik bey-jel tanulmányozta (a Mabilleben). A Monroe doctrináról nem kevésbbé tiszta fogalmai voltak, mint a Tehuantepec szerződésről s Cavourt csak ő értette tökéletesen. Határozott nézetei voltak a németországi hegemonia kérdésében. Persignyvel, ha akarta, frère et cochon volt. Bámulta Eugeniát s lenézte Napoleont. Volt kihallgatáson a pápánál s beszélt óra hosszat Antonellivel latinul. Proudhonnal polemiázott s Mill Stuártot egy izben helyreigazította. Jelen volt az angol parliament, a franczia corps législatif, az amerikai congress, a német Reichstag s a szerb skupstina nevezetes ülésein s hallotta a magyar parlamentben e szavakat: «honoratu adunataru!» Macellariu-tól. Olvasta Machiavellit s birta Welker Staatslexicona legújabb kiadását. Fel tudta fogni a legujabb tanzimát horderejét Törökország ujjáalakulására s combinatiót csinált az «ifju oroszok», «ifju csehek» és «ifju szászok» törekedéseiből. Határozottan a Manchester-iskola hivének vallá magát.

Tagja volt az «Orange páholyok» egyikének. Amerikában a «Locofocos»-okkal egy követ fújt. A carbonarikat színről-színre ismerte s a pápai internationale gyüldéit, valamint a moszkvai nihilisták pokol-páholyát álruhában életveszélylyel kémszemlészte. Be volt avatva a chiffre indéchiffrabelbe, a melyben az uralkodók nagy követeikkel leveleznek s au fait volt az udvari ceremonielleben. Kis ujjában volt az egész heraldica, s mindenféle czimzetet helyesen tudott föltenni. S a mi végre a belpolitikát illeti: nagy tisztelője volt Schmerling lovag bámulatosan nagyszabásu állameszméinek.

Hogy ennyi ismeret és hivatás mellett miként nem jutott eszébe Ottó grófnak hamarább, hogy az ő igazi életpályája a diplomatiai magaslaton van? annak magyarázata a helyzetben, körülményekben és az időkben rejlik. Mikor az absolutismus parancsolt, akkor a magyarok nem kellettek; mikor a liberalis politikusok kerültek felül, azoknak a conservativek nem kellettek; mikor a cseh conservativek kerültek felül, azoknak a magyar conservativek nem kellettek s mikor a magyar conservativek jutottak befolyáshoz, azoknak az ifju nemzedék nem kellett. Mindig volt valaki a rudon, a ki az olyan vágású embereket, minő Ottó gróf, nem engedte felkapaszkodni.

Végre eljött az ő idejük is.

Indikálva volt az alkalom: a legmagasabb kitüntetést megköszönni.

Isten hozzád indigoplantage! gőzmalom! ártézi kút! Fare well jak-gulya! kopófalka! telivér! Szervusz örökre hooibrenkes szőlőhegy! most Bécsbe megyünk.

Ezuttal a szerencse különösen tenyerére látszott venni hősünket.

Magánál az udvarnál való tisztelgése minden nevezetesebb momentum nélkül esett meg, szokás szerint.

A mint a magyar kanczellár hivatal-szobájában megjelent, hogy nevét kihallgatásra előjegyeztesse, a titkár sajnálattal jelenté, hogy ő excellentiája legalább egy hétig

nem fogad, mert beteg. Ez ugyan rossz ómen lett volna, ha ugyanabban a perczben, mint a szinpadi véletlen, nem nyilik a kanczellárhoz vezető oldalajtó s azon keresztül, mint Deus ex machina, ott nem terem Ottó gróf előtt egy régi «szükségben kisegítő»; egy kipróbált pártfogó, egy igaz hű szövetséges: . . . Bojtorján barátunk.

A mint Bojtorján barátunk meglátta Ottó grófot, se kérdett, se hallott, nyakába borult: «hozta Isten!» megtörülgette a frakkja ujjával a gróf mellére akasztott érdemrendet (hogy fényesebb legyen), kitalálta a gondolatját: «ő excellentiájával akar találkozni?» nem is várta be rá a választ, megfogta a gröf karját, betolta az ajtón, mintha ő volna a hivatal-főnök; bevezette a várakozási terembe, mintha ő volna a komornyik s rohant a kihallgatási terembe a grófot bejelenteni, mintha ő volna a titkár. Ottó gróf engedte mindezt magán megtörténni: meg volt fogva ez ember által. Néhány percz mulva már jött vissza Bojtorján, tudatni Ottó gróffal, hogy csak menjen be, nagyon szivesen láttatik a kancellár által.

Az ugyan azzal fogadta, hogy «átkozott ficzkó ez a Bojtorján». Hanem tessék helyet foglalni gróf úr.

Akkor aztán ő excellentiája elkezdett beszélni Ottó grófnak a betegsége különböző phasisairól, beavatta őt a folyamatban levő baj egész diagnosisába s beszélt neki a vényekről, miket eddig használt ellene, s felvilágositá az orvosok véleményéről, hogy minő utókura lesz majd használandó a multra s minő prophylacticus eljárás a jövőre nézve. Szóhoz sem engedte jönni Ottó grófot a magas politikáról. Ottó gróf nagy figyelemmel hallgatá a kórtüneményeket s egy párszor meglódult benne az ösztön, hogy a tárczáját kivegye s megkinálja ő excellentiáját egy kis — csalhatatlan ginsenggel; hanem jó hirtelen eszébe jutott, hogy hátha ez csak kelepcze, s a jó tanácsra ő excellentiája is azt fogja mondani, hogy «hát a forint hol maradt?»

Vette hát a kalapját, megköszönte a Lipótrendet, javu-

lást kivánt ő excellentiájának meg a losonczi vasútrészvényeknek s eltávozott.

Az irodába lépve, egy hatalmas kaczajconcert félbeszakításának lőn eszközlője. Bojtorján barátunk valószinűleg ő róla beszélt nevettető adomákat az irodaszemélyzetnek s Ottó gróf részesült abban a kellemetes látványban, hogy megjelenése perczében kilencz röhögésre széthúzott száj egyszerre hogy szalad a helyére, hogy dugja el minden ember a fogait s huzza az arczát komoly hosszuságra.

— No, ugy-e hogy szeretetre méltóan fogadta ő excellentiája? kérdé Bojtorján, kezét a gróf karja alá öltve.

Ottó gróf pedig épen azon a stratagémán törte a fejét, hogy miképen tudja ő ezt a kedves barátját magától elszöktetni?

A mig a bérkocsiig lementek — karöltve, az alatt Bojtorján tudakolására mind azokat a helyeket elszámlálta Ottó gróf, a miket e nap folytán meglátogatni szándékozik, jól őrizkedvén azt az egyetlen egyet megemlíteni, a hová valósággal el akar menni.

Hát Bojtorján úr hová «siet» ilyenkor?

A hová a gróf akarja! De még is legelébb a «Bécsi Haza» szerkesztőségébe volna menetele, ha elvinné odáig a gróf bérkocsin. Szivesen. Mikor aztán már megmondták a bérkocsisnak, hogy hova hajtson, s el is indultak, akkor jutott eszébe Ottó grófnak, hogy a sétapálczát ott felejtette az előszobában; nem engedte meg Bojtorjánnak, hogy az menjen érte, mert nem ismer rá a sok között s még valami erdélyi vasuti consortium vezetőjének a pálczáját hozza el az övé helyett. A bérkocsisnak azt mondta, hogy csak hajtson a Bécsi Házába; ő maga visszagyalogolt a kancellár lakáig, megtalálta az irodában a pálczáját s egyuttal megkérdezte az iroda-főtől, hogy tulajdonképen micsoda itt ez a Bojtorján úr? a mire azt a választ kapta, hogy az egy «mennykő gyerek!»

Innen azután másik bérkocsival hajtatott a másik excellentiás úrhoz, az irányadó miniszterhez.

Itt már népesebb társaságot talált a várakozási teremben. Minden pamlag tele volt ülve s e szerint Ottó grófnak fényes alkalma nyilt, mint legutóbb érkezettnek végig tanulmányozni a szász, román és ruthén reichsrathok, a nyugalmazott főtisztek és czimzetes püspökök, a titkos rendőrök és hirlapi reporterek, a börze alkuszok és vállalkozók különféle physionomiáit, s azok között azt a stereotyppá vált hölgy-alakot, a szinehagyott selyemruhában, a megkeselyedett hamis fürtökkel, a nagy himzett táskával karján, ki szüntelen conspiratiókat fedezett fel s járt rémmesés feladásaival a kormányférfiak nyakára. Várhatott, mig ennek mind vége lesz.

De, mint mondók, a szerencse járt mindenütt vele.

Nyomban utána — Bojtorján barátunk toppan a várakozó terembe. Sorsát senki ki nem kerülheti.

— Tudtam jól, hogy ide fog jönni a gróf! szólt, egyenesen Ottó grófba kötve bele, bár ezt el akarta titkolni előttem. Ön nagy diplomata!

Bojtorján oly sonorus fenhangon beszélt e sanctuariumban, mint a ki egészen itthon van. Ismerte a jelenlevő urakat mind. Beszélt a papokhoz diákul, a ruthén képviselőknek megveregette a vállait, s kiszedegette a halinájukból a bennragadt bogáncs maradványokat, miket pedig azok hű ragaszkodások jeléül hoztak el hazulról magukkal; katonásan szalutálta a főtiszteket s megkinálta tubákkal a látogatók neveiben duskálkodó registratort. Azután bizalmasan nehány szót sugott a titkár fülébe, feltünő titkolódzással integetve a szemeivel Ottó gróf felé, a miből azt lehetett kivenni, hogy Ottó gróf præferentissime van az elfogadásra beajánlva.

Hanem azért még nagyon sokáig kellett várakozni.

— Ki van odabenn ő excellentiájánál?

Ezt a kérdést nem élőszóval intézte Bojtorján barátunk a registratorhoz; hanem ügyes arczfintorulattal, szemöldökével az ajtó felé sandítva s ugyanakkor fél száj-szegletét félrehuzva.

Erre a registrator megfelelt, szinte pantomimikai beszéddel, balszemét behunyva s tollszárával az orrát vakarva. Mire Bojtorján mind a két szemöldökét magasra felhuzta, s nyelve hegyét kidugta a két ajka közé; mire aztán a registrator hüvelyk-ujját tubákba mártottan kegyetlen arczkifejezéssel dörzsölé az orrához. E jelbeszéd nagy jelentőségű volt! Csak ők ketten értették azt.

— De hát mi ez a Bojtorján itten? kérdezé magában Ottó gróf.

— Ein verflixter Kerl dieser Pujdor Jáni, — dörmögé fogai közt a registrator.

— «Átkozott ficzkó.» — Mennykő gyerek», — «verflixter Kerl.» — Szép hivatal lehet az!

Végre hosszas várakozás után nyilt a miniszter szobájába vezető ajtó s kilépett rajta — egy delnő.

Csupa selyem és csipke; elegáns toilette, zafir ékszerek, gyémántba foglalva, nyakán, karjain, füleiben. Büszke szépség, hódító tekintet, márvány arcz, rózsa lehelettel, lángoló fekete szemek, korallpiros ajkak.

A várakozók tömege siet utat nyitni suhogó volantjai előtt: ő le sem néz rájok; kevély fejtartással lejt végig közöttük.

Bojtorján ennél is otthon van. Eléje sasiroz s megcsókolja a kezét és bárónőnek nevezi az illetőt. Az kegyeskedik őt meglátni és leereszkedőleg mosolyog. E mosolygás alatt egy villáma sötét szemeinek éri Ottó grófot is, ki e szemsugár által egészen galvanizálva érzi magát. A delnő eltünik.

Ottó grófnak nem maradt ideje Bojtorján barátját kikérdezni e hódító tünemény ki- és miléte felől, mindössze annyit sugott az neki, hogy ez «Sardanapal» bárónő: azaz, hogy nem annak a hires assyriai királynak a felesége, a kiről balletet tánczolnak, hanem Sardana Pál olasz bárónak, a ki szinte «megégett», mint ama másik Sardanapal, csakhogy nem «verbrannt», hanem «abgebrannt» és aztán «durchgebrannt».

Többet nem mondhatott el felőle, mert a titkár oda lépett Ottó grófhoz s jelenté neki, hogy ő excellentiája őt kivánja elfogadni.

Tehát præferentissime!

Ottó gróf mögött betévült az ajtó.

S hogy aztán odabenn ő excellentiájával miről beszéltek, azt nem mondhatom el. Először azért nem, mert nem vagyok én Bojtorján, hogy a kulcslyukon hallgatózzam; másodszor, és ha tudnám is, az már politika s kívül esik a regény keretén.

Elég az hozzá, hogy az e napi bécsi esti lapokban a személyi hirek között ez volt olvasható:

«Megérkezett s rögtön fogadtatott az irányadó kormányférfiak által Rengeteghy Ottó gróf, a Magyarországon létező s nagy jövővel biró ifju conservativ párt vezetője».

«Ifju conservativ!»

Mert ha lehet a világon «ifju olasz, ifju török, ifju cseh, ifju szász», — «ifju magyar» ugyan nem lehet, mert mi mindnyájan ifjak vagyunk és örökké; itt csak egy varians van a speciesben s ez az «ifju conservativ».

Ki akarná beérni ezentúl az «ó-conservativ» név dicsőségével?

Ki szaporítaná már az egykor az ötvenes években oly országos buzgalommal szájról-szájra adott mondákat?

Egy gróf Károlyiról, ki Haynau algebrai ismereteire bizta, mit fizessen az neki egy évi házbérül palotájáért, midőn ő a gróffal ugyanakkor «egy hónapos szobáért kétszázezer forintot fizettetett?»

Vagy egy Ürményiről, ki a leghatalmasabb osztrák minisztert az udvari bálban úgy szólítá meg, hogy «nun, wie geht's, lieber Doctor?»

Vagy egy gróf Andrássyról, ki az osztrák pénzügyminiszternek megmagyarázta, hogy miért adhatja az a keztyűs olcsóbban a portékáját, a ki a kész kesztyűt lopja, mint a ki csak a bőrt lopja hozzá?

Vagy egy másik gróf Andrássyról, a ki olyan szépen eloszlatta Bach miniszter aggodalmait a magyarországi ideiglenes hivatalnoki testület fölött, azzal a metaphorával, hogy hová lesznek a békák, ha a mocsárt lecsapolják?

Vagy arról a gróf Zichyről, a ki egy államhivatalt vállalt rokonának azt tanácsolta, hogy változtassa a nevét Zichermannra?

Vagy arról a másik gróf Zichyről, a ki egy hazafias hirlapi czikkért becsukatta magát a börtönbe?

Vagy arról a harmadik gróf Zichyről, a ki egy kémkedéseiről hirhedt mágnást brevi manu epurált a felsőházból?

Vagy arról a negyedik gróf Zichyről, a ki egy magyar forradalmi iró üldöztetésének elengedéseért sikeresen remonstrált.

Vagy arról a gróf Nákóról, a ki szép nejével együtt jótékony hazai czélokra hangversenyeket adni Magyarországra lejárt.

Vagy arról a gróf Karácsonyiról, arról a gróf Telekyről, kik a magyar szinirodalom emelésére alapítványokat tettek?

Vagy arról a báró Vayról, arról a Zsedényiről, kik a protestans gyüléseken a kultuszminiszter ellen szarvakat adtak a publikumnak?

Vagy arról a Bartakovics érsekről, ki azzal indokolta a félelmetes Bezirksvorstand fiának a seminariumba fölvételét, hogy az «ilyen fajnak magva szakadjon».

Vagy arról a Simoncsics consiliáriusról, ki mint a magyar nemzeti szinház igazgatója, mikor Haynau elé hivatott, arra a kérdésre, hogy hetenkint hány nap lehet az osztrák színtársulatnak a nemzeti szinpadot általengedni, jó tősgyökeres milimári németséggel ekként felelt: «musz i reden, dann sag i: amol; kann i ober reden, dann sag i: kamol». (Ha muszáj szólnom, aszondom: egyszer; ha szabad szólnom, aszondom: egyszer se.)

Ezek az ó-conservativek fegyverei. Ócska fegyverek

már: a lomtárba velük! A passiv ellenállás korszaka lejárt, a tett-párt napja virradt fel. — Ez az «ifju conservativek» pártja.

Na a fej megvan, a párt hamar megnő hozzá. Olyan az, mint a galandócz féreg.

Még az nap megkapta Ottó gróf a meghivást Sardana bárónő holnaputáni estélyére és az azontuliakra. Maga Bojtorján hozta el a bilétet.

Ezek valódi diplomatiai estélyek voltak. Az eliteje az irányadó capacitásoknak találkozott azokban. Még a nagyhirü ruthén Reichsrathvezér Issecseszkul is látható volt e helyen — s nem igaz, hogy a fagylaltot kenyérre kenve ette s az orrát az abroszba törülte volna: azt csak a politikai ellenfelei fogták rá.

Ottó gróf e salonokban mind azokat az elemeket megkapta, a kikre reményteljes pártjának szüksége volt: nagyszerű családok bureaucratának nevelt magzatait; — vállalkozó genieket, kik minorenitásuk éveiben annyira kitüntették magukat a tettek mezején, hogy illető atyáik kényszerülve voltak a közfigyelmet ilyenforma nyilatkozatokkal rájuk vonni: «az én fiamnak senki ne hitelezzen, mert én nem fizetek helyette.» — Talált ottan ismeretlen származású főhivatalnokokat; főkatonákat, a kik igen jó œconomok, és nemzetgazdászokat, a kik igen nagy strategisták, és végre kitünő journalistákat, kik nem isznak más bort, csak «cziprusit» s ezeknek vezére, lumene, diabolus rotaeja Bojtorján.

De nem fogjuk itt a politikai pártküzdelmet leirni (infandum renovare dolorem); Ottó gróf működésének sikerét más factor biztositá.

Nec arte, nec Marte! — — Dat tibi regna Venus.

(Vége legyen ám már ennek a sok diák locus communisnak!)

Vége van: nunquam jam carmina dicam!

A sikert egy pár szép fekete szem biztositja.

Nyilvános titok volt, hogy e fekete szempár az irányadó

miniszter kettős napja; s titkos nyilvánosság volt, hogy e napok sugárai Ottó grófra is lemosolyognak.

S van ebben valami különös?

Azt teszszük igen is, hogy a csillagok közül választunk magunknak egyet s kikérem magamnak, hogy az én csillagomat senki se tartsa a maga csillagának; de kinek jutna eszébe lefoglalni maga számára a napot? Az mindnyájunké. Arra nem vagyunk féltékenyek.

Ha a feleség mást szeret, elválik tőle az ember, ha a varróleány mást is szeret, ott hagyja az ember; de ha imádottunk, a főrangú hölgy egyuttal az irányadó miniszternek is imádottja, ebben nincs semmi incompatibilitás — (hiszen olvassátok el az 1-ső §-ust: Kivétetnek a miniszterek»).

A féltékenység a legkínzóbb szívfájdalom, következőleg az olyan szerelem, melyhez nem fér a féltékenység, az a legnagyobb boldogság. S a féltékenység csak ott enyészhetik el egészen, a hol az ember tökéletesen bizonyos. T. i. bizonyos a felől, hogy megcsalják.

Ottó gróf tehát boldog volt.

Volt egy imádottja, a kit nem kellett félteni, a kit nem lehetett elvenni, s ki őt viszont imádta s a kinek hatalmas befolyása által nyitva áll előtte a legmagasabb carrière.

Lehet-e ennél nagyobb kedvezménye a szerencsének?

Az út el volt egyengetve már; — az új korszak előkészítve, — az irányadó miniszter fiókjában már aláirva a nagy meglepetést szülendő új kinevezések; — Ottó gróf már kezdte magát a tükörből excellentiás úrnak czímezni. Ekkor . . .

Közbe jött egy pesti lóverseny.

Ottó gróf addig minden lóversenyen jelen volt. Futtatott, startolt, birált, indított, nyert, fizetett. — Most az egyszer kellett volna okvetlenül ott lennie a pesti gyepen! Hic Rhodus, hic salta! S most az egyszer maradt el onnan. Azt hitte, komolyabb államügyet végez, ha az-

alatt a szép szalmaözvegytől küld az irányadó miniszternek személyesen átadandó izeneteket.

S aztán egy szép reggelen, mikor a nagy cselszövénynyel inditott stratagemának épen ki kellett volna törni, kap a mindenható miniszter egy handbilletet (a mit ki kell tennie az ablakába) s azzal megszünik miniszter és patronus lenni.

Másnap a miniszter bucsút vesz a hivatalnokaitól s elmegy Schweiczba utazni; — a szép bárónő bucsút se vesz a hitelezőitől, úgy megy el a férjét keresni; — Ottó gróf pedig egyedül marad s az sincs, a kitől bucsút vegyen.

A compact párt hetvenhét felé szalad. Az ifju conservativek beállnak öreg deákistáknak, vagy reformereknek, a bankárok liquidálnak, a főtisztek quietálnak, a reichsrathok hazaszállnak; a hű bécsi magyar journalisták futnak vissza Pestre; lesznek otthon nemzetiszin concipisták, vagy vörös vezérczikkirók. Csak Bojtorján üldözi még hetedhét országon keresztül a hajdani patronusait, kifizetetlen nyomdai számlák, elmaradt irói honorariumok, függő subventiopauschalék, dijazatlan maradt bons officesek hosszú lajstromával s mikor nem birja őket elfogni, fog helyettük magának egy csomó bolond parasztot, vesz tőlük bort, zabot, nem fizeti ki az árát; — beperlik; — azt mondja: neki sem fizetnek — nagy nevű urak, majd ha azok megfizetik, a mivel «az ő boráért» tartoznak, fizet ő is; a pör ki tudja hanyadik appellátában jár azóta?!

Ez volt a végkimenetele Ottó gróf ezuttali szerelmének. Nem maradt meg belőle más, mint a szép Sardanapálné photographiája.

Hajh, de a politikai dicsvágy mámorától szabadulni nehéz. A kik itták e mámoritó italt, tudják, hogy attól tökéletesen elszokni soha sem lehet. Átlátja az ember, hogy megárt a vele élés. Esküszik, hogy soha többet pártelnöknek meg nem hagyja magát nyomatni. Hasztalan

fogadás. Jön az új választás s megint recidivázik, s kiiszsza azt a poharat egész a seprüjéig, a mit úgy hivnak, hogy «napidíjlefoglalás».

Ottó gróf még nem volt megérve ily elhatározásra.

Az egyszeri bukás nevelte csak azt a vágyát, hogy államboldogitó eszméit érvényesítse.

A volt kormányrendszer bukásával egyidejű volt a magyar országgyülés egybehivatása.

No hiszen arra, mint született törvényhozó, Rengeteghy Ottó gróf úgy is megkapja a regálist.

De ő képviselő akart lenni.

Hát hisz ez nem nagy tudomány: ha az embernek ötvenezer forint jövedelme van s annak felét rászánja.

De Ottó gróf épen azt akarta, hogy a nagy tudománynyal jusson be a képviselői padba. — Így már aztán nehezebb.

Adott hosszú programmokat, kifejté egész rendszerét; klubbokat alakított, a hol programmját felolvassák s meetingeket hítt össze, a hol azt megmagyarázzák. Beutazta a falvakat, beszélt az előljárókkal az angol és franczia parlamentárismusról. Értekezett a néptanítókkal a nevelésügyről; s elmondá nekik, hogy mit tart mindezekről Bluntschli?

Természetesen, hogy megbukott. A választás napján nem volt neki húsz szavazója.

Pedig akkor már szerelmes volt a szép Pelikánnéba s annak igéretét birta, hogy valahányszor Ottó gróf szónokolni fog, mindig jelen lesz a karzaton.

Mikor ezen legjobban busulna, odajön hozzá egy «véletlenül kisegítő».

(Ne tessék gúnyolódni! az egész élet csupa véletlenekből áll.)

A véletlen kisegítő volt egy derék erdélyi honpolgár.

— Te, bajtárs. Én tudok neked egy igen jó választókerületet Erdélyben. Húsz ember választ; mert az oláhok abstineálnak. Ennek a húsz embernek kell fejenkint egy

új szürdolmány, meg egy kalap, öt forint készpénz, teljes ellátás; összesen két ezer forint; nekem pedig az oda fáradásért, capacitatióért s a nyélbeütésért lesz szükségem tízezer forintra, kerek számban tizenkét ezer forintért tied lesz a kerület.

Hat hét mulva Ottó grófnak kezében volt a mandatum.

Ez ugyan Columbus-féle tojás.

Rengeteghy Ottó gróf, mint legkésőbb érkezett, csak a szélső jobb oldalon kapott már helyet. Felfogadta magában, hogy azt a helyet még is nevezetessé fogja tenni.

A hosszú verificatióknak épen akkor szakadt vége s kezdődött ama nevezetes 1865-iki válaszfelirati vita.

Ottó gróf feljegyeztette magát a szónokok közé.

És aztán neki feküdt a nagyszerű szónoklatnak, melylyel epochát fog alkotni a magyar parlamentarismus történetében.

A hír napokkal megelőzte e nevezetes maidenspeechet.

Ottó gróf könyvnélkül tudta a beszédét s állhatatosan leste, hogy mikor kerül rá a sor. A szép Pelikánné mindennap ott ült a szokott helyén s folyvást szemüvegezte a szónokokat. Ottó gróf féltékeny volt valamennyire. Ah, még ezek a kopasz ősz orátorok is veszedelmesek, mikor a szónoki nimbus körülfogja őket. A szónoklat a férfinem Venus-öve. Ottó gróf be fogja bizonyítani, hogy ezzel a varázserővel ő is ismerős. Hangja is szép volt s ha attól elszoktathatná magát, hogy szónoklat közben a balkezét a kabátja hátulsó szárnya alá dugja s a jobbkezével a zsinórra akasztott monoclejából szélmalmot csináljon, a gesticulatiója sem volna kifejezéstelen.

Végre egy szombatnapon ő rá következett a szónoklat sora. Csak egy szónok volt a tulsó baloldalon előtte. A legkedvezőbb helyzet. A kire 11 és 12 óra közt kerül a sor. Akkor már nem fészkelődik a ház s még van türelme kihallgatni valakit.

Ottó gróf piros szegélyű nyakkendőt kötött erre a napra.

Már tíz órakor ott ül a karzaton a szép Pelikánné. A leg-

szebb hölgy a szónokhallgató közönség között: a tizedik muzsa, ki az ékesszólókat lelkesíti. Ha ő ott nincs, a szónokok tuczatostul nyilatkoznak az «elállás» iránt: akkor nem is érdemes beszélni.

Ottó gróf bizonyos volt felőle, hogy szónoklatában a világ minden bölcsesége benne van s hogy ő azt könyvnélkül tudja.

Csak egyet nem tudott Ottó gróf, azt, hogy szombatnapon a képviselőházban a kérvényeket tárgyalják elébb, azután jön a napirend. Ő csak azt látja, hogy a mint belép a házba, egy baloldali szónok végzi épen beszédét, házrengető hahotája mellett a padoknak. — Gondolja, hogy ez az ő antistese. Int a jobboldali jegyzőnek, hogy hívja fel szólásra. — Az bona fide elkiáltja a nevét «Rengeteghy Ottó gróf!» azt vélve, hogy a fenforgó kérvényhez akar hozzá szólani, mely pedig azt kivánja, és semmi mást, hogy engedtessék meg a papoknak a házasodás.

Erre Ottó gróf feláll, egy mosolygó pillantást vet Pelikánnéra s a ház általános figyelmétől kisérve, hozzá kezd nagyszerű szűz beszédéhez.

Volt pedig abban minden kigondolható szép, okos és jó. Rengeteghy Ottó gróf képviselő belevonta beszéde keretébe széles ismeretei egész tudományhalmazát, beszélt a Saint-Simonismusról és az atheismusról, a munkásmozgalmakról és az egyházi vagyon rendeltetéséről, az agraralkotmányról és a socialismusról; elvezette a házat Bentham iskolájába, onnan a Manchester- és a Lancasteriskolákba; megszólaltatta Montesquieut és Senecát s osztotta nézeteiket.

A ház egy darab ideig csak tűrte nagylelküen e meg nem érdemlett leczkéztetéseket, később akadtak, a kik észrevették, hogy itt tévedés lesz a dologban s elkezdték a szónokot figyelmeztetni. Csakhogy olyankor, mikor az ember szónoklatot tart, olyan, mint a süket fajd dörgéskor, nem hall.

Kezdtek nevetni rajta. Ezt meghallotta. Nem birta elképzelni, mit nevetnek? Újra megmagyarázta a dolgot.

Akkor közbeszólt az elnök, figyelmeztetve a szónokot barátságosan, hogy szóljon a «tárgyhoz».

Ez meg épen felbőszítette a szónokot: «ez mind a tárgyhoz tartozik! Kérem magamat félbe nem szakíttatni».

— No hát tessék tovább beszélni.

Azzal aztán fujta tovább az Egyesült-Államokról, az universal állameszméről, az ős jogokról és a védvámrendszerről, a politikai taktikáról, az erényszövetségről, a proletariatusról, pauperismusról és a néger államokról, majd a noninterventio elvéről, a productio, consum és export közötti helyes arányokról, a kereskedelmi szerződésekről, a Sanctio pragmaticáról, a fœderalismusról és dualismusról, a modern hadrendszerről; az adóreformról...

S mentül okosabb dolgokat beszélt, annál nagyobbra nőtt a jucundus jókedv a házban; már a karzatok is bele voltak vonva a kaczagási condolentiába, a szép Pelikánné a legyezője mögé rejtette el arczát, úgy kaczagott.

Végre megsokalta az elnök a tréfát, két kézre kapva a csengetyűt s csendet harangozva a házban, komolyan és cathegorice felszólítá a szónokot, de hogy már elvégre is nyilatkozzék világosan, hogy akarja-e hát, hogy a papok házasodhassanak, vagy sem?

Ottó képviselő csak akkor ébredt fel mély szónoklatából.

A szomszédjai azután megmagyarázták neki, hogy miben van a dolog? Akkor megharagudott, elment. A szép beszéd kárba veszett.

És vele együtt a szép Pelikánnéhoz intézett sóhajtások is.

S ez nem volt Ottó képviselőnek utolsó debütje az országházban.

Még azután is meg-meglepte a házat egy-egy véletlen impromtuval, a mi magában igen okos dolog volt; de a mire semmi apropos nem volt. Felelt hosszasan és alapo-

san olyan szónokoknak, a kik egy szót sem szóltak, s megczáfolt olyan állításokat, a miket nem mondott senki. Odahaza kigondolta magának, hogy ő most ilyen meg ilyen ellenvetéseket fog hallani, azokra ezt meg ezt fogja felelni, s azt aztán megtette, akár volt rá ürügy, akár nem. Különösen fényes napjai voltak olyankor, mikor egy-egy szép idegen hölgy tünt fel a karzaton; az már neki olyan gyöngesége volt, mint más képviselőnek Napoleon herczeg, vagy a modenai herczeg jelenléte: olyankor előállt speechelni. S ha a ház már előre derült kedvet mutatott, mikor felállni látta, teljesen derült volt, midőn leült. — Vannak képviselők, a kik kitartó következetességgel ki tudják maguknak vívni ezt a kiváltságos kedvezményt.

Rengeteghy Ottó közéjük tartozott.

VIII.

Lassan-lassan elkövetkezik az idő, a mikor az ember észreveszi, hogy nő a homloka!

És pedig nem azért nő, mintha a feje lenne nagyobb, hanem azért, mert a haja lesz kevesebb. S aztán a bölcseség lakhelye, a homlok, addig nő, addig nő, míg egyszer túlnő a láthatáron s átmegy a tulsó hemisphæriumra. Ezzel egyidejüleg jár az a meglepő tünemény is, hogy a szakálla kezd megérni. Nem mondjuk, hogy őszül: de megérik, mint a búza.

E kettős felfedezést bizonyos neme a búskomorságnak követi.

Növekedik a tisztesség s apad a szeretetreméltóság.

Eddig titkolta, tagadta a hódításait: most kezd dicsekedni velük.

A karcsú taille bizonyos embonpointra kezd szert tenni.

S mind ezzel egyidejüleg feltámad az emberben a pénzszerzési ösztön.

Tudja jól, hogy az asszonyok csak azért közelítenek hozzá, hogy megcsalják a pénzeért, s iparkodik boszút

állni a férfiakon, s visszacsalni tőlük a pénzt, hogyha lehet.

Oly magaslaton pedig, a hol Ottó gróf állt, sok mindenféle lehetett.

Egyszer egy szép hölgynek vetette magát utána már ilyen nagyhomlokú korában. Gyönyörű creol arczú, fekete szemű menyecske volt; csupa tűzvér. Tíz lépésnyiről melegített. — Eredetére nézve a szemita faj leánya, rokonvér a Szulamithtal, mondjuk ki kereken: egy szép zsidó asszony.

Férje volt. — Annál jobb. — Egy bankár. — Legjobb. — Meg lehetett vele ismerkedni. Csillagnak hítták, de nem a közönséges csillagok közül való volt; ezt Fixstern-nek hítták. Állócsillag! Bizonyítja a firma bukhatatlanságát.

A legelső megismerkedés után Rengeteghy Ottó és Fixstern nevei elválhatlanok lettek egymástól.

Hajh, az a szép Fixsternné nagy mozgalmat idézett elő az egész zodiacusban.

Rengeteghy Ottó, mint nagynevű főúr és befolyásos képviselő, egyik vállalatot a másik után indítá meg a szép Fixsternné férjének tervezete nyomán. Volt azokban targonczavasút, földszurokfőzető gyár, kutyaszőrt értékesítő fonoda; mesterséges márvány-öntő, szóda-lepárológyár; Pest városa felett a légben elvivő vasut, tengeri hajózó vitorlás társulat a Dunán, erdőket megvevő s gyufának felkészítő társulat, chinai gyaloghintó omnibus-vállalat, kukoricza-papirmalom, áfonyatermelő-telep, fűrészporból faczementtetőt csináló merénylet; puszta-vásárló és parczellázó istenkisértés; — új város építtető Bábel vállalat; utczatörető vandalismus; bort szőlő nélkül előállító kotyvasztás; — bukott adósokat árendába kivevő bank, espanohungarian bank, szakállra hitelező takarékpénztár, kiházasító egylet, tűzkár után biztosító társulat, esernyő ellopatás ellen biztosító, szivar nem szelelés ellen biztosító, Dunába vizet hordató, strikeakklimatáló társulat; a miknek mind Rengeteghy Ottó gróf volt az elnöke, Fixstern Mathusalem volt az igazgatója.

És Rengeteghy Ottó gróf mindezen különnemű tárgyakhoz ex asse értett.

A publikumnak határtalan bizalma volt hozzá. Látta, hogy főúr, tudta, hogy képviselő s sejtette, hogy ez az az ember, a ki mindent tud.

Egyszer aztán beütött a «rongs» (Krach), még nem is a 73-iki, csak annak a bátyja. De Ottó gróf vállalatainak az is elég volt. Mikor egyszer össze kezdte számítani, hogy mennyire mennek a kötelezettségei, a miket elvállalt, leszédült az iróasztala mellől. Azok túlhaladták összes birtokai értékét, ha eleget akart nekik tenni.

De hát az ilyen kritikus pillanatokban kell az embernek az eszét elővenni. — Fixstern megnyugtatá Ottót, hogy lehet mindezeket az ügyeket szépen «legombolyítani». A «gründerek» szépen kiúsznak, a részvényesek pedig szépen elúsznak.

Ottó gróf kissé kellemetlennek találta ugyan ezt a nemét a rendezkedésnek, de az az egy kecsegtető mégis volt benne, hogy e bonyolult ügyek kigubanczolása miatt a szép Fixsternné férje hétszámra Bécsben lakott — s a feleségét nem hordta magával.

Egy napon aztán egy hivatlan látogató érkezett Rengeteghy Ottóhoz. Nagybátyja, Erdőváry gróf.

— Kedves öcsém, így szólt hozzá. Te ez ideig összes meglevő birtokodat, a senioratuson kívül elkoczkáztad vállalataidon. Tehetted, tied volt. De most útban vagy, hogy még a becsületes nevedet is elveszítsd. Azt nem szabad tenned, az a mienk. A becsület nem tür se liquidatiót, se Ausgleichsverfahrent. Mi téged gondnokság alá helyeztetünk, s azontúl jövedelmeidet, — évdíjadon kívül, — azoknak a teljes kielégítésére fordítjuk, a kiknek irántad jogos követeléseik vannak: s azoknak száma legio!

És Rengeteghy Ottó gróf úgy járt, hogy mire a szakálla megszürkült s a tarkója megkopaszodott: törvény által kiskoruvá lett nyilvánítva s nagybátyjának gondnoksága alá került.

A mint ez köztudomásuvá lett, Fixstern és a szép menyecske — nem hullott ugyan le az égből, de átköltözött egész firmájával együtt Bécsbe. Az megtörténik, hogy a csillagok változtatják a helyüket.

Ottó gróf ez időtől fogva kénytelen volt eddigi jövedelmeinek egy tizedrészével kijönni.

Hiszen, mint tudjuk, még ez is igen tisztességes létalap. Annyi, a mennyiből egy államtitkár, egy királyi táblai elnök, egy ezredes tartozik «úr» lenni.

De ő rá nézve ez a «szegénység» volt. Az élet kényelmeire még mindig elég volt az, de az élet hóbortjaira nem telt belőle.

Meg lehet szokni a porrá lételt, de az összezsugorodást nem.

Megszokhatja valaki azt, hogy milliomai, palotái elvesztése után mezitláb járjon, az utczán háljon, rongyba takarózzék, káposztatorzsát egyék: ebben van még drámai erő, van heroismus; — de nem szokhatja meg azt, hogy miután angol telivéreket tartott s istállóját «écurie»-nek nevezte, ezután két fakó «turcsi» legyen a hintója elé fogva, hogy páholy helyett zártszékre járjon, hogy bordeauxi helyett villányit igyék, hogy arany helyett tizesbe kártyázzék, hogy salon, muzeum és téli kert helyett másodemeleti garçon-szállást tartson, hogy a kabátját maga vegye fel, hogy saját parkja helyett a városligetbe járjon sétálni, hogy oroszlánok helyett verebekre lövöldözzön s hogy a szép hölgyeknek ékszer helyett csak virágcsokrokat ajándékozzon s különösen hozzászokhatatlan gondolat megvallani azt, hogy ő már nem gazdag, azok előtt, a kik megszokták tőle sokat várni!

Ez csendes őrültségre vezet.

A lesújtott kezdi kerülni a megszokott társaságokat s új ismeretségek martalékául esik. Azután végkép otthonülő lesz s folyvást egy tárgyon töpreng; abba mélyeszti el egész lelkét, nem tud egyébről gondolkodni. Mindenüvé azon érzés követi, mintha az egész világnak adósa volna,

mintha mindenki ellensége volna, mintha minden asszony megcsalta volna, mintha válópere volna az egész emberiséggel s mintha dehonestálná mindenki, a ki ránéz.

Azért is szeret egyedül lenni, hogy háborítatlanul ihassék. Pálinkát iszik. Mindenféle nemeit az égetett italoknak, erőseket és legerősebbeket.

Csak idegizgató olvasmányokat tűr meg.

Egy napon aztán olyan valami érzés lepi meg, mintha valami nagy denevér suhant volna el feje fölött s annak egy szárnycsapása érte volna feje hátulját. Elszédül, s mikor magához tér, a keze reszket.

Ez ő volt!

A mindenre megtanító!

Az repült feje fölött el, az érintette denevér szárnyával, az figyelmeztette arra a két betüre, a mi tenyerébe van írva: Memento Mori.

Ez a percz nagyot fordít rajta. Megdöbben. Rettegni kezd a rejtelmes «vég»-től. Elhatározza magát, hogy nem iszik többet s lelkét, testét ujjá teremti. Elpusztítja a liqueurös palaczkokat, tűzbe hányja az izgató olvasmányokat, vízgyógyrendszerre adja magát s szabad levegőt keres.

Meglepi az elhagyatottság érzete. Teste, lelke milyen egyedül van!

Támaszt keres. Eljár a templomba pater Klinkowström prédikáczióit hallgatni. Ott újra találkozik hajdankori ideáljával, Zsombolyinéval. Az most a «hármas korona egylet» védasszonya. Igaz, buzgó keresztyén lady patronesse. Ez megnyeri őt magas czélú egylete számára. Egyelőre csak confráternek. A felavatottak egyúttal az Illuminat-rend tagjai: nőtlenségi fogadalommal. Ottó gróf egész kedélyével adja át magát a hitbuzgalomnak. A mit a bünös italokon meggazdálkodott, oda adja Péter-fillérnek. Eljár az úrnapi körmenetekre s kiséri szent királyunk dicsőséges jobbját István király napján. Mária-Czellbe fogadalmi ajándékokat küld. De nőtlenségi fogadalmat letenni mégis tartózkodik.

Odahaza, szerény garçon lakásán, vár reá estenkint egy szelid kis teremtés, a házmester leánya, Lóri, ki gondot visel rá, ápolja, gondozza teljes önfeláldozással, s gyermeki önzetlenséggel.

Soha nőféle oly hiven nem ragaszkodott hozzá, a míg gazdag volt, ifju volt, délczeg volt, mint ez a szegény kis leány most, mikor már megbukott, megvénült, összerokkant.

Úgy gondoskodik minden apró szükségéről, úgy tűri változékony rigolyáit s nem törődik vele, hogy mit suttognak felőle a szomszédok? hogy hajadoni hírneve odavesz.

S Ottó gróf jól sejti azt, hogy mi neki ez a gyermek? s mivel tartozik ő annak?

— Elveszlek, leányommá fogadlak, azt mondja neki minden este. Te leszesz a feleségem. Te leszesz a leányom.

Aztán reggelig elfelejti, kiálmodja, a mit igért neki; akkor megy a misére, megy a «tiara-egylet» gyülésébe. Ott igéretet tesz a főnöknőnek, hogy zárdába vonul; szerzetessé lesz. Istennek szenteli magát.

Estére megbánja igéretét; megint hazamegy, s a szép Lórinak esküszik, sorba csókolva minden ujja hegyét: «enyimmé teszlek, vagy férjed leszek, vagy apád».

Ragaszkodik egyszerre a földhöz is, a mennyországhoz is; — de egyiket sem akarná elszalasztani a másikért.

Egyszer aztán az a suhanó denevérszárny másodikat legyint az agyhátuljára.

Még élve marad; csak önmagának hal meg.

Élve marad; csak mindent elfelejt, mindent, egész odáig, a hol két esztendős korában elkezdett tanulni: az első járást, az első beszédet.

Nem tudja, hogyan kell lépni, hogyan kell szótagokat kimondani?

A nagy tudós, ki tegnap még tizenegy nyelven tudott beszélni, ma csak ezt a szót tudja kimondani: «nem».

Ha kér, ha köszön, ha örül, ha boszankodik, nincs más szava, mint «nem».

Eljárnak hozzá reggelenkint a «tiara-egylet» tagjai; maga a kegyes elnöknő is; biztatják, unszolják, térjen meg Istenhez; nyerje meg az útat az örök üdvösséghez.

Ottó gróf csókolja az ajkához tartott feszületet s azt mondja: «nem, nem!»

Aztán mikor egyedül marad, megelevenülnek előtte azok az arczképek, a mik ágya fölé sorba föl vannak aggatva a falon, az annyi édes és keserű emléktől örökké élve tartott képek: a jó és rossz angyalck, a bűnösök és áldozatok, a szenvedők és a csábítók, s körül tánczolják légbeemelkedő ágyát s kápráztatják szemeit a multak összezavart eseményeivel; gunyolják, kínozzák, siratják, kinevetik.

Csak a hű ápoló megjelenésére hagynak fel a varázsánczczal. Csak akkor rebbennek rámáikba vissza, mikor az a halavány gyermek oda ül ágya szélére s hűs kezét homlokára teszi.

Olyankor aztán úgy mondaná neki Ottó gróf:

— Tépd le e kínzó képeket e falról; rakj tüzet a kandallóban, égesd hamúvá valamennyit. Aztán tedd ide a fejedet a vánkosomra. Ölelj meg. Melegíts fel, hogy a kezemet neked nyújthassam. Aztán hivass papot, hadd mondjam meg neki, hogy szeretlek. — Hadd áldjon meg. Hadd tegyek valami jót egyszer és utoljára életemben. Szeretlek· Isten úgy segéljen!

És mondja e helyett folyvást — azt az egy szót, a mit még tud:

—. . . Nem, nem, nem, nem, nem, . . . százszor egymás után, nem!

Végre azután jő a suhogó denevérszárny harmadszor is, s a nagytudományú bölcs regénye be van fejezve!

. . . . Ha a sírkövek igazat mondanának, az övén ez állana:

«Mindent tudott; de semmit se szeretett.»

A LEGVITÉZEBB HUSZÁR.

Magam is megdöbbenek, a mikor ezt a czimet leirom; hisz ez a szó: «huszár», maga is annyit jelent, mint «legvitézebb»; ki érdemli meg azt, hogy a történet által, a költők nyelvén s a köznép danáiban «hősök hősének» neveztessék?

Pedig mégis igazam van.

Volt egy férfi — nem is olyan régen halt meg —, a ki a mellett, hogy tökéletes eszményképe lehet egy, csupán a költők agyában született, középkori lovaghősnek, valódi élő mintája marad egy tetőtől talpig magyar vitéznek: annak is pedig huszárnak; olyan huszárnak, a kiről azután a többit szabják.

Ez a férfi volt Simonyi József ezredes.

Ni, hogy villognak az öregek szemei, mikor ezt a nevet hallják! Ismerik őt jól mindazok, a kiknél az őszhaj és az emlékezet még anno 1800-ból ered. Látták bátor tekintetét, hallották csodadolgait, bámulták, büszkék voltak rá és azután — megsiratták. Hallgasd meg te is ifju nemzedék: ki volt ő, mi volt ő? és tanuld meg, hogy az előtt is voltak ám derék emberei a magyarnak! — Ezután is lesznek, ha Isten úgy akarja.

I. A FIATAL DIÁK.

Tekintetes Szabolcs vármegyének Nagy-Kálló városában született ez előtt jó nyolczvan esztendővel, épen a három hetesben (1777) történetünk hőse; ki hogy legott

hősnek született, bebizonyítá az által, hogy már csecsemő korában nem maradt meg tőle épkézláb csésze és tányér, a mi a kezébe akadt, mikoron pedig a hatodik esztendejét betöltötte volna, nem volt az a jegenyefa, a melynek a tetejéről ő a szarkafészket le ne szedte volna, sem olyan magas toronytető, a hol őt csiripoló verebek, mint harczias ellenséget megjelenni ne látták volna. Sőt annyira ment már vakmerőségében, hogy a szomszéd becsületes eczetfőző és pipacsináló izraelita kereskedők folyamodást kényteleníttetének tenni a jó öreg Simonyi Pál uramhoz, tiltaná meg rettenetes gyermekének, miszerint az ő szakállaikat ne czibálná meg az utczán, a ki miatt már a templomba sem mernek majd járni! a szomszédasszonyok pedig azért, hogy ártatlan csirkéiket mind elhajigálja, ablakaikat beveri; a pásztorok a mezőről pedig a miatt, hogy József urfi mind agyonnyargalja a lovaikat. Csak egy kendermadzagot vesz elő, a mit a zsebében hord, a ló fejére veti s le nem lehet róla teremteni sem embernek sem lónak.

Még akkor Jóska nem volt idősebb hét évesnél.

Áldott szülei sohajtozva gondoltak rá: mi lesz ebből a fiuból, a ki már eddig is annyi gonosz csinyt követett el? Vagy nagy úr lesz, vagy a tömlöczben hal meg.

Pedig jó édes anyja úgy szerette volna, ha derék tudományos férfiu vált volna belőle, a ki egykor tán Nagy-Kálló városában senatori hivatalt viselend; vagy még inkább, ha nagytiszteletű pap válnék belőle, talán kanonok, prépost, vagy apátur.

Nem is mult rajtok semmi üdvös szándék, elküldték tanulni Jóskát Mária-Pócsra, mikor már nem birtak vele; onnan Debreczenbe, a hol kanállal mérik az ifjuságba a tudományokat.

Már hiszen Jóska urfi ott is csak kitett magáért.

Ő pápista diák volt, Debreczen pedig a kálvinista Jeruzsálem.

Még az én időmben megvolt az a jeles szokás, hogy a

két felekezet iskolásgyerekei, mikor valami jó mulatságot akartak maguknak csinálni, összecsoportosultak s jól elverték egymást. Botot nem levén szabad viselni kicsi diákoknak, az egész harcz ököllel és léniával, meg szíjra kötött könyvekkel harczoltatott meg, hanem azért karmolt pofát s beütött orrt vihetett belőle haza, a ki otthon újra meg akarta veretni magát.

Simonyi Jóska hirhedett legény volt az ilyen csatákban, négy-öt ellenségtől még csak meg sem szaladt s ha botra, vagy kőre talált, egész sereggel szembe nézett.

Már pedig a Péterfia-utczától, a hol lakott, a piaristákig ballagva, sokszor kellett kálomista ellenféllel találkoznia, a kik aztán megkerítették. A mi hősünk e miatt mindenütt a keritések alatt, kapuk szögletében, a hol senki sem sejtette, dugaszban tartott botokat, köveket, azokat rántotta elő, ha hirtelen megszorították. Ilyen hadi fortélylyal kellett mindennap keresztülvágnia magát az iskoláig. Ezek voltak legelső tanulmányai a hadviselésben.

Kegyes oktatói nem helyeslék ezt a rakonczátlanságot s fenyegették szörnyen, ördöggel, pokollal, míg a vakmerő fiu egyszer megharagudott az annyiszor emlegetett ördögre, s két pajtásával összebeszélt, hogy majd fölkeresi ő maga azt az ördögöt, a kivel olyan nagyon fenyegetik, s kapta magát éjfél órájában, kiment velök a keresztútra, s ott holmi bolondos diák szavak emlegetésével akarta kényszeríteni ezt a földalatti nagyurat, hogy idézésre jelenjen meg; a holott is addig kiabáltak az urfiak, a míg csakugyan megjelent a hátuk mögött — nem egészen az ördög, hanem csak az őr, a ki a csendháborítás miatt úgy eldöngeté a hátaikat, hogy az ugyan a pokolba is beillett volna mulatságnak.

Ilyen ördöngös történet után nem lehetett Jóskának Debreczenben megmaradni, a tréfának híre futott, szülei is megtudták, s erre elhatározák magukban, hogy finomabb erkölcsök tanulása végett felküldik őt Pestre, az ország fővárosába; itt idegen nyelvekre, zongorára, hege-

dűre taníttatták, sőt még az anatomiai leczkékre is járatták, melynek mind igen sok hasznát vette ő későbben, mert igen sok földet bejárván, olyan jól megértette magát mindenféle nemzetekkel, hogy még a mit nem kért is, odaadták neki s azokban a nagy hangversenyekben, a hol ágyúkkal zongoráznak és kardokkal hegedűlnek, sokszor produkálta magát mint solo-virtuóz; a mi pedig az emberi tagok bonczolását illeti, már ahoz remekül értett.

II. AZ UJONCZ.

Már biz azt meg kell vallani, hogy a mi a tudományokat illeti, azokért nem sok hajaszála hullott ki a jó Simonyi Jóskának.

Egészen más forgott az ő fejében, mint csendesen ülni naphosszant az iróasztal mellett és doktorrá lenni, sokkal inkább vágyott embereket beteggé tenni, mint őket gyógyítani.

Menni messze — messze, keresni bajt, küzdeni veszedelemmel; regényes kalandok közt szerezni hírt, dicsőséget, ez dagasztá az ő keblét, ennek az ábrándjaival volt tele szive-lelke s fázott belül, ha poros könyveire tekintett, a miket ő nála különös alkalma volt belepni a pornak.

Hiszen nem is lehet minden ember tudós. Kinek-kinek megvan a maga hivatása. A jó katona rossz verset ir, a jó poéta rossz háborút csinál; a jó mesterember lehetne rossz földmíves, s a legderekabb gazdával elfordulna a világ, ha a kathedrába kellene neki menni, hogy ott predikáljon.

Hegedülhetett Jóska fülébe három zenemester, beszélhetett a fejéhez tizenhárom tanár; csak az lett belőle, hogy a mint egyszer Budán meglátott egy toborzó huszárcsapatot, elfeledte, hogy iskolába várják, elbámulta óra hosszat a tarsolyos, vitézkötéses legényeket, a mint olyan vigan tánczoltak az utcza mentében, úgy böngették taréjos sarkantyuikat, úgy csörtettek kardjaikkal, olyan délczeg, gyönyörű fiuk voltak egytül-egyig.

Jóska elkisérte őket utczáról-utczára, elólálkodott körülöttük, mikor egy-egy parasztlegényt itallal kináltak a vidám katonák, bevonták körükbe, markába veregettek, fejébe nyomtak vitézkötéses csákót, úgy mentek vele dalolva, összeölelkezve odább. Jóska úgy irigylette, hogy mással így bánnak, őt csak meg sem látják.

Alig volt még tizennégy éves a fiu, inkább lehetett volna leánynak felöltöztetni, mint huszárnak.

Végre megpróbálta mégis, odasomfordált a toborzó őrmesterhez s megkérdé tőle, ha nem volna-e még olyan tele a regement, hogy ő el ne férhetne benne?

Az őrmester előre köpött, hátranézett s azt mondá a gyereknek:

— Tán én szoptassalak?

Ez azonban addig alkalmatlankodott neki, míg a huszár boszujában belecsapott a markába s megszorítá a fiu kezét teljes erejéből. Ropogtak a porczikái, de csak meg se szisszent bele. A huszárnak megtetszett a legényke. Nem bánta hát, jöjjön vele. Nyomott a fejébe akkora süveget, hogy a fülei tartották meg a karimáját, s adott rá valami mentét, a mi a térdeit verte; a kard pedig épen a földön szánkázott utána.

De ki volt azért büszkébb, mint Jóska az új ruhában? A mi után oly rég vágyott, a miről annyit álmodott: kard csörömpölt az oldalán, paripa ágaskodott alatta!

Hiába is váltották ki megrémült szülői, újra katonává lett megint, sem az apa átka, sem az anya könye vissza nem tartható, neki menni kellett, merre sorsa vitte.

Szelid képű gyermek volt még, mennyit csúfolták arczáért, hogy oly gyöngéd és bajusztalan; pedig óra hosszant kiállt a forró napra fedetlen fővel, hogy jobban elbarnuljon, s azt a pelyhet ott az ajkán suvikszszal mázolta, hogy kezdjen hasonlítani a bajuszhoz.

Épen török háború volt, az ujoncznak a táborélettel kellett megkezdeni a katonaságot; mielőtt ráértek volna megtanítani, hogyan fogja a kardot? már az volt a jelszó:

«üsd, vágd!» mielőtt megúnhatta volna a komisz-kenyeret, már azon kellett sóhajtania, hogy bár csak volna hát egy kis darab!

Pancsovánál, a mocsár mellett, húsz napi esőszakadás után azt mondták a huszároknak, hogy itt meg kell telepedni.

Csürökig érő dagadt sár közepén, hideg havas eső alatt, olyan helyen, a hol hire sincsen emberi hajléknak, lóháton ülve éjjel-nappal, és koplalva éjjel úgy, mint nappal.

— Keress fát! kiálta a fiatal ujonczra a vén János káplár s Simonyinak ugrani kellett fát keresni.

Talált is eleget, elhozta egy hid karfáját. Minek is a hidra karfa? ezt csak a részeg emberek kedveért találták fel.

— Vágd fel, ha hoztad! mordult a káplár újra.

Simonyi hordott baltát is magával, felaprította a fát, tüzet is rakott belőle; akkor a vén katonák körülülték a tüzet szépen s Jóskának csak a hátuk mögül jutott a melegből, pedig a ruha is csonttá volt fagyva rajta.

A vén János káplár hozzáfogott a főzéshez. Szép kis főzés. Egy elesett ló szügyéből aprítottak gulyáshúst a bográcsba, a mit ökörnyomból merítettek tele vízzel; közé hányták a hatnapos profuntot is, hogy kissé megdagadjon; nem volt sem só, sem paprika, de volt puskapor elég, ezzel fűszerezték meg az ételt, úgy, hogy a ki evett belőle, mind úgy nézett ki, mintha suviczkos katulyákat nyalt volna ki.

De mégis boldog volt, a ki a bográcshoz férhetett. A vén katonák úgy körülfogták azt, hogy Jóska öcsénknek nézni sem lehetett bele.

Végre a vén János káplár, mikor már maga megelégelte a puskaport, megszánta a fiut.

— Ejnye öcsém, te is itt vagy? szinte el is feledtelek. Tartsd a markodat szaporán.

Azzal kivett a számára egy darab főtt kenyeret és lóhúst, s átnyujtotta neki a többiek vállán; de mielőtt a fiu elkaphatta volna, mintha véletlenül tenné, leejté azt a nagy sárba.

— Utczu, biz ez leesett; ne bánd öcsém, annál egészségesebb léssz, lásd, a kacsa is homokot eszik az ételhez, hogy jobban emészszen.

Jóska sem nézte most: hova tálalták az ételt? fel-ette azon mód s midőn vacsora után kiadatott a rendelet, hogy három óra hosszat szabad aludni, nézte, hogy hova feküdjék le?

Nem volt más vetett ágy, mint csupán csak a jó puha sár. Simonyi sajnálta szép zsinóros mentéjét betollazni vele, hát csak egyéb után törte a fejét. Hová feküdjék le? Hátha állva is lehetne aludni? úgy van; a mint egy kötél ki volt feszítve két karóra, a hova a lovakat pányvázták, azt választá ki éjjeli szállásul, ráborult szépen, a kötelet hóna alá fogva, s mint a száradni terített gúnya, lógott rajta és elaludt.

Elaludt és azt álmodta, hogy odahaza dúsan terített asztal előtt áll, az ételek oly ízesen párolognak a szép sávolyos abroszról, édes anyja puha ágyat vetett számára s nyakába borulva, gyönge karjaival átölelve vállát úgy kéri, úgy könyörög: «ne menj el, ne hagyj itt. Nézd apád is meghal bánatában.» — «Elmegyek, elmegyek, felelé a fiu, katonává leszek.» — «Fázni, éhezni fogsz, nyomorúságba jutsz, ne hagy itt, ne menj el.» — «Elmegyek, elmegyek.» — «Megölnek, levágnak, véredet kiontják; az aggodalomtól megszakad a szivem: ne menj el, ne hagyj itt!....»

.... Trombitáltak ébredőre.... A fölserkenő ujoncz még akkor is rebegte: elmegyek, elmegyek.

Azután kitörülte szemeiből az álmot, előkereste csákóját, felugrott a lovára s örült a szive, hogy itt lehet!

III. AZ ELSŐ VÉR.

Jön a török, jön a török! Megfújják a trombitákat; a vitézek alatt tánczol a paripa. Lóra katona, itt az ellenség!

Jóska vitéz is kihúzta szablyáját s odafurakodott az első sorba.

— Visszamégy te tintás száju! rivalkodott rá az öreg János. Azt gondolod examenre megyünk? Takarodol a hátulsó sorba!

Szegény fiunak hátra kellett állni; — de nem sokáig volt hátul, a mi hátul; mert rohammal támadt a török lovasság s egy pillanat alatt összekeveredett a két nemzet népe, ütve vágva egymást, ki hol emberére talált. Hadsornak, csatarendnek hire sem volt többé; törökség, huszárság, turbánok és csákók összekeveredve dulakodtak alá s fel a mezőn.

Jóska paripája elvadult e zajra, elkapta a fiut, s mire urává tudott lenni a lónak, csak azt vevé észre, hogy egy csoport fényes, bogláros török úr közelít feléje, a kik közül egyik olyan goromba volt, hogy hegyes dzsidájával nekirugaszkodott az ártatlan fiunak. Jóska sem volt hát rest, kirántá a kápából mind a két pisztolyát, s rásüté bátran a törökre. Nem is czélozgatott; gondolta magában: neki csak durrantani kell, — az azután a golyó dolga, hogy embert találjon. A törökben nem tett kárt a lövés. Jóska nem tudott lőni, de tudott hajítani. Mikor már emelte a török a dárdát feléje, úgy hajítá főbe az üres pisztolylyal, hogy az menten lefordult a lórul. Meglátta ezt egy másik nagy csojtáros szarácsi, nagy haraggal nekinyargal a fiunak s görbe kardjával jobb felől a nyakához vág nagy dühösen.

Jóska gondolta magában, hogy hisz az ő kezében is kard van, s ha ő azt oda tartja, a hova a másik vág, semmi baja sem eshetik. Ámde a gonosz bancsokos nem oda vágott, a hova nézett, hanem a helyett balfelől csapott a legény fejére; kétfelé repedt a csákó, fele jobbra, fele balra hullott, s egy hosszu seb a homlokon végig elborítá vérrel az ifju szemeit. Talán örökre is elborította volna azokat a halál sötétsége, ha az öreg János káplár ott nem termett volna.

— Ilyenatta tarja! szólt ez káromkodva. Nem látod, hogy ez még diák, nem tudja a vágást?

De tudta az öreg, s hogy jól megis felelt, arról a török úr bizonyságot tehet — valahol a paradicsomban.

Maga a császár is látta ezt a tusát egy közeli dombról s a sebesült ifjúra kiálta; a mitől az aztán jobban megijedt, mint magától a töröktől, s örült, hogy elvitték onnan a kórházba.

Egy hosszú deszkaépület volt elkészítve a sebesültek számára, melynek sártapasztékán újjnyi vastagon állt a dér; egy-egy vaskemencze melegített ott, a hol állt, az ablakról pedig csüggtek a jégcsapok.

A jámbor ujoncznak rossz volt ez a helyzet, rossz a hideglelés, mit a sebtől kapott, rossz a szük eledel, a haldoklók éjjeli nyögése, a kínos műtétel, és a mindennél rosszabb orvosság. Nem akarta az orvosságot venni, sohasem szerette ő azt. Nem való az katonának.

Egy jó öreg orvos mégis rábeszélte, hogy vegye be, a mit rendelt neki, a míg ez elszánta rá magát.

Jóska mellett feküdt egy maródi baka, a kinek az volt a baja, hogy megvesszőzték; az orvos annak is rendelt valami vastag írt, a mivel a hátát bekenjék.

Az ostoba orvossegéd, hogy az ördögök tilolják meg, összetévesztette a két orvosságot: a baka hátát bekente a decoctummal; szegény Jóskával meg megitatta a másik hátára kenendő valamit, a mitől ez azután igazán olyan rosszul lett, hogy többé meg sem tudott mozdulni.

Néhány nap mulva új főorvos vette keze alá a betegeket. Mikor Simonyira került a sor, keresztet vetett rá:

— Nem kell ennek több orvosság. Holnap el lehet temetni.

Jóska hallotta, hogy mit beszélnek róla s boszankodott rajta.

Alig fordítottak neki hátat az orvosok, fölkelt, felöltözött, a tarsolyában talált egy darab száraz kenyeret, azt megette s aztán kiült a napra.

— Majd meglátom én, hogy meghalok-e, ha nem akarom?

Harmadnapra semmi baja sem volt, csak az a hosszú vágás ott a homlokán végig, a mi még jobban illett neki. De ne is közelített légyen hozzá többet orvos, mert ha le kellett neki feküdnie valami baj miatt, mindig maga mellé tette az ágyba a baltáját, s megesküdött, hogy ha valaki azzal a szóval jön hozzá, hogy «mutassa a nyelvét», majd megmutatja ő annak a tulajdon fülét.

IV. AZ ELSŐ ÉRDEMREND.

A törökök elpihentek. Azt mondták a magyarnak: «kend is jó katona, én is jó katona; — ne bántsuk egymást». Ezek helyett támadt veszedelem nagy Francziaországból, a honnan szokott jönni minden egyéb divat.

Ekkor az volt módi, hogy az emberek beverjék egymásnak a fejét.

Simonyi már ekkor nagyravitte dolgát; vicekáplárrá lett, Metz és Thionville városok között tizenhat legénynyel állt az előőrsön.

Egyszer lát messziről szembe közeledni hatvan kék ruhás huszárt, szép tollas kokárdákkal, piros zsinóros övekkel.

Gondolta magában, a ki egyszer huszár, az nem lehet más mint magyar; arra nem is gondolt, hogy más nemzetnek is van annyi embersége, hogy a legvitézebb embereit kiválogatja, s magyarnak öltözteti. Messziről is kiáltott már rájok:

— Pálinkás jó reggelt, pajtás uraimék! Hát honnan és hová?

Erre a francziák, a kik máskülönben udvarias népek, olyan illetlenül feleltek, hogy lovaik fejére lehajolva, kurta karabélyaikból rálőttek egyszerre Simonyi vitézeire.

— Ejnye ilyenatta! kiáltott a vicekáplár, ez-e az emberség? Rajta magyar!

Azzal nekivágott tizenhat emberével a franczia szakasznak, kiki választott belőle magának egyet; Simonyi magát az ellenfél kapitányát, nem kérdezve: illik-e, nem illik-e egy vicekáplárnak egy kapitánynyal verekedni? s minden vivási tudomány ellenére az első vágással úgy leüté a lóról, hogy az föl sem kivánkozott többet. Vezérük elestén az ujoncz francziák szanaszét futottak. Hasztalan kiabált utánuk Simonyi, hogy maradjanak még egy kicsit, eztán jön a java; nem akarták megérteni.

Mire a magyar huszárság zöme odaért a lármára, Simonyi előőrsi csapatja már vissza is tért tizenhárom elfogott lovat czepelve gazdástul.

E kis tréfa után felhivatták Simonyit a tábornokok, a nagy ősz vitézek, azokkal az arany hajtókás molnárszín kabátokkal, odamentek a piruló legényhez, megveregették a vállait, halkan mondogatták egymásnak: «derék fiú, bátor ficzkó; ha valami adja elő magát, a hová merész szív kell, ezt kell küldeni.»

És Simonyi jól lelkébe vette mind azt, a mit hallott. — — Utoljára pedig maga az ezred tábornoka tüzé fel mellére a vitézség ezüst érdempénzét; azt mondva neki, hogy szerezzen hozzá többet is.

Ha mondta, nem is rosszul mondta.

V. HUSZÁRTRÉFA.

A ki valaha látott tekeasztalt (biliárdot), sokszor tapasztalhatá, hogy mikor két golyó összeütődik, az egyik jobbra, a másik balra szalad, s egyik sem fut a másik után. Nevezik ezt kávéházi nyelven rekuzénak.

Még többször fordul elő a háborúban az ilyen rekuzé. Két tábor nagy sietséggel tör egymásra, megütköznek s akkor látják, hogy «jaj» a másik is erős ám s ütközet után egyik jobbra, másik balra szalad vissza, a honnan jött.

Egyszer a többek között Melas osztrák tábornok is visszafordult a francziák előtt, azok pedig ő tőle fordul-

tak vissza és mind a kettő azt hitte, hogy a másik üldözi őt.

Melasnak mégis volt annyi esze, hogy meg akarta tudni, vajjon jönnek-e utána, s két svadron lovasságot akart kémszemlészetre küldeni Homburg felé.

Ugyan minek az? mondák neki, elég lesz oda Simonyi tizenhat emberével, meg tudja ő a dolgokat emberül.

Úgy lett. Simonyi káplár megkapta a parancsot, éjszaka rögtön megindult, nyugodt lélekkel pipára gyujtott s ballagott szépen az országuton.

Akkora volt a köd, hogy a hátul jövők már nem látták az elülmenőket s csak a beszélgetésből tudták, hogy együtt vannak.

Egyszer Simonyi lát maga előtt valami tarkát a ködön keresztül. Nézi: mi lehet az? egy csoport franczia vértes lovag; rezes sisakjaikról, lelógó lófarkas bojtjaikról megismerte őket.

Azok csak ballagtak nyugodt lélekkel előttük, nem gyanítva semmi rosszat s hátra sem tekintve.

Simonyi megörült e jó tréfának. Csendesen kihúzta kardját, inte társainak, hogy figyeljenek s azzal egyszerre elordíták magukat:

— Rajta magyar, rajta! — s kézbe a kardot, sarkantyuba a paripát, neki a francziáknak.

Azok a jámborok el nem tudták vélni: égből cseppent ide, vagy a tűzokádó vetette ki ezt az ádáz csoportot; nem vették tréfára, nyargaltak be a városba; utánuk Simonyi, ütve vágva őket hátul, csak úgy kongott a rézsisak a huszár kardoktól.

Homburg városában tizenkétezernyi franczia tanyázott, a visszavonuló sereg utóhada, melynek vezérei, tudva azt, hogy Melas is visszafelé vonul, átadták magukat az édes nyugalomnak, az utczákon összerakott szuronyos fegyverek álltak, a téreken leszerszámozott ágyúk, lenyergelt lovak, a tisztek a paplanos ágyakban, a katonák a padláson aludtak szép csendességgel; a mikor rohan be a

kapun az üldözött vértes csoport, ordítva veszettül, hogy itt van az ellenség!

A tizenhat huszár mindenütt nyomukban; a vértesek végig nyargaltak a hosszu főutczán, a huszárok oda is utánuk; be a piacz közepére, ott összefogtak vagy ötven kipányvázott lovat, felkutattak néhány podgyászos szekeret, futó tiszt urak óráit elszedték, s lekaszabolták a ki ellenállott.

Az egész városban fenékkel fordult fel minden jó rend. Az alvó katonák ugráltak ki az ágyból, az őrök lövöldöztek, rendetlen csapatok futottak egymással szemközt, elszabadult lovak iramodtak a zürzavar közé; trombita harsogott, lármadob pörgött s összevissza kiabálás hangzott minden utczán.

Simonyi ekkor vette észre magát, hogy be csak lehetett jönni, de jó volna már most ki is jutni a városból.

— Már most tisztuljunk innen legények.

Azzal kiki három elfogott paripát a lova fejéhez kötve, a kis csapat el kezdett ismét visszafelé a kapunak tartani, mielőtt a jó frankczia szemeiből kimenne az álom.

A mint így nyargalnának kifelé a felriasztott városból, egyszer csak egy utczaszögletnél szemközt kanyarodik rájuk egy csapat (ki tudná mennyi) franczia lovasság.

— No most káplár uram, itt hagyjuk a fogunkat! — szólt az egyik közlegény.

— Ejnye dehogy hagyjuk! — kiált rá a másik — levágjuk őket mind!

Szűk is volt az utcza, egyszerre valamennyi franczia nem jöhetett a csatába, a huszároknak meg nagyon sürgetős volt a dolguk, nem értek rá megvárni, míg azok mind eljönnek, kiki vágott jobbra balra, a míg embert látott maga előtt. Simonyi és kis csapatja minden zsákmányával együtt keresztülvágta magát, azzal ki a kapun! A sorompó le volt bocsátva előttük; azt mindenestül átugratták, olyan szépen, mint akár a műlovasok s mikor egyszer kívül voltak, üthették aztán bottal a nyomukat.

Sokáig hire volt aztán a homburgi riadalnak, hol egy huszárkáplár tizenhetedmagával a város közepén verekedett az ellenség tábora közt.

Ha huszár nem tette volna, sok ember azt mondaná rá: «régen volt, talán nem is igaz».

Pedig bizony megtörtént az.

VI. A SZÜRKE LÓ ÉS LOVAGJA.

Alig került fordult az év, már az egész táborozás helyén, a Rajna vizétől a cseh határhegyekig, hire volt a szürke lónak és a lovasnak, a ki rajta szokott ülni.

Némely tábornagy nevét nem tanulták meg oly hamar, mint Simonyiét s innen is túl is száz meg száz csoda adomát tudtak felőle regélni, jó barátok úgy, mint ellenség.

Hogy fogta el tizenhat huszárjával a zweibrücki herczeg kastélyában pusztító 20 francziát tisztestül együtt, hogy vigadott a trieri dalidóban az uri kisasszonyokkal, hogy húzta fel a legszebb leány ujjára legszebb gyémántos gyűrűjét, hány csókot is kapott érte? örömében megivott rá huszonnégy csésze feketekávét. Más halandót a guta ütött volna meg bele, neki semmi baja sem lett.

Aztán szörnyűködve emlegették a francziák oda át, hogyan vágta térdben ketté egy harczosuk lábát, bizonyosan fejszével szokott hadakozni. Hogy köszöntött be egy éjjel a zürchi plébánushoz, kinél négy franczia tiszt volt szálláson, ott vacsorát főzetett magának, legényeinek s együtt vacsorálva a holtra ijedt francziákkal, azután szabadon bocsátá őket. Máskor ismét, hogy bújt be lovával együtt a zürchi bástya alatt kifolyó Mózel vize boltozatos alagútján, s míg Melas tábornok a bezárt kapukat ostromolta, ő lóhátán nyitott be a legszebb palotába, s felnyargalva a lépcsőn, bekiáltott: «ki van ide haza?» A rémszóra három szép teremtés, három urikisasszony rohant ki eléje a tükrös szobákból, s rémülve borultak lábaihoz, kegyelmet kérve öreg atyjuk számára, s arany-

nyal kinálva a rémületes hőst. Nem vett ő aranyat ilyen szép kezekből, de igen egy pár csókot a maga számára s egy ital bort vitéz társainak s békén hagyta a siró delnőket.

Mikor a tábornagyok valami bizonyosat akartak megtudni az ellenség hadállása felől, csak Simonyinak szóltak, hogy menjen ki, fogjon nekik egy francziát. Menten hozott nekik egyet a mezőről.

A rút deczemberi időben farkasszemet nézett egymással a két ellenség, nappal mindig a kéz a kantárszáron, a fölnyergelt paripa mellett, éjjel mindig a nyeregben, a kéz a karabinon.

Éjjel is volt, köd is volt, az ember nem látta, nem ismerte egymást. Minden ló szürke volt ezuttal, mert belepte a dér.

Simonyi előőrsön állt három emberével, ötven lépésnyi távolban tőle a szakasz, azontúl az egész svadron. Egyszer csak jön a felváltó őrjárat három embere, szépen szemközt állnak és kérdezik:

— Qui vive?

— Nem jó helyen jártok pajtás, szól nekik Simonyi, ez a mi táborunk; amarra van a tietek.

A jámbor francziák ekkor vették észre, hogy nagy ködben az ellenfél előőrsét jöttek felváltani.

— Megálljatok, szólt Simonyi francziául, majd haza vezetlek, hogy el ne tévedjetek megint.

S azzal szép csendesen elvezette őket a tulsó őrállásokhoz; ő tudta jól a ködben is a járást, ott egyet ittak egymás kulacsából s elváltak kezet szorítva. A franczia tiszt megigérte, hogy majd holnap reggel, mikor mind a ketten szolgálaton kívül lesznek, eljön egy kis találkozóra. Simonyi igérte, hogy ott lesz.

Reggelre szépen feltisztult a nagy köd, a franczia kilovagolt a két táborvonal közé s átkiáltott, hogy hol van a szürke lovas?

— Itt vagyok! kiálta Simonyi, s kiugratott a kérdező elé.

A két bajnok ott a két sereg szeme láttára összecsapott egy szál karddal. Simonyi félrevágta a franczia egyenes spádéját s olyat ütött a sisakjára, hogy az ember, sisak és nyereg egyszerre lehullt a lóról. Most azonban a franczia gyalog rohant Simonyinak: két vágás egy pillanatban! Simonyi a bal karjára kapott sebet; a franczia holtan terült el a havas mezőn.

A szürke lovasról ilyen mondákat beszéltek. Egész hősköltemény volna, ha azt összeszedné valaki, a mit a hír akkor beszélt róla; érczerős karjáról, bátor hős szivéről, nemes lelkéről a védtelenek iránt, s nagy szerencséjéről minden férfi ellen, minden asszony ellen. Amott félelemmel, itten szerelemmel gondolt rá mindenki, a ki egyszer a szürke lovas villámló szemeibe nézett.

VII. A GARDA-TÓ MELLETTI HŐSTETT.

Bajnokunk eddigelé csak apró csetepatékban, portyázó kósza járatokban tünteté ki magát. A merre ő járt, valami derekas ütközetre nem igen került a dolog.

Aztán meg a derekas ütközetekben sem igen sok dicsőség termett az innenső félen; a mint tudjuk, az a gonosz Napoleon nagyon csunyául bánt mindenütt a hadvezérekkel, akár milyen jók voltak is ezeknek a katonáik.

A franczia nadrágtalan sereg előtt, bizony szégyen megvallani, majd olyan gyorsan utaztak medvebőrös gránátosaink, mintha vasuton szállították volna őket. Hiába, a tudomány, a lángész több, mint akármi erő a világon.

Egyszer Napoleon az olasz havasok alatt oly véletlen csapott Wurmser táborára, hogy annak megállni sem maradt ideje. Futottunk, a merre láttunk, Mántováig meg sem álltunk.

Egy része a hadseregnek, melyet Gvozdanovics tábornagy vezényelt, a Garda-tónak lőn szorítva s a dühös rohamban nemcsak a csatarendet, de harmincz ágyuját is elveszté.

A francziák egyszerre nekifordíták az elfogott ágyúkat az összezavart tömegben menekvő hadseregnek s elkezdék azt saját ágyúinkkal borzasztón lövetni.

Az üldözött seregben mindenki elveszté a fejét, gyalogok, lovasok egymást gázolták el, nem hallgatott senki többé vezérszóra; elhányták fegyvereiket s a rémes ordítás közé egyre bőgött az elfogott harmincz ágyú halálos ítélete, sötét golyóival egész véres utczákat seperve a bomlott tömeg között.

E rémes csatában csak egy kisded lovagcsapat látszott még küzdeni az ellenség győzelmes hadsorai között, egy fiatal hadnagy vezérlete mellett.

E hadnagy volt Simonyi.

A maroknyi huszárság keresztülvágta magát az őket mindenütt körülözönlő franczia gyalogságon s bizton fölmenekült egy dombra az országút mellett.

Itt megállítá pár százra menő kis dandárát Simonyi s visszatekintett a csata helyére.

Látta, mint szórja a halált a harmincz tulajdon ágyú a rokon hadseregre, látta, hogy az egész hadnak ott kell elveszni és nem mentheti azt meg senki.

Ekkor egy merész gondolat támadt szivében. Sokkal merészebb, minthogy az észtől tanácsot lehetett volna kérni, ha kivihető-e az vagy sem?

— Vissza, vitézek. Vegyük el az ellenségtől ágyúinkat!

Egy percz mulva hosszú sorba elosztva kisded csapatját, mint a sebes áradat fordult vissza a dombtetőről a győzelmes ellenségre s kétségbeesett viadallal utat tört magának az ágyúkig az eléje meredő szuronyerdőn keresztül; ott egy pillanat alatt leapríták az ellenség tüzéreit, lovakat fogtak a megmentett ágyúk elé s elkezdtek velök vágtatni kifelé. Simonyi hirtelen két podgyászos szekeret fordíttatott fel az úton, s két ágyút megtöltetve, utat lövetett menekvő csapatjai előtt, míg két felől halálra elszánt huszárjai harczoltak az ágyúk mellett, hogy a mindenünnen rohanó harczi népek árja el ne boríthassa őket.

Egy forró küzdelmes óra után meg volt mentve minden ágyú, meg a vesztének indult hadsereg; az egész tábori podgyász; és meg volt mentve a magyar név dicsősége.

A jelen volt tábornokok bizonyságlevelet adtak a magyar vitéznek e hihetetlenséggel határos hőstette felől, melyben nehány századmagával az egész diadalt kicsikarta a győztes ellen kezéből, melyet elolvasva, bátran az a kérdés támadhat bennünk, hogy hát a többiek miért nem segítettek neki?

Hanem hiszen azok nem voltak huszárok.

VIII. VISSZAADOTT LECZKE.

Később 1800-ik évben az itt tanult leczkét javított kiadásban adta vissza Simonyi a francziáknak, mert a mint azok egyszer véletlenül megkerülve Gyulay hadtestét, azt a főhadseregtől el akarták szakítani, ő maga hirtelen hírt nem adhatva a fenyegetett tábornoknak, lesbe vonult egy erdő mellett, s midőn a franczia hadtest gyanutlanul elvonult előtte, hirtelen megtámadta annak utócsapatjait, elvett két ágyút tőlük s azokból dühösen kezdett el lövöldöztetni rájok.

Az ellenség a váratlan ágyuzásra zavarba jött s késledezett, míg Gyulay megtudá róla a veszélyt s idején csatlakozott a főhadsereghez.

Mire aztán az ellenség eszére tért, már akkorra Simonyi árkon-bokron túl volt a vitéz huszárjaival, az elfogott ágyúkkal s minden keze ügyébe akadt emberrel és lóval.

Ugyanez év nyarán Ulmenhain alatt a franczia vörös huszárokkal volt egy leghíresebb csatája, hol egy több óráig tartott lovassági ütközetben ötszöri újra kezdett harczczal visszafoglalta hadteste táborszereit, s akkor visszacsapva az ellenségre, elvette minden ágyúját és 150 lőporos szekerét.

Néhány nap mulva új munka várt a fáradhatlan hősre.

A mi seregünk Neuburgnál a Duna mellett áthuzódott

a fel nem tartható ellenség elől. Egy kis csapat maradt hátul, melynek a visszavonulást kellett fedeznie. Az ellenség legvitézebb gyalogsága, a hirhedett gránátosok, kik közt szolgált a históriai nevű Auvergnei Latour, egykor tábornok a királyság alatt, a köztársaságban közkatona, ki semmi más czimet nem fogadott el, mint: «a francziák első gránátosa».

A védsereg már-már elhanyatlott a francziák dühe alatt, midőn megjelent Simonyi.

Egy percz alatt megfordult a csata, az üldözőkből üldözöttek váltak, a szép gránátos seregnek színe-java elhullt, s a menekvő hadtest bizton vonulhatott át a Dunán.

E csatában esett el Simonyinak legkedvesebb testvéröcscse, ki ekkor már hirhedett bátyja alatt mint hadapród szolgált. József nem birta őt a végzetes golyótól megőrizni, mely életét kioltá; s alig maradt rá ideje, hogy holttestét megmentse a csataviadal zivatarából.

De elesett a francziák legjobb vitéze is, az első gránátos Auvergnei Latour. Drágán volt megfizetve Simonyi vesztesége.

E harczok után nyeré Simonyi József a Mária Terézia-rend arany keresztjét és nemsokára századossá neveztetett ki.

IX. A HŐS MINT DIPLOMATA.

Öt évig tartott a béke. Simonyi ez alatt pihent, szomorkodva a nagy nyugalomban. Próbált festegetni, nyelveket tanult, regényeket olvasott; elővette, a mit tudott a furulyán. De mind nem töltötte ez be az ő lelkét. Mert bár mindenütt igen jó szivvel fogadták urak és asszonyságok, s bár a stuttgarti udvari dalidóban azon rendkívüli szerencse érte, hogy a vestphấli királynéval tánczolhatta a skót tánczot (écossaise), csak jobban tetszett neki az olyan mulatság, a hol rosszul fogadják az embert s lőporral fűtik a tánczvigalom terét.

Végre valahára kitört a háboru; mint valami rosszul gyógyított belső nyavalya, melyet csak elfojtottak a hanyag orvosok, újult méreggel ütött ki a harczok fekélye Európa testén.

Napoleon újra győzött az ulmi nagy ütközetben s Simonyinak ismét az a sors jutott, hogy ütközet után kereste a babérokat, a melyben ott nem lehetett.

A franczia főhadvezér egyenesen Bécsnek tartott, elhagyva a szétvert apróbb hadtesteket, miket elterelni utócsapatainak volt dolga.

A többiektől elvágott két lovasezred sok bujdosás között igyekezett a porosz határszél mellett Csehországba menekülni.

Burkusország semleges föld vala akkor, melyre sem az egyik, sem a másik harczoló félnek nem volt szabad a lábát betenni.

Az egész német föld pedig, a hol járni volt szabad, tele franczia csapatokkal. A két ezredes látva, hogy egy csoportban keresztül nem hatolhatnak mindenestől, felosztták kis seregüket apróbb-nagyobb csapatokra, a vezetők eszére és kardjára bízva, hogy mint tudjanak kigázolni a hinárból?

Közös találkozóul a cseh Éger városát határozák egymás között.

Így jutott Simonyi kezére is nehány száz ember, a ki természetesen nem állhatta meg, hogy ebben a nagy halálos szorongattatásban valami jó zsiros prédát ne fogjon magának a francziák közül, a miben most ugyan volt módja, mert körös-körül volt francziával.

Úgy okoskodott tudniillik, hogy miután neki azokat a rábizott katonákat nem csak épségben kell haza vinni, de egyúttal az éhhaláltól is megőrizni; neki pedig az ilyen vállalathoz szűk volt az erszénye, tehát természetesen megint a francziák pénztárát kellett igénybe vennie.

El is csipett az országút közepén egy egész biztossággal utazó tábori gyógyszertárt, minden hozzá való kórházi

készletekkel egyben, valamint a hadi pénztárral, de a miben fájdalom, nem volt több 240 aranynál.

— Ez már átkozott kevés! sóhajtának a katonák. A többi meg csupa orvosság volt, meg paplan és sebészi műszerek.

— Sebaj, mondá rá Simonyi. Eladjuk ezt a sok czókmókot a legközelebbi városban s lesz belőle pénzünk elég.

— Legközelebbi városban? mondának a többi tisztek; de hogy megyünk oda, mikor az már semleges föld?

— Hát ha semleges víz volna, nem mennék-e bele, ha nagyon szorítnak? Azt csak nem kivánhatja senki, hogy annyi derék legényt összeapríttassak, azt pedig még nem tanácsolta nekem senki, hogy adjam meg magamat. Majd együgyünek teszszük magunkat, azt mondjuk, nem tudjuk, merre járunk, s csodálkozunk rajta, hogy úgy eltévedtünk.

Azzal felültette huszárait az elfogott szekerekre s neki egyenesen a porosz határszélnek.

Dungelsbühl városát érték legközelebb ottan; a mint annak kapujához közelítenek, kijön eléjük egy derék köpczös huszárőrmester az Anspach ezredtől, hosszú nagy bajuszszal, jól táplált kerek hasával útját állja mérges tekintettel a betörő hadnak.

— Óvást teszek a király nevében. Ez itt burkus határ, hova fegyveres csapatnak bejönni nem szabad.

Simonyi tréfásan felelt neki vissza:

— De jó húsban van az őrmester úr.

— Az én királyomnál jó dolga van a katonának.

— Nem sokat járt kegyelmed az ellenség előtt?

— Én itthon védem az országot.

— Hát ezt a szép paripát nem fogadná-e el tőlem ajándékba?

— No azt már el.

És azzal mit tehetett egyebet a derék őrmester, mint hogy engedje az üldözött csapatkát békében bevonulni a városba, de megyhagyta nekik, hogy onnan aztán mindjárt takarodjanak.

Hiszen maguk is azt akarták. Hátuk mögött már látszottak a porfellegek, miket a mindenünnen közelgő franczia csapatok vertek.

Meg sem álltak a városban, hanem egyhuzomban benyargaltak Feuchtwangen városig, mely már három órányira esik a határon belül.

Itt azután csendes bátorságban leszálltak a lóról, bekvártélyozták magukat s mint a kinek a szénája legjobb rendben van, olyan lakomát csaptak, hogy hét országra szólott. Még ananászos puncsot is ittak.

Mikor legvigabban töltött este után mámorosan elfeküdt mindenki, a mi bizony jól eshetett hat napi lovaglás, koplalás, verekedés s egyéb viszontagságok után, éjfél tájon csak koczogtatnak ám Simonyi szobájának ajtaján, s a mint kinyitja, ime két csodálatos alak áll előtte hosszú fekete selyem haczukában, nagy hajporos parókákkal, széles fehér ingbodorral kezeiken s nyakuk körül és rettenetesen ünnepélyes ábrázatokkal.

Mondják neki, hogy ők Anspach város követei s kérdik tőle a király nevében, hogy mi módon merészelt minden nemzetközi szerződés, fennálló diplomatiai szabályok és világos garantiák ellenére olyan földre belépni, a mely semlegessé van téve, a mely nem tart sem Péterrel, sem Pállal, még pedig egész fegyveres sereggel együtt?

Simonyi sok puncsot ivott és álmos volt. Hallotta, hogy a király nevében beszélnek hozzá, s azt felelte a derék követeknek, hogy majd irni fog ő rögtön ő felségének.

Azzal tintát, tollat, papirost kért s irt valami ilyesformát:

«Felséges uram király. Ezerszer bocsánatot kérek, hogy olyan vakmerő voltam, miszerint engedelemkérés nélkül bátorkodtam felséged országába bejönni; de nem értem rá, mert nagyon szorítottak. Reménylem, miszerint felséged átlátja, hogy nem engedhettem derék huszárjaimat az ellenség által felfalatni s kegyelmesen megbocsát e merészségemért. Én pedig igérem, hogy a leg-

nagyobb sietséggel megyek kifelé, a merre mehetek és nem teszek felséged országában semmi kárt. Felségednek térdet fejet hajtó szolgája stb.»

A levelet lepecsételte, ráirta a czimet: «ő felségének a porosz királynak, saját kezeibe, legnagyobb hódolattal», s átadta azt a követ uraknak.

Azzal lefeküdt és aludt tovább.

Reggel aztán fölébredvén, kezdett homályosan emlékezni olyasmire, mintha álmában két puderes és karmantyús hivatalos úr állt volna előtte, a kiktől ő felségének, a porosz királynak, valami levelet küldött.

Kapta-e ő felsége, vagy sem ezt a levelet? az már nincs megírva; ha kapta, jót nevethetett rajta. Annyi bizonyos, hogy Simonyi lovastól, szekerestől végig ment a porosz birodalmon a legnagyobb bátorsággal, minden nemzetközi szerződés, garantiák és diplomatiai nóták daczára, sőt Feuchtwangen városában még vásárt is ütött a franczJáktól elvett tábori szerekkel, a holott is az összecsődült zsidóság huszezer forintért vásárlott össze holmit a kótyavetyén tőle. Ezzel fizette katonáit egész Csehországig; a hol a rendelt helyen egész épségben megérkezett, mindenki bámulatára csak egy katonája sem hiányozván a rábizottakból.

A nemes hír meg volt régen, csak a nemes czím hiányzott. Ez évben azt is megkapta Simonyi a császártól: a bárói czímet, e fennen hangzó előnévvel: «Vitézvári».

Az adománylevélben elősorolt érdemek tíz embernek is elegek volnának, hogy czimerének eredetét büszkén emlegesse róluk; s ha fölér minden diadalmas harcz egy-egy ősapával, vitézvári Simonyi Józsefnek nagyobb családfája lenne abból a normandi grófokénál, a kik pedig mint tudva van, már az özönvíz idejében is grófok voltak.

X. AZ ÚJ HORATIUS COCLES.

A wagrami csatatéren a mi hősünk is jelen volt.

Julius 6-ik napján négyszáz ágyú mennydörgése hirdeté, hogy a föld urai egymással vitáznak.

Az osztrák hadsereg balszárnya, melyet Rosenberg herczeg vezényelt, nem birta kiállni a francziák tüzét, Noszticz lovas dandára cserben hagyta az ágyúkat, a franczia gránátosok elfoglalták a dombokat, mik a csatatéren uralgtak; az ütközet el volt vesztve.

Simonyi hasztalan követte el minden csodatételeit a személyes bátorságnak, hasztalan veté magát a tóduló ellenség közepébe, hasztalan vágta magát keresztül-kasul az ellenség lovasságán; a megírt balsorsot nem fordítható el.

Most is visszavert háromszoros erejű hadcsapatokat, most is küzdött egyszerre gyalog és lovas had ellen, összegyűjté a futó hadakat s visszavitte őket a harczba, visszafoglalt elvesztett ágyúkat s újra felállíttatá; nyargalt a golyózápor közepett csapatjával, a hol nagynak látta a veszélyt, a bomlást.

Mind hasztalan.

A sereg legbátrabb vezérei, a kik elül mentek a harczba, egymásután hullottak el. Szemeláttára esett el Vécsey és Nordmann, a sereg legnagyobb hősei a neusideli dombon; csaknem ugyanazon a helyen, a saját jó huszáraiból háromszázan feküdtek a csatamezőn, hős halállal halva.

Mind hasztalan.

A wagrami csata napja nem minekünk virradt s az ott kifolyott drága vér — drága veszteség volt.

A vesztett csata után a vert sereg sietve huzódott vissza.

Simonyi már ekkor őrnagy volt, — háborúban gyorsan halad, a ki vitéz; — az egész zászlóaljat ő vezette.

A fővezér ismerte őt jól s azt a parancsot adta neki, hogy saját huszárjai mellé egy zászlóalj gyalogot s egy

század hidászt véve, hat ágyúval álljon meg a Toja partján s a főutat összekötő hidat védelmezze a francziák ellen addig, a míg lehet.

«A míg lehet!»

Egy olyan furcsa határidő, a minek közelebb, vagy távolabb esése egyenesen attól függ, a kinek mondva van.

Gyönge szívű ember hamar átlátja, hogy már «lehetetlen!» a merészebb pedig tovább ismeri a lehetőséget.

Simonyi felállíttatá ágyúit a part bokrai közt. Elosztá apró csapatokra gyalogságát s kiállítá előőrseit, úgy várta az ellenséget.

10-kén reggel jelentik portyázói, hogy roppant hadtömegek vannak közeledőben minden felől.

Davoust tábornagy jött harminczezer emberrel.

A lehetetlenség közeledett, de még nem volt jelen.

Simonyi meghagyá a pattantyúsoknak, hogy minden megpihenés nélkül kezdjenek el ágyúzni, van lőszer elég; a gyalogság tüzeljen a bokrok közül mentül gyorsabban az ellenségre.

A szakadatlan ágyúzás arra a hitre kényszeríté a franczia tábornagyot, hogy itt erős hadtest áll előtte, mely szabályszerű hadállást foglalva, csatát ajánl.

E miatt a helyett, hogy egy hadoszloppal rögtön rohamot intézett volna a híd ellen, előbb hadrendbe állítá seregét, hogy rendes hadszerű ütközettel támadjon elleneire.

A szomszédban tanyázó szárnyvezér, Rosemberg, a szakadatlan ágyúzásra oda nyargal Simonyihoz s kérdi tőle, hogy mit mivel itt?

— Parancsom van a hidat addig védelmezni, a míg lehet; azt cselekszem.

— Lehet-e még?

— Még lehet.

A franczia had délutáni két óráig állt hadvonalban és rendezte magát Simonyi ellenében, akkor egyszerre kibontakozott s dobpörgéssel, trombitarivallással jött Simonyi állása ellen.

Fröhlich tábornok a tulsó partról nyargal nagy sietve Simonyihoz és parancsolja neki, hogy vonuljon hirtelen át, különben megeszik a francziák, s siessen csatlakozni az ő hadtestéhez.

Simonyi előmutatta neki az ellenparancsot.

— A fővezér parancsolá, hogy védjem a hidat, a míg lehet.

— De már nem lehet! kiálta rá dühösen a tábornok.

— Még mindig lehet, szólt Simonyi nyugodtan.

A tábornok nem akart ott maradni s visszanyargalt.

Simonyi akkor szépen összevoná a hidfő körül maroknyi seregét, egy ütegbe az ágyúkat, s midőn rohamra jött az ellen, végigkartácsoltatá a hosszú országutat.

A tábornok újra sürgetően izen Simonyira, hogy hagyja el már a hidat, hisz azt védni többé merőben lehetetlen.

— Még most is lehet, szólt Simonyi nyugodtan, s azzal parancsot adott a hidászoknak, hogy hirtelen rakják meg két felől a hidat előre elkészített rőzsekötegekkel, mikbe lőporos csóvák voltak elrejtve.

Még egy pár lövést tétetett az ágyúkból, akkor kerekeikre állíttatá s átküldte azokat a hidon; míg az ágyúk bátoıságban átvonultak, a gyalogság egy hatalmas sortüzeléssel riasztá vissza a rohanó ellenséget, azzal ezeknek is parancsot adott Simonyi, hogy nyugodt, csendes lépésben sétáljanak át a hidon; most egy vakmerő roham még a huszárokkal, egy tömegben és aztán tüzet a hidnak.

A huszárok veszedelmes ordítással csaptak le a támadó franczia hadra, s a mint azt egy perczre visszaverték, Simonyi intésére két felől lángba borult a híd.

Már most rajta, jöjjön utánunk, a ki tud!

A huszárság az égő hidon keresztül vágtatott vissza.

A paripák ágaskodtak a pattogó rőzsekötegek közt, miknek tüzét a fellobbanó lőporcsóvák szemeik közé szórták; a karfák is lobogtak már s a palló izzani kezdett.

Az égő hid közepén még egyszer megállt Simonyi az utána tóduló ellenséggel szembeszállva, s mint az őskor

emlegetett Horatius Coclese, a kétfelől lobogó lángok között harczolva, feltartóztatá azt addig, míg háta mögött lángba borult az egész híd; akkor az égő gerendákon keresztül ő volt az utolsó a ki átnyargalt a tulsó partra, s midőn tábornoka elé érkezett, mentéje, bajusza, szemöldöke elperzselve, arcza lőportól feketén, diadalmasan mutatott az égő hídra háta mögött.

«Még most is lehet!»

E hőstettel megmenté a vert sereg utóhadait, miknek idejük maradt az alatt Znaimig visszahuzódhatni.

A szomszéd faluban jó ebédre várták a vitézeket, de biz azoknak nem lehetett leszállni a lóról, azért csak fölvették a nyeregbe a fazekakat, onnan falatoztak kedvük szerint, az ellenség ágyúiból több gombócz hullott közéjük, mint mennyit a fazékban hagytak.

Ilyen hőstettekből készíték a hajdankor költői a hitregéket.

XI. HADSZERENCSE.

Forgandó a hadi sors!

Este uri dalidóban volt a hős, reggel kardcsattogás között. Ma szép leánykák mosolyogtak szeme közé, holnap égő gránát pattogott szét feje fölött.

Egyik éjszakát rohadt szalmán aludta át, mezitelen fekve, míg facsaró ruhái a tűzön száradtak, a másikat azon pompás ágyban, melyben előtteváló éjjel Sándor czár szunnyadott.

Ma még a lovak is jó borokat ittak; holnap pedig drága volt az árokban talált víz. Ma zsákmányról, előléptetésről ábrándozott a katona és holnap halványan aludta azt az álmot, melyben nem álmodunk.

A drezdai ütközet után nagy dolgok bizattak Simonyira.

Drezdánál ismét megnyerte a csatát Napoleon, de Vandamme szeleskedése miatt nem szedheté annak gyümölcsét; az előre rohant franczia tábornok seregét szétszórták

a visszaforduló üldözöttek s a kavargó csapatokból százával vette ki a dézsmát Simonyi.

Egyik órában őt fogták körül, másikban ő fogta el a francziákat.

Dohna mezején egy egész hadoszlopot vezényelt Simonyi: huszárok, gyalogok, orosz dzsidások és kozákok, ágyúkkal voltak kezére adva.

Gyönyörű csata volt, mind a két résznek dicsőségére való.

A hadszerencse jobbra balra ingott. Simonyi már sokat vesztett s a francziák keményen álltak helyükben.

Ekkor Simonyi egy végső csapásra gyüjté össze embereit. Kiállt huszárjai élére, miként hajdan szokott s nekivágtatott a franczia négyszögnek.

Három roppant sorlövés dördült el azoktól, sok derék hadfi lefordult lováról, de a jövő pillanatban keresztül volt törve a négyszög; a rohanó lovasság elborítá az ellen csapatját, mint mikor a hegyi ár elborítja a kalászos mezőt s midőn vége volt a harcznak, a franczia négyszög helyén egy domb látszott holttestekből, melynek alján patakként folyt elő a vér.

Midőn a hullákat széthordták onnan temetni, legalul találták meg a zászlót, melyet minden jó katona holttestével fedezett be; ott hulltak el, és bátran küzdve honukért harczoltak a végső lehelletig.

Simonyi meghajtá a hulladomb előtt kardját tisztelettel.

«Derék ellenség volt.»

E hirhedett viadalért a szent György vitézi rendjelét kapta Simonyi az orosz czártól s az a nagy tisztelet érte, hogy parancsa alá rendelének egy orosz tábornokot, Bagrationt, pedig ő csak alezredes volt s az a rendkívüli eset állt be, hogy egy sokkal alsóbb tiszt osztá a vezérszót a felsőbb rangúnak, és ez nyilván elismeré, hogy azokat teljesítenie becsületében áll.

XII. A BÁSKIROK.

A francziák ellen küldött az orosz czár az ő jóvoltából mindenféle segítségre való hadat; többek között, hogy minden tartománya képviselve legyen, még a jó báskirokból is egy pár ezredet.

Csinos kis had volt az! hosszú haczukájuk a sarkukat verte, nem is volt rajtuk más öltözet egyéb. Még arczaik is mind olyan egyformák, apró szem, nagy pofa, előre ülő áll, benyomott pisze orr, fakó borzas szakáll; lobonczos üstökük hegyes birkabőr süveg alá szorítva; mintha csak egy gyárból kerültek volna ki valamennyien.

Lószerszámukkal kevés baja volt a kovácsnak és a szíjgyártónak, nincs azon semmi vas: tekert gúzsból van a kengyel, fából a zabola, kóczmadzag a kantár, nyereg helyett egy birkabőr van kötve a ló hátára, azon ülnek.

Fegyverzetük még annál is egyszerűbb, egy hosszú pányva, a mit nyakába vetnek az embernek, a ki olyan bolond, hogy engedi nekik. Azután meg a nyíl; puskát most látnak először, ágyúzni még nem hallottak.

Legnagyobb baj pedig náluk, hogy a mi nyelvet beszélnek, az még csak nem is orosz: ki tudná kitalálni, hogy micsoda?

Csupán az orosz fővezér egyik szolgája képes velük megértetni féligmeddig, a mit tudatni akarnak velük, a mi kivált ellenség előtti állapotban a csatamezőn igen kellemetes dolog.

A vezérük fejedelem; meg is látszik rajta nagyon. Süvege három akkora mint a többié, s hosszú szűre pirosra van festve s kibélelve rókaprémmel; mikor leszáll a lóról, a földet sepri vele, úgy szokta utána vinni a két alárendelt vitéz úr. Ennek már lándzsája is volt, s egy sárkánytalan pisztolyt dugott az övébe, a mivel a többieket szokta ijesztgetni. — — Ezt a derék segédhadat is Simonyi kezére bízták.

Köszönte szépen alássan, s azzal meghagyta nekik, hogy csak álljanak tőle jó messze, mentül messzebb, és majd ha verekedni kell, csak várjanak, míg ő majd int nekik.

A mint az ellenség Dohna városa előtt elhelyezte harmincz ágyúját, Simonyi szép csendesen megindult lovasságával, hogy a hadsorokat felriaszsza. A jó báskirok azt hitték, hogy nekik legelsőknek kell lenni a harczban, egyszerre szanaszét rohantak ki nagy lármával a mezőre, bele az ágyúk torkába.

Hát a mint az első üteg elkezd rájuk bődülni s a sistergő haubicz oda vág le közéjük, megriadnak a mi báskirjaink, elhajigálják puzdráikat, lefeküsznek lovaik nyakára, s mint a ki ijedtében sem eget, sem földet nem lát, a helyett, hogy egyenesen fordulnának visszafelé, eszeveszetten rohannak Simonyi rendes hadsoraira.

— De ide ugyan nem jöttök! kiált rájuk a huszár szedtevettézve; s veri el őket magáról erősen kardlappal.

A jámborok azt hiszik, hogy itt jutottak még csak igazán ellenség közé, s újra megfordulnak s rá a francziára.

Az megint közéjük ágyúz kegyetlenül, ezek ordítva rohannak újra saját seregük hadsoraira; s a mint onnan ismét elverik őket harmadszor, negyedszer és ötödször is, bódult eszeveszettséggel lótnak-futnak alá s fel a két sereg közötti mezőn, innen oda, onnan ide taszigálva; míg végre nagy nehezen mind a két fél kölcsönös erőfeszítéssel ki bírta őket kergetni a középről.

E szomorúan tréfás jelenet után kikérte magának Simonyi a jó oroszoktól, hogy máskor ne tegyék vele azt a nagy gráczíát, hogy a báskir fejedelem népét odarendeljék a segítségére. Mert a francziáktól nem igen fél nagyon, de a báskiroktul retteg.

Hanem hiszen a baskirokat sem lehetett volna többet felbiztatni, hogy még egyszer járják el ezt a kontra-tánczot.

XIII. A VÉGZETES GOLYÓ.

Azok az igazi jó barátok, a kik egymásról a legnagyobb veszélyben is megemlékeznek.

A lipcsei háromnapos ütközet második napjára érkezett oda Simonyi hadosztályával.

Rögtön a hadsorba állították, s a mint oda állt, rögtön kezdett az öreg golyó és gránát feje körül süvölteni.

E pillanatban jön hozzá egy ifjú tiszt, a ki mondja neki, hogy őt a táborból futárul küldik Magyarországba, nem izen-e haza valamit?

— De izenek, szólt az ezredes s leszállva lováról a földre, egy lapot kiszakított tárczájából s a következő sorokat irá a legkedvesebb barátjának, Kállay Miklósnak, ki akkor Szabolcsmegye első alispánja volt.

«Az eső esik, az ágyúgolyóbis egymást éri körülöttem, de mégis a gyepen hasmánt irok méltóságos úrnak ezen főtiszt által, hogy tudja meg, hol vagyunk.»

Egy párszor oda csapott mellé az ellenség otromba golyója, telerugta felturt földdel a levelet.

Az izenetre váró fiatal tiszt nógatta Simonyit, hogy menjenek onnan, de az mosolygott, lerázva leveléről a földet: «legalább nem kell porzó».

Érzé talán, hogy soha olyan közel nem állt még a halál fenyegető arczulatához s keze irását akarta róla adni, hogy halála óráján sem félt.

Nem sokára riadót fúttak, támadni kellett; Simonyi szokás szerint, mint a ki arra számít, hogy az egész hadsorban minden osztály akként teljesíti kötelességét, a mint ő, nyolczszáz huszárral bevágott az ellenségbe, négyszázat tartalékul hagyva.

Midőn azután az ellenfél hadsorát keresztülvágta, akkor vevé észre, hogy három ezreddel áll egyedül szemben s sehonnan sem jön számára segítség.

Egy szoros út volt mögötte, melyen keresztül kellett vonulnia.

Itt gonosz csatája támadt. Az ellenség túlnyomó ereje egészen reá nehezült, a szük uton minden századát külön vezette csatába, mikor az egyik kifáradt, a pihentet hozta elő, a többi az alatt vonult vissza, míg emezek verekedtek s ha nehány lépésnyire megfordíthatták az ellenséget, ők is nyargaltak utánuk.

Ez gonosz egy tusa volt.

Csak a vezér örökké éber lelke őrizte meg az egész ezredet az elveszéstől; ki személyesen harczolt minden támadásnál, mintha a halált keresné.

Midőn már biztosságba hozta menekvő csapatját az utolsó roham után, egy franczia lovas vadász visszafordulva nyergében, neki czéloz karabinjával Simonyinak s úgy lövi őt melle közepén, hogy kezéből rögtön kihull a kard, s a hős hátra hanyatlik nyergében, elborult szemekkel, elsápadó arczczal.

Rémült vitézei odaugranak hozzá, leemelik lováról eszméletlenül; sok vén barázdás arcz, ki maga sem tudná, mikor könyezett legutoljára? keserű könyekkel áztatá vezére kezeit.

«Elesett Simonyi!»

Csak vén huszárja, az öreg káplár, János, ki hajdan Pancsova alatt megmenté a töröktől a «tintás szájú diákot», nem akarta azt elhinni, hogy Simonyi meghalhatott volna.

Meghalt volna? még pedig nem is dicső kardvágástól, hanem mert egy ostoba golyó megbotlott benne, nem lehet az!

«Nézzétek, még most is jár a szája, mintha azt mondaná: előre fiaim!»

Kigombolta sietve mentéjét s im a gonosz golyó ott volt Simonyi tárczájában, keresztülfurva azon húszonhat lapot, s megakadva a huszonhetedikben. Az ezredes csak a szivén történt ütéstől ájult el.

A mint öltönyét kibonták, föleszmélt, körültekintett: a harcz még egyre tartott ott elől, első szava volt kardját, lovát kiáltani, felszökött a nyeregbe újra s visszanyargalt a csatába.

A francziák, kik látták őt nehány perczczel elébb elesni, lováról lelövetve, megrémültek sírból fölkelt halavány arczától s hanyatthomlok futottak el abból a csatából, melyben a holtak is újra feltámadnak folytatni a verekedést.

Bizonyára Simonyi nagyon is közel volt hozzá, hogy halott legyen, csak egy papirlap, csak egy olyan vékony levél, a milyenre ezt az eseményt leirtam, választá el őt a sirtól. — Az ostoba golyó nem bírt azon általtörni. A pánczélt megjárta volna, s a papiros csuffá tette.

Tiszteljétek a papirost!

XIV. MILYEN ÜLÉS ESIK A CSÁSZÁRI TRÓNBAN.

Napoleon, a győzhetlen, megbánthatá valamivel azt a csillagzatot, melyben eddig annyit bízott, a szerencse elfordítá tőle arczát, legyőzetett.

A futó oroszlánt saját országába követték üldözői.

Simonyi seregének paripái olyan büszkén szedegették lábaikat, mintha ők is tudnák, hogy ezen út Párisba vezet!

Február 15-kén, a mint a hajnali nap besugárzá a vidéket, Simonyi a fényes hajnal ragyogásában egy tündöklő palotát láta maga előtt; valami tündérkastélyt azok közül, mikről az ezeregyéjszaka regéi mesélnek, aranyzott magas tetőkkel, érczrácsokkal, pompás faragott szobrok homlokzatán, márvány oszlopcsarnokok tornáczain, s magas ablakai, szines üvegekkel.

A császár kastélya volt ez Fontainebleauban három dúsgazdag királynak kedvencz mulatóhelyén, kiket hogy a fényben, pazarlásban a kis káplárból lett nagy császár híven tudott utánozni, azt e kastély is bizonyítá.

Simonyi nyargalva vágtatott be a kastély udvarára; előtteváló nap még Napoleon maga volt abban. Harczi népe tábort ütött a császári vadas kertben, ő maga törzstisztjeivel felment a kastély lépcsőin.

A palota kormányzója, forradalmi osztályvezér, most pedig Napoleon udvarában tökéletesen kiképzett udvaroncz, engedett a helyzet kényszerűségének s kinyitá a termeket a magyar hadfiak előtt.

Minden szét volt szórva a termekben, mint sietséges munka után szokott.

Az ágy még vetetlen, melyben a fogoly pápa aludt, kit az előtt négy órával vittek odább a francziák magukkal.

A kormányzó végig vezette a tiszteket a fényes termeken, hideg lenézéssel tudatva velük, mennyire érdemetleneknek tartja őket azon tiszteletre, hogy most a császár termeiben járjanak.

Végre a császári elfogadó terembe érkeztek.

Ott állt a fényes trón, bibor mennyezettel, aranynyal és ezüsttel kivarrva, a vert arany angyalkák csak úgy görnyedtek a gyöngyös bojtok terhe alatt, mik a földig értek.

A kormányzó csak várta, ha leborulnak-e a barbár magyarok a leghatalmasabb franczia trónja előtt, s megcsókolják-e annak zsámolyát?

Simonyit vérig sérté a franczia büszke dölyfe.

Egyet gondolt. Föllépett a trón lépcsőjére, feltevé csákóját fejére s leülvén a szép himzett aranyos vánkosra, előkeresé kurta szárú tajték pipáját tarsolyából s nyugodtan rágyujtott és füstölt belőle a bibor mennyezet alatt.

A kormányzó a milyen vörös volt eddig, olyan sápadt lett e látványra.

Egy barbár a császári trónban ülve és pipázva!

Mily rettentő gúny azon ember büszkeségére, a ki azt azért emeltette magának, hogy őt ott az egész világ bálványozza.

Simonyi odainté a kormányzót.

— Szeretitek-e a császárnétokat? kérdi tőle.

— Igen.

— Hát a császárt?

A franczia kitérőleg felelt.

— Mi óhajtjuk a békét.

— Úgy nem szeretitek a császárt, mert Napoleon nem szereti a békét.

A kormányzó udvaronczhoz illő nyelven viszonzá.

— A franczia úgy beszél, a hogy kénytelen, de úgy gondolkozik, a hogy akar.

Simonyi kiverte pipája hamvát a trón-oszlophoz, leszállt belőle s parancsolá a kormányzónak, hogy mutassa meg nekik a császárné szobáit is.

A kormányzó azzal vigasztalta lelkét, hogy e hadfiakat magában silány durva rablóknak rajzolá, kik rabolni jöttek ide s ittlétükkel nem a termeket, de saját magukat bélyegzik meg.

A császárné termeibe érve, a himzett mennyezetes ágy akkor is fel volt vetve, melyben a császárné szokott aludni. Az ágy előtt állt egy pompás selyemszőnyeg; Mária Luiza saját kezének himzése.

Simonyi dicsérte a szőnyeget, hogy az milyen szép.

A kormányzó azt hivé, hogy megértette, mit akart ezzel mondani? Azzal szépen összehajtá s megkinálta vele Simonyit: tessék. Jó lesz tábori takarónak.

Simonyi büszkén utasitá azt vissza.

— Nem jöttünk mi ide rabolni. A császárné a mi fejedelmünk leánya, s annak ágyszőnyegével nem fog egy jobbágya is takarózni! Tartsd meg császárod számára palotája kincseit, s ha jön utánunk más, mondd meg neki, hogy magyarok voltak itt, és nem vittek el semmit, hogy magyar huszár kiverte pipáját császárod trónjának karfájához, de levett süveggel, tiszteletet adva állt meg császárnéd termében!

Simonyi és huszárjai hidegvérrel mentek végig a fontainebleaui kincsek és ritkaságok tárain, megtapogatták a drágaköves régiségeket, a kirakott billikomokat, vert

arany ékszereket és nem mondhatta senki, hogy csak egy boglár is eltünt volna onnan, mikor eltávoztak.

XV. PEZSGŐPALACZK- ÉS ÁGYÚDURROGÁS.

«Igyatok uraim, vendégeskedjetek! Képzeljétek magatokat úgy, mintha otthon volnátok.» Így szóltak a francziák Fontainebleauban a diadalmas hadfiakhoz.

Száz tiszt számára volt rendezve a nagyszerű lakoma, de hozzá ülhetett volna háromszáz is, rakott volt az asztal, csak úgy görnyedt bele, nem is volt pecsenye, ha csak nem fáczánhús, nem is volt bor, ha csak nem champagnei.

Maguk a főfő polgárok szolgáltak fel az asztalnál, a kormányzó nyitogatta a pezsgős palaczkokat; — úgy durrogtak azok mint az ágyúk, úgy folyt a piros bor, miként a piros vér.

Jó kedve volt mindenkinek, a huszárok összeölelkeztek vidám gazdáikkal, pajtásságot ittak egymással, a kozák tisztek igen szépen tánczoltak és daloltak nemzeti nótákat.

«Igyatok, vigadjatok, nagyságos uraim!»

És az alatt szép csendesen huzódott össze a háló Simonyi tábora körül; a kormányzó értesíté a Melunnél álló franczia hadtestet különös vendégei felől, s az rögtön átkelt a Rajnán, hogy a míg a császári várban megtelepedett hadosztály vigan dőzsöl és vendégeskedik, egyszerre ott nyomja az egész szentségtörő csapatot, melynek vezére a császári trónba mert felülni. Nyilván más magas hely volt számára szánva.

Ezért kinálkoztak oly nagyon is örömest a franczia urak:

«Igyatok, vitéz uraim!»

Simonyi érzett valamit, mert a midőn tisztei az asztal felett egymást czukorsüteményekkel hajigálták, tréfásan mondá nekik:

Majd megennétek még holnap!

A palaczkok még durrogtak, midőn a vén János káplár, kinek csak a suviksztól volt még a bajusza fekete, jő nagy vágtatva a kastélyba s jelenti az ezredesnek titokban, hogy az ellenség átkelt a Rajnán s minden oldalról közelít

— Ne szólj senkinek a teremben, sugá neki a vezér. Azzal odaintve egyenkint hadsegédeit, vidám arczczal mondá el nekik hirtelen, mit tegyenek? A szétosztott hadcsapatok hirtelen vonuljanak Namur város felé, a többiek huzódjanak át Fontainebleaun; mikor minden rendelés meglesz téve, adjanak jelt egy ágyúlövéssel.

A hadsegédek siettek a parancsokkal.

«Igyatok, vitéz uraim!»

A víg urak ittak tovább, hajigálták az üres palaczkokat a falhoz; és megtanulták a kozákoktól az éneklést.

Simonyi szép csendesen egy darab kenyeret, a mi senkinek sem kellett már, a csákójába csempészett.

Egyszerre hangzott az ágyúlövés.

— No urak, mostan félre a palaczkkal, előre a karddal! Vége a vendégségnek, most kezdődik a táncz!

A gazdák szaladtak erre, a vendégek arra; a poharak helyett csörtettek a kardok, a mámor kirepült a fejekből egyszerre.

Simonyi készen volt.

Tudta, hogy körül van fogva, de azt is tudta, hogy máskor is kivágta ő már magát ilyen bajból.

Roppant tömeg lovas és gyalog had jött ellene, tömérdek ágyúval, s Simonyinak egész seregével a városon kellett keresztülhuzódni, hogy Moret városába juthasson, melyet hogy mi oka volt neki minden áron elérni, később azt is megmondom.

A mint seregei dob- és trombitaszó mellett csendesen vonulnak végig Fontainebleaun, egyszerre csak elkezdenek rájuk az ablakokból lövöldözni.

A jó franczia háziurak, kik az imént oly vigan durrogtatták a pezsgős üvegeket, most még egyszer oly vigan durrogtatták a puskákat uri vendégeik ellen.

Egy franczia zászlóalj belopódzott a császári kastélyba s veszedelmes gátot vetett a visszavonulóknak.

Kívül-belül a veszedelem, a városon kívül ostromló sereg, belül utczai harcz, akárki is el vesztette volna itt az eszét, csak Simonyi nem.

Hirtelen leszállt lováról s három század gyalogságot az Eszterházy ezredből magához véve, megtámadta velük a császári kastélyt.

Az ellenség háromszor kirontott onnan, a kormányzó által vezérelve, mindannyiszor vissza lőn verve, a harmadik rohamnál a vörösképű maga is elesett s arcza fehér lett örökre.

E dühös viadal alatt idejük maradt a többi csapatoknak békében átvonulni a városon, s midőn az egész hadtest kihuzódott, Simonyi ismét lóra kapott, előre nyargalt, s a moreti országuton útját álló francziákat széllyelverve, szerencsésen megérkezett Moret alá, mely város a Loing vize mellett fekszik.

Már most megmondom, hogy miért kellett neki Moret városába menni? Mert Simonyi nem csak azért volt jó katona, mert bámulatos hőstetteket követett el, de még inkább azért, hogy mikor valami nagy erőfeszítéssel hallatlan dolgokat vitt ki, mindig tudta, hogy ez áldozatra ott szükség volt, s hős karjával nagy bajt hárított el az egész seregről.

A velünk szövetséges würtembergi herczeg hadserege ott állt Montereaux városában s a Simonyit üldöző sereg rendeltetése az volt, hogy e hadsereget megkerülve, két tűz közé szorítsa.

A Loing vizén azonban csak Moretnál lehetett átmenni. Simonyi feladata e szerint az volt, hogy az ottani hidat védje, a míg a herczeg értesülhet a fenyegető veszélyről.

Idáig folytonosan védve tartá magát; itt szemközt fordult és megállt.

Nyomról-nyomra engedé csak elfoglalni a tért, utczáról utczára vívatá a harczot, s midőn a várost nem tartható

többé a túlerő ellenében, hirtelen torlaszokat rakatott a híd előtt egy malomból elhozott buzászsákokból s e sajátságos bástya mögött folytatta a harczot.

A golyó, a gránát és tüzes röppentyű mint a jégeső hullott a hídra, az ágyúk rést törtek a sánczban s a franczia hadoszlopok rohammal foglalták el azokat. Simonyi népe csüggedni kezdett.

Ekkor ő maga szuronyos puskát ragadva kezébe, a gyalogság élére állt s megrohanta az ostromlókat és elverte őket a hídról.

A golyó oly sűrűn dongott körülötte, mint a méhraj, de valamint a méhek megismerik gazdájukat s nem szállnak rá, a golyó is kikerülte Simonyit, s midőn mellette úgy pusztult az ember, hogy a halottak állva maradtak egymás mellett, neki még a hajaszála sem görbült meg.

Késő estig megtartá a hídfőt. Ott állt a halál kapujában harczolva és lelkesítve bajnokait.

Midőn az est leszállt, akkor feladta a hidat s jól tudva, hogy az ellenség sem képes őt tovább üldözni, egy rossz félreeső faluig vizszahuzódott fáradt seregével, melynek házait előtte keresztül ment hadak már jól kipusztíták.

Itt egy ajtó- és ablaknélküli házban megszállt, kifáradva testben, de lélekben nem.

A tegnapi lakoma óta egy falatot sem evett még. Most eszébe jutott, hogy egy darab kenyeret a csákójába dugott s azt most elővevé onnan.

János káplár nem engedte, hogy ezredese oly szárazon vacsoráljon; talált egy ablakban valami mécsest, abban volt egy kis zsir, felkutatta a padlást, egy pár tojást lelt még ottan, abból rántottát készített vitéz ezredesének. Hires szakács volt János gazda, olyan jól esett gazdájának a mécses rántotta, mint hajdan ujoncz korában a puskaporos gulyáshús; még az ujjait is megnyalta utána.

— Nagy szakács kend János vitéz ; jobban izlik a főzte, mint a franczia szakácsok minden fűszerszámos mártaléka!

XVI. BECSÜLET AZ ELLENSÉG FÖLDJÉN.

Különös világ az ilyen háború. Ma ellenség, holnap jó barát száll a házhoz; mind a kettőre egyformán kell mosolyogni; soha sem tudja senki: a közelgő dandár jó szót hoz-e, vagy tüzet a városra?

Simonyi abban kereste a becsületet, hogy népét, bármerre jár, az ellenség tolvajnak, rablónak ne mondja. Különösen őrzé katonáit attól, hogy durva szenvedélyeikkel a szép nemet meg ne sértsék. A huszárnak a nélkül is olyan jó módja van, hogy a hol meglátják, mindjárt megszeretik, hogy sértené meg hát az udvariasságot, a mivel a női erénynek tartozik?

Hanem ez természetesen nem áll a kozákokra nézve. E nagy szakállas, torzonborz hadfiak előtt futottak a franczia menyecskék s azokra nézve szűkek voltak az udvariasság korlátai.

Bourg en Bresse városába érve, csodálkozva vevék észre a hadfiak, hogy ebben a városban nincsenek fiatal leányok. Hová lettek, hova tünhettek el?

Simonyi azt remélte, hogy itt nehány napig fog pihenhetni, azért embereit jól bekvártélyozva, kiadá nekik a parancsot, hogy magát mindenki tisztességes emberhez illően viselje, kiváltképen az asszonyi nem irányában.

Az természetesen nem volt mondva, hogy borokat nem szabad inni; tehát egynehány huszár, János vitéz vezetése mellett, megsejtve valahol egy jó tágas pinczét, megszólítá a tulajdonost, hogy engedje őket oda egy kicsinyt betekinteni.

Az ember térdre esett, úgy könyörgött, hogy ne kivánják azt tőle, neki ott igen drága borai vannak.

«Hiszen csak nem fél tőle, hogy mind megiszszuk? Ide a kulcscsal.»

A gazda remegve nyitá fel előttük az ajtót s im, a bámuló huszárok hordók helyett harmincz szép fiatal leánykát

pillantának meg maguk előtt, kiket a város lakói ide zártak féltükben.

— No már ez nem nekünk való, mondá erre János vitéz; ne sirjatok porontyaim!

Azzal becsapta az ajtót, bezárta azt s elvivé a kulcsot Simonyinak.

Simonyi mosolyogva hallá e fölfedezést, s midőn bealkonyodott, saját maga sietett az ártatlan szüzeket kiszabadítani önkénytes fogságukból, s azután haza kisérteté őket udvariasan tiszteivel szüléik házába, biztosítva mindenkit, hogy ha katonái közül egy pajkos szóval is meg meri bántani őket valamelyik, azt rögtön főbe löveti.

Ez emberséges rendtartással különösen megnyeré a becsületes polgárok szivét, a kik már most nem bánták volna, ha mindig ott marad is.

Minthogy pedig maga Simonyi is azt hitte, hogy egy napot legalább ott tölthet, két szép arany óráját elküldé az óráshoz, hogy igazítsa meg.

Délben azonban, a mint épen ebédnél ülnek, egyszerre hangzik a riadó: jön az ellenség.

Rögtön lóra kellett ülni és gyorsan vonulni ki a városból, folytonos csatározás mellett.

A jámbor lakosok akkor nem hogy megtámadták volna Simonyi menekvő seregét, sőt maguk segítettek a huszároknak lovaikat fölnyergelni, s siettették az elmaradozókat.

A mint Simonyi a város kapujához ér, odaugrik hozzá az órás s nyujtja neki mind a két ott hagyott arany óráját.

Azokat bizony ott feledte volna, ha a jámbor franczia utána nem szalad velök.

XVII. A LYONI NAP.

A francziák végerőfeszítése nem használt már, mindenütt tért veszítettek: Augerau tábornok végre Lyonba vonta össze hadseregét, azon kétségbeesett szándékkal, hogy ott az utolsó emberig fogja védeni magát.

A szövetséges sereg a Rhone folyam innenső partjáról nézett vele farkasszemet, s azon folyt a tanakodás, hol lehetne e folyón általkelni Lyon ostromára?

A Rhone vize körülbelül olyan nagyságú mint a Tisza, de olyan sebes mint a Kőrös, s a mikor megárad, hajóval is nehéz rajta általkelni.

A francziák minden hidat leégettek maguk mögött, a dereglyéket átvitték a tulsó partra s a folyam tavaszi áradása miatt tábori hidat lehetetlen volt rajta verni.

Többször megpróbáltatták kozákokkal az átusztatást, de azok mindig kénytelenek voltak visszatérni a ragadó ár forgói közül s azt mondták, hogy az lehetetlen.

Ekkor érkezett meg a Hardegg-hadtesthez Simonyi.

Megérté, hogy miről van szó: még folytatását is tudta adni.

Nem elég átmenni a tulsó partra, de meg kell támadni Lyon városát s megrémíteni a magát biztosságban hivő ellenséget.

Ez a munka az ő számára született!

Márczius 20-kán a Rhone vize szokatlanul sok jégtáblát sodort hullámai között, annak jeléül, hogy valahol a magasabb részeken az álló jég megindult.

Késő este, alkonyat után nekiindult Simonyi e jeges árnak három svadron huszárjával és egy ezred kozákkal, hogy a tulsó partra átusztasson.

A vezényszóra soronként bocsátkoztak az elszánt vitézek a hideg habokba, középen a vezér, ki oly hidegvérrel kormányozott ott is, mintha a köves országuton járnának.

Nemsokára az egész csapat a víz közepén uszott; nem látszott más ki a habból, csak a lovak tüsszögő fejei, a huszárok övig elmerülve, a kozákok lovaik nyakára borulva, messzenyuló dárdáikkal.

Egy-egy éles jégtorlatot vitt közéjük a sebes hullám; egy-egy paripa horkolva bukott el gazdástól. Az elmerülő lovag tudta, hogy kiáltani vétek s uszott a másik lovába kapaszkodva, vagy elhalt, ha a hidegtől görcs állt tagjaiba, egy jajszó nélkül.

A többi csendesen haladt előre.

A túlparton még csak őrei sem voltak az ellenségnek felállítva, annyira hihetlen eszme volt, hogy itt valaki átjöhessen.

Az első sor végre partot ért, s sietett a többit kivonszolni a vízből.

Elgyalázva a hidegtől, gémberedten jutott partra az egész vakmerő csapat, facsaró víz minden ruha s fölöttük a hideg éjszaka, csipős tavaszi szelével.

Simonyi azt gondolá, hogy a munka kimelegít s rögtön szétküldé száz lovagját, hogy nyargalják be az utakat, s hirdessék mindenfelé, hogy az egyesült hadsereg átkelt a Rhone folyamon, s a Párisba vivő országutat fenyegeti.

A huszárok egész Lyon kapujáig száguldoztak, s a külváros előtt felállított őrszemekre kezdtek lövöldözni.

A rémület leírhatatlan lett Lyonban, annyival inkább, mert ez oldalról legkisebb veszélytől sem tartottak.

Augereau rögtön felpakoltatott s még azon éjjel kivonult hadseregével a városból s reggelre a szürkülő hajnal megmutatá Simonyinak a távol országutakon végig vonuló hosszú csapatokat, mikből kivillogtak a szuronyok.

Az ellenség hadserege elhagyta Lyont.

De Simonyi még azt is megakarta tudni, hogy ki maradt ott?

Csapatjait vigyázatosan felosztva a város körül, maga kétszáz huszárral és száz kozákkal megindult Lyon városába betekinteni.

És ez nem volt huszáros bohóság, a minőt egykor Homburgban követett el. Ez egy bátor merénylet volt, melytől az egész egyesült hadsereg előhaladása függött.

Meg kellett tudni: minő erő áll ellent Lyonban? és e tudósítást megküldeni a fővezéreknek.

A feladat első fele könnyű, de a második nehéz.

Hogy fog Simonyi a vizen keresztül visszamenekülhetni, ha üldözőbe veszik?

Ezt mind jól meggondolta és tett felőle.

A Faubourg de la Guillotiere előváróshoz érve, semmi ellentállásra sem talált.

Hogy az út tisztán maradjon háta mögött, míg a hosszú tekervényes főutczán végig haladt, mindenütt pisztolylövésnyi távolban egy-egy kozákot hagyott hátra maga után.

Így jutott el egész a kőhidig, mely a belvárost a külsővel összeköti.

Itt egyszerre János káplár, ki hat legénynyel, mint előőrs lovagolt előre, megpillantja a piacz közepén álló franczia lovasságot.

Egy egész hadoszlop volt ott még.

Azok is, a mint megpillanták a huszárokat, egyszerre megrohanták őket.

Ez volt a legválságosabb óra.

Simonyi átlátta, hogy itt most visszafordulni annyit tesz, mint biztosan elveszni.

Ha ők a városból ki engedik magukat szoríttatni, az ellenség meglátja, hogy mily kevesen vannak; s ők fáradt, elcsigázott lovaikkal mielőtt a parthoz érnének, össze lesznek aprítva, és ha ujra meg akarják kisérteni a folyamon való átusztatást, egy sem menekül meg közűlök.

Itt csak a kard segíthet ki!

Hirtelen összegyüjté embereit s egy svadronyával dühösen szemközt csapva az ellenséggel, azt merészen visszaverte.

A francziák megfeszíték minden erejüket, hogy Simonyit kiverhessék a síkra, de ő is elővette minden vitézségét, hogy őket semmi áron ki ne bocsássa a szűk utczából.

Ez volt rá nézve az élet, vagy halál kérdése.

Végre a francziák fáradtak ki a kétségbeesett viadalban s nem tudhatva meg, kik és mik következnek azon pár száz vitéz háta mögött, a kik a főutcza torkát elfoglalva tartják? elcsüggedve tértek vissza, felgyujták podgyászszekereiket s a vienni országuton kivonultak a városból.

A következő pillanatban már Simonyi nem tudott sem-

mit arról, hogy minő halálos veszedelemben forgott, s hogy magához következetes maradjon, még ő rohant a futók után s elfogott belőlük tömérdek tisztet, tábori készletet és vagy háromszáz katonát.

Még aznap délben segítséget kapott Simonyi Hessen-Homburg herczeg által s másnap reggel Lyon városa piaczán osztotta ki parancsait; — zsákmányul nyerve ágyukat, táborszereket, s megszabadult hadi foglyokat mindenféle nemzetekből.

E merész harcz jutalmául nyerte ott a csatahelyen a Lipót-rend kormányzói keresztjét.

XVIII. A SZERELMES OROSZLÁN.

Még egyszer elszabadultak a harczok denevérszárnyú angyalai.

Még egyszer ki kellett húzni azt a kardot, mely már annyi véres nyomot hagyott az ellenség földén. Még egy véres csata, melyen négy óriás birkózott egymással.

Azután elcsendesült minden; a legnagyobb hős elbukott; Napoleon elveszté a waterlói csatát, elveszté országát, elfogták, bezárták nagy tenger közepébe, ott elmult, elveszett. Elcsendesült minden.

Hüvelyébe csuszott a kard, kizöldült a véres mező, Francziaország városaiban idegen urak parancsoltak.

Simonyi Marcigni városába rendeltetett kormányzónak, s a körül fekvő három vármegye (departement) parancsnokának, melyet négy zászlóalj gyalogsággal, saját ezredével s hat ágyúval tartott megszállva.

A nagykállói köznemes fia, a tudatlan diák, három vármegyének volt ura Francziaországban!

Marcigni városba érve, első éjjel mindjárt jelentik neki, hogy a franczia lakosság zendülést forral, s a kis helyőrséget, melyet Simonyi odahozott magával (serege nagy részét könyebb élelmezés végett a falvakra osztván szélylyel), éjszaka meg akarják támadni.

Simonyi rögtön tudatá a maire-rel (városbiró), hogy ő békét jött csinálni, de ha úgy kivánják, tud háborut is csinálni. Ha nem tetszik a lakosoknak az, hogy ő csak oly kis sereggel tartja városukat megszállva, a kedvükért hozhat oda még többet is: ám ők lássák, hogy élelmezik?

Meg is tette, a mit mondott. Szélylyel levő csapatjait mind berendelé a városba s beszállásolá a házakba, s várta, hogy hát ez hogy fog majd tetszeni?

Nehány nap mulva tizenkét ifjú delnő, a város legszebb, legtiszteletreméltóbb hölgyei jelentek meg a parancsnok szállásán.

Egy fiatal marquisnő, olyan elmés és szelid, a milyen szép és bájoló, szólt Simonyihoz az igazi érzés hangján. Elmondá előtte a gyászt, melyet nemzetének elestén minden honleány szive érez, csaknem mindegyiknek testvére, férje, édes atyja maradt el a csatában. Minden háznak van halottja. Hivatkozott a magyar bajnok nemes szivére, hogy nem fogja a megalázottak szomoruságát új szégyennel is tetézni s örömét találandja benne, ha azokat, kiket vitéz kardja elejtett, gyöngéd kezeivel fölemelheti.

Simonyi perczenkint növekedő megindulással hallgatá a bűbájos delnő szavait; midőn az sírt, nem állhatá meg, hogy ő is ne könyezzen, midőn az könyörgött, nem állhatá meg, hogy szive el ne lágyuljon, midőn az őt nemes férfinak nevezte, valóban az is volt.

Meghajtá magát a hölgyek tiszteletreméltó arcza előtt, s azt mondá nekik, hogy a kik kegyelmet kérnek tőle, azokhoz kegyelmes fog lenni.

Egy hálateljes pillantás ama minden gyémánt ragyogásánál fényesebb szemekből jutalmazá ez igéretét. — Ezen tekintet varázsa soha sem mult el Simonyi szivéből.

Hisz még akkor csak harminczhét éves férfi volt, s huszonkét év óta folytonosan a csatamezőn, nem ismerheté még, hogy mi a szerelem?

Még aznap visszaparancsolá összevont seregeit a falvakba, csak nehány századot tartva maga mellett. — Éjjel pedig tábori zenekarával sorba járta a tizenkét delnő házait s ablakaik alatt mindegyiknél három dalt fuvatott; kivéve a szép szónoknét: — ott hatszor hangzott a zene.

Simonyi azontúl naponkint találkozott szép ideáljával, a francziák megszerették a magyarokban ellenségeiket, s nem mult el nap, hogy valamely háznál dalidó, műkedvelői szinjáték, s egyéb társas vigalom nem tartatott volna kedvükért.

A hős, ki bevégzé Herkules tizenkét munkáját, legyőzetett a tizenharmadikban: legyőzetett a szép asszony szép szemei által.

Ő, ki Montbilliárd várát egy nap alatt el tudta foglalni, egy sokkal gyöngébb várnak, egy asszony szivének meghódításához alig mert kezdeni.

Ha szép volt őt látni a férfiak elleni harczban, csupa gyönyörűség elnézni a nők ellenében.

A milyen bátor és elszánt amott, oly gyöngéd és félelmetes itt. Amott nyilt arczczal rohant az ágyútűznek, itt csak titokban mert lépést haladni.

A marquisnőnek édes atyja falusi uradalmán lakott, nagyon megfogható okokból félrevonulva a fővárosoktól, mikben idegen seregek tanyáztak.

A marquisnő igen szerette édes atyját, az öreg marquis pedig igen szeretett vadászni.

Ez időben pedig olyan állapotba jutottak a jámbor francziák, hogy még a vadászfegyvereket is elszedték tőlök. Az öreg marquisnak csak nézni lehetett a szalonkákat, de nem utánok lőni.

Simonyi megtudta az öregnek ezt a kinos állapotját, s rögtön elküldött egy tisztet hozzá irott engedélylyel, mely szerint ez a derék békességes hazafi tarthat annyi puskát, a mennyit csak akar, s lőhet vele minden állatot, a mi neki megtetszik.

A vén marquis el nem tudta gondolni, honnan jön ez a kegyesség egy oly vad idegen embertől, a ki neki soha hirét sem hallotta; de a kiről hallhatott ő annál többet.

Midőn azután a marquisnő egy napon édes atyját meglátogatta, bámulva hallá az öreg úr által Simonyit magasztaltatni; kit szivében ő is a legderekabb férfiak közé számított.

Simonyi pedig azalatt, míg szivének bálványa atyját látogatta, megtudva, hogy mely nap fog visszatérni, épen rózsavirágzás idején a környékben minden rózsát összevásároltatott s Saint-Piertől egész Marcigni városáig behinteté vele az utat, úgy, hogy a visszatérő delnő igazán «térdig járhatott a rózsában», mint a nóta mondja.

Ki tett volna fel ennyi találékony gyöngédséget arról a férfiról, a ki eddig csak véres fejekkel szokta behinteni az utat, a merre járt?

Ez eszme becsületére vált volna akár egy költőnek, — akár egy római császárnak.

XIX. SZERELMES SZÍV, KEGYELMES SZÍV.

Hej kemény régula a hadi régula! de legkeményebb az a törvény, a mit győzelmes urak diktálnak a legyőzöttek elé.

A francziák nehezen szokhattak azon gondolathoz, hogy ő nekik már most idegen parancsol, s kivált faluhelyen nem egyszer megtörtént, hogy Simonyi gyalog horvátjai közül el-eltettek egyet a láb alól, a ki azután nem jött elő, mikor a lénungot osztották.

E miatt azon vas törvény lőn kimondva, hogy a mely faluban ily orvtett követtetik el, azt porrá kell égetni, és a bűnösöket minden irgalom nélkül főbe lövöldözni.

Egyszer Simonyi elé is három ilyen ellenszegülőt hoztak: egy öreg földmívest és két ifjú legényt.

Tettüket nem tagadták, lőttek Simonyi embereire; va-

lakit meg is sebesítettek; úgy fogták el őket, fegyverrel kezükben.

Ezeknek az életéért sem adott volna már senki egy eltört dorombot.

Elitélték őket mind a hármat, ki is tették már a siralomházba. Az öreg franczia csak azon könyörgött, hogy az ő tetteért ne gyujtsák fel szülötte helységét, ne büntessenek miatta annyi ártatlant is.

Mikor már ki voltak téve a siralomházba, jön gyászba öltözve a tizenkét delnő ismét Simonyihoz.

A bájos marquisnő lábaihoz borult és sírva könyörgött az elitéltekért.

— Hiába, nem lehet!

Simonyi maga szeretett volna inkább a delnő lábaihoz borulni; de a törvény szigorú volt.

— Nem lehet, nem lehet.

Azzal bocsátá el a hölgyeket, hogy nem adhat kegyelmet. Még a marquisnő is hiába nézett rá könyes szemeivel, hiába szólt hozzá reszkető szavával, hiába szorítá kezét dobogó kebléhez.

A törvény szigorú!

A mint a delnők eltávoztak, Simonyi felhozatta magához a három lánczbavert rabot.

— Elkészültetek-e a halálra? kérdé tőlük.

Azok felelék, hogy készen vannak.

— Óhajtjátok-e látni az angyalokat?

Azok egymásra néztek, és mit mondhattak volna egyebet, mint, hogy óhajtják.

— No hát menjetek el * * marquisnőhöz, és csókoljátok meg kezeit, mert bizony mondom, hogy ő volt a ti őrangyalotok, a kinek köszönhetitek, hogy most életben maradtok, és visszatérhettek családaitokhoz, és falvaitok el nem pusztíttatnak. Hagyjátok itt a lánczokat, azokat nem adom oda.

A marquisnő szomorúan ült odahaza, a midőn a három megszabadult boldogtalan az öröm és hála könyeit sírva

jő hozzá és lábaihoz borulva, köszöné nagy zokogás közt az ő jóságának megmentett életét.

A vén földész sírva mondá el, hogy őt hét árva gyermek várja otthon, kiknek anyjuk sincsen, azoknak hálaimája egyesülten hat fel az egek urához jóltevőnőjükért.

A marquisnő el volt ragadtatva Simonyinak e tette által. Mások gyémántokat ajándékoznak kedveseiknek, mások igaz gyöngysorokkal iparkodnak megnyerni imádottaik szivét; Simonyi drágább gyémántokat és gyöngyöket tudott adni annak, a kit tisztelve szeretett: a megmentett honfiak hálakönyeit. — És a szép delnőnek bizonyára kedvesebb volt ez a szép ajándék a tengerek és a hegyek minden rejtett kincseinél.

XX. A HŐS ÉS A POÉTA.

Volt Marcigni városában egy póéta. (Boldog Francziaország, ő sem szűkölködik versirókban.) Ez a poéta csak annyiban különbözött a magyarországi versiroktól, hogy neki tulajdon háza volt, és kocsit, lovat tartott.

Simonyi táborkarában pedig volt egy magyar születésű törzstiszt, a ki különben igen jó és jámbor erkölcsű ifjú volt, de arcza rettenetesen alkalmas volt arra, hogy a gyönge szivű embereket arra a gondolatra vezesse, hogy Magyarországon vannak olyan vad emberek, a kik emberhússal élnek.

Sűrű kondor haja, vastag szemöldöke, kiduzzadt ajkai, ripacsos ábrázata nagyon jól hitelesíték e félelmes elővéleményt.

A sors, ez a poéták által különösen elhasznált eszköz, most az egyszer boszút állt egyik üldözőjén s úgy hozta, hogy az ijesztő hadnagy épen az ő házához jutott szállásra.

A gyönge szívű Bressau (a poéták gyöngeszívűek szoktak lenni) úgy megrettent rémületes vendégétől, hogy ijedtében ott hagyta házát, mindenét s kifutott egy özvegy

grófné jószágára, onnan írt siralmas verseket a párisi divatlapokba, mikben keservesen zengedezé meg, milyen pogányok ütöttek tanyát muzsái csendes templomában, hogy festenek bajuszokat az irószobájában felaggatott tudósok arczképeinek vandal kegyeletlenséggel.

A pajkos tisztek e verseket azzal torolták vissza, hogy a poéta kocsiját elfoglalva saját használatukra, ráfestették nagy betűkkel: «a múzsák szekere», úgy jártak vele városszerte, hogy minden ember kaczagott, a ki látta.

A torzonborz fiút pedig egy becsületes szatócshoz szállásolta be Simonyi, a ki épen úgy megrettent tőle, miként Bressau, a poéta.

Minden ember megszökött előle a kétemeletes házból, s a jámbor tiszt két napig nem lelt senkit az egész rengeteg épületben.

Harmadnap nagy félve benyitja rá az ajtót a gazda, s látva, hogy a tiszt az ablakon kikönyököl, bátorságot vett magának megszólítani őt diákul.

«Qualem religionem habes? Comedes ne suillam?» (Mi valláson vagy? Eszel-e sértéshúst?)

A tiszt hátra nézett: a gazda kiugrott az ajtón, le a lépcsőn, s úgy elszaladt, hogy soha sem látta az többet. Nyilván csakugyan azt hitte a jámbor franczia, hogy a magyarok pogányok, a kik nem eszik a disznóhúst. — Oh a francziáktól kitelik az ilyen tudomány!

Történt azonban egyszer, hogy a hirhedett magyar hőst ugyanazon udvarias grófné, a kihez a póéta menekült, meghivá tiszti karával együtt ünnepélyes mulatságra.

A tréfás tisztek oda is elvitték magukkal a múzsák szekerét, a min az egész jókedvű világ utczahosszant nevetett; a ki nem nevetett csupán, az hihetőleg maga volt Bressau poéta.

Senki sem tudta, hogy ő ott van. Tudtak is nála nélkül mulatni; ő pedig az alatt, a míg az urak vigadtak, egy szomszédszobában ült és rágta a tollat, és írt verseket.

Valjon miféle verseket írhatott?

Az ebéd vége felé járt már, a midőn a grófné intésére kinyilt a rejtek szoba ajtaja s kilépett rajta — Bressau poéta: egyik kezében nagy borostyán koszorú, másikban a megírt vers. — Odajárult Simonyihoz, szépen meghajtá magát előtte; a koszorút letevé a tányérjára, a verset pedig elszavalta szépen az egész társaság előtt.

A vers pedig igen szép volt. Simonyi az egekig magasztaltatott abban egy francziа költő által, a miért a francziákat olyan vitézül aprította; hasonlíttatott Nagy Sándorhoz, Achilleshez, Bayardhoz, s más afféle ó és új világi híres verekedőkhöz; elhalmoztatott a vitéz és dicső melléknevek minden a szótárakban feltalálható változataival s utoljára több vitéz társaival együtt «Franczia-ország megmentőjének» nevezteték el.

Simonyinak önmagán való uralkodását igen fényesen tanusítja az, hogy e poétával nem bánt kegyetlenül, sőt inkább leülteté őt maga mellé, s a grófnénak azt mondta, hogy ő a tudományoknak és a szépirodalomnak nagy kedvelője s következőleg Bressau urat is magasra becsüli s óhajtja, hogy a franczia irodalomnak több ily jeles költői legyenek, miként Bressau úr.

Ennél jobbat, a körülményekhez képest, nem is kivánhatott volna a szegény francziáknak.

A múzsák kegyeltjét azután borral is kinálták. Ivott a jámbor; annyira ivott, hogy utóljára ő maga kérte azt a rettenetes tisztet, hogy menjen vissza hozzá szállásra; s fogadta Simonyinak, hogy az egész háborút le fogja mind írni versben s tönkre teszi vele az Iliást, Odysseát s más afféle ponyvára való firkálmányokat; geneologiáját pedig felviszi Simonidesig, a ki nagy bölcs volt és poéta, még pedig görög nem-egyesült.

Simonyi mind e mellett elismeré, hogy Bressau úr igen tudós és derék ember, s olyan kiméletes volt, hogy még ezután is mindenkinek azt mondta, hogy a francziák legnagyobb költője Marcigniban lakik.

XXI. A HŐS ASSZONY.

Valami összekoczanás volt a katonák és lakosok között; egy franczia polgártárs úgy talált a kanalával fejbe ütni egy huszárt, hogy az rögtön leesett lábáról. — Képzelhetni, mekkora kanállal esznek a francziák, ha akkorát lehet vele ütni, hogy egy huszár leessék a lábáról?

A gonosztevő, a ki a perduellis kanállal merte érinteni a huszár fejét, elszaladt világgá, hanem a helyett elfogták az apját, bezárták, s azt mondták, hogy míg elő nem teremti a fiát, addig ki nem eresztik.

Két óra mulva egy fiatal pórlegény jelenté be magát Simonyinál, mondván, hogy ime ő a vétkes, büntessék őt s azután legyen vége a keresetnek.

Simonyi nem késett rögtön itéletet mondani rá: a fatalis kerekségű számot, a huszonötöt, mely alatt a magyar nyelvben annyira megszoktunk botot érteni, hogy már szinte fölöslegesnek tartjuk utána mondani.

Élt azonban Simonyi azzal a gyanuperrel, hogy majd ha megtudják ezt az itéletet az ő rimánkodó hölgyei, megint rajta rontanak, s lekönyörgik a huszonöt botot; e miatt megparancsolá, hogy minden ajtóhoz kettős őrt kell állítani, a kik az ítélet végrehajtásáig semmiféle rendű, rangú, nemű és nemzetségű teremtett lelket hozzá be ne bocsássanak.

Jól számított.

Még ki sem huzták a derest, midőn a tizenkét delnő újra megjelent a háznál kegyelemért könyörgendő.

Szegénykéket mindenütt elutasíták.

«Később tessék jönni. Az ezredessel nem lehet most szólni. Fontos dolgai vannak» stb. stb.

Az árva hölgyek sirtak, ríttak, de az mind nem használt semmit, az ajtók zárva maradtak.

Ekkor egy franczia tábornok neje, Demeran asszonyság, azon merész ötletre jön, hogy ha zárva vannak az

ajtók, nyitva vannak az ablakok; be kell hozzá menni az ablakon!

Az őröknek már az nem volt parancsul adva, hogy az ablakon se ereszszenek be senkit.

Tessék.

A bátor amazon, társai segélyével, hirtelen egy lábtót kerített elő; azt nekitámasztották az első emelet egyik nyitott ablakának s Simonyi egyszer csak azon veszi magát észre, hogy az ablakon keresztül rohan be hozzá egy kipirult arczú delnő, s mielőtt elfuthatna előle, megragadja kezét és el nem ereszti, a míg meg nem hallgatja kegyelemkérését a szegény elitélt számára.

Simonyi sem volt még ilyen kelepczében soha. A nő fogta, neki nem volt hová menekülnie.

— De asszonyom. A vétkest meg kell büntetnem, különben maholnap fényes nappal agyonütik a katonáimat. Hiszen nem lesz neki nagy baja. Egynehány ütleget kap s tovább mehet.

— Egynehányat? De mennyi az az egynehány?

Simonyi sejtette, hogy itt alkura kerül a sor, azért úgy tett, mint a falusi zsibárus, a ki százra tartja, a mit huszonötért akar adni.

— Nem sok; csak száz bot.

— Száz bot! sikolta fel a delnő, és ijedten nézett az ezredesre.

— No igen. Ez kerek szám.

— De uram, hisz az embergyilkolás. Abba bele kell halni.

— Dehogy kell; a muszkánál ötszázat is szoktak leszámlálni.

— Az nem lehet, az nem szabad. Elég lesz neki tíz.

— Asszonyom, hogy ne mondjon ön udvariatlannak, ime a kegyed édes szavaiért elengedem neki felét, legyen ötven.

— Nem, nem, tizenkettő a legtöbb; ön oly derék, vitéz magyar ember, ugyan mit fukarkodik olyan dologgal, a mi önnek semmit sem használ.

— Legyen tehát, én engedek még huszonötöt, legyen huszonöt; de azon alól nem adom.

E pillanatban csattant az első ütés odalenn az udvaron, követve a bántott ember jajgatásától. Demeran asszonyság e hang hallatára elájult.

Simonyi futott illatos üvegért, pohár vizet hozott s a mint az elájult delnőt nagy gyöngédséggel siet ápolgatni, egyszer csak felugrik az ájultából s mind a tíz körmével nekiesik az ezredes hajának, dühösen kiáltva:

— Vagy megöllek téged, vagy magam halok meg; de megmutatom, hogy franczia nő vagyok.

Simonyi mit tehetett egyebet, mint hogy ölébe vonta a veszedelmes ellenséget s a gyilkos kezecskéket megragadva, egyenkint megcsókolgatá, és sietett kapitulálni az eléje irt föltételek alatt. A franczia legényt a tizenkettedik botnál szabadon bocsáták.

Demeranné erre kiengesztelődött. A megbüntetett franczia feljött Simonyihoz és megköszöné a vele tett szivességet, és kérdezé, hogy már most e vétség miatt többet nem fognak-e senkit bántani?

Simonyi biztositá, hogy többet nem lesz róla szó.

A szegény fiu akkor vallá meg, hogy tulajdonképen nem is ő volt az, a ki a katonát főbe ütötte, hanem a testvére.

Simonyi csodálkozva kérdezé, hogy hát miért jelenté ő fel magát?

— Bátyám családos ember, apám öreg, felelt a fiu; nem akartam, hogy ők szenvedjenek.

— Nem gondoltál rá, hogy hátha halálra fogsz itéltetni?

— El voltam rá készülve.

Demeran asszony büszkén monda az ezredeshez:

— Látja ön, ilyen a franczia!

Simonyi megköszönte a delnőnek, hogy a derék ifjú büntetésének felét lekönyörögte, azután megajándékozta azt és úgy bocsátá haza.

Talán magában azt is elismeré, hogy ez volt az első franczia, a ki Simonyit legyőzte.

XXII. AZ ELITÉLT.

Nagy bűnt követett el két vitéz huszár.

Loptak, szöktek, törvényt rontottak. Ellenség földén, békesség idején rosszul viselték magukat.

A hadtörvény mind a kettőt halálra itélte.

Szép két deli legény volt mind a két elitélt; mikor a siralomházba kitették mind a kettőt, a jó franczia nép seregestül tódult látásukra, és a ki csak látta őket, mind arra fakadt, hogy milyen kár lesz értük!

Hordtak nekik ételt, italt, pénzt hánytak a tányérukra, biztatták, vigasztalták őket, hogy majd kegyelmet kapnak. Kivált a szép nők és fiatal leánykák háromszor is visszajöttek őket újra megnézni s alig tudtak tőlük megválni azzal a gondolattal, hogy ilyen két szép ifjú legényt mért tesznek halottá?

Pedig hiszen ellenség volt mind a kettő.

Különös alkotása a női sziveknek! ők a szerencsétlent még az ellenségben is szánni tudják. A kegyelmet kérő delnők most is megjelentek az ezredes előtt s épen oly igaz könyekkel tudtak könyörögni nála a két elitélt huszárért, mintha azok is honfiaik volnának.

A marquisnő is ott volt köztük, ott madame Demeran is. Amaz kért, ez fenyegetett. Simonyi az egyiktől tréfásan félt, a másikat igazán szerette.

Azt válaszolá nekik, hogy majd az itélet végrehajtásának órájában megtudják határozatát.

A második nap reggelén két ifjú hajadon jelent meg Simonyi előtt, két szép polgárleány, kik őt azon különös kérelemmel lepték meg, hogy ők készek azon két elitélt bűnöshöz nőül menni, ha az ezredes kegyelmet ad nekik.

Hiába mondá nekik Simonyi, hogy azok rossz, gonosztevő ficzkók, a kiket kár volna a haláltól megváltani ilyen két szép leány szivével; az ártatlanok mégis csak azt

mondták, hogy együtt akarnak élni, halni a két deli halálraitélttel.

Végre nekik is azt válaszolta, a mit a marquisnőnek, hogy várjanak az itélet végrehajtásának órájáig, akkor majd meglátják, mi történik.

Eljött a harmadnap, megvirradt a reggel, két deli magyar legénynek hajh sötét éjszaka!

Felöltözteték őket szépen, fehér gyolcsingbe, fekete fátyollal; a sok szép hölgy sirva kötözé karjaikra a gyönyörű selyemszalagokat.

Felültették őket a szekérre, megszólalt a lélekharang, gyászzene hangzott végig előttük az utczán. A merre elhaladtak, az ablakokból virágokat szórtak rájuk, s úgy siratták őket végig — végig — a szép magyar legényeket a szép franczia menyecskék.

Kivitték őket a Loire partjára, ottan volt egy szép virágos mező, szép virágos mezőben csunya megásott sír; az előtt megálltak.

A kisérő katonaság erős négyszögbe állt; a hadbiró felolvasá az itéletet, a két elitélt szemeit beköték selyemkendővel; egyiket jobb felől, másikat balfelől letérdepeltették.

A pap imádkozott velök, a körülálló nép zokogott helyettük; tizenkét granátos előttük állt megtöltött fegyverrel.

Két szép polgárleány egymás kezét fogva úgy nézett reájuk: valjon meghalnak-e? A két deli legény. — Dob pördült, fegyver zördült, hat granátos csője neki volt intézve az egyik elitélt szivének.

Csak a szót várják még. Egy, kettő, három percz: «tüzet legények!» a lövés eldördült, egyszerre mind a hat. Deli legény eldült szépen a pázsitos mezőre, piros vére csak úgy omlott apró sárga virágokra. Azok piros virágok lettek egybe.

Dob pördült, fegyver zördült, másik hat granátos is fölemelte a halállal terhelt csőket, — midőn egyszerre felsikoltott a nép:

— Megálljatok. Fehér kendő lobog! kegyelem érkezik.

Sebes vágtatva jött fehér kendővel kezében egy lovas hadsegéd.

«Kegyelem, kegyelem!»

A második vitéz élete megmaradt.

A nép örömriadással kisérte vissza a megmenekültet a városba, víg zene ment előtte; a kik jelen voltak, örömmel beszélték másoknak: hogyan menekült meg a szép deli legény?

Pedig hát mi volt az nekik?

Nem rokon, nem barát, nem honfitárs; sőt inkább üldöző ellenség, kit a csatatéren lelőni, levágni dicsőség lett volna.

És most úgy örültek mégis, hogy az ifjú huszár nem veszett halálba.

Ilyen a franczia nép.

A két szép hajadon ismét megjelent Simonyinál és könyörgött előtte, hogy ha már csak egyet hagyott élve a két szép idegen ifjúból, engedné meg annak, hogy válaszszon közülök; egyiránt szép volt mind a két lány, egyiránt gazdag és tiszta, ártatlan szívű.

Simonyi megszánta őket, — és nem adta meg kérésüket.

— Menjetek gyermekim haza, s ne ábrándozzatok felőle, a szép deli ifjúnak szíve bűnökkel teli. A ti jó lelketek ne szenvedjen ő miatta.

Jól is mondta; mert a kegyelmet nyert fiu később hírhedett zsivány lett; s számtalanszor megbánatta Simonyival, hogy ama nehéz órában nem ezt küldötte legelől.

A két szép szűz pedig, nem nyerhetve meg az élőt, elrablá legalább a halottat.

Még azon nap éjszakáján felásták a behantolt sírt, kivették a megöltet belőle, elvitték őt magukkal; soha sem tudta meg senki, hová rejthették el őt?

Költeménynek is szép volna; pedig eként történt az meg. És ilyen regék születnek akkor, ha két oly hővérű nép, mint a magyar és franczia, egymás szemeibe pillant.

XXIII. TOLDI UTÓDA.

Egy izben találtam már hősünket Toldihoz hasonlítani, a hajdani hős lovaghoz, újra eszembe jut ez a magas példány, midőn Simonyit Párisba kisérem.

Napoleon leköszöntetése után az egyesült seregek szállották meg Párist.

A franczia tisztek között volt egy hires bajvívó; termetére is Simonyihoz hasonló, a mellett gyakorlott mindennemű fegyverforgatásban; egész életében nem tanult egyebet.

Ez a közhelyeken, sétányokon és kávéházakban mindig beleköteløzködött a porosz, angol, muszka és osztrák tisztekbe, gunyolta, ingerelte őket; a minek rendesen párbaj lett a vége.

A franczia óriás rendesen levagdalta ellenfeleit s ilyenformán sokat megpiszkolt a győztes hadseregből.

Egyszer Simonyival lett találkozása. Vitézváry hire úgy járt mindenütt előtte, mint nap előtt a hajnal; tudták azt már Párisban, hogy ő oda fog jönni és aztán Simonyi nem is volt az az ember, a ki szerette az incognitót: — pompásan járt, ezüsttől ragyogó hintóban, akár egy fejedelem. Ráakadhatott, a ki kereste.

A franczia viador talált is könnyen alkalmat összetűzhetni vele.

Nyilvános helyen elkezdte előtte ócsárolni az egyesült hadsereget, leszállítá diadalaikat, gúnyolta Simonyi hadi tetteit, és végre még nemzetét is.

Elég volt!

A magyar bajnok levonta keztyűjét kezéről s odavetéazt a francziának. Néhány szóval elvégezék mikor és hol fognak egymással találkozni?

Simonyi azt mondá a francziának:

— Ez a viadal kettőnk közül egyikünknek utolsó viadala lesz.

— Én is úgy akarom, felelt ez.

— De erről ne szóljunk senkinek, mondá Simonyi, ki nem akarta, hogy a fejedelmek megtudják, miszerint ők életre halálra akarnak harczolni; a mikor megtiltanák a párbajt.

Mert a katonák között (bár a polgári törvények tiltják) nagyon szokásos a párbaj, s a katonai becsület épségben tartására mulhatlan is. És az ilyen párbaj rendesen csak első vérre szokott menni. A mint valamelyik sebet kap, a jelenlevő párbajsegédek, kik felemelt kardokkal mindegyik vívó fél baloldalán állnak, közbe rohannak, a kardokat leverik s vége a viadalnak.

Sőt néha a nemesebb részekre intézett vágások is tiltva vannak; a vívók nyakára erős szőrnyakravalót kötnek, a jobb kéz csuklójára vastag selyem kendőt csavarnak, hogy valamikép életeret ne találjanak ketté vágni. Szabad a vágás csupán a fejre, arczra, mellre és karra, mint a hol kevésbbé lehet életveszélyes sebeket kapni.

Simonyi párviadalánál is megtörténtek mind ezen elővigyázati rendszabályok. Több főtiszt és fejedelmi uraságok voltak jelen a teremben, hol a viadalnak végbe kellett menni. Kiváncsi volt mindenki ez érdekes harczra, melyben két oly hires férfi, mint Simonyi és a franczia Herkules mérkőznek meg egymással.

Mert a hány csatája volt Simonyinak a nyilt csatamezőn, talán még több harcza volt ellenfelének titkos párbajokban, mik azért közbeszéd tárgyai voltak, s mikben amaz ép úgy diadalmas volt mindig, mint Simonyi az ütközetekben.

Vajjon melyik fog győzni?

Legtöbbben azt állíták, hogy a franczia. A csatában való harczhoz egészen másnemű ügyesség és bátorság kell, mint a párviadalihoz. Soknak nem is ment az a fejébe, hogy egy oly ügyes, kitanult franczia hőst egy magyar mészáros fia meg tudjon szabdalni.

Midőn a két férfit kiállíták egymással szembe s ke-

zükbe adták a kardokat, Simonyi azt mondá a jelen volt tanuknak:

— Uraim, önök hallották, hogy ez ember nemzetemet gyalázta.

Azok el nem tudták gondolni, hogy miért hivatkozik most erre?

«Vigyázz!» hangzott mindkét részről. A vívók kettős toppanása jelenté a harczot; a kardok előre meredtek, szem szembe nézett, a test mozdulatlanul állt előre hajolva; — azután összecsattantak a kardok.

Csak egy perczig tartott a viadal; a nézők csak két villámgyorsan ütő kardot láttak, azzal összerogyott a franczia, egy szó nélkül, egy végső mozdulat nélkül: — a feje ketté volt hasítva, homlokától kezdve az álla hegyéig.

— Önök hallották, hogy nemzetemet gyalázta. Ismétlé Simonyi kardját megtörülve — az első vértől.

A kik azt látták, félő bámulattal tekintének rá; ez mestervágás volt, a magyar mészáros fia most remekbe vágott.

Azontul nem is kivánt vele senki párbajt víni, sem egész testre, sem első vérre.

XXIV. A HUSZÁR BÉCSBEN IS ÚR.

Isten hozzád szép Francziaország; bátor férfiak, szép asszonyok hazája!

Isten hozzád dicsőség mezeje, hőstettek napjai!

Isten hozzátok ti boldog városok, hol a magyart még ellenségképen is oly szivesen látták!

Soha sem voltak ott olyan víg dalidók, soha sem voltak a templomok oly látogatottak, mint a magyar huszárok ott léte alatt.

A vitézeknek vissza kelle térni hazájukba.

A jó Simonyi búcsut vett szép védenczétől, a marquisnőtől. Csak a végső pillanatban, midőn az érzésnek többé nem lehet parancsolni, tudta meg, hogy mennyire szeretteték.

Midőn egy kis németországi falun keresztül utazva, ugyanazon gazdához szállt be, kinél sok év előtt volt szállva, mint fiatal őrmester, a kis leánykák — most már mind eladó szüzek — ráismertek, s örömtelten kiálták: «a jó őrmester megérkezett!»

És az egész falu népe, boldog emlékektől buzdítva, kiáltá utánuk:

«Itt van a jó őrmester.»

A jó őrmester már akkor világhírü hős volt, és a legfényesebb urak egyike, ki szegény ismerőseit mégis oly szivesen fogadta.

A hazatérő hősre nagy becsület várt ide haza; a vezénylete alatt levő ezred főlakhelye eddigelé Gácsországban volt, most azt az uralkodó különös kegye kitüntetésül egyenesen a birodalmi fővárosba, Bécsbe tette által.

E fényes városban sok szép látni való volt akkor is, de a legszebb, a mit látni lehetett, mégis csak Simonyi huszárezrede volt.

Mikor az bevonult hosszú diadalútjáról, elül harminczkét lovas zenésze, ősmagyar kaczagányokban, gazdag arany sujtásokkal, kiket egy termetes szerecsen, fényes keleti ruhában vezényelt ezüst buzogánynyal kezében; a tisztek csojtáros mentékben, kócsagos kalpagokkal; az egész ezred tetőtül talpig újan öltöztetve, a lovak sallangos csojtárai ragyogók, maguk is délczegek, s mikor végig hangzott Bécs fényes úttczáin Lavotta magyar indulója, melyre minden paripa úgy kezdett tánczolni, mintha ő is tudná, hogy huszárt visz a hátán Bécsnek városába; a délczeg vitézek szemei örömtül szikráztak; hajh akkor a jó bécsi népnek kevés volt az ablak, még a házak teteje is megtelt emberekkel; úgy szórták reájuk az özön virágot, úgy hangzott eléjük a sok «hozott Isten!» Az is magyarul szólt, a ki egy szót sem értett.

Különös dolog az, én magam sem tudom okát adni, honnan, miért vagyon? hiszen más katonák is lehetnek vitézek, szeretetreméltók, de nem tünik az úgy fel, mint

a huszár; egyetlen huszár látása jobban felvillanyozza az embert, mint más akármiből száz.

Volt ez időben egy hirhedett szinmű, mit a bécsi szinpadon épen oly sikerrel adtak, mint a közelmult években a ravennai viadort; czíme volt annak «a kisbéri ballet».

Mint a czím gyaníttatja, e szinmű Magyarhonban játszott, a császárné útját tárgyazva, midőn a háború elől Kis-Bérre vonult; voltak abban a kor izléséhez képest fényes menetek, csaták ábrázolatai, némajátékok, dalok és mindenféle tánczok. — Adták ezt a darabot talán kétszázszor is egymásután.

Egyszer Simonyinak eszébe jutott, hogy mikor ezt a szinmüvet újra adják, elviszi huszárjait a szinházba.

Hogyan? Az egész ezredet?

Nem egyszerre az egészet, hanem egyszer az egyik felét, másszor a másikat.

Egy napon jön a parancs a huszároknak: «este hat órára kirukkol a fél ezred egész parádéban, de ló nélkül — gyalog».

Gyalog! mi lesz ebből!

Simonyi a karantán kapu melletti szinházban a felső karzat alatti második emeletet e napra egészen kibérlé s azzal parancsszóra beülteté szépen három sorba a deli huszárságot, mint mikor hadi rendben ülnek a lóháton.

Napi parancs ez volt:

«Egyenesen ülni; mindent jól megnézni, semmit sem beszélni, publikum fejére le nem köpni.»

Ott ültek már a huszárok, midőn a többi közönség kezdett a szinház minden egyéb részeibe gyülekezni.

Szokatlan jelenet volt ez a kedélyes bécsi előtt; egy egész huszárhadrend a karzaton, nyalkán kipödrött bajuszszal. Mind olyan csendesen ültek, nem fecsegtek szomszédjaikhoz, nem nézegettek szemcsövekkel, nem tehénkedtek a padok karjára, mint a többi uri és közrendű népek.

A szép ballet előtt valami szerény kis bohózatot adtak, egyet azon hézagtöltő darabocskák közül, a mik a végre

születtek, hogy a más egyebet nézni jött közönségnek keservessé tegyék a várakozást.

A mi huszárjaink sem nem mosolyogtak rajta, sem nem ásitoztak rajta. Úgy ültek ott, mint megannyi tudós társasági tag, a ki kritikát jött irni. Meg volt nekik parancsolva, hogy egyformán viseljék magukat.

A bohóczok végre letüntek a szinpadról, most következett a ballet.

Mindenféle átlátszó ruhás angyalok libbentek ki a szinpadra, forogtak, repkedtek, lábaikkal mutogattak erre arra: — még itt csak a bajuszaikat pödörgették a huszárok; egynémelyik nagyot pirult s szemérmesen lesütve a szemeit, dörmögte a szomszédjának:

«Az angyalát! Bizony hosszabb kantust is vehetett volna magára a hugomasszony. Az ember szinte rá sem mer nézni.»

«Bizony szégyen gyalázat az, annyi becsületes ember előtt olyan reggeli pongyolában ugrálni.»

«Talán nem is tudja, hogy «úgy» van? Rá kellene kiáltani.»

«Ni a szemtelen, hogy fölemelte a lábát.»

Végre egy vén őrmester megnyugtatá őket, mondván: hogy hiszen ezek nem igazi asszonyok és leányok ám, hanem csak alakok; szemfényvesztés az egész.

Hanem azután kirukkol egyszerre a szinpadra húsz magyar parasztlegény tarka zsebkendőkkel gomblyukaikban és húsz magyar leány, szalagos hajfonatokkal, pillangós ingvállal. Rárántják a zenekarban a legszebb toborzó nótát s elkezdenek arra azok délczegen tánczolni.

De már e hangokra, e látványra villogni kezdettek a hadfiak szemei. A zene oly lelkesítőn hangzott, a tánczoló párok úgy csattogtatták tenyereiket; a huszárok is szerettek volna egyet-egyet belekurjantani s tapsolni tenyérrel. Ámde meg volt parancsolva, hogy szépen viseljék magukat, s az átelleni páholyban ott ült maga Simonyi és vigyázott rájuk.

No de azt nem láthatta meg, a mi a pad alatt történik. Egyszer csak elkezd valami új hang vegyülni a zenébe; a huszárok elébb halkan, aztán erősebben verték össze sarkantyúikat; az egész fél regement sarkantyúja olyan szépen kiverte a tactust, mintha a karmester dirigálta volna.

A közönség ekkor elkezdett a huszároknak tapsolni, a kik folyvást mozdulatlan arczokkal, szótlanul, komolyan ültek sorban, mintha nem is ők volnának, a kik azt a nagy sarkantyúzenét elkövetik; hanem a mint egyszer Simonyi maga is kihajol páholyából, és elkezd tapsolni és éljent kiáltani (még akkor vivátnak hívták az éljent), nosza a fél regement huszár is, a ki megszokta volt vezére példáját követni, elővette tenyereit, beletapsolt a zenébe, s olyan vivátozást mivelt, a melyet sem az előtt, sem azóta nem hallott a karantán kapui szinház.

Játék végeztével megdicsérte Simonyi szépen derék vitézeit, hogy jól viselték magukat s a jövő előadásig volt azoknak mit beszélni az ezred másik feléhez a látottakról.

A következő előadásba azután Simonyi elvitte a többi hadfiakat is. A bécsi közönség megtudva, hogy mikor jönnek a huszárok a szinházba, minden zugába összesereglett annak s az a furcsa eset támadt, hogy ezt az előadást majd minden ember háttal a szinpadnak nézte.

Történt azonban egyszer, hogy a bécsi banknál azon időben nagyon sürgős levén a dolog a pénzbeváltás miatt, a néptolongás ellen kénytelenek voltak az urak lovas katonákat állítani a kapuk elé.

A bátor bécsi nép azonban, pénzről levén a szó, nem sokat félt a kivont szablyátol s egy napon az őrül kirendelt vértes lovag úgy járt, hogy a tolongó nép lovastól együtt felemelte s bevitte a bank udvarára.

Másnap huszárt állítottak oda. No nem vitték azt be.

Mikor a vitéz hadfi vette észre, hogy nagyon attakirozzák, neki parancsa lévén, hogy állomását minden módon megtartsa, elkezdett jobbra-balra kardlapozni, erre még

jobban szorították, akkor azután az élivel vágott közbe. Persze rövid időn tiszta is lett körüle a tér, hanem két polgártárs halva maradt és tizenkettőt lepedőben vittek haza.

A fensőbbség elismerte, hogy a huszár jogosan cselekedett, hanem azért mégis átlátták, hogy biz ott a bécsi nép közé rendet tartani kissé erős dolog a huszár.

Simonyi is, meg még mások is megegyeztek abban, hogy sokkal jobb lesz ő nekik házájukba térni, s az egész ezred úgy jutott megmaradása helyéül szülötte földére, annak is a kellő közepére, a szép Nagyváradra.

XXV. AZ UTOLSÓ LÁNCZSZEM.

Eddig tartott a napfény, már most következik az éjszaka.

Hajh, drága dolog a jó éles kard a csatában; hajh, mondjátok akkor, áldja meg az Isten, a ki csapásokat osztogat vele az ellenségnek. Mikor pedig vége van a harcznak, akkor zugolódtok reá: — «ne nyulj hozzá gyermek, mert elvágod vele a kezedet».

Mi volt a hős Toldi vége?

Mikor legyőzte az országczímert elrabló viadort, mentéje ujjával, melyben vala buzogánya, agyonütött valami rossz kölyket, a ki vele kötekedett a királyi udvarban. Ezért börtönre keresték; csak a szégyen, a mi megölte, mentheté meg attól.

Mi lett a hős Simonyi vége?

Béke idején is olyan szigorú rendet tartott ezredében, mintha ellenség előtt állt volna.

Száz adomát tudnak szigorúságáról.

Hogy az volt rendelete: miszerint a riadó trombitaszóra a melyik katona legelébb jön, jutalmat kap, ki legutóbb, botot. Minthogy valakinek okvetlen kellett utolsónak lenni a sok közül, a verés soha el nem maradt.

Hogy egy hadapródot azon szóval bocsáta el szabad-

ságra, hogy ha a határidőre haza nem jön, becsületszavára fogadja: főbe löveti. Az ifjú a takarodó után jött meg s Simonyi, hogy becsületszavát meg ne szegje, főbe lövette.

Egy év mulva Arad vára börtönében halt meg.

Az a Simonyi, a ki huszonnégy éven át karddal kezében honának büszkesége volt, lánczczal kezén végezte életét, szégyen és bú miatt; megfosztva rendjeleitől, kitörülve a vitézek sorából.

Tehát a ki azt mondta róla pajkos gyermekkorában, hogy vagy nagy úr lesz, vagy a börtönben hal meg, kétszer is eltalálta sorsát.

Mindenesetre jobb lett volna neki nem tenni zsebébe azt az ív papirost, a mely Lipcse alatt felfogta a szivének szánt golyót!

Úgy halt meg mint Toldi. Dicsőséges életpálya végén szégyentől, bánattól letörve.

Mondjon rá szigorú itéletet, mint emberre, a biró itt a földön, és ott fenn az égben: — a hős dicsősége mindig fényes marad s együtt él az el nem fogyandó napokkal!

VÉGSZÓ.

Hősünk életrajza nem költemény.

A miket elmondánk róla, azok a történetirás sajátjaivá váltak.

Még most is élnek (1860) azon korból való emberek, a kik e tényekre visszaemlékeznek s bizonyítják azoknak valóságát s még sokkal többet tudnak felőle mondani; a miket mind följegyezni nem volna hely e kis könyvecske lapjain.

Kutfőink voltak az «Oesterreichischer Beobachter» egykorú lapjai és tudós hazánkfia, Nagy Pálnak 1819-ben kelt életirása; a további eseményeket élők szavai után egészítettük ki. Minden tény hiteles okiratokkal van megállapítva, a mik kétségtelenné teszik, hogy Simonyi József volt a magyar történet leghirhedettebb hőse.

Nagyobb jelenet, mint maga Toldi és méltó, hogy egykor hasonló költőjére találjon.

Majd hogyha egykor ő is a regekör személyei közé emelkedik, mint lovagkorunk hősei.

Addig is ne hagyjuk eltörlődni emlékét, míg az utókor költői keze elmossa emberi hibáit s felmagasztalja hősi erényeit.

Honának büszkesége, lelkesedése volt ő; a nagy Széchényi Istvánnak ifjú korában óhajtott mintaképe.

Ámde e dicső hazafinak más utat jelölt a sors a honboldogítás halhatatlan hiréig. Ketté törte a kardot, s a szellem harczaihoz utasítá őt. Simonyit letörte, a kardok bajnokát s támasztá Széchenyit, az eszmék vezérét. — Vajjon mit kezd velünk, hogy ezt is összetörte?

TARTALOM.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

